T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

SOĞUK SAVAŞ SONRASINDA NATO'NUN GÜVENLİK ANLAYIŞININ DÖNÜŞÜMÜ VE PASİFİK'TE DEĞİŞEN DENGELERİN NATO'NUN GÜVENLİK STRATEJİSİNE MUHTEMEL ETKİLERİ

(DOKTORA TEZİ)

Haşim TÜRKER

KOCAELİ 2018

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

SOĞUK SAVAŞ SONRASINDA NATO'NUN GÜVENLİK ANLAYIŞININ DÖNÜŞÜMÜ VE PASİFİK'TE DEĞİŞEN DENGELERİN NATO'NUN GÜVENLİK STRATEJİSİNE MUHTEMEL ETKİLERİ

(DOKTORA TEZİ)

Haşim TÜRKER

Doç.Dr. Buket ÖNAL

KOCAELİ 2018

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

SOĞUK SAVAŞ SONRASINDA NATO'NUN GÜVENLİK ANLAYIŞININ DÖNÜŞÜMÜ VE PASİFİK'TE DEĞİŞEN DENGELERİN NATO'NUN GÜVENLİK STRATEJİSİNE MUHTEMEL ETKİLERİ

(DOKTORA TEZİ)

Tezi Hazırlayan: Haşim TÜRKER

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 31.10.2018 / 28

Jüri Başkanı : Prof.Dr.İrfan Kaya ÜLGER

Jüri Üyesi : Prof.Dr.Deniz Ülke ARIBOĞAN

Jüri Üyesi : Prof.Dr.Hasret ÇOMAK

Jüri Üyesi : Doç.Dr.Buket ÖNAL

Jüri Üyesi : Dr.Öğ.Üy.Ayşegül Gökalp KUTLU

KOCAELİ 2018

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER I
ÖZET IV
ABSTRACT V
KISALTMALAR LİSTESİ VI
GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ SONRASI ULUSLARARASI SİSTEM VE GÜVENLİK ANLAYIŞINDA ORTAYA ÇIKAN DEĞİŞİKLİKLER

1.1. SOĞUK SAVAŞ SONRASI ULUSLARARASI SİSTEMİN TEORİK ÇERÇEVESİ 11
1.1.1. Realizm ve Neorealizm 12
1.1.2. İdealizm, Liberalizm ve Neoliberalizm 19
1.1.3. Eleştirel Teori 22
1.1.4. Hegemonik İstikrar Teorisi 25
1.1.5. Çağdaş Uluslararası Siyasi Sistemi En İyi Anlatan Teori 27
1.2. SOĞUK SAVAŞ SONRASI GÜVENLİK ANLAYIŞINDA ORTAYA ÇIKAN DEĞİŞİKLİKLER VE GÜVENLİK YÖNETİŞİMİ 31
1.2.1. Güvenlik ve Uluslararası Güvenlik Kavramları 31
1.2.2. Güvenlik Yönetişimi 37

İKİNCİ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ SONRASI NATO'NUN GÜVENLİK ANLAYIŞINDAKİ DEĞİŞİM

2.1. NATO'NUN GÜVENLİK STRATEJİSİNİN OLUŞUMU VE GELİŞİMİ 42
2.1.1. Soğuk Savaş Dönemi 45
2.1.1.1. NATO'nun İlk Stratejik Konsepti 46
2.1.1.2. NATO'nun İkinci Stratejik Konsepti 47
2.1.1.3. NATO'nun Üçüncü Stratejik Konsepti 49
2.1.1.4. NATO'nun Dördüncü Stratejik Konsepti 52
2.1.2. Soğuk Savaşı İzleyen İlk Dönem 55
2.1.2.1. Wittmann Raporu 55
2.1.2.2. Londra Deklarasyonu 56

2.1.2.3. 1991 Stratejik Konsepti 58
2.1.2.4. Kuzey Atlantik İş birliği Konseyi 63
2.1.2.5. Barış İçin Ortaklık (BİO) Programı 66
2.1.2.6. Akdeniz Diyaloğu 67
2.1.2.7. Bosna Savaşı 67
2.1.2.8. Birleşik Müşterek Görev Kuvvetleri Konsepti 69
2.1.2.9. Kosova Krizi 70
2.1.2.10. 1999 Stratejik Konsepti 71
2.1.3. 11 Eylül Sonrası Dönem 74
2.1.3.1. Prag Zirvesi 77
2.1.3.2. Afganistan Harekâtı 78
2.1.3.3. İstanbul Zirvesi 80
2.1.3.4. Riga Zirvesi 82
2.1.3.5. Kapsamlı Siyasi Rehber 84
2.1.3.6. Bükreş Zirvesi 85
2.1.3.7. Strasbourg/Kehl Zirvesi 86
2.1.3.8. Lizbon Zirvesi 88
2.1.3.9. 2010 Stratejik Konsepti 89
2.1.3.10. Libya Harekâtı 94
2.1.3.11. Chicago Zirvesi 95
2.1.3.12. Galler Zirvesi 96
2.1.3.13. Varşova Zirvesi 97
2.1.3.14. Brüksel Zirvesi 98

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ SONRASINDA ABD'NİN DIŞ POLİTİKASINDA NATO'NUN VE ASYA PASİFİK BÖLGESİNİN KONUMU

3.1. SOĞUK SAVAŞ SONRASI ABD'NİN DÜNYA SİYASETİNDEKİ KONUMU 100
3.2. ABD'NİN DIŞ POLİTİKASINDA NATO'NUN VE ASYA PASİFİK BÖLGESİNİN KONUMU 103
3.2.1. Clinton Dönemi 103
3.2.2. George W. Bush Dönemi 108
3.2.3. Obama Dönemi 113
3.2.4. Trump Dönemi 118

3.3. GÜVENLİK BAĞLAMINDA ABD-ÇİN İLİŞKİLERİ 123
3.3.1. Çin'in Güvenlik Algısı 123
3.3.2. ABD Güvenlik Politikaları Çerçevesinde ABD-Çin İlişkileri 135
3.3.2.1. Kuzey Kore'nin Kitle İmha Silahlarına Sahip Olması Sorunu 137
3.3.2.2. Doğu ve Güney Çin Denizi'ndeki Deniz Yetki Alanları ve Hava Sahasına İlişkin Sorunlar 141
3.3.2.3. Tayvan'ın Statüsü Sorunu 145
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
NATO'NUN GELECEĞİ VE ÇİN'İN BÜYÜYEN GÜCÜNÜN NATO'YA ETKİLERİ
4.1. NATO'NUN GELECEĞİ 150
4.2. ÇİN'İN BÜYÜYEN GÜCÜNÜN NATO'YA ETKİLERİ 156
4.2.1. NATO-Çin İlişkileri 159
4.2.2. NATO'nun Küresel Ortakları 161
4.2.3. NATO'nun Asya-Pasifik Bölgesindeki Küresel Ortakları 165
4.2.3.1. Avustralya 165
4.2.3.2. Japonya 166
4.2.3.3. Kore Cumhuriyeti 168
4.2.3.4. Moğolistan 169
4.2.3.5. Pakistan 170
4.2.3.6. Yeni Zelanda 170
SONUÇ 172
KAYNAKÇA 185
ÖZGEÇMİŞ 206

ÖZET

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte iki kutuplu dünya düzeni tek süper güç ABD'nin liderliğini yaptığı tek kutuplu bir hâl almıştır. Bu durum yaklaşık 10 sene kadar sürebilmiş, bu süre içinde Batı Bloku, NATO ve Avrupa Birliği'nin başını çektiği bir genişleme periyodu yaşamıştır. Varlığının kısa bir süre sorgulandığı bu dönemden NATO güçlenerek çıkmış ve Soğuk Savaş süresince yürüttüğü savunmaya dayalı stratejisini değiştirerek güvenliğe dayalı bir yapıya doğru evrilmiştir.

2000'li yılların başından itibaren Rusya'nın tekrar dünya siyasetinde ağırlığını hissettirmeye başlaması ve bilhassa Çin'in ekonomik olarak güç kazanması uluslararası siyasetin dengelerini değiştirmeye başlamıştır. Çin'in 2030 yılına varmadan dünyanın en büyük ekonomisine sahip olması beklenmekte ve yeni bir güç odağı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dünyanın hâlihazırdaki en güçlü devleti pozisyonunda bulunan ABD bu gelişmeleri yakından takip etmekte ve kaçınılmaz gördüğü bu değişimi kendi kontrolü altında gerçekleştirmek istemektedir. Her değişim sancılı gerçekleşir ve dünya güç dengesinde gerçekleşmesi beklenen böylesi büyük bir değişimi bir depreme benzetirsek büyük bir fayın kırılması ile ortaya çıkacak enerji büyüklüğünün ABD ve Çin de dâhil olmak üzere bütün dünyada çok yıkıcı bir etki yaratacağı bütün tarafların tespit ettiği bir husustur. Bu nedenle her iki taraf da ortaya çıkacak enerjinin kademeli sarsıntılarla atlatılması için gayret gösterme eğilimi içinde görülmektedir.

ABD'nin dış politikasındaki değişiklikler kuşkusuz NATO'nun stratejilerini de derinden etkilemektedir. Bu çalışmada genelde küresel çapta özelde ise Asya-Pasifik bölgesinde ABD ile Çin arasındaki bu rekabetin Avrupa Güvenliği ve NATO'nun stratejilerine muhtemel etkileri irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: NATO, ABD, Çin, Asya-Pasifik, Uluslararası Güvenlik.

ABSTRACT

With the end of the Cold War, the bipolar world order has become a monopolar one which the only superpower the United States has led. This could last for up to 10 years. During this time, the Western Bloc has undergone a period of expansion led by NATO and the European Union. NATO has survived this period that its existence was questioned and evolved into a security-based structure by changing its defense-based strategy.

Since the beginning of the 2000s, Russia has put its weight again in world politics, and especially China's economic growth has begun to change the balance of international politics. It is anticipated that China will have the largest economy in the world before 2030 and is emerging as a new power center.

The US, which is currently the most powerful state in the world, closely follows these developments and wants to realize this inevitable change under its control. Every change occurs challengingly. If we compare this great change that is expected to happen in the world power balance to an earthquake, the magnitude of the energy that will emerge when a major fault line breaks will have very destructive effects all over the world, including the US and China. For this reason, both sides endeavor to overcome the energy that will emerge with small shocks.

The changes in US foreign policy influence NATO's strategies deeply. This study will explore the possible effects of this competition on European security and NATO's strategies.

Keywords: NATO, United States, China, Asia-Pacific, International Security.

KISALTMALAR LİSTESİ

AB : Avrupa Birliği

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

ADIZ : Air-Defense Identification Zone (Hava Savunma Tanıma Bölgesi)

AGİK : Avrupa Güvenlik ve İş birliği Konferansı

AGİT : Avrupa Güvenlik ve İş birliği Teşkilatı

AGSK : Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği

AGSP : AB Güvenlik ve Savunma Politikası

AKKA : Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması

ANZUS : Australia, New Zealand, United States (Avustralya, Yeniz Zelanda, ABD)

AR-GE : Araştırma Geliştirme

ASEAN : The Association of Southeast Asian Nations (Güneydoğu Asya Milletleri Birliği)

AWACS : Airborne Warning And Control System (Hava Uyarı ve Kontrol Sistemi)

BAB : Batı Avrupa Birliği

BDT : Bağımsız Devletler Topluluğu

BİO : Barış İçin Ortaklık

BM : Birleşmiş Milletler

BMGK : Birleşik Müşterek Görev Kuvvetleri

CJTF : Combined Joint Task Forces (Birleşik Müşterek Görev Kuvvetleri)

DC : Defence Committee (Savunma Komitesi)

DTÖ : Dünya Ticaret Örgütü

EAPC : Euro-Atlantic Partnership Council (Avro-Atlantik Ortaklık Konseyi)

GSMH : Gayri Safi Millî Hasıla

GSYİH : Gayri Safi Yurt İçi Hasıla

ISAF : International Security and Assistance Force (Uluslararası Güvenlik ve Yardım Kuvveti)

IFOR : Implementation Foce (Uygulama Kuvveti)

IŞİD : Irak Şam İslam Devleti Terör Örgütü

KBRN : Kimyasal, Biyolojik, Radyolojik ve Nükleer

KFOR : Kosovo Force
(Kosova Gücü)

KİS : Kitle İmha Silahları

MC : Military Committee
(Askerî Komite)

MCG :The Mediterranean Cooperation Group
(Akdeniz İş birliği Grubu)

MD : Mediterranean Dialogue
(Akdeniz Diyaloğu)

NACC : North Atlantic Cooperation Council
(Kuzey Atlantik İş birliği Konseyi)

NATO : North Atlantic Treaty Organization
(Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)

NBC : Nuclear, Biological and Chemical
(Nükleer, Biyolojik ve Kimyasal)

NPT : Non-Proliferation Treaty
(Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması)

NRF : NATO Response Force
(NATO Mukabele Gücü)

PESCO : Permanent Structured Cooperation
(Daimî Yapılandırılmış İş birliği)

SFOR : Stabilization Force
(İstikrar Gücü)

SG : Standing Group
(Daimî Grup))

SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

START : Strategic Arms Reduction Treaty
(Stratejik Silahların Azaltılması Antlaşması)

ŞİÖ : Şangay İş birliği Örgütü

UNPROFOR : United Nations Protection Force
(Birleşmiş Milletler Koruma Gücü)

VJTF : Very High Readiness Joint Task Force
(Çok Yüksek Hazırlık Dereceli Görev Kuvveti)

GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaklaşık yarım yüzyıl süren bir güç dengesi Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle bir anda ortadan kalkmıştır. Böylece Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) gibi iki denk gücün birbirine karşı savunma pozisyonunda olduğu bir ortamdan ABD'nin tek süper güç olduğu bir dünya sistemine geçiş söz konusu olmuştur. Batı Blokunun zaferi üzerine daha güvenli ama daha istikrarsız bir küresel güvenlik ortamı ile karşı karşıya kalınmıştır. Bu yeni dünyada "savunma" kavramı yerini "güvenlik" kavramına bırakmaya başlamıştır.

Güvenlik kavramı dün olduğu gibi bugün de üzerinde tartışmaların devam ettiği bir kavram olmaya devam etmektedir. Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan gelişmeler bu kavramın tanımlanmasını daha da güçleştirmiştir. Bu dönemde ABD ve Avrupa'nın önde gelen devletleri için güvenlik kavramı geleneksel içeriğinden farklı bir yapıya kavuşturulmuştur. ABD'nin liderliğindeki NATO (North Atlantic Treaty Organization – Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü) ittifakı için eş bir hasmın/rakibin bulunmaması bu devletlerin gündeminden devletler arası savaşı çıkarmıştır. Bu çerçevede, ortak savunma ve büyük çaplı savaş kavramları güvenlik gündeminin ilk sıralarındaki yerini "yumuşak güvenlik" konuları olarak tanımlanan konulara terk etmiştir. Bu yeni dönemde iki büyük devlet ya da blok arasında topyekûn bir savaştan bahsetmek pek de mümkün değildir. Büyük devletler mücadelelerini stratejik önemde gördükleri bölgeler üzerinde vekalet savaşları yoluyla yürütmekte ve temelde tüm faaliyetlerini söz konusu bölgelerde nüfuz elde etmek maksadıyla icra etmektedirler.

Soğuk Savaş sonrası 1990'lı yıllar ABD'nin gücünü konsolide etmek ve hegemonyasını sağlamlaştırmak amacıyla inisiyatifler geliştirdiği yıllar olmuş, bu kapsamda önceliği yaşlı kıta Avrupa olmuştur. ABD bir taraftan Avrupa Bütünleşmesini desteklerken diğer yandan NATO'nun aynı düzlemde genişlemesine önem vermiş ve eski(meyen) düşman Rusya ile ilişkileri ön planda tutmuştur. Eski Varşova Paktı üyesi Sovyet uydusu devletlerin NATO'ya üye yapılması konusunda ciddi bir başarı elde eden ABD, aynı başarıyı Rusya'nın dost ve müttefik hâline getirilmesi konusunda sergileyememiştir. 2000 yılında Vladimir Putin'in iktidara gelmesiyle birlikte Rusya ile ilişkiler tedrici olarak gerginleşmeye başlamış ve bugünkü hâline kademe kademe ulaşmıştır.

2000'li yıllar ABD'nin Avrupa'daki başarısını dünyanın diğer bölgelerine genişletmesine, bilhassa da Ortadoğu bölgesine tam olarak hâkim olmayı istemesine şahit olunan yıllar olarak belirmiştir. 2000'li yılların hemen başında ABD ilk defa kendi topraklarında bir saldırıya maruz kalmıştır. 11 Eylül Saldırısı büyük bir paradigma değişikliği yaratmış ve dünya siyasetinde tüm fay hatlarının yerinden oynamasına neden olmuştur.

11 Eylül saldırılarının psikolojik açıdan Pearl Harbor ve jeopolitik açıdan ise 1950 yılında Güney Kore'nin komünistler tarafından işgal edilmesine benzer etkiler yarattığı söylenebilir. Her iki saldırı da icra edildikleri dönemde toplumda korku oluşturmuş ve intikam hissinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bundan daha da önemlisi Amerikan gücünün kullanılması hususunda uluslararası toplumun gösterebileceği direnç kendiliğinden ortadan kalkmıştır (Rose, 2015: s.5).

Bu saldırılar neticesinde NATO ilk defa ortak savunmayı öngören 5'nci Maddesini devreye sokmuştur. Konjonktürü değerlendiren ABD, saldırıları Ortadoğu'daki hegemonyasını sağlamlaştırma kapsamında araçsallaştırmış ve önce Afganistan'ı daha sonra da Irak'ı işgal etmek suretiyle bölgede fiili olarak varlık göstermeye başlamıştır. ABD'nin bu bölgelere yerleşmesi liderliğini yaptığı NATO'nun da bu bölgelere ilgisini artırmış ve NATO bu dönemde ilk defa alan dışı harekât ve misyonları icra etmeye başlamıştır.

ABD'nin Afganistan ve Irak'ın işgali kapsamında ortaya koyduğu aşırı çaba ve başta öngörülen hedeflere ulaşma konusundaki başarısızlık hem Batı ittifakında birtakım kırılmalara hem de ABD'nin ekonomik ve siyasi anlamda yıpranmasına neden olmuştur. Bunu fırsat olarak gören ve 2000 yılından itibaren Putin liderliğinde iç siyasette görece istikrarı sağlayan ve dış politikada da daha iddialı bir tutum takınan Rusya 2008 yılında Gürcistan'ın Osetya ve Abhazya bölgelerini işgal etmek suretiyle revizyonist gündeminin ilk somut adımını atmıştır. 2014 yılında Kırım'ın ilhakı ve Ukrayna'nın doğusunu işgali ile Rus revizyonizmi bütün dünyada endişe yaratır bir hâle gelmiştir.

Batı yarıkürede tüm bunlar olup biterken doğu yarıkürede nispî bir istikrar gözlenmiştir. Bahse konu nispî istikrar neticesinde başta Çin Halk Cumhuriyeti olmak üzere Asya-Pasifik bölgesinde ekonomik büyüme dünyanın diğer bölgelerini geride bırakmıştır. Bu çerçevede Dünya Bankası verilerine göre, Soğuk Savaş'ın sona erdiği 1991 yılından 2015 yılına kadar dünya ekonomisi yaklaşık 2 kat, ABD ekonomisi yaklaşık 1,8 kat büyürken Çin ekonomisi yaklaşık 10 kat büyüme göstermiştir. Aynı dönemde Avrupa Birliği (AB) üyesi devletlerin ekonomileri 1,5 kat, Kuzey Amerika kıtasındaki devletlerin ekonomileri 1,8 kat büyürken Asya-Pasifik bölgesindeki devletlerin ekonomileri 2,6 kat büyümüştür. Görüldüğü gibi yaklaşık 10 kat büyüyen Çin, Asya-Pasifik bölgesinin büyümesinde dinamo rolü oynamıştır. (The World Bank National Accounts Data)

Afganistan ve Irak'taki başarısızlıklar, Avrupa'nın önde gelen devletleriyle ortaya çıkan görüş ayrılıkları, Rusya'nın revizyonizmi ve ekonomik alanda ortaya çıkan krizlerin neticesinde ABD ilgisini Asya Pasifik bölgesine yöneltmiştir. Obama yönetimi göreve başladığı 2009 yılından itibaren stratejik yeniden dengeleme ve pivot kavramlarını kullanarak bölgenin ABD dış politikasında en ön sırada yer alacağını açıkça ifade etmekten kaçınmamıştır. Bununla birlikte, aslında Asya-Pasifik'e yönelik ilginin Bush döneminde başladığını ifade etmek gerekir. Zira, Bush döneminde Asya-Pasifik bölgesindeki askerî güç seviyesi artırılmış, Güney Kore ile bir serbest ticaret anlaşması imzalanmış, Transpasifik Ortaklık Anlaşması'nın müzakereleri başlatılmış, Hindistan ve Filipinler ile ilişkilerin güçlendirilmesi için çalışmalar yürütülmeye başlanmıştır. Tüm bu girişimler Obama döneminde daha da güçlendirilmek suretiyle ABD dış politikasının öncelikleri arasında yer almaya başlamıştır. (Manyin vd., 2012: s.2)

Bugün dünyada son dönemde ortaya çıkan gelişmeler neticesinde bazı gözlemciler Soğuk Savaş sonrası dönemin 2013 yılı sonlarından itibaren ciddi bir değişime uğradığını ve tek kutuplu düzenin 2014 yılı itibariyle sona erdiğini iddia etmektedirler. Bazıları bu tarihi Rusya'nın Gürcistan'a yönelik işgal harekâtını gerçekleştirdiği 2008 yılına kadar götürmektedir. Zira 2008 yılında sadece Rusya ilk revizyonist girişimini gerçekleştirmemiş ayrıca ABD'yi ve dünyayı sarsan büyük bir ekonomik kriz baş göstermiştir. Dünya siyasetindeki temel değişikliğin bir diğer

göstergesi de Çin'in Doğu ve Güney Çin Denizi'ndeki iddiaları kapsamındaki fiili girişimleri olmuştur. (O'Rourke, 2010: s.14)

2000'li yılların sonları itibariyle şu açık bir biçimde ortaya çıkmaya başlamıştır: ABD'nin tek başına parametreleri belirleme gücüne sahip olduğu tek kutuplu düzen sona ermekte ve yeni bir dönem bütün belirtileriyle ortaya çıkmaktadır. Bu yeni düzende en başta gelen aktörlerden biri de kuşkusuz Çin'dir ve yeni mücadele alanı da Asya-Pasifik bölgesidir.

Çin ve Hindistan'ın inanılmaz yükselişi ve Japonya'nın İkinci Dünya Savaşı sonrası süratli bir biçimde toparlanması küresel merkez ve siyasi ve ekonomik ağırlık merkezini Kuzey Atlantik'ten Asya Pasifik'e taşımıştır. Bugün küresel ölçekte etki ortaya koyabilecek güçler olarak ABD, AB, Çin, Rusya, Japonya ve Hindistan'ı saymak mümkündür. Görüldüğü gibi ABD ve Rusya'yı da Asya-Pasifik'in bir parçası kabul edersek bu güçlerin neredeyse tamamı Asya-Pasifik bölgesinde yer almaktadır. Bu güçlerden uzun süredir statükonun sahibi olan ABD ve AB dışındaki devletler revizyonist bir eğilim göstermektedirler. Zira, Soğuk Savaş sonrası sistemin içinde kendilerine yeteri kadar yer bulamadıklarına inanmaktadırlar. (Brzezinski, 2009: s.11)

Söz konusu güçler arasında ABD'nin ulusal çıkarlarına en büyük tehdit/risk gördüğü devletler kuşkusuz Çin ve Rusya'dır. Rusya'nın mineral zengini ancak nüfus yoksulu Avrasya toprakları batıda 500 milyon Avrupalı, doğuda ise 1,5 milyar Çinli ile sınır komşusu durumundadır. Rusya'nın batı karşıtı bir biçimde Çin ile bir eksen oluşturma eğilimi ise Brzezinski'ye göre iki nedenden ötürü mümkün görülmemektedir. Bunlardan ilki, Çin'in bu durumu kendisi açısından faydalı görmeyecek olması, ikincisi ise Çin ile gireceği bir ittifakta Rusya'nın nüfus nedeniyle ancak küçük ortak olacak olmasıdır. (Brzezinski, 2009: s.11)

Çin'in küresel ekonomik bir güç olarak ortaya çıkışı ve uluslararası düzene tam entegrasyonu Avrupa ve ABD'yi 21'nci yüzyılın başında en fazla zorlayan olgulardan biri olmuştur. Çin, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)'ne üye olduğu 2001 yılında henüz sınırlı imkânları olan bir aktör olarak görülmekteydi. Ancak takip eden 15 yıl içinde Çin benzeri görülmemiş bir atılım göstererek Gayri Safi Yurtiçi Hasılası (GSYİH)'nı sekize katlamış ve kendisini 21'inci yüzyılın küresel ekonomik büyüme motoru hâline

getiren gelişmeyi göstermiştir. Bu gelişme Çin'i ekonomik büyüklük açısından altıncı sıradan ABD'nin ardından ikinci sıraya yerleştirmiştir. (Le Corre ve Pollack, 2016: s.1)

Dünya Bankası verilerine göre 2014 yılında Çin satın alma paritesine göre toplam küresel GSYİH'nin % 16,6'sına sahiptir, Eurostat verilerine göre de dünya ticaretinin % 13,5'i Çin tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu durum her geçen gün Çin lehine gelişme göstermektedir. ("Elements for a new EU strategy on China, Brussels")

Görüldüğü gibi Çin 2001 yılından itibaren gösterdiği inanılmaz ivme ile ekonomik gelişiminde ciddi bir mesafe kat etmiştir ve bu ivmeyi devam ettireceği öngörülmektedir. 2030 yılına yönelik yapılan tahminler göstermektedir ki, diğer büyük devletlerin de ortaya çıkışıyla birlikte "tek kutuplu düzen" sona ermektedir. Ancak ABD diğer büyük güçler içinde *primus inter pares* (eşitler arasında birinci) olma özelliğini bir süre daha korumaya devam edecek gibi görünmektedir. (National Intelligence Council: s.x)

Dünya üzerindeki güç dağılımında tek ayrım ABD ve diğer büyük güçler arasında gerçekleşmemektedir. Aynı zamanda Kuzey Amerika ve Avrupa'nın da ağırlığı azalmakta ve bu anlamda dengeyi Asya sağlamaktadır. Asya ülkelerinin önümüzdeki on yıl içinde GSYİH, nüfus büyüklüğü, askerî harcamalar ve teknolojik yatırım açısından Kuzey Amerika ve Avrupa'nın toplamını geçecekleri tahmin edilmektedir. (National Intelligence Council: s.iv)

Dünyanın hâlihazırdaki en güçlü devleti pozisyonunda bulunan ABD bu gelişmeleri yakından takip etmekte ve kaçınılmaz gördüğü bu değişimi kendi kontrolü altında gerçekleştirmek istemektedir. Her değişim sancılı gerçekleşir ve dünya güç dengesinde gerçekleşmesi beklenen böylesi büyük bir değişimi bir depreme benzetirsek büyük bir fayın kırılması ile ortaya çıkacak enerjinin ABD ve Çin de dâhil olmak üzere bütün dünyada çok yıkıcı bir etki yaratacağı bütün tarafların tespit ettiği bir hususdur. Bu nedenle her iki taraf da ortaya çıkacak enerjinin kademeli sarsıntılarla atlatılması için gayret gösterme eğilimi içinde görülmektedir.

Bunu bir Soğuk Savaş olarak adlandıramasak da bir "serin savaş" olarak nitelendirmek mümkündür (Feldman, 2015: s.xii). Ne ABD ne de Çin birbirlerine açıkça meydan okumamaktadırlar. ABD, kendi ulusal kimliğinin ve ülkesel bütünlüğünün bir rakip/düşmana ihtiyaç duyduğunun bilinci içinde Çin'in yükselişini hem desteklemekte hem de temkinli bir şekilde yakından izlemekte, bununla birlikte bunu elinden geldiğince yavaşlatmaya gayret etmektedir.

Ayrıca ABD, yükselen güçlerin başarılı olduklarında değil daha çok başarısız olduklarında daha saldırgan oldukları olgusunun farkındadır. (Holslag, 2015: s.15) Diğer yandan Çin ise ABD ile karşılaştırıldığında hâlâ birçok eksiğinin bulunduğu gerçeğinin farkındalığı içinde aşırı hareketlerden kaçınmakta, büyümesini ve dünyanın ikinci kutbu olma yolundaki gayretini büyük bir stratejik sabırla sürdürmeye çalışmaktadır.

Dünya tarihine bakıldığında yeni büyük güçlerin siyaset sahnesine çıkışları her zaman biraz sorunlu olagelmiştir. Ancak günümüz dünyasında devletler ve toplumlar birbirlerine öylesine bağımlı hâldedirler ki yeni bir gücün ortaya çıkışının sorunlu olması hâlinde ortaya çıkan yeni güç de bundan fazlasıyla negatif etkilenmek durumunda kalacaktır. Örneğin ABD ile Çin arasındaki ticaret hacmi 2007 yılında 387 milyar dolar iken bu miktar 2016 yılında 648 milyar dolara ulaşmış (söz konusu ticarette ABD'nin 309 milyar dolarlık bir açığı bulunmaktadır) ("Office of The United States Trade Representative"), Çin'in elinde bulundurduğu ABD devlet tahvillerinin büyüklüğü Çin'i ABD'nin bir sıkıntıya girmesinden endişe eder hâle getirmiştir. (Clinton, 2014: s.40)

Görüldüğü gibi dünya yeni bir döneme hızla ilerlemektedir. Değişimin doğasını belirleyecek en önemli aktörlerden biri de Çin'dir. Sona ermekte olan mevcut düzenin sahibi olarak ifade edebileceğimiz ABD'nin de kaçınılmaz bulduğu bu değişimin nasıl gerçekleşeceği sorusu önümüzdeki döneme damgasını vuracaktır.

Değişim kuşkusuz tüm dünyayı etkileyecek büyüklüktedir ve bu değişimin ABD liderliğindeki NATO ittifakını etkilememesi imkânsızdır. ABD, en azından şimdilik NATO'ya olan ortak savunma taahhüdünden vazgeçmiş değildir. Ancak, ABD'nin ilgisini Avrupa'dan uzaklaştırması kuşkusuz Avrupalı devletlerin savunma

harcamalarını artırmalarını gerekli kılacaktır. Bir diğer sonuç da Avrupa Birliği (AB)'nin savunma konusunda daha fazla iş birliği ihtiyacı duyması olacaktır. ABD'nin Asya-Pasifik bölgesine odaklanmasının hemen görünür hâle gelen üç temel sonucu olmuştur. İlk olarak, Avrupalılar kendi arka bahçelerinin istikrarını sağlamak için artık eskiden olduğu gibi ABD desteğine çok fazla dayanamayacaklardır. İkinci olarak, eğer NATO Asya-Pasifik'teki ortaklıklarını güçlendirmeye karar verirse, mevcut ortaklık politikasını kapsamlı biçimde yenilemesi gerekecektir. Üçüncü ve son olarak eğer NATO genelde küresel bir güç olmak, özelde de Asya-Pasifik bölgesinde bir oyuncu olmak isterse deniz gücü, özel harekât, siber savunma gibi yeteneklerini geliştirdiği takdirde küresel ortakları açısından gerçek anlamda güvenilir bir ortak hâline gelebilecektir (Shea, 2013).

ABD Başkanı George Washington görevden ayrılırken yaptığı konuşmada ABD'nin daimî nitelikteki uluslararası ittifaklardan uzak durması gerektiğini söylemiş ve ABD de bu öneriyi 1949 yılında NATO kurulana kadar dikkate almıştır (Fromkin, 1970: s.688). İkinci Dünya Savaşı sonrasında Sovyet yayılmacılığı ve askerî gücü karşısında Avrupa'yı korumak için NATO'nun kurulması ile ABD'nin yaklaşık 150 yıl boyunca sadık kaldığı daimî ittifaklara katılmama tutumu değişmek durumunda kalmıştır. Kuzey Atlantik Antlaşması her ne kadar bir düşman zikretmemiş olsa da Sovyetler Birliği'ne karşı olduğu açıktı. Sloan'a göre, bu antlaşmanın hayata geçirilmesi iki boyutlu bir görüş birliği ile mümkün olabilmiştir. Anlaşmanın birinci boyutu ABD'nin Avrupalılara savaşın yıkımının ekonomik etkilerinin üstesinden gelme konusunda yardımcı olmasını içermekteydi. İkinci boyut ise Avrupalıların kendi aralarında organize olmaları durumunda ABD'nin Sovyetler'e karşı Avrupa'yı savunmasını içermekteydi. Birinci boyutun Marshall Planı ile yürürlüğe girmesi mümkün olmuş, ancak Avrupalı devletlerin savunma konusunda kendi aralarında bir araya gelmeleri mümkün olmamıştır. Böylece Avrupa'nın savunması ABD'nin nükleer gücüne ve batı Avrupa'nın büyük bölümündeki konvansiyonel kuvvetlere dayanmaya başlamıştır (Sloan, 2016: l.280-344).

Amerikan askerî varlığının azami seviyeye çıktığı 1953 yılında ABD'nin Avrupa'da 450 bin askeri görev yapmış, bu sayı 1990'ların başında 100 bine 2010'larda ise 60 bin seviyesine kadar gerilemiştir (Petersson, 2015: l.163-165).

Gelinen bu noktada ABD'nin NATO üzerindeki etkisi yıllar içinde tartışmasız hâle gelmiş ve hem askerî hem de siyasi olarak ABD dış politika yapıcılarının temel bir aracı hâline gelmiştir. Soğuk Savaş boyunca ve sonrasında ABD'nin Avrupa odaklı dış politikası da bu durumu pekiştirmiştir. Göreve gelen yönetimlerin NATO'yu bir araç olarak kullanması konusunda bir değişiklik yaşanmazken kullanım tarzları değişiklik göstermiştir. Petersson bu kullanım tarzlarını maksimalist, ılımlı ve minimalist olmak üzere üçe ayırmaktadır. Maksimalist yaklaşımda NATO bir güvenlik aracı olarak görülmüş, ılımlı yaklaşımda siyasi bir araç ve minimalist yaklaşımda ise kültürel bir araç olarak ele alınmıştır (Petersson, 2015: l.278-328).

Bu kapsamda, ABD'nin dış politikasında ortaya çıkan gelişmeler NATO'nun stratejilerine de yansımıştır. Soğuk Savaş sonrasında ABD'nin Balkanlar, Irak, Ortadoğu, Afganistan, Libya ve Asya Pasifik bölgesine yönelik dış politikasının yansımalarını NATO'nun stratejik konseptlerinde ve zirvelerinde alınan kararlara aynen yansıması da göstermektedir ki NATO'yu inceleyen her çalışma için ABD dış politikasının da incelenmesi zaruri hâle gelmektedir.

Bu kapsamda bu tez çalışmasında aşağıdaki sorulara cevap aranmaya çalışılacaktır:

- Soğuk Savaş sonrasında uluslararası güvenlik ortamında ne gibi değişiklikler ortaya çıkmıştır? Bu değişiklikleri en iyi ortaya kuran kuramsal çerçeve nedir?

- Soğuk Savaş sonrasında NATO'nun stratejisinde ne gibi bir değişim ortaya çıkmıştır? NATO'nun stratejisindeki değişimde ABD'nin rolü nedir?

- ABD'nin Soğuk Savaş sonrasındaki dönemde genelde dış politikasında, özelde ise NATO ve Asya-Pasifik bölgelerine ilişkin bakışında ne gibi değişiklikler ortaya çıkmıştır?

- ABD ve Çin arasındaki potansiyel gerilim alanları nelerdir?

- NATO'nun Asya-Pasifik bölgesine ilişkin yaklaşımı nedir? NATO'nun başta Çin olmak üzere bölge devletleri ile arasındaki ilişkinin boyutları nelerdir?

- NATO'nun önümüzdeki dönemde Asya-Pasifik bölgesinde hangi seviyede varlık göstermesi beklenebilir? ABD'nin Asya-Pasifik bölgesine olan ilgisi NATO'yu ileride nasıl etkileyebilir? Çin'in yükselen gücü karşısında NATO nasıl stratejiler geliştirebilir?

Tez hazırlanırken aşağıdaki varsayımlar esas alınmıştır:

- Soğuk Savaş sonrasında NATO'nun güvenlik yaklaşımı ve stratejilerinde önemli değişiklikler meydana gelmiştir.

- NATO'nun güvenlik yaklaşımı ve stratejileri birinci derecede ABD'nin dış politikası ve stratejilerinden etkilenmektedir.

- 2000'li yıllarda dünyada meydana gelen siyasi ve ekonomik gelişmelerin ABD'nin ve NATO'nun güvenlik stratejilerine etkisi büyük olmuştur.

- Çin Halk Cumhuriyeti'nin ekonomik alandaki gelişimi orta vadede ABD'nin çıkarlarını etkileyecek ve bu da ABD'nin, dolayısıyla NATO'nun stratejilerinde değişime neden olacaktır.

- ABD'nin Asya-Pasifik bölgesi kapsamındaki stratejileri kaçınılmaz olarak NATO'nun güvenliğe bakışında değişikliklere yol açacaktır. Bu değişiklik Avrupalı devletlerin güvenlik stratejilerinde değişiklik yapmalarını zorunlu kılacaktır.

Tez çalışmasında aşağıdaki sınırlar dâhilinde araştırma yapılabilmiştir.

- NATO'nun güvenlik yaklaşımındaki değişim 1990 yılı sonrası esas alınarak incelenmiştir.

- Süreç hâlen devam eden ve dinamik bir süreçtir. Bu da çalışmayı zorlayan bir boyut olarak karşımıza çıkmıştır.

- Sürecin dinamik yapısı devletlerin ve NATO'nun bilhassa gizlilik dereceli belgelerine ulaşmada zorluklara neden olmuştur, bu da değerlendirmelerin sübjektif bir yapıya sahip olmasına neden olmuştur.

- Çin Halk Cumhuriyeti'nin kapalı yapısı ve Çince konusundaki eksiklik kaynakların daha ziyade Batılı yapıda olmasına neden olmuş bu da çift yönlü bakışı sınırlandırmıştır.

- Sosyal Bilimler alanında yapılan çalışmaların tamamen deneyselliğe oturtulamamasından kaynaklanan sınırlılık bu çalışma için de geçerlidir.

Çalışmanın birinci bölümünde, Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan yeni güvenlik ortamı kuramsal çerçevede irdelenmiş ve çağdaş uluslararası siyasi sisteminin en çok hangi kuramdan etkilendiği sorusuna yanıt aranmıştır. Ayrıca son yıllarda ortaya çıkan güvenlik yönetişimi kavramı irdelenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, genel problemin alanı, belli bir sistem bütünlüğü içinde ele alınarak dilimlenmiş ve her biri genel çizgilerle ve birbirleri ile olan ilişkileri açısından kısaca tanıtılmıştır. Bu kapsamda Soğuk Savaş sonrasında NATO'nun dönüşümü güvenlik stratejisine yaklaşım esas alınarak incelenmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, Soğuk Savaş sonrasında NATO'nun ve Asya-Pasifik bölgesinin ABD'nin dış politikasındaki konumu ele alınmıştır. Bu çerçevede, Soğuk Savaş sonrasında ABD dış politikasındaki değişim açıklanmış, daha sonra ABD ve Çin'in güvenliğe yaklaşımları incelenmiştir. Üçüncü bölümün son kısmında ABD ve Çin arasında bir çatışma dahi yaratma potansiyeline sahip anlaşmazlıklar sıralanmıştır.

Çalışmanın dördüncü ve son bölümünde, NATO'nun başta Çin olmak üzere Asya-Pasifik Bölgesi'ndeki devletlerle geliştirdiği ilişkiler incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ SONRASI ULUSLARARASI SİSTEM VE GÜVENLİK ANLAYIŞINDA ORTAYA ÇIKAN DEĞİŞİKLİKLER

1.1. SOĞUK SAVAŞ SONRASI ULUSLARARASI SİSTEMİN TEORİK ÇERÇEVESİ

Uluslararası İlişkiler, sosyal bilimlerin diğer disiplinleri ile karşılaştırıldığında yeni bir disiplin olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak, iletişim ve toplumlar arası etkileşimin baş döndürücü bir hızda arttığı bilhassa Soğuk Savaş sonrası dönemde Uluslararası İlişkilerin popülaritesi artmıştır. Bu popülarite kendisini teori çerçevesinde de göstermiş ve bu alandaki teorilerin sayısında 20'nci yüzyılın ortalarından itibaren ciddi bir artış görülmüştür.

Uluslararası ilişkileri ve uluslararası siyasi sistemi teorik bir çerçeve içine oturtmaya çabalayan düşünürlerin en temel gayesi uluslararası siyasetin aktörleri arasındaki ilişkilerin doğasını anlamaya çalışmak ve uluslararası arenada gerçekleşen olayların sebeplerini anlayarak bunu bilimsel bir bakış açısı ile sistematik bir yapıya kavuşturmaktır. Bazı teorisyenler ise daha da ileri giderek bu etkileşim kalıplarından geçmişteki olayları açıklayabilecek ve gelecekteki olayları öngörmelerine olanak sağlayabilecek genel prensiplere ulaşmaya çalışırlar. Ancak, bu hiç de kolay değildir. Zira olayları ve aktörleri tahlil etmek, analizcinin içinde bulunduğu zaman ve konumdan bağımsız olamamaktadır. Analizcinin kimliği, içinde yaşadığı toplum ve idrak ettiği zamanın ruhu tahlili güçleştiren bir dizi kavramsal ve metodolojik problemi de beraberinde getirir.

Bu yüzden, içinde bulunulan zamandan ve toplumdan bağımsız bir teori bulmak neredeyse imkânsızdır. Herkes gibi teorisyen de içinde bulunduğu zamanın çocuğudur. Ortaya koyulan teoriler de doğal olarak zaman ve mekân üstü olmaktan

kaçınılmaz biçimde uzaktır. Bu durum, 100 yaşına basmak üzere olan Uluslararası İlişikliler disiplini için belki de diğer sosyal bilimler disiplinlerinde olduğundan daha da geçerlidir. Zira son yüzyılda teknolojide ortaya çıkan baş döndürücü gelişmeler, toplum hayatını temelden etkilemiş, bu da bir sosyal bilim olan Uluslararası İlişkileri ve onu açıklamaya çalışan teorileri derinden sarsmıştır. Bu bağlamda, Uluslararası İlişkilerin en temel teorileri ya da klasik teoriler olarak da kabul edilen realizm ve idealizmin bile bugün birkaç çeşidini bulmak mümkün hâle gelmiştir.

Uluslararası siyasal sistem bu satırların yazıldığı anda dahi bir değişim içindedir ve günümüzü en iyi tanımlayan kavramın da değişim olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Değişimin böylesi büyük bir ivme ile uluslararası toplumu etkilediği bir dönemde teorisyenler tarafından ortaya konan teorilerden hangisinin içinde bulunulan sistemi en iyi anlattığını tespit etmek ise oldukça zor bir çabadır.

1.1.1. Realizm ve Neorealizm

Realizmin yüzyıllar boyunca uluslararası ilişkilerde en etkin klasik yaklaşım olduğu iddia edilmiştir. Realizm fikrinin başlangıcını Thucydides ve Niccolo Machiavelli gibi düşünürlere kadar götürmenin mümkün olduğu da ileri sürülmüştür. Realizmin en temel savı dünya siyasetinde anarşik bir yapının bulunduğu, devletlerin üzerinde uluslararası bir otoritenin bulunmadığı, devletlerin kendi bağımsızlıklarını korumak için yalnızca kendi imkân ve yeteneklerine güvenmek durumunda oldukları ve güç kullanmanın esas kabul edildiğidir. Realizmin ortaya koyduğu dünya modelinde devletler asli aktörlerdir ve bu devletler güvenliklerini temel araçları olan askerî güç ile sağlamaktadırlar (Nye Jr., 2011: s.18).

Uluslararası İlişkilerin bilimsel bir disiplin olarak ortaya çıkması sonrasında E.H.Carr'ın "Twenty Years' Crisis" ve Hans J. Morgenthau'nun "Politics Among Nations" isimli kitaplarının yayınlandığı 1940'lı yıllar Realizmin uluslararası ilişkiler kapsamında en geçerli teori olduğu yıllardır. Carr, Morgenthau ve onların takipçileri "güç" ve "çıkar" kavramlarının uluslararası siyasetin çekirdeğini oluşturan kavramlar olduklarını ileri sürmüşler, bu fikirleri sürekli sorgulanmış, bununla birlikte uluslararası ilişkiler disiplininin merkezindeki yerlerini değişik biçimlerde de olsa bugün de muhafaza etmeyi başarabilmişlerdir (Brown, 2012: s.857).

Bugün realizmin birçok farklı çeşidi bulunmaktadır. Hatta daha önceden realizmin karşıtı olan bazı yaklaşımlar dahi zamanla realist düşünceyi benimsemişlerdir. Carr ve Morgenthau'nun görüşlerini doğrudan benimseyenler kendilerini Klasik Realistler olarak tanımlamaktayken, başını Kenneth Waltz'un çektiği ve Waltz'un "Theory of International Politics" isimli eserinde temellerini bulan yaklaşım ise kendisini Yapısal Realizm ya da Neorealizm olarak tanımlamıştır. Neorealistler de Savunmacı Realistler ve Saldırgan Realistler olarak ikiye ayrılmışlardır. Bu noktada durum daha da karmaşık bir hâl almış ve daha önceleri realizmin karşısında olan liberal kurumsalcılar Waltz'un anarşi sorunsalı kavramını benimsemişler ve bir bakış açısına göre realizm çatısı altında yerlerini almışlardır (Brown, 2012: s.857-858).

Klasik realizmin babası sayılan Edward Hallet Carr, iki dünya savaşı arasındaki dönemi ele aldığı *The Twenty Years' Crisis* ismini taşıyan başyapıtında, temel olarak anılan dönemde İngiltere'nin ütopyacı siyasetine bir eleştiri getirmiş ve klasik realizmin temellerini ortaya koymuştur. Bu kapsamda, Rousseau ve Kant'ın idealist yaklaşımını reddetmiştir. Carr, Rousseau ve Kant'ın savaşların iki hükümdar arasında gerçekleştiğini, milletlerin arasında husumet ve savaşın olmadığını, cumhuriyetçi bir devlet yapısının hayata geçirilmesi ile savaşların da önlenebileceğini iddia ettiklerini, ancak bunun doğru olmadığını ileri sürmüştür (Carr, 2001: s.27).

Aslında Carr'ın kitabını yazarken Realizmin temellerini atmak gibi bir hedefi yoktu. Nitekim bu durumu kitabın 1945 yılındaki ikinci basımının önsözünde kendisi de ifade etmekten kaçınmamıştır. Carr, temel hedefinin İngilizce konuşulan ülkelerdeki entelektüellerin uluslararası politikada güç kavramının rolünü neredeyse tamamıyla göz ardı etmelerine yönelik bir eleştiri ortaya koymak olduğunu ifade etmiştir (Mearsheimer, 2005: s.140).

İki savaş arası dönemdeki politikacıları gerçeklikten uzaklaşmış ütopyacılar olarak eleştiren Carr'a göre uluslararası siyaset her zaman güç siyasetidir ve gücü göz ardı etmek imkânsızdır. Ayrıca, uluslararası ilişkilerde gücün temel düşüncesi (ultima ratio) de savaştır ve bu nedenle de devlet aygıtının en önemli aracı askerî güçtür (Carr, 2001: s.102).

Klasik Realizmin en önemli temsilcilerinden biri olan Morgenthau'nun realizmin temel prensiplerini açıkladığı *Politcs Among Nations* isimli eserinde siyasi realizmin birinci prensibi "siyasetin, kökünü insan doğasında bulan objektif hukuk kuralları tarafından yönetilmesi" olarak ifade edilmiştir. Morgenthau'ya göre insan doğasının temel bileşenlerini bencillik ve güç arzusu oluşturmaktadır. Güç arzusu evrensel olduğundan bu arzudan kaçış yolu bulunmamaktadır ve bu da siyaseti bitmek tükenmek bilmeyen bir güç mücadelesine sürüklemektedir. Bu çerçevede ulusal çıkar kavramı da güç kavramı ile tanımlanmaktadır. Dünya siyasi olarak devletlerden oluşan bir sisteme sahip olduğu sürece uluslararası siyasal sistemde nihaî amaç ulusal çıkarların gerçekleştirilmesi olacaktır (Cesa, 2009: s.178).

Morgenthau'ya göre geçmişteki dış politika uygulamalarını yeniden hayata geçirmek ve çağdaş politikaları anlamak için ulusal çıkar kavramı iyi anlaşılmalıdır. Zira kendi ülkelerinin fizikî ve kültürel kimliğini muhafaza etmekle görevlendirilmiş devlet adamlarının tüm faaliyetleri, kişilikleri, sosyal çevreleri, inanç ve öncelikleri ne olursa olsun "ulusal çıkar" kavramının etrafında şekillenecektir. Bu çerçevede Morgenthau üç temel politika ortaya koymuştur: statüko, emperyalizm ve prestij. Statüko eldeki gücün muhafaza edilmesine odaklanırken, emperyalizm daha fazla güç elde etmeye çalışacak, prestij ise elindeki gücü sergileme yoluna gidecektir (Morgenthau, 1993: ss.50-51).

Morgenthau, her ne kadar zaman zaman devlet adamları nihaî amaçları olarak farklı söylemlerde bulunsalar da gerçek hedefin her zaman güç olduğunu iddia etmiştir. Dış politikalar bu güç dengesi ile birbirlerine ilişkilendirilmiştir. Bu karmaşık ilişkiyi en iyi şekilde yönetmenin yolu da diplomasidir. Bununla beraber, çıkar çatışmaları uluslararası toplumun en önemli özelliklerinden biri olduğundan diplomasinin bu çatışan çıkarları bir arada yaşatmasının iki yolu mevcuttur: çatışmanın dayandığı sebepleri anlamak ve bir anlaşmanın temellerini formüle etmek. Morgenthau'ya göre, eğer bir tarafın talebi diğer tarafın hayatî çıkarlarını tehlikeye atıyorsa diplomatik bir çözüm mümkün değildir. Bununla birlikte, her iki tarafın da hedefleri diğer tarafın hayati çıkarlarını etkilemiyorsa diplomasi bir çözüm üretebilir (Cesa, 2009: s.178).

Bu noktada, realizmin diğer temel özelliklerini tek tek açıklamaktan ziyade bu özellikler, realizmin içinden doğan ve realizmin temel görüşlerine yönelik değişiklikler öngören ve eleştiriler yönelten neorealizmin realizm eleştirisi üzerinden açıklanmaya çalışılacaktır.

Neorealizmin kurucusu sayılan Kenneth Waltz, Morgenthau gibi klasik realistleri, gerçekten de bir teori ortaya koyamadıkları konusunda eleştirmiş ve örneğin Morgenthau'nun teori diye ileri sürdüğü yaklaşımın dış politikanın açıklanması çabasından öte gidemediğini iddia etmiştir. Waltz'a göre bir teori "ne?" sorusundan ziyade "nasıl?" sorusuna cevap aramalı, parçalara değil bütüne odaklanmalı ve kazara ortaya çıkmış olayları ya da tek bir olayı açıklamaktan ziyade bir paterni inceleyerek ve devamlılık niteliği olan hususları esas alarak bütüncül bir yaklaşım ortaya koymalıdır. Klasik realistlerin bu yaklaşımdan uzak olduklarını ileri süren Waltz, neorealist teorinin realist yaklaşımın bu eksikliğini giderdiğini ileri sürmektedir (Waltz, 1990: s.25-26).

Waltz'a göre uluslararası yapı devletlerin birbirleriyle etkileşimi sonucu ortaya çıkar ve bu yapı devletleri birtakım faaliyetleri yapmaktan alıkoyarken diğer devletlere doğru da iter (Waltz, 1990: s.29).

Waltz'a göre yapı kavramının dayandığı temel olgu şudur: yapıyı oluşturan birimler (devletler) değişik biçimlerde sıralanır ya da bir araya gelirler ve değişik ürünler ortaya koyarlar. Uluslararası yapılar sistemin temel prensibi ile tanımlanırlar ve bu prensip de Waltz'a göre "anarşi"dir. Anarşik ortamdaki ikinci temel konu ise yeteneklerin dağılımıdır. Anarşik özelliği bulunan uluslararası yapılarda değişik sayıda büyük güç bulunur. Büyük güçler diğerlerinden sahip oldukları yeteneklere (ya da güce) göre farklılık gösterirler. Büyük güçlerin sayısındaki değişim de diğer devletlerin davranışları ve hesaplamalarını değiştirdiği gibi, devletlerin birbirleriyle etkileşimi sonucu ortaya çıkan sonuçları da değiştirir (Waltz, 1990: s.29-30).

Waltz'a göre, neorealistlerin dünyası klasik realistlerin algıladığı dünyadan da farklılık gösterir. Realistlere göre devletler birbirleriyle etkileşime girmekteyken, neorealistlere göre devletlerin birbirleriyle ilişkileri ancak yapısal düzeyde irdelenebilir. Bu çerçevede devletin önemi yadsınmazken devletlerin oluşturduğu

uluslararası yapı esas analiz düzlemini oluşturur. Neorealistler araç ve amaçları da farklı bir yoruma tabi tutarak sebepler ve etkiler şeklinde sınıflandırma yoluna gitmişlerdir. Realistlere göre sebepler tek bir doğrultu izlerler, o da birbirleriyle ilişki içinde olan devletlerin etkileşimleri ve yaptıkları faaliyetlerin ortaya bir sonuç çıkarması şeklinde açıklanmaktadır. Neorealistlere göre ise uluslararası siyaset sistemi ancak yapı kavramının da formüle dâhil edilmesi ile anlaşılabilir bir hâl alır. Neorealistlere göre sebepler bir doğrultuda değil iki doğrultuda ilerlerler. Uluslararası sonuçlar çıkaran bazı sebepler birbirleriyle etkileşim içindeki birimler düzeyinde ilerler. Diğer taraftan bazı sebepler ise uluslararası yapı düzeyinde ilerler. Waltz'a göre, realistler yapısal düzeydeki bu ilişkiyi göz ardı ettikleri için ortaya çıkan bazı sonuçları açıklamakta zorluk çekmektedirler (Waltz, 1990: ss.32-34).

Waltz'a göre neorealistlerin realistlerden ayrıldığı bir diğer konu da güç kavramına olan yaklaşımlarıdır. Realistlere göre güç insan doğasının bir parçasıdır. Morgenthau'ya göre kaynakların kısıtlı olduğu ve karar verici bir hakemin bulunmadığı bir ortamda rakipler arasında bir güç mücadelesi ortaya çıkacaktır. Ona göre güç için ortaya çıkan bu arzunun insanın içindeki şeytani arzuyla alakası yoktur. Güç arzusu insanın doğasının bir gereğidir ve bunun için mücadeleye de ihtiyaç yoktur. Morgenthau'ya göre bir kişi büyük miktarda güce sahip olsa ve kendini güvende hissetse de daha fazla güç sahibi olmayı istemeye devam edecektir. Waltz'a göre Morgenthau ve klasik realistler gücü bir araç değil bir amaç olarak tarif etmektedirler. Neorealistlere göre ise "güç" bir amaç değil araçtır. Zayıflık diğerlerinin saldırmasına yol açabilirken, güçlü olmak diğerlerinin saldırmasını önleyebilmektedir. Aşırı güç ise diğer devletlerin silahlanmasına veya bir araya gelerek güçlerini birleştirmelerine neden olmaktadır. Neorealist düşünceye göre güç yararlı bir araçtır ve akıllı her devlet adamı uygun düzeyde güç sahibi olmak için çaba sarf edecektir. Hayatî durumlarda ise devletlerin nihaî mülahazası güç yerine güvenlik olacaktır. Güç kavramına bakışta neorealistleri realistlerden ayıran temel çizgi budur (Waltz, 1990: s.34-36). Ayrıca, neorealistlere göre güç dinamiktir ve gücün ölçüsü, bir devletin sahip olduğu askerî, ekonomik, coğrafi-demografik ve kültürel kaynakların kapasitesidir (Güneş, 2012: s.82).

Waltz, realistlerin anarşiyi genel bir durum olarak kabul edegeldiklerini ileri sürmektedir. Onlara göre anarşi devletin başa çıkması gereken bir sorundur. Devletler birbirlerinden hükümet şekli, yöneticilerinin karakteri, ideoloji tipleri gibi birçok açıdan farklılık göstermektedirler. Hem realistler hem de neorealistlere göre, farklı devletler farklı davranırlar ve değişik ürünler ortaya koyarlar. Bununla birlikte, neorealistler devletlerin fonksiyonel anlamda birbirlerine benzediklerini, farklılığın imkân ve kabiliyetleri konusunda ortaya çıktığını ileri sürmektedirler. Onlara göre uluslararası yapı devletlerin ürünlerini birbirlerine yaklaştırmakta ve farklılıkları yumuşatmaktadır. Neorealistler şu soru üzerine odaklanmaktadırlar: uluslararası siyaset sistemi nasıl olur da onu oluşturan parçalardan farklılık gösterebilir? Bu soru cevaplandıktan sonra da dikkatler yapının devletler üzerindeki etkisine çevrilmektedir. Bu çerçevede neorealistler devleti temel bir birim olarak ele almakta ve her devleti otonom siyasi bir birim şeklinde kabul etmektedirler. Otonomi, yapısal anlamdaki anarşinin birimsel anlamdaki eşdeğeridir. Bu çerçevede yapıyı oluşturan devletlerin kendi içindeki kompozisyonlarına odaklanmaktan ziyade yapının temel birim olan ve temelde birbirine benzeyen otonom yapıdaki devletlerin davranışları üzerindeki etkisini incelerler. Klasik realistler ise devletlerin kendi içindeki kompozisyonlarına odaklanır ve devletlerin davranışlarındaki farklılıkların devleti oluşturan birimlerin farklılığından kaynaklandığına inanırlar (Waltz, 1990: ss.36-37).

Realizmin yeni ve bir miktar farklı bir yorumu olarak ortaya çıkan Neorealizm içinde de nüanslar iki grup hâlinde ortaya çıkmıştır: Saldırgan Neorealistler ve Savunmacı Neorealistler. Saldırgan Neorealistler aktörlerin güvenliğini sağlamak için en iyi yolun iç politikada güçlerini artırmak olduğunu savunurken, maksimal hedeflerinin ise hegemonyal bir güç olmak olduğunu iddia ederler. Savunmacı Neorealistler ise devletlerin güvenliklerini sadece güç artırımı ile değil aynı zamanda uluslararası sistemde güç dengesi oluşturarak sağlayabileceklerini ileri sürmüşlerdir (Güneş, 2012: s.81).

Kenneth Waltz savunmacı neorealist bir kimliğe sahiptir. Saldırgan neorealistlerin en önde gelen isimlerinden biri olan John J. Mearsheimer'ın Waltz'dan ayrıldığı nokta sistemin büyük güçleri barındırdığı ve bu büyük güçlerin temel hedeflerinin ise temelde revizyonist bir politika izleyerek nihaî hedef olan mutlak

hegemonyaya ulaşmak olduğudur. Mearsheimer uluslararası sistemi açıklamanın ancak beş temel varsayımın kabul edilmesiyle mümkün olacağını ileri sürmektedir. Bunları aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Mearsheimer, 2014: s.691-733):

- İlk varsayım, uluslararası sistemin anarşik bir yapıya sahip olduğudur. Ancak burada bahsedilen anarşi, düzensizlik ve kargaşa anlamında değil sistemi oluşturan egemen devletlerin hiçbirinin kendisi üzerinde merkezî bir otoriteyi kabul etmeyişi anlamında kullanılmaktadır.

- İkinci olarak, büyük güçler saldırgan askerî yeteneklere sahiptirler ve bu da onlara diğer güçlere zarar verme hatta onları yok etme kabiliyeti vermektedir.

- Üçüncü varsayım, devletlerin hiçbir zaman diğer devletlerin niyetleri hakkında tam olarak emin olamayacakları gibi diğer devletlerin kendilerine saldırmayacakları konusunda kendilerini güvende hissedememeleri olarak ifade edilmiştir.

- Dördüncü olarak, büyük devletlerin en temel hedefi hayatta kalabilmek yani bekadır. Bu kapsamda devletler toprak bütünlükleri ve siyasi yapılarının devamlılığını korumayı varlıklarının temel sebebi olarak görürler.

- Son varsayım ise büyük güçlerin rasyonel aktörler olduğu ve kendilerini çevreleyen ortamın farkındalığı içinde bekalarını nasıl sağlayacakları konusunda stratejik kararlar alabilme yeteneğine sahip olduklarıdır.

Görüldüğü gibi realizm ile neorealizm arasındaki temel farklılık, birincinin temel birim olarak devleti esas alması, diğerinin ise devletlerin oluşturduğu bir yapının uluslararası siyasal sistemi anlamada temel alınması gerektiği yönündeki savıdır. Bu değişikliğin temel sebebinin devletlerin bilhassa Soğuk Savaş ve sonrası dönemde bir araya gelerek daimî bloklar ve ittifaklar oluşturma eğilimi içine girmeleri olduğu söylenebilir. Zira, BM (Birleşmiş Milletler), AB, NATO, Varşova Paktı ve Avrupa Güvenlik ve İş birliği Teşkilatı (AGİT) gibi her biri kendine has özellikler içeren ve daha önce örneklerine pek de rastlanmayan oluşumların etkileşim içinde olduğu bir sistemi salt devlet birimi üzerinden açıklamanın zorluğu da ortadadır.

1.1.2. İdealizm, Liberalizm ve Neoliberalizm

İdealizm, her şeyden önce, bu yaklaşımı benimseyenler tarafından seçilmiş bir tanımlama aracı değildir. Daha çok, özellikle 20'nci yüzyılın ilk çeyreğinden sonra disiplinin hâkim teorisi olan realizmin temsilcilerinin isimlendirmesi ile ortaya atılmış bir yaklaşımdır. İdealistlere bu isimi veren önde gelen realistlerden biri olan Edward H. Carr'dır. Çalış ve Özlük, Carr'ın bu isim babalığının arkasında yatan asıl amacın ütopistler olarak nitelendirdiği bu grubun tezlerini daha doğmadan sakat bırakmak olduğunu ifade etmektedirler (Çalış ve Özlük, 2007: s.229).

Aslında kendilerine idealistler diyen herhangi bir grup olmadığı gibi, idealizmin kurucu babası olarak nitelendirilebilecek isim sayısı da oldukça sınırlıdır. Ortaya çıktığı dönemde uluslararası ilişkilerle ilgili her türlü yayının da çok fazla olmaması ve idealizmin temel varsayımları arasında ilk sırada yer alan uluslararası örgütlenmenin/örgütlerin de henüz kurulma aşamasında olması idealistlerin karşılaştıkları diğer sıkıntılar olarak gösterilebilir. İdealizm, pratikte uzun süre anlam ifade etmemiş olsa da kendisinden sonra birçok teorinin gelişmesinde/hayata geçmesinde çok önemli bir rol oynamıştır. Çağdaş pluralizmin kökeninde ve bugünkü eleştirel yaklaşımların temelinde de idealist teoriye mutlaka vurgu yapılmıştır (Çalış ve Özlük, 2007: s.229).

Kimi zaman "ütopyacılık" kimi zamansa akılcılık ya da liberalizm adı altında nitelendirilen idealizmin en temelde "olandan öte olması gerekenden" bahseden bir düşünce akımı olduğu söylenebilir. Kökenleri çok eski dönemlere kadar götürülebilecek olan ve John Locke, Jeremy Bentham, Jean-Jacques Rousseau, Immanuel Kant, David Hume ve John Stuart Mill'e dayanan ve Arnold Toynbee, Norman Angell ve Alfred Zimmern gibi düşünürlerin şekillendirdiği idealist anlayış, güç ve ulusal kavramsallaştırmalarından hareket eden realistlerin aksine etik ve evrensellik gibi olgulardan hareket etmiştir. Bu kapsamda silahsızlanma, demokrasinin gelişmesi, uluslararası örgütlerin yaygınlaşması ve uluslararası hukuk kurallarının geliştirilmesi idealistlerin kullandığı en temel söylemler olmuştur. İdealist yaklaşımın savunduğu tezlerden belki de en önemlisi insanın doğası gereği "iyi bir varlık" olduğuna yönelik normatif bakış açısıdır. İdealist yaklaşımın, insanın iyi

olduğu ön kabulünden hareketle kötüyü "sistem düzeyinde" aradığını görmekteyiz. Çatışma, şiddet ve savaş gibi olguların nedenini sistemik düzeyde aradığı için, uluslararası hukuk ve uluslararası örgütler marifetiyle dünyayı daha yaşanabilir bir yer hâline getirmeyi amaç edinmiştir (Karabulut, 2014: s.65-66).

İdealist düşüncenin önde gelen isimlerinden olan Jean-Jacques Rousseau devletlerin oluşumu ve hükümet biçimlerinin belirlenmesini etkileyen hususun eşitsizlikler olduğunu ileri sürmektedir. Ona göre insanların doğası iyiliktir. Ancak bireyler arasında doğal ve doğal olmayan yollardan ortaya çıkan birtakım eşitsizlikler bulunmakta bu da değişik yönetim biçimlerinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Örneğin, bir hükümetin oluşumu esnasında güç, zenginlik, kişisel etkileme ve erdem açısından diğerlerinden üstün tek bir insanın ortaya çıkması durumunda yönetim biçimi monarşi, bir insan değil de bir grubun ön plana çıkması durumunda aristokrasi, eğer toplum içinde yukarıdaki özellikler açısından belirgin farklılıklar oluşmamış ise demokrasi olarak belirmektedir (Rousseau, 2004: s.41).

İdealizmin bir diğer önde gelen ismi Alman filozof Immanuel Kant 18'inci yüzyılda barışın uluslararası bir otorite olmaksızın da mümkün olduğu fikrini ileri sürmüştür. Kant'a göre uluslararası barışın sağlanması için evrensel bir Leviathan'dan (Thomas Hobbes'un realist bakış açısına gönderme) ziyade kendilerini barışın tesisine adamış devletlerin oluşturduğu büyük bir federasyona ihtiyaç vardır (Negretto, ty: s.8).

Immanuel Kant 1795 yılında kaleme aldığı "Sonsuz Barış" isimli makalesiyle dünya federasyonu şeklinde uluslararası bir sistem öngörmüş ve ütopik bir bakış açısına sahip olduğu eleştirilerine rağmen sonsuz barışı sağlayacak prensipleri sıralamıştır. Ona göre cumhuriyetçi anayasalar, uluslararası ticaretin ticarî bir ruha sahip olması ve bağımsız cumhuriyetlerin oluşturduğu bir federasyon sonsuz barışa giden yolun kilometre taşlarını oluşturmaktadır. Kant'a göre devletler arasındaki doğal durum barış ortamı değil aksine bir savaş ortamıdır. Savaş ortamından kasıt tam bir çatışma hâli olmasa da her an bir savaşın ortaya çıkması ihtimalinin mevcudiyetidir. İşte tam da bu yüzden barışın tesis edilmesi önemlidir (Kant, 1917: s.117-136).

Kant'a göre halkların kendi yönetimini tayin hakkını elde etmesi ve uluslararası ticaretin gelişmesiyle devletleri savaşa sevk eden sebepler büyük ölçüde ortadan kalkacak, devletler arasında sürekli başvurulan bir yöntem olan gizli diplomasiden vazgeçilerek savaşlar önlenecek, dünya federasyonu ve uluslararası hukuk sayesinde uluslararası sorunlar barışçıl yöntemlerle çözülebilecek ve devletler sürekli ordulara da ihtiyaç duymayacaktır (Kant, 1917: s.107-112).

İdealizmin varsayımları İkinci Dünya Savaşı'na giden süreçte sorgulansa da aynı felsefi eğilimden temelini alan liberalizm, Uluslararası Entegrasyon Kuramları ve Demokratik Barış Kuramı gibi yaklaşımlar için idealist bakış açısı bir ilham kaynağı olmuştur. İdealizmin dünya barışı için gerekli gördüğü unsurlar liberalizmin tasarladığı uluslararası barış için esin kaynağıdır. Bazılarına göre liberalizm uluslararası ilişkiler disiplininde yeni yeni yükselmeye başlayan bir teoridir. Bu yükseliş klasik liberalizmin temelini atan Locke, Mill ve Bentham gibi düşünürlere olan ilgiyi artırmıştır. Bu düşünürlerin yanında, Kant ve Paine'in hiç de yadsınamayacak düzeyde bir altyapı sağladığını da ifade etmek gerekir. Bu kapsamda Kant'ın akademik çevrelerde, Paine'in ise popüler çevrelerde önemli bir etkisi mevcuttur. Söz konusu düşünürler Amerikan ve Fransız devriminin çağdaşlarıdırlar ve Aydınlanma felsefesinin prensiplerini uluslararası siyasal sisteme ilk uygulayan kişilerdendirler. Her ikisi de bireysel hakların garanti altına alındığı, halk tarafından seçilmiş kişilerce yönetimi, hukukun üstünlüğünü ve erkler ayrılığını esas alan anayasal cumhuriyetler kurulmasını öngörmüşlerdir. Böylece demokratik yönetimler ortaya çıkacak ve bu devletler sayesinde uluslararası barış da sağlanacaktır. Bu barış, uluslararası ticaret ve örgütlenme ile de sağlamlaşacaktır. Görüldüğü gibi Paine ve Kant tarafından 18'nci yüzyılda ortaya atılan bu fikirler bugünkü liberalizmin temellerini oluşturmuştur (Walker, 2008: s.451-452).

Liberal bakış açısı, sürdürülebilir barışın tesisi için uluslararası ölçekte nispeten uygulanabilir öneriler geliştirmiştir. Liberalizm ve Neoliberalizm, uluslararası barışın küresel düzeyde liberal siyasi ve ekonomik norm ve kuralların tatbikine bağlı olarak gerçekleşebileceğini öne sürmektedir. Liberal siyasi normların yerleşmesiyle liberal demokratik rejimler, liberal ekonomik kuralların uygulanmasıyla da serbest piyasa ekonomisi yaygınlaşacaktır. Böylece uluslararası sistem genelinde

devletlerarası etkileşim çatışmacı rekabet ve savaş döngüsünden çıkarak menfaat odaklı iş birliği ağırlık kazanabilecektir. Liberalizme göre uluslararası siyasi etkileşim ve karşılıklı ekonomik bağımlılık neticede devletleri anlaşmazlıkların çözümü sürecinde barışçıl hareket etmeye teşvik edecektir (Sandıklı ve Kaya, 2013: s.62-63).

Liberalizmi savunanlara göre liberalizm hayatın her yönünü kapsayan genel bir felsefedir. Bu felsefe, insanı en şerefli yaratık kabul ederek, onu dünya düzeninin merkezine koymuştur. Merkeze yerleştirdiği insan için de dünyevî konularda önce aklı, aklın yanıldığı yerde de gözleme, deneye ve metoda dayalı bilimi rehber göstermiştir. Bu yönüyle liberalizm hem bireyci sosyal bir felsefedir hem de hakikate akıl ve bilimle ulaşılabileceğini iddia eden rasyonel ve pozitivist bir bilgi felsefedir. Bireyin en temel haklardan biri olarak eşitlik ilkesini esas aldığı için de bütün bireyleri eşit kabul etmiş ve hukuk sistemini de bu temel ilkeye göre biçimlendirmiştir. Liberalizm aynı zamanda, hürriyeti ferdin doğal hakkı olarak gören ve sistemini hürriyet ilkesi üzerine inşa eden politik bir felsefedir (Kodaman, 2011: s.2-3).

1.1.3. Eleştirel Teori

Eleştirel Teori terimi Nazizm'in yükselişini müteakip Almanya'yı terk ederek ABD'ye giden ve çoğunluğunu Yahudi ve Marksist entelektüellerin oluşturduğu bir grubun çalışmalarını ifade etmek için kullanılmaktadır. Söz konusu teori Frankfurt Ekolü olarak da bilinmekte olup önde gelen isimleri Max Horkheimer, Theodor Adorno, Herbert Marcuse ve Leo Lowenthal gibi teorisyenlerdir (Granter, 2009: s.1).

Eleştirel teorinin 1930'lu yıllarda ortaya çıkışından 1980'li yıllara kadar temel ilgi alanı toplumsal ve ekonomik alan olmuştur. Uluslararası ilişkiler disiplini açısından eleştirel teorinin önem kazanması 1980'li yıllarda gündeme gelmiş, 1990'lı yıllarda ise ivme kazanmıştır. Söz konusu dönemde ön plana çıkan teorisyenler Jürgen Habermas, Richard Ashley, Andrew Linklater ve Robert Cox olmuştur (Arıboğan, 2007: s.276).

Eleştirel Teorisyenler, bardağın boş tarafından bakan ve bu yüzden de bardağın dolabilme ihtimalini görebilen fikir adamlarıdır. Frankfurt Ekolü 20'nci yüzyılda, iki büyük dünya savaşıyla ve toplama kamplarıyla tarihteki en kötü dönemini yaşayan Avrupa'da ve özellikle de söz konusu yıkımın en yoğun hissedildiği yer olan Almanya'da ortaya çıkmış ve başlangıçta Marksizm üzerine çalışmalar yapan bir merkez olarak kurulmuştur (Güngörmez, 2011: s.194).

Adından da anlaşılacağı üzere, eleştirel teorinin çıkış noktası esasen eleştiridir ve eleştiri merkezli kurgulanması nedeniyle hem klasik pozitivizmin hem de felsefi bir izdüşümü olmasına rağmen ortodoks Marksist geleneğin eleştirisini yapmaktadır. Buradan hareketle eleştirel teori, pozitivist düşüncenin ön kabullerini üç temel noktada eleştirmektedir: Pozitivizmin öznel dışı gerçekliğini, özne ile nesne arasındaki uzaklığını ve değerden yoksun sosyal bilim anlayışını. Bu eleştiriler ekseninde eleştirel teori, pozitivizmin incelediği her konuyu özne hâline dönüştürerek asıl özne olan ve olması gereken insanı nesne durumuna indirgediğini belirtmektedir (Emeklier, 2011: s.155).

Pozitivist sosyolojinin aksine Eleştirel Teori olguların ve değerlerin ayrı tutulmasına karşıdır ve toplumun özgürleştirici bir dönüşüm bakış açısıyla tahlil edilmesini esas alır. Eleştirel Teori toplumun mevcut yapısının medenî bireylerin gerçek ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak olması nedeniyle özgürleştirici bir dönüşüme ihtiyaç duyduğuna inanmaktadır. Ayrıca medenî toplumların oluşturulması mevcut yapı ile mümkün değildir ve en gelişmiş toplumlar dahi ekonomik adaletsizlik, yabancılaşma ve şiddet sorunlarıyla karşı karşıyadır. Eleştirel Teori rasyonaliteye olan bağıyla bilinmektedir. Faşizmin irrasyonalitenin şampiyonluğunu yapması ve önde gelen eleştirel teorisyenlerin Yahudi Soykırımı'ndan kıl payı kurtulmuş olmaları ve faşizme yakından tanık olmaları nedenleriyle irrasyonaliteye karşı sert bir duruş sergilerler (Granter, 2009: s.2).

Frankfurt Ekolü düşünürleri, ünlü düşünür Max Weber'in rasyonalite görüşünden özellikle ilham almışlar ve onun bu görüşünü aşmaya yönelik fikirler öne sürmüşlerdir. Weber'e göre modern toplumun en önemli iki özelliği bürokratik rasyonalite ve hukuksal formalizmdir. Frankfurt Ekolü düşünürleri Weber'in bu

görüşüne katılıyorlardı. Weber'in ekole etkisi yalnızca rasyonalizm çerçevesinde değildir. Onun, anlamlı eyleme yaptığı vurgu, insan hayatını yalnızca pozitivizmin gösterdiği şekliyle olguları ölçüp biçerek kavrayamayacağımız ve gerektiğinde onu yorumlamakla anlayabileceğimiz yolundaydı. Weber'in bu düşüncesi Frankfurt Ekolü düşünürlerinin kültür ve pozitivizm hakkındaki görüşlerine nüfuz etmiştir (Güngörmez, 2011: s.199-201).

Frankfurt Ekolü'nün eleştirel teorisi Marks'ın burjuva toplumunu ve liberal kapitalist üretim modunu eleştirisinin yeniden yapılandırılması projesi olarak ortaya çıkmıştır. Bu amaca yönelik olarak Frankfurt Ekolü'nün üyeleri (Max Horkheimer, Herbert Marcuse, Friedrich Pollock ve Leo Lowenthal başından itibaren ve Theodor W. Adorno sonradan) Hegel'in diyalektik felsefesini, Marks'ın siyasi ekonomi eleştirisini, Weber'in rasyonelleştirme teorisini, Lukacs'ın maddeleştirme eleştirisini ve Freud'un psikanalizini kapitalist toplumun sistematik bir eleştirisini ortaya koymak maksadıyla birleştirmişlerdir. Aslında, Frankfurt teorisyenleri 20'nci yüzyıl başlarında ortaya çıkan gelişmiş kapitalist toplumun teorik olarak ayrıntılı ve karmaşık eleştirisi için gerekli temelleri oluşturmak için kararlılık göstermişlerdir (Dahms, 2011: s.4).

Eleştirel teorisyenlerin Marks'ın eleştirel yaklaşımını yeniden yapılandırmalarının temel nedenleri olarak Rus Devrimi'nin Stalinizm'e dönüşerek yozlaşması, Avrupa'da sol kanat hareketlerin yenilgisi ya da düşüşü, giderek yükselen Nazizm ve faşizm olguları ve kapitalist sistemde baş gösteren yeni iktisadi ve siyasi ivmeler olarak sıralanabilir. Bu kapsamda hem kapitalizmin hem de Sovyet sosyalizminin eleştirisi, Frankfurt Ekolü'nün ana düsturu olarak belirtilebilir (Güngörmez, 2011: s.195).

Sosyal bilimler açısından 20'nci yüzyılda amaç; yeni bir açıklama modeli ortaya koyabilmek oldu. Frankfurt Ekolü, bu kapsamda pozitivist, hermeneutik ve diyalektik yöntemin tek başına yeterli bir açıklama modeli olamayacağı savından yola çıkarak tek bilim ve tek yöntem anlayışına karşı çıktı. Frankfurt Ekolü, diyalektik bir bakış açısıyla pozitivist ve hermeneutik metodu uzlaştırmaya çalıştı ve bu çabayı da "eleştirel" bir zemine oturtarak yapmayı hedefledi. Ekolün eleştirel perspektifi, yeni bir toplumsal teori inşa etme amacını taşımaktadır. Bu toplumsal teori; tahakküme

karşı çıkan, hümanist, demokratik, ideoloji eleştirisine dayalı, indirgemeciliğe karşı olan, "öteki"nin her türlü hakkının korunduğu bir toplumsal teorisi olacaktı. Frankfurt Ekolü'nün "ideal tip"leştirdiği bu kurgu, modern toplum içerisindeki insana ulaşmayı, insana özgür bir "yaşam alanı" açmayı hedefleyen bir çabanın ürünüdür. Sosyal bilimlere getirmek istedikleri açılım da bu çabanın en önemli uzantısıdır (Durdu, 2006: s.16).

1.1.4. Hegemonik İstikrar Teorisi

İnsanlar ve tüm canlılar gibi devletlerin de bir ömrü olduğuna dair tartışmalar oldukça eskiye dayanmaktadır. 13'üncü yüzyılda yaşayan İbn Haldun, ünlü eseri Mukaddime'de bu konuya değinmiş ve devletleri ayakta tutan birlik ruhunun (asabiye) ortadan kalkması ile devletlerin yaşamının son bulduğunu ileri sürmüştür (Ibn Khaldun, 2005: s.105-120).

Bir devletin hayatının sona ermesi başka bir devletin dünya sahnesine çıkmasına neden olmaktadır. Eğer zayıflayan devlet dünya sahnesinde önemli bir yere sahipse ve sistemi düzenleyen, dengeleyen ve yöneten bir devlet ise durum daha da karmaşık bir hâl almaktadır. Böyle bir durumda yeni bir güç odağı ortaya çıkmakta ve sistemi yönetmeye talip olmaktadır. Dünya tarihine bakıldığında yeni büyük güçlerin siyaset sahnesine çıkışları her zaman biraz sorunlu olagelmiştir. Gücün el değiştirmesine ve dünya sistemini kontrol eden başat gücün değişmesine ilişkin birçok teori ortaya atılmışsa da bunlardan en önde geleni Hegemonik İstikrar Teorisidir. Hegemonik istikrar teorisi uluslararası sistemin içinde merkezi bir hükümet gibi davranan bir hegemonun varlığını kabul eder. Söz konusu hegemon uluslararası sistemin anarşik yapısını hafifletir, çatışmaların ortaya çıkmasını engeller, serbest ticareti destekler ve tüm dünyada geçerli bir para biriminin kullanılmasını sağlar. Bu teoriye göre İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD bu işlevleri yerine getirmiştir. Küresel hegemon üretim ve teknolojide en önce gelen devlet olduğu için serbest ticareti de teşvik eder ve hegemon olmak bu yüzden tercih edilir bir durumdur. Hegemon bu yüzden tüm dünyada serbest ticaretin geçerli olmasını tercih eder ve tüm aktörleri buna zorlar (Goldstein ve Pevehouse, 2014: s.59).

Hegemonik istikrar teorileri iki kampa ayrılmış durumdadır. Bunlardan ilki Kindleberger tarafından temsil edilen ve hegemonları "iyi huylu despotlar" olarak tanımlayan bir yaklaşımdır. Kindleberger'e göre hegemonlar inisiyatif alırlar ve zorlamayı bir araç olarak kullanırlar ve bunu uluslararası ortak fayda için yaparlar. Kindleberger, tek taraflı hareket edebildikleri için, hegemonun tüm devletlerin memnuniyet duyduğu bir istikrar ortamını sağlayabilecek tek devlet olduklarını ileri sürer. Daha sonra yapılan çalışmalar bu çerçevede ABD'nin küresel lider pozisyonunda başarılı olduğunu iddia ederler. Zira ABD liberal bir hegemondur (Peterson ve Lassi, 2017: s.328-329).

Hegemonik İstikrar Teorisi'nde ikinci kampın temsilcileri Gilpin ve Krasner'dir. Gilpin ve Krasner de hegemonların istikrarlı bir uluslararası ekonomik düzeni oluşturma ve idame ettirme de çıkarlarının bulunduğunu ileri sürerler. Bununla birlikte hem Gilpin hem de Krasner hegemonun davranışını etkileyen faktörleri ticaret öncelikleri, ulusal güvenlik mülahazaları ve nispi kazanç olarak sıralarlar. Söz konusu bakış açısına göre hegemonlar ekonomileri liberalleştirerek ve serbest ticareti dikte ederek en fazla kazancı kendileri sağlarlar. Bu nedenle de hegemonlar zorlama yerine uluslararası iş birliği ve şeffaflığı esas alan bir politika izlerler (Peterson ve Lassi, 2017: s.329).

Hegemonik İstikrar Teorisinin ortaya çıkardığı bir başka teori de Uzun Döngüler Teorisidir (Long Cycle Theory). Bu teoride hegemon başat güç olarak tanımlanmaktadır. George Modelski tarafından geliştirilen bu teoriye göre dünya siyasetinde 16. yüzyıldan bu yana her yüzyılda bir, belirli bir gücün dünyada üstün duruma yükselmekte ve böylece zincirleme bir güç değişimi yaşanmaktadır. Bu teoriye göre üstün duruma geçen bir devlet, "Başat Güç" (Dominant Power) adını almaktadır. Bir devletin Başat Güç konumuna yükselmesi ve bu konumundan gerilemesi yaklaşık yüzer yıllık sürelerle gerçekleşmektedir. Bu süre zarfında başat güce meydan okuyan bir başka güç ortaya çıkmakta ve ikisi arasında sistemin öteki üyelerinden bir kısmının da katıldığı büyük bir savaş başlamaktadır. Burada önemli bir nokta bu mücadele sonucunda söz konusu iki gücün mücadelesinden üçüncü bir devlet kazançlı çıkarak yeni başat güç olmaktadır (Sayın, 2013(a): s.375).

Modelski'ye göre herhangi bir dönemdeki dünya sistemi zaman ve mekân açısından ele alınmalıdır. Dünya sistemi uzun dönemde evrilen bir öğrenme sürecidir ve bu süreçte dünya sistemi içerisinde küresel sorunlara daha iyi yanıt verecek bir politik örgütlenme biçimi ortaya çıkabilir ya da var olan dönüşebilir. Ancak bunun ne zaman olacağını kestirmek güçtür. Bununla birlikte evrilen dünya sistemi içerisinde, küresel politik sistem daha karmaşık hâle gelecek ve sistemin sorun çözme kapasitesi artacaktır. Bu duruma uyum sağlayan politik örgütlenme sistem içerisinde başat konuma gelecektir. Modelski'nin modern dünya sistemi içerisindeki en önemli unsur dünya politikasının uzun döngüsüdür. O'na göre küresel politik süreçler dalgalanmalar gösterir ve bu dönemlerde sisteme hâkim olan bir ulus-devlet inisiyatif almaktadır. Modelski, küresel düzendeki bu dalgalanmaları dünya liderliğinin uzun döngüleri olarak adlandırmaktadır. Uzun döngü süreçleri dünya meselelerinde kimin üstün güç olduğunu belirlemektedir. Bu bakımdan modern dünya sistemi içerisinde uzun döngüler, 100 yıllık bir dönemde bir ulus-devletin dünya gücü konumunda olduğu ve küresel politik sistemi yönlendirdiği bir dönemdir. Modelski'nin uzun döngü teorisinin en önemli unsuru deniz gücüdür. Bir devletin küresel liderlik pozisyonuna ulaşması için mutlak suretle donanma açısından üstünlük kurması gerekmektedir (Yılmaz, 2017, s.277-314).

1.1.5. Çağdaş Uluslararası Siyasi Sistemi En İyi Anlatan Teori

Dünya sisteminde ne zaman genel bir barış ortamı hâkim olsa realizmin öldüğü ve artık idealizmin hüküm süreceği ilan edilmiştir (Waltz, 2000: s.39-41). Soğuk Savaş sona erip ABD tek hegemon güç olarak ortaya çıktığında da bu eğilim kendini göstermiştir. Dünyanın büyük bir dönüşüm geçirdiği ve bu kapsamda liberal demokrasinin zaferini ilan ettiği, tarihin sona erdiği ve ABD'nin sonsuz barışı sağlayacağı bir dünyanın ortaya çıktığı iddia edilmiştir (Fukuyama, 2002: s.39-51). Ancak geçen zaman göstermiştir ki sonsuz barışın dünyada hâkim olması pek de mümkün olmamıştır. Savaşlar devam etmiş, devletler uluslararası sistemin temel ve vazgeçilmez aktörü olma özelliğini devam ettirmiş ve ulusal çıkarlar devletler için önemini korumuştur.

ABD bugün kuşkusuz dünyanın bir numaralı gücüdür. Ancak bu durum ne kadar sürecektir. Bugün, ABD'nin bu statüsünün Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla ortaya çıktığını ve bunun tek kutuplu bir an olduğunu ileri sürenler olduğu gibi ABD'nin hâlâ çok güçlü olduğunu ve bunun tek kutuplu bir çağ olduğunu iddia edenler de mevcuttur (Nye Jr., 2016: s.268).

Bugünkü uluslararası sistemde retoriğin idealizm ve liberalizme uygun, uygulamanın ise realizmi yansıttığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bilhassa büyük devletlerin devlet ve hükümet başkanları söylemlerinde daima uluslararası hukuka, insan haklarına, demokrasiye ve hukukun üstünlüğüne vurgu yaparlarken uluslararası gelişmeler bu idealist söylemlere uygun ortaya çıkmamaktadır. Örneğin, ABD her zaman demokrasiye vurgu yaparken Mısır'daki askerî darbeye açık bir tavır koymayabiliyor (Maher, 2014), insan haklarını her türlü mülahazanın üstünde tuttuğunu ifade ederken Suriye'deki trajediye müdahil olmaktan imtina edebiliyor (Henriksen, 2017: s.261-265), Irak ve Afganistan'a yönelik askerî müdahalelerde uluslararası hukuku askıya alabiliyor ve 11 Eylül 2001 sonrasında olduğu gibi kendi gibi düşünmeyenleri düşman ilan etmekten çekinmeyebiliyor (Chalmers, 2011). Görüldüğü gibi tek kutuplu sistemin hegemonu durumunda olan ve bugünkü dünya sisteminin temel parametrelerini belirleyen başat güç olan ABD ulusal çıkarları söz konusu olduğunda idealist söylemlerine rağmen realist bir uygulama içine girebilmektedir.

Diğer taraftan devletler birbirlerine açıkça savaş ilan etmiyor olsalar da günümüz dünyasında savaş hâlâ varlığını devam ettirmektedir. Dünyanın birçok bölgesinde çatışmalar devam etmekte ve 2014 yılında Rusya Ukrayna'nın Kırım bölgesini askerî kuvvetleri ile işgal edip ülkesinin bir parçası hâline getirebilmektedir. Bu durum da idealizmin sonsuz barış kavramından ne denli uzak olduğumuzu göstermektedir. Rusya'nın bu hukuk dışı işgali ise yalnızca ekonomik yaptırımlarla durdurulmaya çalışılmış ancak bu girişimler şu ana kadar pek de başarılı olamamıştır Rusya'nın uluslararası ticaret sistemine entegre bir devlet olduğu ve zenginliğini ve refahını bu ticarete borçlu olmasına rağmen ekonomik ve diplomatik yaptırımlar ulusal çıkarı olarak değerlendirdiği bir konuda bu konuyu göz ardı edebildiğini göstermiştir (Treisman, 2016: s.47-49).

Bugün dünya siyasetinde büyük değişiklikler gerçekleşmektedir. Bu değişiklikler büyük ölçüde yeni güçlerin ortaya çıkışı, ekonomik küreselleşmenin derinleşmesi ve terörizm gibi sınırları aşan şiddet hareketlerinden kaynaklanmaktadır (Paul, 2017: s.2). Yeni güçlerin ortaya çıkışı akla Hegemonik İstikrar Teorisi'ni getirmektedir. Bilhassa Soğuk Savaş sonrasında sistemin başat gücü olan ABD her açıdan gücünü yitirme emareleri vermektedir. Hegemonik İstikrar Teorisine göre yukarıda da ifade ettiğimiz gibi sistemin başat gücü serbest ticareti savunmakta ve liberal bir yaklaşım sergilemektedir. Ancak ABD bugün üretim ve teknolojideki üstünlüğünü yitirmenin verdiği kaygıyla serbest ticareti baltalayan girişimlerde bulunmaktadır. Teoriyi kanıtlar nitelikte yeni ortaya çıkan güç olan Çin ise çelişkili biçimde serbest ticareti savunur hâle gelmiştir (Elliott ve Wearden, 2017).

Aslında Soğuk Savaş sonrasında liberal demokrasinin zaferi ilan edilmiş ve tarihin sonunun da geldiği iddia edildiğinde ABD'nin sistemin başat gücü olduğunun da ilanı yapılmıştır (Fukuyama, 2002: s.39-51). ABD sistemi kontrol eden tek süper güç olarak uzun süre askerî, ekonomik ve teknolojik üstünlüğünü korumuştur. Hegemonik İstikrar Teorisi'ne göre bu üstünlüğün verdiği güç ve güvenle serbest ticareti desteklemiş ve liberal politikalar uygulamıştır. Bu kısa dönemde liberalizmin ileri sürdüğü gibi uluslararası siyasi etkileşim ve karşılıklı ekonomik bağımlılık neticesinde devletlerin anlaşmazlıkların çözümü sürecinde barışçıl hareket etmeyi tercih edileceği düşünülmüştür.

Görüldüğü gibi bugün her ne kadar değişik yapılar içinde yer alıyor olsalar da devletler realist teorinin öngördüğü biçimde uluslararası ilişkilerin temel aktörü olma özelliklerini sürdürmektedirler. Devletler her türlü örgütteki üyelikleri ve yer aldıkları ittifaklara katılımları konusunda ulusal çıkarlarını ön planda tutmaktadırlar. Ulusal çıkarlar ve güç bugünün dünyasında önemini sürdürmektedir. Uluslararası hukuk, hukukun üstünlüğü ve sonsuz barış gibi kavramlar ise daha ziyade söylemde kalmaktadır.

Bu açılardan değerlendirildiğinde günümüz uluslararası siyasal sisteminin salt herhangi bir teoriye uyduğu ve diğer temel teorilerden hiçbir iz taşımadığını ifade etmek doğru olmayacaktır. Bununla birlikte, bugünün uluslararası siyasal sisteminin

liberalizm/neoliberalizm izleri taşısa da daha ziyade realist teoriye, özelde de neorealizme daha yakın parametrelere sahip olduğu değerlendirilmektedir.

Henüz oldukça genç bir sosyal bilimler disiplini olan Uluslararası İlişkiler, bilhassa son 70 yılda kavramsal ve felsefi anlamda ciddi bir fikri dalgalanmaya sahne olmuştur. Uluslararası siyasal sistemi anlamaya, tahlil etmeye ve alacağı şekli tahmin etmeye çalışan tüm düşünürler sistemi analiz etmeye bugün de devam etmektedirler. Bu da uluslararası siyasal sisteme ilişkin teorilerin sayısındaki artışa yansımaktadır. Çalışmanın başında da belirtildiği gibi düşünürler ve teorisyenlerin zaman ve mekândan ayrı tutulması mümkün değildir. Düşünürler içinde bulundukları zamanın çocuklarıdır. Bu açıdan her teorisyen içinde bulunduğu konjonktürün ve mensubu olduğu devletin paradigmasını teorisine yansıtmaktadır.

Bununla birlikte ortaya çıkan yeni teorilerin temelinde klasik teorilerin bulunduğunu söylemek çok da yanlış olmayacaktır. Uluslararası siyasetteki değişimlere, teknoloji ve toplumların ihtiyaçlarındaki gelişmelere bağlı olarak realizm ve idealizm gibi klasik ve kurucu teoriler diyebileceğimiz teoriler yeni şekiller almakta ve zaman zaman da birbirlerine yakınlaşmaktadırlar.

Bugün içinde yaşadığımız çağdaş uluslararası sistemin en iyi hangi teori vasıtasıyla açıklanabileceği sorusuna cevap vermek oldukça zor bir çabadır. Zira bu soruya cevap verebilmek için neredeyse yeni bir teori ortaya koymak gerekmektedir. Çünkü teorisyenlerin aslında yapmaya çalıştığı da budur: Uluslararası siyasal sistemi okumaya çalışmak, onu analiz etmek ve sistemin temel parametrelerini bilimsel bir çerçeve içinde ortaya koymak.

Bugünün dünyasının en büyük ikilemi retorik ile uygulama arasında inanılmaz bir farkın bulunmasıdır. Söylemde idealizm/liberalizmin hâkim olduğu açıkça görülmektedir. Sistemin parametrelerini belirleyen büyük devletler, yönetişimden, çoğulculuktan, demokrasiden, insan haklarından, uluslararası barıştan, uluslararası hukuktan, insan haklarından ve eşitlikten bahsetmekte ve bu idealist kavramları söylemlerinin ayrılmaz birer parçası hâline getirmektedirler. Ancak uygulamada hâlâ ulusal güç, özellikle de askerî güç, önemli bir araç kullanılmaktadır. Devletler ulusal çıkarlarını her türlü mülahazanın üstünde tutmaya devam etmektedirler. Askerî güç

kullanılırken ve ulusal çıkarlar ön planda tutulurken idealizm kavramları bunların kullanımında bir araç olarak kullanılmaktan öteye gitmemektedir.

Bu bağlamda, uluslararası siyasal sistemin bugün aldığı şekil değerlendirildiğinde idealizm/liberalizmin ilkelerinden izler görülse de en geçerli teorinin realizm, yapısal bakış açısı göz önüne alındığında da realizmin bir versiyonu olarak kabul edilen neorealizm olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır.

1.2. SOĞUK SAVAŞ SONRASI GÜVENLİK ANLAYIŞINDA ORTAYA ÇIKAN DEĞİŞİKLİKLER VE GÜVENLİK YÖNETİŞİMİ

1.2.1. Güvenlik ve Uluslararası Güvenlik Kavramları

1980'lerin sonunda kısa bir dönem için dünya, savaşların ortadan kalktığı bir yer gibi görünmeye başlamıştır. Bu dönemde Sovyetler Birliği, Afganistan'daki birliklerini geri çekmiş, Polonya, Çekoslovakya, Doğu Almanya ve Romanya'daki Komünist rejimlerin birer birer çökmesine izin vermiş ve Ronald Reagan gibi sertlik yanlısı liderler dahi Soğuk Savaş'ın bittiğinden söz etmeye başlamışlardır. Bu aşırı iyimserlik döneminde ABD Dışişleri Bakanlığında analist olarak çalışan Francis Fukuyama gibi kişiler tarihin sonunun geldiğini ilan etmeye dahi kalkışmışlardır (Shuman ve Harvey, 1993: s.1) .

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından yaklaşık yarım yüzyıl süren bir güç dengesi bir anda ortadan kalkmıştır. İki denk gücün birbirine karşı savunma pozisyonunda olduğu bir ortam yerini ABD'nin tek süper güç olduğu bir dünya sistemine bırakmıştır. Batı Blokunun zaferi küresel güvenlik ortamını, daha doğrusu Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'yı, kuşkusuz daha güvenli hâle getirmiştir. Zira, Avrupa ve ABD'yi tehdit edebilecek büyüklükte nükleer ya da konvansiyonel bir gücün artık var olmaması yeni ve kural ve normlarını Batı Blokunun belirlediği küresel bir düzenin kurulmasını mümkün kılmıştır. Askerî anlamda karşısında düşman, hasım ya da eşit seviyede bir gücün kalmamış olması tek süper güç konumuna yükselen

ABD'nin liderliğini yaptığı Batı Blokunu mimarı olduğu yeni uluslararası düzeni korumaya itmiştir. Bu durum da söz konusu yeni dünya düzeninde "savunma" kavramının yerini "güvenlik" kavramına bırakmaya başlamasına neden olmuştur (Nye Jr., 2016: s.267-269).

Güvenlik kavramı dünya var oldukça tartışılan bir kavram olagelmiştir. Dün olduğu gibi bugün de üzerinde tartışmaların devam ettiği bir kavram olmaya devam etmektedir (Baldwin, 1997: s.6). Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan gelişmeler bu kavramın tanımlanmasını güçleştirmiştir. Bu dönemde güvenlik kavramı geleneksel içeriğinden farklı bir yapıya kavuşmuş ve devletlerin birbirleri ile savaşmaları konusu güvenlik gündeminin ilk sıralarındaki yerini "yumuşak güvenlik" konuları olarak tanımlanan konulara terk etmiştir (Callahan, 2015: s.217-218). Bu yeni dönemde iki devlet arasında, özellikle de iki büyük devlet arasında, topyekûn bir savaştan bahsetmek pek de mümkün değildir. Büyük devletler ise mücadelelerini dünyanın bunalımlı bölgeleri üzerinden yürütmekte ve temelde bu bölgelerde nüfuz elde etmek maksadıyla faaliyetler icra etmektedirler (Beehner, 2015).

Çomak'a göre günümüzde güvenlik, özellikle de Avrupalı devletler sınırların korunmasına dayalı savunma anlayışını terk etmiş ve sınırların ötesindeki menfaatlerin korunması ilkesine dayanan "stratejik güvenlik" kavramına yönelmişlerdir (Çomak, 2013: s.215). Yeni dönemde güvenliğe yönelik tehditler iki büyük gücün ya da bloğun askerî anlamda karşı karşıya gelmesinden kaynaklanmamaktadır. Bugün dünyayı meşgul eden güvenlik sorunlarını terörizm, kitle imha silahlarının yayılması, örgütlü suç, düzensiz göç, uyuşturucu ve insan kaçakçılığı, bölgesel çatışmalar ve devlet sistemlerinin çökmesi olarak sıralamak mümkündür. Bu yeni tehditlerle eskiden olduğu gibi yalnızca askerî güç geliştirerek ya da savunma ittifakları kurarak mücadele etmek mümkün değildir. Söz konusu tehditlerle mücadele önleyici bir yaklaşımla mümkün olabilmektedir. Bu da güvenlik duvarları örmekten ziyade güvenlik köprüleri kurmayı gerektirmektedir (Stavridis, 2012).

Yeni dönemde güvenlik sorununa ilişkin tüm tarafların birbirleriyle etkileşim içinde olması ve askerî gücün yanında çok çeşitli uzmanlıkları sağlayabilecek kurum ve kuruluşlara da ihtiyaç duyulmaktadır. Eski dönemde tek merkezden dikey düzlemde

bir yönetim yaklaşımı da yerini yatay düzlemde yönetişim yaklaşımına bırakmıştır. Yönetişim tüm alanlarda olduğu gibi güvenlik alanında da kaçınılmaz hâle gelmiştir (Krahmann, 2003: s.12-15).

Kavramlar, zaman ve mekâna göre değişiklik göstermeleri nedeniyle bir kavramı algılarken içinde bulunduğumuz konjonktür ve işgal ettiğimiz konum fazlasıyla önemlidir. Bu nedenle de özellikle bilgi akışının hızlandığı ve iletişimin baş döndürücü bir boyut kazandığı günümüzde herhangi bir kavramın tanımlanmasında tam bir görüş birliğine ulaşmaktan söz etmek pek de mümkün değildir. Konu uluslararası güvenlik olduğunda bu durum daha da karmaşık hâle gelmektedir.

Bununla birlikte bugüne kadar güvenlik kavramının açıklanmasında kullanılan iki temel yaklaşımın bulunduğundan söz etmek de yanlış olmayacaktır. Bunlar güç ve barış yaklaşımlarıdır. Güç yaklaşımını realist düşüncenin temsilcileri tercih ederken, barış yaklaşımını idealist düşüncenin temsilcileri tercih etmektedirler (Buzan, 1984: s.109-110).

Realistler güvenliği gücün bir türevi olarak değerlendirirken, idealistler güvenliği barışın bir türevi olarak görme eğilimindedirler. Realistler, diğer oyuncuları etki altına alabilecek düzeyde güce sahip olan bir oyuncunun güç faktörünü kullanmak suretiyle güvenliği sağlayacağını ileri sürerken (Mearsheimer, ty: s.26), idealistler ise uluslararası düzeni sağlamak ve iş birliği sayesinde sonsuz barışa ve de sonsuza kadar güvenliğe ulaşmak mümkündür demektedirler (Negretto, ty: s.6).

Bununla birlikte genelde bu iki uç görüşün arasında bir konumda bulunan Barry Buzan gibi düşünürler de mevcuttur. Buzan'a göre, güvenlik kavramı güç ve barış yaklaşımlarının temsil ettiği iki uç değerin arasında bir yerde konumlanmaktadır. Bu iki yaklaşımın değerlendirilmelerinden faydalanılarak ortaya olgunlaşmış bir güvenlik kavramı çıkabilir ve güvenlik kavramının tanımlamasını yapabilmek için bir dizi sorunun sorulması gerekmektedir (Buzan, 1991: s.2).

İlk olarak sorulması gereken soru, güvenli hâle getirilmesi gereken olgunun ya da nesnenin ne olduğudur: Uluslararası sistem, Ulus devlet, Batı, Kültür ya da bunların tamamı mı?; Güvenli hâle getirilecek olan olgu belirlendikten sonra önümüze çıkan ikinci soru, bu olgunun güvenlik durumunu belirleyenin ne olduğudur: Düşmanlara (iç veya dış) karşı korunma, komşulara karşı korunma, bireylerin belirli bir renk ve dinin baskısı altına alınmasına karşı korunma, iktisadi baskı ve rakiplere karşı korunma mı, yoksa çevrenin korunması mı?; Üçüncü sırada sorulması gereken, güvenlik konusundaki fikirlerin nasıl geliştiği ve bu konuda kamuoyunun yaptığı tartışmalar ve bu sayede ortaya atılan fikirlerin neler olduğu ve güvenlik kapsamında kurulan örgütlerin, ortaya konan araçların, belirlenen görevlerin ve uygulamaların nasıl oluştuğudur: Bunlar nasıl ortaya çıkar? Anarşik bir dünyanın koşulları ve nesnel tehditlerden mi? Bu tehditler korkulan "öteki" dolayısıyla mı oluşmaktadır? Yoksa bu tehditler hayal edilenle gözlenen arasındaki diyalektiğin bir sonucu olarak sosyal olarak mı yapılandırılırlar? Bu süreç anlaşılması en zor olan bölümdür (Lipschutz, 1995: s.1-2).

Günümüzde ortaya çıkan küresel çevresel tehlikeler, hastalıklar ve iktisadi ve doğal felaketler gibi güvenlik kavramının içeriğini genişleten meseleler, güvenlik çalışmalarında önemli sorunlara kapsamlı ve ayrıntılı çözümler bulmayı zorlaştırmaktadır (Derian, 1995: s.26).

Soğuk Savaş öncesinde veya sırasında güvenliğe yönelik yukarıda ileri sürülen soruları cevaplamak nispeten daha kolaydı. Zira, devletlerin başat olduğu ve uluslararası sistemde temel aktörün ve hatta neredeyse yegâne aktörün devlet olduğu bir ortamda güvenliğinin sağlanması gereken olgu "devlet" idi. Doğal olarak birey, toplum, uluslararası örgütler, uluslararası şirketler devletin kapsayıcılığı altında erimekte idi (Wæver, 1993: s48-50).

Ancak, Soğuk Savaşın sona ermesi sonrasında devletin bu kapsayıcılığı hızla ortadan kalkmaya başlamış ve yeri geldiğinde bireyler dahi uluslararası ilişkilerin çok önemli bir aktörü olma konumuna yükselmişlerdir. Soğuk Savaş dönemi de dâhil olmak üzere İkinci Dünya Savaşı sonrasında artık büyük güçler ya da bu güçlerin liderliğini yaptığı bloklar arasında ortaya çıkabilecek askerî çatışmalar pek de

mümkün görülmemektedir. Oysa, yüzyıllarca güvenlik kavramı iki veya daha fazla devletin birbirleriyle çatışması üzerine kurulmuştur. Öyle ki tarih anlayışımız dahi savaşlar, savaşlar sonunda imzalanan barış antlaşmaları ve bu antlaşmadan bir sonraki savaşa kadar süren dönemler şeklinde yazılmıştır. Bugün içinde bulunduğumuz dünya sisteminde ise iki büyük devlet arasındaki bir savaştan söz etmek neredeyse imkânsız hâle gelmiştir. Bu durum klasik güvenlik anlayışı ile bugünkü dünyanın okunmasının mümkün olamayacağı sonucunu doğurmuştur (Arıboğan, 2004: s.39-42).

Sadece 2000–2002 yılları arasında iç savaşlarda ölenlerin tüm savaş alanlarında ölenlere oranı % 93'e ulaşmıştır. Bu oranın 1950'li yıllarda % 8; 1960'lı yıllarda % 29 ve 1970'li yıllarda % 43 olduğu düşünüldüğünde tehdit değişimi açıkça görülmektedir (Lacina ve Gleditsch, 2005: s.157). Ayrıca, 2004 yılında yayımlanan bir araştırmada, devletler arasında meydana gelen savaşların tüm savaşlara oranının Soğuk Savaş sonrası dönemde % 17'den % 4'e düştüğü, yerel nitelikli çatışmaların oranının ise % 96'ya çıktığı görülmektedir (Tangör ve Yalçınkaya, 2010: s.130). 1990-2005 yılları arasında dünya genelinde gerçekleşen 57 aktif çatışmanın sadece 4'ü devletler arasında gerçekleşmiştir. 2001-2010 yılları arasındaki 29 çatışmanın sadece 2'si devletler arasında olmuştur. (Stockholm International Peace Research Institute [SIPRI], 2011)

Tüm bu verilere rağmen bugün devlet, hâlâ güvenliği belirleyen birçok şartı etkileyen bir kuvvet olma niteliğine sahiptir. Ancak devlet yegâne aktör değildir ve güvenliği belirleyen faktörler geçen yüzyılda olduğundan çok daha çeşitli ve eskiden olduğundan çok daha karmaşık yapıya sahiptirler.

Buzan'a göre literatürde iki adet güvenlik görüşü mevcuttur: askerî ve devlet merkezli 'eski' görüş ile askerî araçların ve devletin güvenlik kavramını açıklamada önceliğini sorgulayan 'yeni' görüş. Yeni görüş, askerî ve askerî olmayan tehditlerin çok farklı alanlarda ortaya çıktıklarını ve bunlara yönelik tedbirlerin nasıl alınacağını inceler. Bu görüş, güvenliği "siyaseti belirlenmiş kuralların ötesine taşıyan ve konuyu hem siyasetin özel bir çeşidi hem de siyasetin üzerinde bir yapı içine sokan" bir kavram olarak tanımlamaktadır. Böylece güvenli hâle getirme, siyasileştirmenin bir çeşidi hâline gelmektedir. Bu görüş güvenlik çalışmalarına çok sektörlü bir yapı

önermektedir: askerî sektör, çevresel sektör, iktisadi, toplumsal sektör ve siyasi sektör. Her sektörde güvenliğe etki eden nesne farklılık göstermektedir. Askerî ve siyasi sektörlerde var olan tehditler devlet veya egemenlik kapsamında tanımlanırken toplumsal sektörde nesne ulusal kimlik, dil, kültür ve din olabilmektedir (Sjursen, 2004: s.61).

İşte bugün bu yeni görüş dünya sisteminde oldukça etkindir ve güvenliğe ilişkin yapılan çalışmaların önemli bir bölümü bu sektörlere yönelik tehditlere odaklanmışlardır. Bu çerçevede, güvenlik kavramını genişletmeye çalıştığımızda klasik olarak ele alınan askerî tehditler dışındaki tehditlere yoğunlaşmak gereği ortaya çıkmaktadır. Genelde stratejik araştırmalar askerî tehditler üzerinde yoğunlaşmakta ve bu tehditlere karşı alınacak tedbirler savunma ve güvenlik politikalarının oluşturulmasında en etkin unsurlar olmaktadır. Güvenlik kavramının genişletilmesine ilişkin düşünceler 'kapsamlı güvenlik', 'insan güvenliği', 'çevre güvenliği', 'güvensizleştirme', 'yumuşak güç' gibi kavramların hem Avrupa hem de uluslararası güvenlikte ortaya çıkmasını sağlamıştır (Sjursen, 2004: s.59).

Güvenlik ve özelde de uluslararası güvenlik üzerindeki tartışmaların bitmek tükenmek bilmemesinin en önemli nedeni uluslararası sistemin yapısı itibarıyla anarşik olmasıdır. Anarşik yapı sistem içindeki kuralları belirleyen bir otoritenin bulunmayışından kaynaklanmakta ancak bu tamamen de düzensizlik anlamına gelmemektedir. Zira, tarih boyunca sistemi yöneten bir devlet ya da devletler topluluğu ola gelmiştir. Bu devlet ya da devletler topluluğu kendi sistemini oluşturmuş ve güvenlik tehditleri de bu güç tarafından belirlenmiştir (Arıboğan, 2004: s.45-48).

Bugün de durum farklı değildir. Soğuk Savaş sonrasında tek hegemon güç olarak ortaya çıkan ABD ve Batı Bloku günümüz dünyasında neyin tehdit neyin tehdit olmadığını belirlemektedirler. Her ne kadar son yıllarda çok kutupluluğa doğru bir eğilim görünse de kısa vadede bu eğilimin yeni bir durum ortaya çıkarmasını beklemek mümkün görülmemektedir. Bununla birlikte, orta ve uzun vadede çok kutupluluğa geçişle birlikte güvenlik tehditlerinin daha klasik bir yapı arz edebileceği ise ihtimal dâhilindedir.

Arıboğan'a göre "uluslararası güvenlik diye adlandırılan şey, sistem karşıtı tehditlerin ortadan kaldırılması anlamına gelen ve düzenin sahiplerinin dışındakileri merkezine almayan bir savunma algılamasıdır. Bu çerçevede güvenlik kavramı bizatihi sübjektif bir değer taşımaktadır ve özneye ilişkindir. Güvenlik bir şeylerin emniyet altına alınması gerektiğini anlatır ama kimin ve neyin güvenlik altına alınması gerektiğini net olarak tarif etmez. Bu nedenle, kimileri için olumlu bir değer taşıyan güvenlik olgusu, ötekilerin aleyhine gelişen bir sürece işaret etmektedir" (Arıboğan, 2004: s.47).

Bu çerçevede incelendiğinde sistemi belirleyen hegemon güç, kendi kurduğu ya da kurmakta olduğu sisteme karşı oluşabilecek tehditleri uluslararası güvenliğe yönelik tehditler olarak tanımlamakta ve diğer devletlerin de bu kapsamda güvenlik algılamalarını oluşturmaya çalışmalarını istemektedir. Ancak hegemon gücün belirlemiş olduğu güvenlik algılamasının tüm devletlerin güvenlik algılaması ile paralel bir yapıda olması beklenemez. Hegemon ya da hegemonlar kendi etki alanlarında uluslararası güvenlik olgusunun kendi tanımladıkları biçimde algılanmasını ellerindeki araçlarla sağlarlar. Bu araçlar "havuçlar" ya da "sopalar" olabilir. Araç ne olursa olsun ulaşılmak istenen sonuç, uluslararası güvenlik kapsamında algılananın, sistemin devamlılığını sağlar niteliğinin bozulmamasıdır.

1.2.2. Güvenlik Yönetişimi

Uluslararası güvenlik kavramının tanımlanmasında, güvenliği belirleyen aktörlerin yapısında ve güvenliğe yönelik tehditlerde ortaya çıkan bu değişim kaçınılmaz biçimde güvenliğin belirlenmesindeki araçların da değişimine yol açmıştır. Bu kapsamda güvenliğin devlet tarafından ve daha ziyade askerî unsurlar kullanılmak suretiyle yönetilmesi de günümüz dünyasında yetersiz kalmıştır. Güvenliği sağlayan faktörlerin çeşitliliği ve karmaşıklığı yeni bir kavramın ortaya çıkmasına yol açmıştır: Güvenlik Yönetişimi (Krahmann, 2003: s.5).

Uluslararası İlişkiler disiplini çerçevesinde "güvenlik yönetişimi", uluslararası alanda barış ve istikrarın sürmesi amacıyla politik, ekonomik ve idari otoritenin ortak kullanımını belirtmektedir (Tangör, 2008: s.35). Günümüzde devletler güvenliğin temininde baş aktör olmalarına karşın devlet-dışı aktörler giderek devletleri

tamamlamakta ve devlet ile devlet dışı aktörler arasında yeni koordinasyon ağları gelişmektedir. Öyle ki ulusal hükümetlerin yanında artık uluslararası örgütler, hükümet dışı kuruluşlar ve özel askerî şirketler gibi devlet dışı aktörler de çatışmanın yönetimi ve önlenmesi gibi konular ile uğraşır hâle gelmektedirler (Tangör ve Yalçınkaya, 2010: s.131).

Güvenlik yönetişimi içinde güvenlik, sadece silahlı kuvvetler ya da devlet polisi gibi devlet kuruluşları tarafından değil bölgesel, uluslararası örgütler, milisler, isyan grupları, ticari şirket ve işletmeler, yurttaş forumları, topluluk temelli dernekler, gönüllü kuruluşlar gibi geniş bir devlet dışı aktör tarafından sağlanmaktadır. Güvenlik yönetişimi, ulus devletlerin güvenlik alanındaki geleneksel üstünlüğünün sona ermesi, bu alanda giderek artan bir çokuluslu şirketler, uluslararası örgütler, hükümet dışı kuruluşlar ve özel şirketler egemenliğini tanımlamaktadır. Bu modelde devletin rolü, "devlet kürek çekmez, dümen tutar" anlayışı üzerinden yükselmektedir. Hem devlet içinde hem de uluslararası boyutta güvenliği sağlama konusunda devletin yanında çok çeşitli aktörler de yer almaktadır. Yönetimden, yani merkezi ve bütüncül bir güvenlik yapılanması öngören uygulamadan, yönetişime, yani parçalanmış ve çoğulcu bir güvenlik yapılanması öngören uygulamaya geçilmektedir (Ekinci, 2011: s.182-184).

Güvenlik Yönetişimi kavramını tanımlayan iki en popüler yaklaşımdan ilki Weber'e aittir. Weber'e göre güvenlik yönetişimi değişik ve birbirinden ayrı mercilerin güvenliğe ilişkin hususları koordineli olarak yönetmesi ve düzenlemesidir. Bu yapılırken hem devlet kurumları hem de özel aktörler (ele alınan konuya bağlı olarak) rol almaktadır. Hayata geçirilen düzenlemeler ise yalnızca resmî değil gayriresmî nitelikte de olabilmektedir (Ehrhart vd., 2014: s.120).

Güvenlik Yönetişimi'nin bir diğer tanımı ise Krahmann tarafından yapılanıdır. Ona göre güvenlik yönetişimi, merkezi siyasi bir otoritenin bulunmadığı bir ortamda, bir kısım devlet ve devlet dışı aktörün birlikte politika belirleyerek ve uygulayarak ayrı ayrı ihtiyaçlarının giderilmesi ve çıkarlarının hayata geçirilebilmesi için ortaya konan yapılar ve süreçlerdir (Ehrhart vd., 2014: s.120).

Görüldüğü gibi güvenlik yönetişimi kavramı da en az güvenlik kavramının kendisi kadar karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu durum uluslararası sistemin

karmaşıklığı, aktörlerin çıkarlarının çeşitliliği ve bu çıkarların çatışmasının bir sonucudur. Ancak sonuç olarak yukarıda da ifade edildiği gibi sistemi domine eden güçler olan ABD ve Batı Avrupalı devletler tarafından ortaya konulan kurallar yönetişimi zorunlu hâle getirmektedir. Söz konusu güçleri dengeleyebilecek aktörlerin ortaya çıkması anına kadar güvenlik yönetişimi kavramı küçük değişikliklere uğrasa da bu şekilde tanımlanmaya devam edecektir.

Bu çerçevede güvenlik yönetişiminin üç unsuru içerdiği söylenebilir (Tangör, 2008: s.35-36) :

- Çok sayıda aktör arasında etkileşimlerin artması neticesinde yatay (heterarşik) bir ilişki ağına sahip bir yapı,

- Bu yapının sağlıklı bir biçimde işleyebilmesi için gerekli olan yüksek düzeyde kurumsallaşma,

- Çıkarların farklılığına rağmen ulaşılması istenen hedefte birliktelik.

Bu üç unsur hem tek bir devlet içindeki farklı kurumlar hem farklı devletler arasında hem de değişik devletlerin faklı kurumları arasındaki ilişkiler için geçerlidir. Tabii sadece devletler değil uluslararası örgütlere de bu durum uygulanabilir. Örneğin NATO ile Avrupa Birliği arasında güvenlik yönetişimi çerçevesinde bir etkileşimde bu üç unsura da ihtiyaç duyulması kaçınılmazdır.

Peki güvenlik yönetişimi uygulama alanında kendini nasıl göstermektedir? Güvenlik yönetişiminin pek çok uygulamasını bugünkü uluslararası sistemde bulmak mümkündür. Bunları temel başlıklar altında sıralamak gerekirse şöyle bir sınıflandırma yapmak mümkündür (Tangör, 2008: s.43-44):

- Çatışmanın Önlenmesi

- Barış Yapma ve Barışa Zorlama

- Barışı Koruma ve Barışın Tesisi

Çatışmanın önlenmesini önleyici hekimliğe benzetmek mümkündür. Yani, hastalığın ortaya çıkması öncesinde hastalığı ortaya çıkaran nedenlere odaklanmak esas amaçtır. Kriz ya da çatışmaların ortaya çıkması muhtemel bölgelerde çatışmaya neden olan sebeplerin ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmalar bu kapsamdadır. Klasik güvenlik anlayışına en uzak uygulama da budur. Zira, askerî unsur burada en fazla caydırıcı bir araç olarak kullanılabilir. Bunun dışında ekonomik ve sosyal unsurlar çatışmaların önlenmesinde başrolü oynamaktadırlar. Klasik güvenlik anlayışı, Barış Yapma ve Barışa Zorlama söz konusu olduğunda payını artırmakta ve askerî unsur devreye bu noktada girmektedir. Kriz ortaya çıkmış, yani hastalık belirtilerini değişik seviyelerde göstermiş, hasta yoğun bakımda, hastanede ya da evinde yatakta ve halsizdir. Bu noktada çatışmanın durdurulması gerekmektedir. Burada devletin klasik güvenlik sağlayıcı unsurları daha fazla ön plana çıkmaktadır. Barış inşa edildikten sonra ise barışın korunması süreci başlamaktadır. Hasta hayati tehlikeyi atlatmıştır. Mamafih hastanenin steril ortamını bırakarak yeniden virüs ve mikropların bulunduğu mahallesine dönmüştür. Burada amaç hastanın yaşadığı mahallenin asgari sağlık koşullarının sağlanması ve hastalığın tekrar nüksetmesinin önlenmesidir. Bu aşamada, devletin geleneksel güvenlik araçları sahnedeki yerlerini yine yeni aktörlere bırakmaktadırlar. Ancak, krizin ortaya çıkmasını önlemek maksadıyla koruyucu ve caydırıcı rollerini oynamaya da devam etmektedirler.

Güvenlik yönetişimi uygulamaları incelendiğinde, klasik güvenlik araçlarına en çok ihtiyaç duyulan anın krizin başlangıcı olduğu görülmektedir. Bunun öncesi ve sonrasında askerî ve diplomatik unsurlardan daha çok sosyal ve ekonomik unsurlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kapsamda yüksek oranda iş birliği ve kurumsallaşma kaçınılmaz bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır. Bu iş birliği ve kurumsallaşmanın sağlanması için sağlıklı bir iletişim ve bunun sonucu olarak da üzerinde mutabakata varılmış ortak hedefler ortaya konulmalıdır. Herhangi bir uluslararası krizin küresel manada birden fazla devlet ya da ittifakın çıkarlarını ilgilendirdiği göz önüne alındığında konunun karmaşıklığı daha iyi anlaşılacaktır. Ayrıca yeni yaklaşımların paradigma değişimlerine de ihtiyaç duyacağı aşikardır. Zira, bırakın farklı devletler ve ittifakları, aynı devletin içindeki kurumlar arasında bile farklı ilişki biçimlerine ihtiyaç duyulması kaçınılmaz hâle gelmektedir. Bu çerçevede, bir devlet içinde Savunma

Bakanlığı, Genelkurmay Başkanlığı, İçişleri Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı, Çevre Bakanlığı gibi güvenlik bağlamında birbirleriyle çalışmaya alışık olmayan kurumların ortak bir hedefe koordineli bir biçimde ilerleyebilmeleri için bile yüksek oranda bir iş birliği ve kurumsallaşmaya ihtiyaç duyacakları ayan beyan ortadadır. Konu devletler arasında ya da değişik devletlerin kurumları arasında iş birliğine gelince konunun karmaşıklığı ve zorluğu da bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, dünyada son yıllarda yaşanan ekonomik durgunluk ve devletlerin karşı karşıya kaldığı ekonomik sorunlar, devletler ve uluslararası örgütler arasında iş bölümü yapmayı kaçınılmaz bir hâle getirmiştir. Zira, benzer çıkarlara sahip devletler ve uluslararası örgütler sağlayabilecekleri uzmanlıkları bir araya getirerek sinerji oluşturma yoluna gitmeyi yeğlemeye başlamışlardır. Bu da güvenlik yönetişimini gün geçtikçe daha da popüler hâle getirmekte, ayrıca barışı tesis etmekten ziyade çatışmaların önlenmesi ve mevcut barış ortamının korunması kavramlarını ön plana çıkarmaktadır.

Bu bağlamda, bilhassa Soğuk Savaş sonrasında dünyada ortaya çıkan krizlere güvenlik yönetişimi çerçevesinde müdahalede en etkili örgüt olarak ifade edebileceğimiz NATO'nun stratejisinin gelişimi ve değişen dünya düzeninde bu stratejilerde ortaya çıkması muhtemel değişiklikleri Çin'in yükselen gücü özelinde ele almak bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ SONRASI NATO'NUN GÜVENLİK ANLAYIŞINDAKİ DEĞİŞİM

2.1. NATO'NUN GÜVENLİK STRATEJİSİNİN OLUŞUMU VE GELİŞİMİ

İkinci Dünya Savaşının başlarında 1941 yılının ağustos ayında Nazi Almanya'sının Sovyetler Birliği'ni işgal etmesi üzerine İngiltere Başbakanı Winston Churchill ve ABD Başkanı Franklin D. Roosevelt ABD'nin Newfoundland şehrinin açıklarında bir savaş gemisinde bir araya gelmişler, sonunda NATO'nun kuruluşuna kadar gidecek olan bir süreci başlatmışlar ve Atlantik Şartı adı verilen bir belgeyi imzalamışlardır (Fischer, 2016).

İkinci Dünya Savaşı'nın son dönemlerinde ve savaş sonrasında, savaş süresince birlikte hareket eden Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Krallık (İngiltere) ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) arasında birtakım anlaşmazlıklar su yüzüne çıkmış ve yaklaşık yarım asır sürecek Soğuk Savaş boyunca dünyayı iki kutba bölecek gelişmelerin nüveleri atılmıştır.

İkinci Dünya Savaşının hemen ardından Almanya'nın yeniden bir tehdit olarak ortaya çıkmasından duyulan korku ve SSCB'nin batıya doğru ilerleyişi karşısında hissedilen güvensizlik nedenleriyle Batı Avrupa devletleri kendi aralarında bir ittifak arayışı içine girmişlerdir. Bu kapsamda, 4 Mart 1947 tarihinde İngiltere ve Fransa arasında 50 yıllığına Dunkirk Anlaşması imzalanmış, 22 Şubat 1948 tarihinde gerçekleşen Prag darbesi savunma birliği çabalarına ivme kazandırmış ve İngiltere, Fransa ve Benelüks (Belçika, Hollanda ve Lüksemburg) ülkeleri 17 Mart 1948'de ortak bir savunma anlaşması olan Brüksel Anlaşması'nı imzalamışlardır. SSCB'nin Berlin'i abluka altına alması, 1948'de Prag'da gerçekleşen darbe ve Sovyetler'in 1949 yılında icra ettiği atom bombası denemeleri ABD Senatosu ve Truman yönetiminin

Marshall Planı'nın sağladığı ekonomik yardımların yetersiz kalacağını görmelerini sağlamıştır. Böylece, ABD Batı Avrupa'nın güvenliğini sağlamada daha aktif bir rol üstlenmek zorunda olduğu konusunda ikna olmuştur (Shea, 2010: s.12).

Ancak, ABD'nin içinde yer almadığı bir ittifakın SSCB tehdidini bertaraf etmekten uzak kalacağının ve Batı ittifakının ABD'nin oynayacağı hayati rol olmaksızın ayakta kalamayacağının anlaşılması (Fischer, 2016) üzerine 4 Nisan 1949'da Kuzey Atlantik İttifak Anlaşması (Washington Anlaşması) 12 devlet tarafından imzalanmıştır. Böylelikle NATO, ilk Genel Sekreteri Lord Hastings Ismay'in de ifade ettiği üzere "Amerikalıları içeride, Rusları dışarıda, Almanları kontrol altında tutmak" hedefiyle kurulmuştur (Gül, 2015: s.253-254).

Aslına bakılırsa NATO'nun tam anlamıyla bir organizasyon hâline gelmesi ancak 1950'de mümkün olabilmiştir. Washington Antlaşması'nın imzalanmasına Batı Avrupa'nın güvenliğine yönelik ihtiyaçlar yol açtıysa da NATO'nun askerî bir organizasyon olarak kurumsallaşmasına Avrupa'daki değil Asya'daki bir krizin yol açması bir çelişki olarak karşımıza çıkmaktadır. 1950 yılında Kore Savaşı'nın patlamasıyla ABD kâğıt üzerinde Avrupa'ya sağladığı garantilerin yetersizliğini görmüş ve NATO'yu bir barış zamanı karargâhına, komuta yapısına, bir genel sekretere, ABD tarafından seçilen ve Avrupa'da görev yapan bir başkomutana ve askerî ve sivil bir bürokrasiye sahip tam bir organizasyon hâline dönüştürmek durumunda kalmıştır (Shea, 2010: s.12).

Genel olarak NATO'nun bir örgüt olarak ortaya çıkışından bu yana stratejik bakış açısının geliştiği üç temel dönemin içinden geçtiğini söylemek mümkündür. Bunlar aşağıdaki gibi sıralanabilir ("Strategic Concepts"):

- Soğuk Savaş Dönemi,
- Soğuk Savaşı İzleyen İlk Dönem, ve
- 11 Eylül Sonrası Dönem.

Diğer taraftan, ABD'nin SSCB ile ilişkisi temel alındığı takdirde NATO'nun kuruluşundan itibaren dört ana dönemden geçtiği de söylenebilir (Gürkaynak, 2004: s.68):

- Gerginlik Dönemi (1949-1962)
- Yumuşama Dönemi (1962-1968)
- Uzlaşma Dönemi (1968-1990)
- Soğuk Savaş Sonrası Dönem (1990 ve sonrası)

NATO, Soğuk Savaş boyunca görülecek gelişmelere paralel şekilde stratejiler ve bunları ifade eden stratejik konseptler geliştirmiştir. Söz konusu konseptler aşağıda sıralanmıştır (Pekşen, 2016: s.39-40):

- 6 Ocak 1950'de kabul edilen "Tecavüzü Caydırma" stratejisi
- 3 Aralık 1952'de kabul edilen "Entegre Kuvvetlerin Oluşturulması" stratejisi,
- 23 Mayıs 1957'de kabul edilen "Topyekûn Mukabele" stratejisi ve
- 16 Ocak 1968'de kabul edilen "Esnek Mukabele" stratejisi.

Soğuk Savaş dönemi konseptlerinin ortak özelliği belirli bir düşmanın olası hareket tarzlarına karşı girişilecek eylem biçimlerini saptayıp buna yönelik önlemleri belirlemek olarak ortaya çıkmıştır (Pekşen, 2016: s.41).

NATO'nun tarihine göz atıldığında, İttifak'ın büyük tasarımlar ve önceden belirlenmiş bir plan kapsamında değişim göstermediği, tam aksine ortaya çıkan sorunlara reaksiyonlarla şekillendiği görülecektir. Bu eğilim kendisini ilk olarak SSCB'nin kıtalararası füzelere sahip olması sonrasında "Topyekûn Mukabele" stratejisinden "Esnek Mukabele" stratejisine geçişle göstermiştir. Benzer durum Berlin duvarının yıkılması sonrasında yeni ortaklıklar ve genişleme suretiyle Avrupa'nın normalleşmesi girişimleri, Balkanlar'da ortaya çıkan krizle barışı koruma harekâtlarının başlatılması ve 11 Eylül saldırıları sonrasında coğrafi yapıdan

fonksiyonel bir güvenlik yaklaşımının benimsenmesi kapsamında kendisini göstermiştir (Rühle, 2007: s.238).

Benzer şekilde, SSCB'nin 1957 yılının Ekim ayında Sputnik ismini verdiği uyduyu uzaya fırlatması sonrasında ABD'deki Eisenhower yönetimi Orta Menzilli Balistik Füzeleri Batı Avrupa'da konuşlandırma konusunu gündeme getirmiş ve böylelikle Sovyet teknolojik gelişiminin Avrupalı müttefikler üzerinde oluşturduğu tehdidi bertaraf etme gayreti içine girmiştir. Bu aynı zamanda bir sene önce Süveyş krizi kapsamında İngiltere ve Fransa'nın NATO müttefiklerine danışmadan harekete geçmesinin ittifak dayanışmasına verdiği zararı onarmaya da yaramıştır (Smith, 2011: s.1388-1389).

2.1.1. Soğuk Savaş Dönemi

Soğuk Savaş dönemi olarak adlandırılan ve İkinci Dünya Savaşı'nın sona erdiği 1945 yılından 1991 yılına kadar devam eden dönemin temel özelliği Doğu ve Batı arasındaki iki kutuplu bir gerginliğin hâkim olduğu ve ABD ve SSCB'nin uluslararası siyasetin merkezinde bulundukları bir ortamın mevcut olmasıdır. Bu durum pahalı ve tehlikeli bir nükleer dengenin getirdiği silahlanma yarışına neden olmuş ve taraflardan birinin oluşturduğu paktın dağılmasıyla son bulmuştur.

NATO'nun kurulduğu 1949 yılından Soğuk Savaş'ın sona erdiği 1991 yılına kadar NATO'nun stratejisi "savunma ve caydırma" temel kavramları üzerine bina edilmiştir. Her ne kadar bahse konu dönemin son 20 yılında diyalog ve yumuşama konusunda gelişmeler ortaya çıkmışsa da bu dönemin tamamı göz önüne alındığında bu durum geçerliliğini sürdürmüştür. 1991 sonrasında ise "iş birliği ve güvenlik" kavramları "savunma ve caydırma" kavramlarını destekler mahiyette NATO gündeminde yerini almaya başlamıştır ("Strategic Concepts").

1949 yılından Soğuk Savaş'ın sonuna kadar NATO toplam dört Stratejik Konsept yayınlanmıştır. Söz konusu konseptleri destekleyen, askerî önlemleri belirleyen ve Stratejik Konseptleri uygulamaya yönelik belgeler (Stratejik Rehber; Gelecek Birkaç Yıl İçin NATO Askerî Gücünün En Etkin Paterni; Stratejik Konsept Uygulama Tedbirleri) stratejik konseptler ile birlikte yayınlanmıştır. Bu dönemde,

Soğuk Savaş Sonrası dönemin aksine stratejik konseptlerin tamamı gizlilik dereceli belgeler olarak kamuoyu ile paylaşılmamıştır (“Strategic Concepts”).

Soğuk Savaş döneminin dört adet stratejik konseptinin yanısıra iki adet de önemli rapor yayınlanmıştır. Bunlar Aralık 1956’da yayınlanan Üçlü Komite Raporu ile Aralık 1967’de yayınlanan Harmel Raporu’dur. Her iki rapor da öncelerinde yayınlanan stratejik konseptleri daha geniş bir çerçevede ele alan ve söz konusu konseptleri bir nevi tamamlayıcı ve açıklayıcı mahiyette önemli belgeler olarak dönemlerine damga vuran dokümanlar olmuşlardır (“Strategic Concepts”).

2.1.1.1. NATO’nun İlk Stratejik Konsepti

Kuzey Atlantik Antlaşması’nın imzalanmasının ardından Kuzey Atlantik Konseyi ortak savunma planlama sürecini hayata geçirecek yapıları kurmak için harekete geçmiştir. Bu kapsamda, üye devletlerin savunma bakanlarından meydana gelen Savunma Komitesi (Defence Committee (DC)), genelkurmay başkanlarının oluşturduğu Askerî Komite (Military Committtee (MC)) ve Askerî Komite toplantıda değilken askerî planlama süreci faaliyetlerini yürütmekten sorumlu ABD, İngiltere ve Fransa’nın üye olduğu Daimî Grup (Standing Group (SG)) oluşturulmuştur (Pedlow, 1997: s.XI).

“Kuzey Atlantik Bölgesinin Savunması için Stratejik Konsept (DC 6/2)” başlıklı ilk NATO strateji dokümanı 10 Ekim 1949 tarihinde Daimî Grup tarafından hazırlanmış, MC 3 kısaltmasıyla Askerî Komite’nin görüşüne sunulmuş, Askerî Komite’nin üzerinde yaptığı çalışmalar neticesinde 29 Kasım 1949 tarihinde Savunma Komitesi’ne gönderilmiş (Pedlow, 1997: s. XI-XII) ve bilahare NATO’nun karar alma birimi Kuzey Atlantik Konseyi tarafından 16 Ocak 1950 tarihinde onaylanarak yayınlanmıştır. (“Strategic Concepts”)

Bahse konu konsept sadece altı sayfadan oluşmaktadır. Konseptin giriş bölümünde, NATO’nun temel amacından bahsedilmiştir. Bu temel hedefin öncellikle savaşın önlenmesi, ikinci olarak da bir savaş durumunda üye devletlerin imkânlarının koordineli ve etkin bir biçimde kullanılması olduğu, bu maksatla Askerî Komite ve Bölgesel Planlama Gruplarının planlarına esas teşkil etmek amacıyla stratejik

konseptin hazırlandığı ifade edilmiştir. Bu çerçevede her üye devletin coğrafi konumu, sanayi kapasitesi, nüfusu ve askerî imkânları ölçüsünde katkıda bulunmasının esas alındığı vurgulanmıştır. (The Strategic Concept For The Defense of The North Atlantic Area (DC 6/1), 1949: s.2-3)

Stratejik Konsept kapsamında iki temel hedef belirlenmiştir (The Strategic Concept For The Defense of The North Atlantic Area (DC 6/1), 1949: s.5):

- Barış zamanında, Kuzey Atlantik devletler ailesinin barış, bağımsızlık ve istikrarını tehdit edebilecek herhangi bir devlet ya da devletler topluluğuna yönelik güçlü bir caydırıcılık oluşturacak askerî ve ekonomik gücün koordinasyonunu sağlamak.

- Savaş zamanında ise, mevcut askerî güçlerin bütünleşik bir hâlde kullanılması suretiyle Kuzey Atlantik Antlaşması devletlerinin ülkeleri ve nüfusları ile Kuzey Atlantik Antlaşması alanının güvenliğini savunmak.

Belge her ne kadar ayrıntılı bir yapıya sahip olsa da o dönemde var olan beş Bölgesel Planlama Grubu için daha fazla yönlendirmeye ihtiyaç duyulduğundan hareketle Stratejik Rehber (SG 13/6) isimli bir doküman ilave olarak yayınlanmıştır. Söz konusu belge Askerî Komite tarafından 28 Mart 1950 tarihinde onaylanarak MC 14 ismiyle yayınlanmıştır. Buna ek olarak Savunma Komitesi tarafından da NATO Orta Vade Planı (DC 13) isimli bir belge yapılacak planları desteklemek üzere yayınlanmıştır ("Strategic Concepts").

2.1.1.2. NATO'nun İkinci Stratejik Konsepti

Kuzey Kore birliklerinin 25 Haziran 1950 tarihinde Güney Kore'yi işgale başlaması NATO'nun stratejik bakışı üzerinde ciddi etkileri olan bir durum ortaya çıkarmıştır. İşgal girişimi NATO'nun iki ana konuda acil önlemleri hayata geçirmesini gerekli kılmıştır: NATO'nun askerî yapılarının etkinliği ve NATO kuvvetlerinin büyüklüğü. Bu çerçevede Kuzey Atlantik Konseyi tarafından merkezi bir komuta altında entegre bir askerî kuvvet oluşturulmuş, 19 Kasım 1950'de Orgeneral Dwight D. Eisenhower NATO'nun ilk Avrupa Müttefik Yüksek Komutanı (Supreme Allied Commander, Europe (SACEUR)) olarak atanmıştır. Ocak 1951'de Paris'te bulunan

Astoria Oteli'nde çalışmalarına başlamışlar ve 2 Nisan 1951'de Avrupa Müttefik Kuvvetler Yüksek Karargâhı (Supreme Headquarters, Allied Forces, Europe (SHAPE)) aktif hâle gelmiştir. Bu dönemde 1952 yılında Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya katılmaları ile NATO ilk genişlemesini gerçekleştirmiştir. ("Strategic Concepts")

20-25 Şubat 1952 tarihleri arasında Lizbon'da gerçekleştirilen Kuzey Atlantik Konseyi toplantısında Genel Sekreterlik makamı ve Konsey'in daimî oturumu mekanizması oluşturulmuştur. İttifak, söz konusu yapısal değişiklikler gerçekleşirken strateji dokümanlarını da gözden geçirmeye devam etmiştir. MC 3/3 ve MC 3/4 dokümanlarıyla bir takım küçük değişiklikler yapılmış, bu değişiklikler Savunma Komitesi tarafından DC 6/3 ve DC 6/4 olarak onaylanmıştır. Ancak 1952 sonbaharına gelindiğinde yeni üyeler ve yapısal değişiklikler göz önüne alınarak, Daimî Grup tarafından 1 Aralık 1949 tarihinde kabul edilen DC 6/1 numaralı Stratejik Konsept'in kapsamlı biçimde gözden geçirilmesine ihtiyaç duyulduğu ifade edilerek çalışmalara başlanmıştır. Çalışmalar neticesini 6 Kasım 1952 tarihinde "Kuzey Atlantik Alanının Savunması İçin Stratejik Konsept (SG 1/7)" isimli belgeyle vermiştir. DC 6/1'e yapılan değişiklikler Askerî Komite tarafından MC 3/5 olarak onaylanmış ve ilkinin kabulünden üç sene sonra 3 Aralık 1952 tarihinde Kuzey Atlantik Konseyi tarafından onaylanan NATO'nun ikinci stratejik konsepti "Kuzey Atlantik Alanının Savunması İçin Stratejik Konsept (MC 3/5)" ismiyle yürürlüğe girmiştir. Bir önceki konseptteki uygulama çerçevesinde MC 14 ve DC 13 dokümanları da gözden geçirilmiş ve iki belge birleştirilerek "Stratejik Rehber (MC 14/1)" ismiyle yeniden yayınlanmıştır" (Pedlow, 1997: s.XV-XVI).

Aslında ortaya çıkan yeni konsept bir öncekinden büyük farklılıklar içermemiştir (The Strategic Concept For The Defense of The North Atlantic Area (MC 3/5(Final)), 1952).

Temel farklılık MC 14/1 dokümanı ile ortaya çıkmıştır. MC 14/1 dokümanı MC 14'ten daha detaylı bir yapıya sahipti. MC 14/1'de düşmana yönelik durum muhakemesi, düşman imkân ve kabiliyetleri ve uygulanacak muhtemel hareket tarzları ayrıntılı biçimde ve bölge bölge ele alınmıştı. MC 14/1'e göre İttifak'ın kapsamlı

stratejik amacı "NATO alanının savunmasını sağlamak ve Sovyetler Birliği ve uydularının savaşma istek ve kapasitesini hava saldırısıyla başlayan ve kara, deniz ve hava unsurlarıyla aynı anda desteklenen bir harekât anlayışıyla yok etmek" olarak belirlenmiştir. İttifak'ın stratejik hava saldırılarında "tüm silah tiplerinin" kullanılacağı ise ayrıca vurgulanmıştır. Dokümanda NATO'nun sahip olduğu konvansiyonel silahların hedeflere ulaşmada henüz yetersiz kalması nedeniyle bu konudaki ihtiyaçlara ayrıca değinilmiştir (Report By The Standing Group on Strategic Guidance MC 14/1 (Final), 1952: s.10).

Yapısal anlamda ortaya çıkan değişiklikler hızla ilerlerken NATO kuvvetlerinin büyüklüğü konusu önemli bir sorun hâline gelmiştir. Şubat 1952'de ortaya konan ihtiraslı hedeflere ulaşmanın zorluğu zamanla anlaşılmış ve sonuç olarak ABD savunma politikasını daha çok nükleer silahların kullanımına dayandırmaya karar vermiştir. Bu durum nükleer silahların NATO'nun stratejisine entegre edilmesi ihtiyacını doğurmuştur ("Strategic Concepts").

2.1.1.3. NATO'nun Üçüncü Stratejik Konsepti

ABD politikası 1953 yılına gelindiğinde "Yeni Bakış (New Look)" yaklaşımını benimsemiştir. Buna göre nükleer silahlar İttifak'ın esas aldığı temel dayanak olarak belirlenmiştir. Bu politika ABD'nin NSC 162/2 numaralı belgesinde tanımlanmıştır. Buna göre özgür dünyada Sovyet tehdidini önleyebilecek nükleer kapasiteye sadece ABD sahiptir ve ABD de herhangi bir çatışma durumunda nükleer silahların kullanımını diğer silahların kullanımıyla aynı derecede göz önünde bulunduracaktır. NSC 162/2'de nükleer silahların Avrupa'nın savunması kapsamındaki önemi ayrıca vurgulanmıştır. Bu husus belgede şu şekilde yer bulmuştur: "Batı Avrupa'ya yönelik herhangi bir saldırıya karşı temel caydırıcı unsur ABD'nin atomik yeteneğini ve kitlesel misilleme gücünü kullanma konusundaki kararlılığıdır" (A Report to The National Security Council NSC 162/2, 1953: s.2-8).

ABD'nin nükleer silahlara yönelik bu yaklaşımı kaçınılmaz biçimde NATO'yu da etkilemiş ve ABD'nin nükleer silahların kullanımının NATO stratejilerine entegrasyonu konusundaki çağrısı üzerine Avrupalı müttefiklerinin desteğiyle çalışmalara başlanmıştır. 1954 yazına gelindiğinde SHAPE "Yeni Yaklaşım"

üzerindeki çalışmalarını tamamlayarak Daimî Grup'a iki ayrı doküman hâlinde sunmuştur. Daha sonra bu iki belge birleştirilmiş ve "Önümüzdeki Birkaç Yıl İçin NATO Askerî Gücünün En Etkin Paterni (MC 48)" ismini alarak NATO'nun yeni bir strateji belgesi hâline gelmiştir (Pedlow, 1997: s.XVII).

Söz konusu doküman 17 Aralık 1954 tarihinde Kuzey Atlantik Konseyi tarafından onaylanarak yürürlüğe girmiştir. MC 48 nükleer silahların kullanımından bahseden ilk NATO dokümanı olma özelliği ile "Topyekûn Mukabele" konseptini ortaya koymuştur. Yeni stratejik konsepte giden yolda 14 Kasım 1955 tarihinde ise "Gelecek Birkaç Yıl İçin NATO Askerî Gücünün En Etkin Paterni-Rapor 2" yayınlanmış ve bu rapor üzerine yapılan uzun tartışmalar neticesinde NATO'nun üçüncü stratejik konsepti 23 Mayıs 1957 tarihinde "NATO Bölgesinin Savunması İçin Kapsamlı Stratejik Konsept (MC 14/2)" ismiyle yayınlanmış, aynı gün "Stratejik Konseptin Uygulanması için Tedbirler (MC 48/2)" dokümanı da onaylanmıştır. MC 14/2 İttifak'ın "Topyekûn Mukabele" yaklaşımını savunan ilk stratejik konsept olma özelliğine sahip olmuştur ("Strategic Concepts").

Bu çerçevede MC 14/2'de, Sovyet liderlerinin genel bir nükleer savaşın tehlikelerinin farkında olduklarında şüphe olmadığı, böyle bir savaşın gerçekleşmesi hâlinde Batı'nın misilleme kapasitesiyle SSCB'yi yerle bir edebileceğinin bilinciyle genel bir nükleer savaşı başlatmak istemeyeceklerinin öngörüldüğü, bununla birlikte NATO'ya yönelik en muhtemel olmasa da en büyük tehdidin de genel nükleer bir savaş olduğu ifade edilmiştir. Bu nedenle böyle bir savaşı engellemek ve savaş hâlinde ise NATO'nun hedeflerine ulaşabilmesi için yeteneklerini geliştirmesi amaçlarına matuf efektif bir savunma sisteminin kurulmasının bir zaruret olarak ortaya çıktığı belirtilmiştir (Pedlow, 1997: s.287).

Söz konusu dokümanların bir diğer önemli özelliği de ilk defa "alan-dışı" yaklaşımdan bahsetmesidir. Süveyş Krizi ve Macaristan'daki ayaklanmanın Sovyetler tarafından bastırılması alan-dışı yaklaşımının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Alan-dışı kavramı ilk defa 13 Aralık 1956 tarihinde Kuzey Atlantik Konseyi'nin Askerî Yapılara verdiği CM (56)138 sayılı direktifte yer almıştır: "NATO savunma planlaması her ne kadar Anlaşma bölgesinin savunmasıyla sınırlı olsa da NATO alan-

dışında ortaya çıkan gelişmelerin ortaya çıkaracağı tehditleri de göz önüne almak durumundadır" ("Strategic Concepts").

NATO askerî ve stratejik duruşunu sertleştirdikçe İttifak'ın siyasi rolünü de güçlendirme ihtiyacı belirmiştir. MC 14/2'nin kabul edilmesinden birkaç ay önce Aralık 1956'da "Üçlü Komite Raporu" ya da "NATO'nun Askerî Olmayan Alanlarda İş birliği Üzerine Rapor" adı verilen doküman yayınlanmıştır. Bu rapor NATO üyesi Kanada, İtalya ve Norveç'in dışişleri bakanları tarafından hazırlanmış ve üye devletlerin siyasi danışma mekanizmalarına yeni bir ivme kazandırmıştır. Rapor, Süveyş Krizi'nin yaşandığı ve İttifak'ın dayanışmasının zarar gördüğü bir dönemde gündeme gelmiş, üye devletler arasında sorunların barışçıl biçimde çözülmesi, ekonomi, bilim, teknoloji, kültür ve bilgi sahalarında iş birliğinin geliştirilmesi kapsamında teklifler sunmuştur. Söz konusu rapor 1967 yılında yayınlanan Harmel Raporu gibi güvenlik sorunlarına iş birliğine dayalı kapsamlı bir yaklaşımı ortaya koyması açısından değerlidir ("Strategic Concepts").

NATO'nun üçüncü stratejik konseptinin kabul edilmesinin ardından "Topyekûn Mukabele" stratejisinin sorgulanmasına neden olan uluslararası gelişmeler yaşanmıştır. Söz konusu strateji Sovyetlerin muhtemel bir nükleer saldırısı karşısında ABD'nin nükleer yeteneğine dayanmaktaydı. Ayrıca, Avrupalılar ABD Başkanı'nın bir Avrupa şehri için ABD şehrini feda edebileceği yönünde kuşku duymaya başladılar ve ikinci olarak da SSCB'nin kıtalararası füze ve nükleer yeteneğinin artmasından endişe duydular. SSCB'nin nükleer kapasitesinin artmasıyla birlikte NATO'nun bu kapsamdaki avantajı da ortadan kalkmaya başladı. Bu noktadan sonra "dehşet dengesi" olarak da tanımlanan "Karşılıklı Yıkım (Mutually Assured Destruction)" terimi kullanılmaya başlanmıştır ("Strategic Concepts").

1958-1962 yılları arasında SSCB'nin çıkardığı İkinci Berlin Krizi neticesinde "Topyekûn Mukabele" stratejisinin SSCB'yi durduramadığı ortaya çıkmış ve alternatif arayışlar içine girilmiştir. Bu süreç içinde Berlin Krizi tırmanmış, Berlin Duvarı inşa edilmiş ve 1962 yılında Küba Krizi patlak vermiştir. Bu gelişmeler neticesinde ABD nükleer olmayan bir tutum sergilenmesini savunmaya başlamış ve üzerinde görüş birliği sağlanamayan "Esnek Mukabele" stratejisi ileri sürülmüştür. Ancak üye

devletlerden gelen tepkiler, Kennedy suikastı ve ABD'nin Vietnam'da giriştiği savaş esnek mukabeleyi de içeren bir Stratejik Konsept'in yayınlanmasını engellemiştir ("Strategic Concepts").

2.1.1.4. NATO'nun Dördüncü Stratejik Konsepti

1960'lı yıllar NATO içinde büyük ayrışmaların yaşandığı bir dönem olmuştur. Fransa Cumhurbaşkanı Charles de Gaulle'ün NATO'da söz sahibi olmak için yaptığı girişimlerin başarısızlıkla sonuçlanması üzerine 1966 yılında Fransa NATO'nun askerî kanadını terk etmiş ve NATO Karargâhı Paris'ten Brüksel'e taşınmak durumunda kalmıştır. Bu kriz NATO içinde iki büyük sorunun su yüzeyine çıkmasına neden olmuştur. Bunlardan birincisi dönemin ABD savunma Bakanı Robert McNamara'nın NATO'nun stratejisindeki nükleer silahların rolünü azaltma isteği çerçevesinde ABD ve Avrupalı devletler arasındaki fikir ayrılığı, ikincisi ise NATO üyesi küçük devletlerin ABD'nin Sovyetlere yönelik yürüttüğü ve kendilerinin söz sahibi olmadığını düşündükleri yumuşama politikasından duydukları rahatsızlık ve bu rahatsızlığın doğurduğu güven bunalımı olmuştur. Bu durum 1967 yılında yayımlanan Harmel Raporu'nun ortaya çıkmasını sağlamış ve NATO ilk defa siyasi bir rol üstlenmiş ve küçük devletlerin de NATO'nun stratejilerinde söz sahibi olmasının önü açılmıştır (Shea, 2010: s.13).

Fransa'nın 1966 yılında NATO'nun askerî kanadından ayrılmasının ardından NATO'nun Soğuk Savaş döneminde yayımladığı son stratejik konsept "NATO Bölgesinin Savunması İçin Kapsamlı Stratejik Konsept (MC 14/3)" adıyla 16 Ocak 1968 tarihinde yayınlanmıştır. Konseptin giriş bölümünde SSCB'nin politikasını dayandırdığı temel ayaklar, ekonomik araçlar, siyasi araçlar, propaganda, dönüştürme ve askerî güç olarak sıralanmıştır. Sayılan araçlar kullanılarak Varşova Paktı tarafından NATO'ya karşı girişilebilecek faaliyetler ayrıntılı biçimde incelenmiştir (Pedlow, 1997: s.352-356).

Söz konusu konsept esneklik ve tırmandırma olarak sıralanabilecek iki temel ilkenin etrafında şekillenmiştir. Bu çerçevede NATO'ya yönelik saldırılara verilebilecek üç ayrı askerî mukabele tipi sıralanmıştır:

- Doğrudan savunma: düşmanın savaşmayı tercih ettiği seviyede saldırıyı bertaraf etmek.

- Kasıtlı tırmandırma: Krizin tırmanmasına bağlı olarak nükleer gücün kullanımı tehdidinin artırılması yoluyla saldırıyı bertaraf etmek.

- Genel nükleer mukabele: Sovyet nükleer saldırısı neticesinde NATO'nun kullanmak zorunda kalabileceği nihai askerî mukabele çeşididir (Pedlow, 1997: s.358-359).

MC 14/3'ün yayınlanmasının ardından diğer stratejik konseptlerin yayınlanmasında izlenen yol bu konsept için de izlenmiş ve rehber niteliğindeki MC 48/3 NATO Bölgesinin Savunması İçin Kapsamlı Stratejik Konsept Uygulama Tedbirleri başlığıyla 8 Aralık 1969 tarihinde yayınlanmıştır. MC 48/3 diğer rehber dokümanlarda olduğu gibi değişik coğrafi alanlara yönelik ayrıntılı değerlendirmelere yer vermiş ve stratejik konseptin başarıyla hayata geçirilebilmesi için gereken tedbirler; İstihbarat; Durum Raporları; Erken İhbar; Komuta, Kontrol ve Muhabere; İhbar Süresince Koordineli Harekât; Hazırlık; Esneklik; Hava Savunması; Ani Mukabele ve İhtiyat Kuvvetleri; Mobilizasyon ve Güç Aktarımı; Geri Bölge Güvenliği; Lojistik ve Altyapı; Eğitim ve Tatbikatlar başlıkları altında ayrıntılı olarak belirlenmiştir (Pedlow, 1997: s.378-382).

Bu dönemde, NATO'nun önündeki 20 yılı şekillendirecek stratejisi belirlenirken güvenliğe yalnızca askerî açıdan bakmanın yetersiz kalacağı fikirleri de ön plana çıkmaktaydı. Bu kapsamda güvenliğe hem askerî hem de siyasi açıdan yaklaşımı esas alan bir raporun hazırlanması için çalışmalar yapıldı. Bu kapsamda, "Harmel Raporu" ya da "İttifak'ın Gelecek Görevlerine İlişkin Rapor" olarak adlandırılan bir rapor hazırlanmıştır. Söz konusu raporda Kuzey Atlantik Antlaşması'nın imzalandığı 1949 yılından raporun hazırlandığı tarihe kadar güvenlik ortamının geniş bir tahlili yapılmış, Avrupa'yı bölen siyasi sorunların üzerinde çalışmanın ve Doğu-Batı ilişkilerindeki gerilimde bir rahatlamanın gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu çerçevede siyasi olarak dengeli bir kuvvet azaltımına yönelik teklifler ile Akdeniz gibi bölgelerin askerî açıdan korunmasının önemi vurgulanmıştır. Harmel Raporu daha sonra 1991 yılında ortaya çıkacak olan "güvenlik sorunlarına iş birliği

çerçevesinde yaklaşım" kapsamında NATO'nun attığı ilk adım olarak nitelendirilebilir. Ancak 1991'e kadar geçen süreçte bunun hiç de kolay olmadığı görülmüş ve ilişkilerin oldukça gerildiği dönemler yaşanmıştır. Arzulanan düzeyde bir yumuşamanın sağlanması ancak SSCB ve ABD arasında Stratejik Silahların Sınırlandırılması kapsamında imzalanan SALT-I ve SALT-II (her ne kadar onaylanmasa da) anlaşmaları ile Stratejik Silahların Azaltılması Antlaşması (START) ve Orta Menzilli Nükleer Kuvvetler (INF) antlaşmaları sayesinde mümkün olabilmiştir. 1980'lerin ortalarından itibaren bloklar arasında güven oluşturma girişimleri olduysa da Varşova Bloku'nun dağılması ve Berlin Duvarı'nın yıkılmasına kadar ilişkilerin yeni bir temel üzerinde yükselmesi mümkün olmamıştır. ("Strategic Concepts")

Bu dönemde stratejik silahların sınırlandırılmasına ilişkin yürütülen görüşmeler NATO içinde krize neden olmuştur. 1970'lerin sonunda NATO üyesi devletler ABD tarafından yumuşama politikasından vazgeçmeye zorlanmıştır. NATO'nun 1979'da kabul ettiği çifte yön (dual-track) politikası Sovyetler'in SS20 füzelerine karşı ABD'nin Avrupa'da Cruise ve Pershing füzelerini konuşlandırmasını öngörmekteydi. Bu dönemde ABD'nin tüm girişimleri muhasımları tarafından Avrupa'daki nükleer cephaneliğinin modernize edilmesini gizlemek için kullandığı bir bahane olarak algılanmaktaydı. Tam da bu dönemde SSCB SS20 füzelerini konuşlandırdı ve üstüne de Afganistan'ı işgale başladı. Bilhassa Afganistan'ın işgali yumuşama politikasına ciddi bir darbe vurdu. Cruise ve Pershing füzelerinin Avrupa'ya yerleştirilmesi nükleer karşıtı gösterilere ve NATO içinde kırılmalara neden oldu. Ancak sonuç itibariyle NATO tarihinde krizlerin gelişmelere yol açtığı bir başka örnek ortaya çıktı ve tüm bu gelişmeler Orta Menzilli Nükleer Kuvvetler Antlaşması'nın imzalanmasını sağladı. Bu da Soğuk Savaşın sona ermesine giden yolu açmış oldu (Shea, 2010: s. 14-15).

2.1.2. Soğuk Savaşı İzleyen İlk Dönem

Soğuk Savaşı İzleyen İlk Dönem olarak tanımlanan dönem Soğuk Savaş'ın bittiği kabul edilen 1991 yılından uluslararası ortamın parametrelerini çarpıcı biçimde değiştiren 11 Eylül 2001 terörist saldırılarına kadarki dönemi ifade etmektedir. Bahse konu dönemde NATO'nun varlığına yönelik ciddi sorgulamalar ortaya çıkmış, Avrupa bütünleşmesi büyük oranda hayata geçirilmiş ve bu bütünleşmeden NATO da nasibini almış ve genişleme ve ortak sayısını artırma trendine girmiştir.

Söz konusu dönemde NATO iki tane Stratejik Konsept yayınlamıştır. Bahse konu konseptlerin ilk bakışta göze çarpan farklılığı öncekilerin aksine gizlilik derecesine sahip olmayan ve kamuoyu ile paylaşılan dokümanlar olmalarıydı. Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi bu dönemde de Stratejik Konseptlerin uygulanmasına yönelik rehber niteliğindeki dokümanlar da konseptlerle birlikte NATO'nun gündeminde yerini almıştır. Stratejik Konseptin hazırlanmasına giden yolda iki adet belge kayda değer bir öneme sahip olmuştur. Bunlardan ilki NATO'nun kendi organizasyonu içinde yapılan bir çalışma olan Wittmann Raporu diğeri ise Kuzey Atlantik Konseyi tarafından yayımlanan Londra Deklarasyonu'dur (Johnston, 2016: l.2679-2802).

2.1.2.1. Wittmann Raporu

Berlin Duvarı'nın yıkılmasının üzerinden iki hafta geçtikten sonra NATO Askerî Komitesi Varşova Paktı'nın askerî kapasitesinin ortaya çıkarılması için bir çalışma başlatmıştır. Bu kapsamda NATO Karargâhı'nda bulunan Uluslararası Askerî Karargâh (International Military Staff - IMS) tarafından Almanya Silahlı Kuvvetleri mensubu Klaus Wittmann'ın yönetiminde bir rapor hazırlanmıştır. Wittmann Raporu (Wittmann Paper) olarak isimlendirilen bu rapor yapılan görevlendirmenin çok ötesinde bir çalışmayı hayata geçirmiştir. Söz konusu rapor üç önemli sonuca ulaşmıştır:

(1) Sovyetler Birliği NATO'ya yönelik temel tehdit olma özelliğini kaybetmiştir.

(2) Yeni ortaya çıkan tehditler çok daha az ön görülebilir bir yapıya sahip olacaklardır.

(3) NATO'nun askerî yetenekleri yeni dönemin gerektirdiği görevleri yerine getirebilmek için yeniden düzenlenmeli ve bu kapsamda daha seyyar ve daha esnek bir yapıya sahip olmalıdır (Johnston, 2016: l.2770).

Yapıldığı zamana göre oldukça ileri görüşlü bir yapıya sahip olan rapor sayesinde Klaus Wittmann hem 1991 hem de 1999 stratejik konseptlerinin hazırlanmasında da görev almıştır (Wittmann, 2009: s.5).

2.1.2.2. Londra Deklarasyonu

5-6 Haziran 1990 tarihlerinde Londra'da icra edilen NATO Zirvesi'nde hazırlanan ve 6 Haziran 1990 tarihinde "Dönüşmüş Bir Kuzey Atlantik İttifakı Üzerine Londra Deklarasyonu (Declaration on a Transformed North Atlantic Alliance)" başlığını taşıyan Londra Deklarasyonu NATO'nun Soğuk Savaş sonrasındaki dönüşümünün yapıtaşlarından birini oluşturmuştur. Berlin Duvarı'nın yıkılması sonrasında uluslararası güvenlik ortamında baş döndürücü bir hızda ortaya çıkan değişime NATO'nun cevabı niteliğindeki deklarasyon, NATO'nun dönüşümüne ışık tutan ilkeleri belirlemiş ve NATO'nun bugünkü hâline kavuşmasında bir mihenk taşı olmuştur. Zamanın NATO Genel Sekreteri Manfred Wörner, toplantının açılışında yaptığı konuşmada bu önemi şu şekilde dile getirmiştir: "Soğuk Savaş artık tarih olmuştur. İttifakımız cepheleşmeden iş birliğine doğru ilerlemektedir ve Avrupa daha önce hiç bu kadar savaş ve barış döngüsünün dışına çıkma imkânına sahip olmamıştır." ("20 years ago: London Declaration marks birth of new NATO").

Londra Deklarasyonu 23 maddeden oluşmuştur. Avrupa'nın yeni ve ümit veren bir döneme girdiği ve NATO'nun bu yeni döneme uyum sağlamasının zorunlu olduğu ve bunu da gerçekleştireceği deklarasyonun başında ifade edilmiştir. NATO'nun tarihin gördüğü en başarılı savunma örgütü olduğu vurgulanmış ve ortak savunmanın hâlâ İttifak'ın temel sorumluluğu olarak varlığını koruduğuna işaret edilmiştir. NATO'nun güvenlik ve istikrara olan taahhüdünün yinelendiği dokümanda bu hedefe ulaşmada yalnızca askerî araçların yetersiz kalacağı vurgulanmıştır. Almanya'nın

birleşmesiyle birlikte Avrupa Topluluğu'nun siyasi bir birliğe doğru giden yolunun açıldığı, Avrupa bütünleşmesi ve güvenlik alanında bir Avrupa kimliğinin oluşturulmasının NATO'ya da katkı sağlayacağı belirtilmiştir. Bu noktada eski düşmanlar olan Doğu Avrupa ülkelerine dostluk eli uzatılarak yeni ortaklıkların tesis edilmesinin önemli olduğu da ayrıca ifade edilerek, Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkeleri NATO'da daimî diplomatik temsilcilik açmaya davet edilmiştir. Avrupa'da bulunan ABD'ye ait konvansiyonel ve nükleer kuvvetlerin Kuzey Amerika'nın kaderini Avrupa demokrasileriyle bağladığı ifade edilirken ortaya çıkacak değişimlerin savunmaya bakışı değiştirebileceği ifade edilerek bunlarda azaltmaya gidilebileceği sinyali verilmiştir. Bu kapsamda Sovyet birliklerinin Doğu Avrupa'dan çekilmesine bağlı olarak NATO'nun da kuvvetlerini azaltacağı, eğitim ve tatbikat sayıları ile hazırlık seviyesini de düşüreceği taahhüdü verilmiştir. Deklarasyonun son bölümünde NATO'nun yeni bir askerî strateji hazırlayarak "ileride savunma" yaklaşımından uzaklaşabileceği ve "esnek mukabele" yaklaşımını da gözden geçirerek nükleer silahlara olan bağımlılığı azaltma yoluna gidebileceği ifade edilmiştir. Avrupa Güvenlik ve İş birliği Konferansı (AGİK) bağlamında yeni dönemdeki değişimin dayanacağı temel değerler olarak serbest ve adil seçimler, hukukun üstünlüğü, ekonomik iş birliği ve çevrenin korunması belirlenmiştir. Ayrıca, AGİK'in kurumsallaştırılmasına ilişkin bir teklif de ayrıntılarıyla sunulmuştur. Londra Deklarasyonu "Bugün İttifakımız büyük bir dönüşüme başlamıştır. Avrupa'nın tüm ülkeleriyle çalışarak bu kıtada daimî barışı tesis etmeye kararlıyız" cümleleriyle sonlandırılmıştır. ("Declaration on a Transformed North Atlantic Alliance")

Londra Deklarasyonu, henüz Sovyetler Birliği'nin ve Varşova Paktı'nın varlığını resmen sürdürdüğü bir dönemde büyük bir temkinle kaleme alınmış bir metin olma özelliği taşımaktadır. Bu temkin dokümanın her maddesinde kendini göstermektedir. Bununla birlikte, yeni bir dönemin kapılarının açıldığının farkındalığı içinde bu yeni döneme geçişin barışçıl ve NATO'nun inisiyatifinde gerçekleşmesinin arzusu içinde olunduğu da aşikardır. Bu açıdan bakıldığında Soğuk Savaş sonrası döneme ilişkin çok önemli bir doküman olan Londra Deklarasyonu çeyrek asır sonra bakıldığında önemini hâlâ korumaktadır.

2.1.2.3. 1991 Stratejik Konsepti

Soğuk Savaşın sona ermesi ve SSCB ile birlikte Doğu Bloku'nun ortadan kalkması genelde dünya ve özelde de NATO için yepyeni bir dönemin başlamasına vesile olmuştur. Ancak bu yeni dönem kuşkusuz yepyeni sorunları da beraberinde getirmiştir. NATO'nun ilk genel sekreteri Ismay'in ifade ettiği ve NATO'nun kuruluş felsefesi olarak kabul edilen "Amerikalıları içeride, Rusları dışarıda ve Almanları kontrol altında tutmak" hedefleri tekrar ancak biraz farklı bir şekilde ortaya çıkmıştır.

Bu çerçevede, dört temel sorun ön plana çıkmıştır. Bunlardan ilki, NATO'nun kuruluş nedenlerinden biri olarak da kabul edilen Almanya'nın Avrupa'daki statüsüdür. Berlin Duvarı'nın yıkılmasının ardından yeniden birleşen Almanya gibi güçlü bir devletin yeni dünya düzenine uyum sağlayıp sağlayamayacağı ve Almanya'nın NATO içindeki pozisyonunun bundan nasıl etkileneceği önemli bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. İkinci büyük sorun ise SSCB'nin yıkılışıyla birlikte Doğu Avrupa'da ortaya çıkan büyük boşluğun yaratabileceği kaos ihtimali olarak belirmiştir. Üçüncü sorun Rusya'nın SSCB sonrasında da uluslararası siyasetin önemli bir oyuncusu olma özelliğini sürdürmesi nedeniyle statüsünün ne olacağına ilişkin ortaya çıkmıştır. Son olarak, NATO'nun yeni dünya düzenindeki konumunun belirlenmesi ve varlığına gerek olup olmadığına ilişkin tartışmalar çözülmesi gereken bir diğer sorun olarak gündemdeki yerini almıştır (Johnston, 2016: l.2482-2521).

NATO kurulduğu ilk günden itibaren kritik dönemeçlerden geçmiş ve Soğuk Savaş boyunca ortaya çıkan sorunlara uyum sağlayarak hayatta kalmayı başarabilmiştir. Ancak, Soğuk Savaş boyunca NATO'ya yönelik temel eleştiriler etkinliğine ve güvenilirliğine yönelik iken Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte NATO'nun gerekliliği sorgulanmaya başlamıştır (Johnston, 2016: l.2401).

Bu dönemde NATO'nun varlığına ilişkin tartışmalar NATO'nun varlığına artık ihtiyaç kalmadığı savından hareketle yapılmaktaydı. NATO'nun varlığını sürdürmesi ve Doğu Avrupa ülkelerin de içine alarak genişlemesi hâlinde Rusya'nın daha saldırgan bir tavır takınmasına neden olabileceği görüşü yayılmaktaydı. Bununla birlikte, NATO'nun varlığının barış ve istikrar açısından elzem olduğunu ileri süren görüşler de mevcuttu (Şahin, 2016: s.162).

Yugoslavya'da patlak veren savaş tüm bu tartışmalara bir son vermiş ve Soğuk Savaş sonrası yeni dünya düzeninde NATO'ya alternatif olabilecek askerî bir ittifakın bulunmadığı gerçeğini gözler önüne sermiştir. Askerî-Siyasi bir örgüt olarak askerî gücünü barışçıl bir uluslararası ortamın oluşması için kullanmak amacını taşıması göz önüne alındığında özellikle de Avrupa'nın ortasında ortaya çıkan bir krize kayıtsız kalamayan NATO bu kriz sayesinde varlığını devam ettirebilme gücü bulabilmiştir (Shea, 2010: s.14-15).

Soğuk Savaşın erken dönemlerinde sahip olduğu komuta ve kuvvet yapısı nedeniyle NATO alternatifsiz yapısıyla daha ziyade tek kutuplu dünyanın tek süper gücü konumundaki ABD'nin liderliğini yürüttüğü Batı Sistemi'nin en önemli aracı hâline gelmiştir. Bu çerçevede bu dönemde NATO'nun büyük strateji üretmek gibi bir ihtiyacı olmamıştır. Bunun yerine ABD'nin büyük stratejisinin bir parçası olarak kendi stratejisini oluşturma gayreti içine girmiştir. ABD'nin büyük stratejisinin ilk ayağını demokrasi, serbest pazar ve insan hakları olarak sıralanan liberal normlarının SSCB'nin boşalttığı alanda yayılması ana fikri üzerine yükselmiş ve NATO da bu stratejiye uygun bir şekilde kendi stratejisini belirlemiştir (Aybet, 2010: s.37).

ABD'nin büyük stratejisinin ikinci ayağını ise uluslararası güvenlik sisteminin liderliğinin sağlanması olarak ortaya çıkmıştır. Bu, insani amaçlarla askerî müdahaleler icra etmek ve uluslararası hukuku sağlamlaştırmayı da içine almaktaydı. NATO bahse konu büyük stratejinin her iki ayağında da kullanılabilecek yegâne araç olarak parlamaktaydı. Bu nedenlerden ötürü Soğuk Savaşın hemen ertesinde hazırlanan iki stratejik konseptte de NATO kendi büyük stratejisini barındırma ihtiyacı hissetmemiştir (Aybet, 2010: s.35-36).

Bu çerçevede NATO bir savunma örgütünün yanısıra bir güvenlik örgütü kimliği de kazanmaya başlamış ve ortaklık politikası, güvenlik sektörü reformu ve icra edilen tatbikat ve eğitimler vasıtasıyla Varşova Paktı'ndaki eski düşmanların siyasi ve ekonomik yakınlaşmasına askerî ve güvenlik boyutlarının ilave edilmesinde çok önemli bir rol oynamıştır (Shea, 2010: s.16).

Bu dönemden başlayarak NATO'nun üyelerinin ortak savunmasını sağlamak olarak belirlenen temel görevi yerini uluslararası güvenliği sağlamaya bırakmıştır. Bu durum en azından 2014 yılında Rusya'nın Kırım'ı işgaline kadar devam etmiştir (Kaim, 2017: s.7).

1991 yılının Kasım ayında NATO "İttifak'ın Yeni Stratejik Konsepti" ni yayımlamıştır. Son stratejik konseptini 1967 yılında yayımlamış olması göz önüne alındığında oldukça uzun bir zaman geçtiğini ifade etmek yanlış olmayacaktır. 1991 Stratejik Konsepti'nin en önemli özelliği Soğuk Savaş'takilerin aksine gizlilik dereceli bir doküman olmayıp kamuoyu ile paylaşılmasıdır. Buna uygun olarak Soğuk Savaş döneminde yayınlanan tüm stratejik konseptler Askerî Komite tarafından yayınlanmışken 1991 Stratejik Konsepti NATO'nun siyasi kanadı tarafından hazırlanarak yayınlanmıştır (Johnsen, 1995: s.1).

Soğuk Savaş sonrasında NATO tarafından kabul edilen ilk stratejik konsept olan "İttifak'ın Stratejik Konsepti" 1991 yılının Kasım ayında yayımlandı. Yukarıda da ifade edildiği gibi NATO'nun kamuoyu ile paylaştığı ilk stratejik konsept olma özelliğini taşıyan dokümanın en önemli özelliği üyelerin güvenliğinin sağlanması temel sorumluluğunun yanında NATO'ya eski düşmanlarla ortaklıklar kurarak ve iş birliği yaparak tüm Avrupa'da güvenliği sağlama görevi de vermesiydi. Yeni stratejik konsept aynı zamanda nükleer kuvvetlerin sayısının barış ve istikrarı sağlayacak asgari düzeye indirmeyi de hedeflemekteydi. Stratejik Konsept ile birlikte onu tamamlayan ve hâlâ gizlilik derecesi taşıyan MC 400 – "İttifak'ın Stratejik Konsepti'nin Askerî Uygulamaları İçin Direktif" adını taşıyan bir doküman yaklaşık bir ay sonra 12 Aralık 1991'de Askerî Komite tarafından yayımlanmıştır ("Strategic Concepts").

Stratejik Konsept toplam beş bölümden meydana gelen bir dokümandır. Birinci bölümde içinde bulunulan stratejik ortam ve NATO'nun bu ortamı algılayışı anlatılmıştır. Bu kapsamda, Doğu Avrupa'daki eski düşmanların büyük bir dönüşüm geçirdikleri ve Varşova Paktı'nın dağılması sonrası Sovyetler Birliği'nin Doğu Avrupa'dan çekilmeye başladığı, Almanya'nın tekrar birleştiği, Avrupa bütünleşmesinin ivme kazandığı ve Batı Avrupa Birliği (BAB) ile Avrupa Güvenlik Kimliği girişimlerinin NATO'yu güçlendireceği, silahların kontrolü konusunda ciddi

gelişmelerin hayata geçirildiği, Avrupa Güvenlik v İşbirliği Konferansı'nın Avrupa kıtasındaki bölünmenin üstesinden gelinmesi için başarılı bir girişim olarak ortaya çıktığı ve tüm bu gelişmelerin memnuniyet verici olduğu vurgulanmıştır. Bununla birlikte NATO'nun güvenliğine ilişkin belirsizliklerin ve risklerin varlığının yadsınamayacağı da belirtilmiştir ("The Alliance's New Strategic Concept", 1991).

Konseptin birinci bölümünde ittifaka yönelik güvenlik risklerinin doğasında ciddi bir değişme olduğu, artık Avrupa'da ani bir saldırı riskinin bulunmadığı, bununla birlikte çok farklı tehdit ve risklerin söz konusu olduğu ifade edilmiştir. Yeni risklerin çok taraflı bir yapıya sahip olmaları nedeniyle askerî çatışmadan farklı seçenekler kullanımını da gerekli kıldığı vurgulanmıştır. Birinci bölümün sonunda iki sonuç ortaya konmuştur: Bunlardan birincisi yeni stratejik ortamın NATO'nun amacını ya da güvenlik fonksiyonlarında herhangi bir değişikliğe sebep olmayacaktır. İkinci sonuç ise yeni ortam güvenliğe daha geniş bir yaklaşımı göz önüne alan bir strateji için yeni fırsatlar ortaya çıkarmaktadır ("The Alliance's New Strategic Concept", 1991).

Dokümanın ikinci bölümünde NATO'nun hedefleri ve güvenlik fonksiyonları irdelenmiştir. Bu çerçevede NATO'nun hedefi demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü ortak değerlerine bağlı kalarak üyelerinin özgürlük ve güvenliğini siyasi ve askerî araçlar vasıtasıyla sağlamak olarak özetlenmiştir. Bu hedef doğrultusunda NATO'nun görevleri ise aşağıdaki şekilde sırlanmıştır ("The Alliance's New Strategic Concept", 1991):

- Hiçbir ülkenin tehdit veya güç kullanmak yoluyla herhangi bir Avrupa devletine gözdağı veremeyeceği istikrarlı bir güvenlik ortamının temellerini atmak,

- Kuzey Atlantik Antlaşması'nın 4'üncü maddesinde de belirtildiği üzere transatlantik bir danışma forumu olarak görev yapmak,

- Herhangi bir NATO üyesi devlete karşı girişilebilecek bir saldırı tehdidine karşı caydırıcılık sağlamak ve söz konusu üyeyi savunmak,

- Avrupa'da stratejik dengeyi korumak.

Dokümanın üçüncü bölümü "Güvenliğe Geniş Bir Yaklaşım" başlığını taşımaktadır. Bu kapsamda, güvenliğin artık sadece askerî boyutuyla ele alınamayacak kadar geniş bir kavram olduğu ve siyasi, ekonomik, sosyal ve çevresel boyutların göz ardı edilemeyeceği vurgulanmıştır. Bu çerçevede NATO güvenlik politikasının diyalog, iş birliği ve ortak savunma yeteneklerinin birbirini destekler tarzda geliştirilmesiyle başarıya ulaşabileceğinin altı çizilmiştir ("The Alliance's New Strategic Concept", 1991).

Dokümanın dördüncü bölümü savunmaya ayrılmıştır. Konseptin en geniş kısmını oluşturan bu bölümde konvansiyonel ve nükleer silahların kullanımı ve NATO'nun yeni kuvvet yapısına ilişkin hedefler ortaya konulmuştur. Bu çerçevede nükleer silahların azaltılması ve belli platformlarda kullanılmamasına da karar verilmiştir ("The Alliance's New Strategic Concept", 1991).

Stratejik Konseptin son bölümü "Sonuç" başlığını taşımaktadır. Bu bölümde çok kısa bir özet yapılarak NATO'nun stratejisini değişen koşullar karşısında gereken esnekliği sağlayacak şekilde muhafaza edeceğine ve konseptin savunma politikası, harekât konseptleri, konvansiyonel ve nükleer güçlerin kullanımı ve ortak savunma planlama uygulamalarında temel bir başvuru kaynağı olacağına vurgu yapılmıştır ("The Alliance's New Strategic Concept", 1991).

Stratejik Konseptin yayımlanmasının ardından "ortak güvenlik" kavramı NATO için ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu çerçevede, ittifak kendisini uluslararası güvenlik konularını desteklemeye hazırlamaya başlamıştır (Yost, 1999: s.1).

Görüldüğü gibi Stratejik Konsept herhangi bir muhasım ya da düşmanın yer almadığı bir doküman olarak ortaya çıkmıştır. 1967 Harmel Raporu'nda da yer alan savunma ve diyalog kavramlarına bilhassa eski düşmanlarla olmak üzere iş birliği de eklenmiştir. Kriz yönetimi, silahların kontrolü ve silahlı kuvvetlerin barış, kriz ve savaştaki daha geniş yeri kavramları da yenilikçi bir biçimde konseptte yerini almıştır. Askerî kuvvetlerin çok daha geniş bir esneklik içinde kullanımının klasik askerî düşünce tarzının yerini almakta olduğu dokümanın geneli incelendiğinde açıkça gözükmektedir (Wittmann, 2009: s.14).

Dünyanın büyük bir dönüşüm ve değişime sahne olduğu bir dönemde Stratejik Konsept'in çok iddialı ve kesin bir dile sahip olması beklenmemekteydi. Bununla birlikte, kitle imha silahları (KİS) ve terörizmle mücadeleye yapılan göndermeler ve NATO'nun alan-dışı görevlere olan ilgisinin satır aralarında kendini belli etmesi dokümanı bir hayli önemli hâle getirmiştir (Aybet, 2010: s.40).

2.1.2.4. Kuzey Atlantik İş birliği Konseyi

İş birliği ve ortaklık kavramlarının bu denli ön planda yer aldığı bir ortamda NATO'nun bu faaliyetleri yürütebilmesi maksadıyla yeni bir yapı hayata geçirilmiştir: Kuzey Atlantik İş birliği Konseyi (North Atlantic Cooperation Council (NACC)). NACC 20 Aralık 1991 tarihinde NATO'nun eski muhasımı olan Varşova Paktı'na üye devletler ile diyalog ve iş birliğinin geliştirilmesi maksadıyla kurulmuştur. SSCB'nin dağılmasını müteakip kurulan Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT)'na üye 11 eski Sovyet Cumhuriyeti de NACC'a katılmak üzere davet edilmiş, 1992 yılında Gürcistan, Azerbaycan ve Arnavutluk davete icabet etmiş, ilerleyen yıllarda Orta Asya devletleri de NACC içindeki yerlerini almışlardır. NACC'ın ilk yıllarında odak noktası Rus birliklerinin Baltık ülkelerinden çekilmesi, Sovyetler Birliği ve Yugoslavya'daki bölgesel çatışmalar gibi güvenlik meseleleri olmuştur. Bunun yanısıra NACC NATO açısından askerî iş birliği ve iletişim açısından da önemli bir araç olmuştur. NACC 1994 yılında hayata geçirilen Barış İçin Ortaklık (BİO) programı için çok önemli bir başlangıç noktası olması hasebiyle de önemlidir. 1997 yılında Avro-Atlantik Ortaklık Konseyi (Euro-Atlantic Partnership Council (EAPC)) ismini alan NACC NATO ile ilişkilerini derinleştirmek isteyen devletler için önemli bir mecra hâline gelmiştir ("North Atlantic Cooperation Council (NACC) (Archived)").

NACC temelde fikrî temelleri ABD Başkanı George H.W. Bush yönetimi tarafından atılan bir yapı olmuştur. Bush yönetimi ayrıca iki Almanya'nın birleşmesi ve birleşik Almanya'nın NATO üyesi olmasının sağlanması konusunda da yoğun gayret sarf etmiştir. Aslına bakılacak olursa birleşmiş Almanya'nın üyeliği NATO'nun Soğuk Savaş sonrası ilk genişlemesi olarak da kabul edilmektedir (Sloan, 2016: l.2509).

Stratejik Konseptin kabulünün ardından 4 Haziran 1992'de Oslo'da NATO'ya üye ülkelerin dışişleri bakanları tarafından icra edilen toplantı sonrasında yapılan açıklamada, Avrupa-Atlantik bölgesinde birbirini destekler tarzdaki tüm organizasyonlarla iş birliğine vurgu yapılmıştır. Bu kapsamda, Avrupa Güvenlik ve İş birliği Konferansı, Avrupa Topluluğu, BAB ve Avrupa Konseyi açıklamada ön plana çıkmıştır. Avrupa-Atlantik bölgesindeki krizlere de vurgu yapılan açıklamada Yugoslavya ve Dağlık Karabağ sorunları ismen zikredilmiştir. Avrupa Birliği (AB), BAB ve Avrupa Güvenlik ve Savunması Kimliği (AGSK) konusu bildiride ayrı bir başlık olarak ele alınmıştır. Bu çerçevede, BAB'ın Avrupa Birliği'nin güvenlik bileşeni olduğu ve harekât kabiliyetinin geliştirilmesinden duyulan memnuniyet dile getirilmiştir. Ayrıca, BAB ile NATO'nun birlikte çalışabilirliğine yönelik girişimlerin Avrupa güvenliğine yapacağı katkıya vurgu yapılmıştır. Bildiride yer alan bir diğer önemli konu Avrupa'daki ülkelerle diyalog, ortaklık ve iş birliği yoluyla ilişkilerin artırılması olmuştur. Bildiride geniş bir bölüm alam bir diğer konu AGİK olmuştur. NATO'nun AGİK'e verdiği önem vurgulanırken AGİK tarafından yürütülen barışı koruma faaliyetlerine durum bazlı olarak destek verileceği taahhüdü yapılmıştır. Benzer şekilde NATO'nun BM'nin icra ettiği ve edeceği harekâtlara da destek vereceği ifade edilmiştir. Bildiride Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması (AKKA), Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması (NPT), Stratejik Silahların Azaltılması Antlaşması (START) ve Açık Semalar Antlaşması'na yönelik gelişmelerden duyulan memnuniyet ve bu antlaşmalara ithaf edilen öneme ayrıca vurgu yapılmıştır. Antlaşmalar özelinde AGİK'in önemi bir kez daha ön plana çıkarılmıştır ("Final Communique: Ministerial Meeting of the North Atlantic Council in Oslo 4 June 1992").

NATO, Stratejik Konsept'te yerini bulan yeni anlayışına uygun olarak 1992 yılının ikinci yarısında BM ve AGİK'in eski Yugoslavya'daki faaliyetlerine silah ambargosu ve uçuşa yasak bölge kapsamında fiili olarak katkı sağlamaya başlamıştır. İttifak, Ağustos 1992'de BAB deniz kuvvetleri unsurlarıyla birlikte Adriyatik'te deniz izleme harekâtı, Aralık 1992'den itibaren de BM Güvenlik Konseyi kararları uyarınca eski Yugoslavya'dan ayrılan tüm ülkelere silah ambargosu, Sırbistan ve Karadağ'a ise ilave olarak ekonomik ambargo harekâtını başlatmıştır. Bu faaliyetlerin yanısıra Bosna

Hersek'te bulunan UNPROFOR II (United Nations Protection Force - Birleşmiş Milletler Koruma Gücü) karargâhına askerî personel ile katkıda bulunulmuş, bölgede uçuşa yasak bölge faaliyetleri AWACS (Airborne Warning And Control System -Hava Uyarı ve Kontrol Sistemi) uçakları, keşif ve avcı uçakları ile desteklenmiştir (Kriendler, 1993: s.17).

18 Aralık 1992 tarihinde icra edilen NACC toplantısında Vancouver'dan Vladivostok'a güvenlik ve iş birliğinin geliştirilmesi amacına matuf olarak NATO ile iş birliği ortaklarının barışı koruma harekâtları kapsamındaki tecrübe ve uzmanlıklarının paylaşılmasının önemine vurgu yapılarak bu çerçevedeki prensiplerin belirlendiği kamuoyuyla paylaşılmıştır. Toplantı bildirisinde yer alan bu prensipler aşağıdaki gibi belirlenmiştir ("Statement issued at the Meeting of the North Atlantic Cooperation Council", 18 Dec. 1992):

- Barışı koruma harekâtları ancak BM ya da AGİK'in otoritesi altında ve bu örgütlerden herhangi birinin talebi üzerine gerçekleştirilecektir.

- Barışı koruma siyasi süreci tamamlayıcı bir yapıya sahip olacak ve sorunun çözümüne bir alternatif hâline gelmeyecektir.

- Şeffaflık, tarafsızlık ve güvenilirlik prensiplerine bağlı kalınacaktır.

- Askerî kuvvetler komuta birliği içinde harekât icra edeceklerdir.

- Harekâtlar yeterli biçimde finanse edileceklerdir.

Aralık ayındaki bahse konu toplantıda bir de ad hoc bir grup kurulmuştur. Bu grup tarafından hazırlanan rapor 11 Haziran 1993 tarihindeki NACC toplantısında kabul edilmiştir. Buna göre, millî konsept ve doktrinlerin paylaşılması, ortak bir veri tabanının teşkil edilmesi, karşılıklı açılacak eğitim ve kurslara katılım ve seminerlerin planlanarak icra edilmesi gibi konularda da görüş birliğine varılmıştır ("Statement issued at the meeting of the North Atlantic Cooperation Council", 11 Jun.1993).

2.1.2.5. Barış İçin Ortaklık (BİO) Programı

1993 yılının başında ABD'de iktidar değişimi yaşanmış ve Demokrat Parti adayı Bill Clinton ABD Başkanı seçilmiştir. Clinton yönetiminin en önemli önceliği ekonomi olmuş ve NATO'nun genişlemesi gibi konular başlangıçta gündemde ön sıralarda yer almamıştır. İktidarının ilk senesinde Avrupa kıtası ekonomi ve Bosna krizi nedeniyle sorunların bulunduğu bir coğrafya olarak görülmüştür. Ancak 1994 yılından itibaren ABD ekonomisinin liberal ekonomik düzenin etki alanının genişlemesi ve bunun için uygun araçlardan birinin de NATO olarak görülmesi Clinton'un NATO'ya yaklaşımında değişikliklere yol açmıştır. Ancak NATO'nun kısa sürede yeni üyeler kabul etmesinin önünde engeller bulunmaktaydı. Zira eski Doğu Bloku devletlerinin henüz siyasi ve askerî açılardan NATO'ya üye olmaya hazır oldukları söylenemezdi. Bu çerçevede NATO'ya üye olmak isteyen devletleri bu hedefe yönelik olarak hazırlayacak, kriterleri karşılayamayanlar ile diyalog ve iş birliğinin sürdürülebileceği bir mekanizmanın hayata geçirilmesi için ABD'li sivil ve askerî bürokrasi yoğun bir şekilde çalıştı. 10-11 Ocak 1994 tarihlerinde icra edilen ve Bill Clinton'un başkan olarak katıldığı ilk NATO zirvesi olan Brüksel Zirvesi'nde Barış İçin Ortaklık (BİO) Programı kabul edildi (Sloan, 2016: l.2532-2602).

Zirve bildirisinde BİO'nun diyalog ve iş birliğinden öteye geçen bir inisiyatif olduğu ve gerçek bir ortaklık sunduğu ifade edilmiştir. NACC üyesi devletler ve bu programa iştirak edebilecek istek ve yetenekteki AGİK üyeleri BİO'ya katılmaya davet edilmişlerdir. BİO'ya aktif katılımın NATO'nun genişleme sürecinde önemli bir yer tutacağı da ayrıca vurgulanmıştır. BİO'nun Kuzey Atlantik Konseyi'nin sorumluluğunda yürütüleceği ve BİO üyesi devletlerin NATO Karargâhındaki siyasi ve askerî yapılarda yer alabilecekleri de belirtilmiştir. BİO üyesi devletlerin güvenliklerine yönelik tehditlerde NATO ile danışmalarda bulunabileceği, NATO Karargâhında ve Belçika'nın Mons şehrinde kurulacak Ortaklık Koordinasyon Hücresi'nde daimî irtibat personeli bulundurabileceği, 1994 yılından itibaren başlayacak BİO tatbikat ve eğitimlerine iştirak edebileceği ifade edilmiştir. ("Declaration of the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council ("The Brussels Summit Declaration")").

2.1.2.6. Akdeniz Diyaloğu

1994 yılında kurulan bir diğer mekanizma da Akdeniz Diyaloğu (MD – Mediterranean Dialogue) olmuştur. Geleneksel Avro-Atlantik alanın dışında yer alan devletlerle iş birliğinin ilk adımını teşkil eden söz konusu mekanizma ile Akdeniz'in güneyinde yer alan devletlerle diyalog ve iş birliğinin yolu açılmıştır (Johnston, 2016: l.3178).

Akdeniz Diyaloğu mekanizmasında yer alan devletler Cezayir, Fas, İsrail, Mısır, Moritanya, Tunus ve Ürdün'dür. NATO'nun 1997 Madrid Zirvesi'nde siyasi diyalog ve pratik iş birliğinin hedeflendiği mekanizma kapsamında Akdeniz İş birliği Grubu (MCG – The Mediterranean Cooperation Group) kurulmuş ve Akdeniz Diyaloğunun tüm sorumluluğu bu gruba verilmiştir. 2004 İstanbul Zirvesi'nde söz Akdeniz Diyaloğu mekanizması gerçek bir ortaklığa dönüştürülmüş ve daha geniş bir iş birliği için daha gelişmiş bir çerçeve hayata geçirilmiş ve NATO üyeleri ile Akdeniz Diyaloğu ortakları arasında düzenli toplantılar hayata geçirilmeye başlanmıştır. Bilahare Akdeniz İş birliği Grubu'nun sorumlulukları 2011 yılında kurulan ve NATO'nun tüm ortaklık faaliyetlerinin yürütülmesinden sorumlu olan Politik ve Ortaklık Komitesi'ne (The Political and Partnership Commitee) devredilmiştir ("NATO Mediterranean Dialogue").

2.1.2.7. Bosna Savaşı

NATO tarihinde gördüğü en büyük değişimi yaşarken ve eski muhasımlarla iş birliği son hızla ilerlerken ciddi bir sınavla karşı karşıya kalmıştır. Balkanlar'da ortaya çıkan kriz ABD ile Avrupalı müttefikler arasında görüş farklılıklarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. ABD krizde taraf tutmayı ve Bosnalı Sırplar veya doğrudan Belgrad'a yönelik hava saldırısında bulunmayı savunmuştur. Diğer yandan Avrupalılar ise BM'nin müdahalesinin daha doğru olacağını ileri sürmüşlerdir. NATO içinde bazı devletler konunun bir iç savaş olduğunu savunurken diğerleri Kuveyt tarzı bir işgal harekâtı olarak görme eğilimi taşımışlardır. Bu noktada ontolojik bir tartışma ortaya çıkmış ve NATO'nun caydırıcı mı yoksa müdahaleci mi olacağı konusu tartışmaya açılmıştır. Soğuk Savaş süresince caydırıcılık rolü tek başına gündemde yer almış ve bu rahatlık içinde tartışmalar su yüzeyine çıkmamıştı. Ancak, Soğuk Savaş'ın

sona ermesi ile NATO'nun kendine aradığı yeni yön içinde caydırıcılık tek başına yeterli olmamaktaydı (Shea, 2010: s.16-17).

NATO'nun Bosna-Hersek'te ortaya çıkan savaşın ortaya çıkardığı karmaşaya müdahalesi ve kriz yönetimi kapsamında gösterdiği çaba her ne kadar başarılı olmasa da olağanüstü olmuştur. NATO, BM kararları doğrultusunda BAB ile iş birliği içinde Temmuz 1992'de daha sonra "SHARP GUARD Harekâtı" ismini alacak olan deniz harekâtını başlatmış, Ekim 1992'de eski Yugoslavya üzerindeki hava sahasında izleme faaliyetlerini başlatmış ve Kasım 1992'de NATO Karargâhı'nda BM'nin Bosna-Hersek'te yürüttüğü BM Koruma Kuvveti (UNPROFOR – UN Protection Force) personeli için geniş bir bölüm ayırmıştır. NATO, Nisan 1993'te hava sahası izleme görevini uçuşa yasak bölge harekâtına çevirmiş ve harekât DENY FLIGHT Harekâtı ismini almıştır. Bundan kısa bir süre sonra da UNPROFOR birliklerine savunmak için yakın hava desteği verilmeye başlanmıştır. Bu destek bilahare insani yardım harekâtlarının yakın hava desteğini de kapsamına almıştır. 28 Şubat 1994 tarihinde bir NATO uçağının uçuşa yasak bölgede dört uçağı vurmasıyla sıcak çatışmanın içinde yer alınmıştır. NATO'nun savaştaki yeri BM tarafından doğu Bosna'da ilan edilen güvenli bölgelerin korunması için hava saldırısı yapılabileceği tehdidi ile derinleşmiştir. Bosnalı Sırpların BM kararlarını tanımayan tavırları neticesinde NATO uçakları Eylül 1994'te yer hedeflerini vurmuştur. Bilahare 21 Kasım 1994 tarihinde Bosnalı Sırpların Hırvatistan'ın Ubdina şehrinde bulunan hava üssü BM talebi üzerine vurulmuş ve 23 Kasım 1994 tarihinde de NATO keşif uçağına aydınlatma yapan Sırp hava savunma mevzileri ateş altına alınmıştır (Johnsen, 1995: s.14).

NATO'nun Bosna'daki savaşa bu denli müdahil olması NATO içinde birtakım sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. ABD kara kuvveti sağlamadan hava saldırılarıyla daha sert askerî önlemler alınmasını savunurken UNPROFOR'a ciddi destek veren Fransa ve İngiltere gibi devletler daha kısıtlı bir yaklaşımı savunmaktaydılar. Birkaç ay süren gerilimin ardından ABD, NATO'nun denizde yürüttüğü harekâttan çekilmiş ve 1956 Süveyş Krizi'nden beri yaşanan en büyük krizle karşı karşıya kalınmıştır. Bu durum NATO'nun barış harekâtlarına desteğini sorgulanır hâle getirmiştir. Aslında bu sonuç pek de sürpriz sayılmazdı. Zira NATO'nun yeni güvenlik ortamında takınacağı tavır ve barış harekâtlarına yönelik

yaklaşımına yönelik tam bir görüş birliği oluşmamıştı. NATO içinde olduğu kadar devletlerin de kendi içinde tam bir görüş birliğinin bulunduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır. Örneğin ABD içinde Kongre ve Beyaz Saray arasında, yine Almanya'da ulusal sınırlar dışında askerî harekâtın icrası hususunda ciddi tartışmalar söz konusuydu. Bosna'daki barışı koruma faaliyetlerinin iki önemli aktörü olan Fransa ve İngiltere de ileride ortaya çıkabilecek potansiyel barışı koruma harekâtları konusundaki pozisyonlarını gözden geçirmekteydiler. Her ne kadar Bosna savaşı bir istisna teşkil ettiyse de NATO içinde ileride ortaya çıkabilecek krizlerde bu tarz harekâtların icra edilmesi için bir görüş birliğinin olmadığı ortaya çıkmış ve bu konuda çalışma yapılmasının gerekliliği görülmüştür (Johnsen, 1995: s.15).

Ağustos 1995'te BM, NATO'dan hava saldırısı talebinde bulunmuş, 30 Ağustos 1995 tarihinde Bosnalı Sırpların hava gücüne yönelik Deadeye Harekâtı başlatılmasına rağmen Bosnalı Sırpların BM'nin geri çekilme talebine olumlu yanıt vermesinin ardından sona erdirilmiştir. Bilahare Bosnalı Sırpların komuta kontrol merkezleri ve cephaneliklerine yönelik Deliberate Force Harekâtı başlatılmış ve bu harekât sayesinde Bosnalı Sırplar ateşkes yapmak ve anlaşma masasına oturmak zorunda kalmışlardır. Aralık 1995 tarihinde Dayton Barış Anlaşması'nın imzalanmasının hemen ardından Uygulama Kuvveti (IFOR – Implementation Force) adı verilen 60 bin kişilik bir gücü Bosna'da konuşlandırmıştır. Müşterek Çaba Harekâtı (Operation Joint Effort) adı altında görev yapan IFOR Aralık 1996'da 32000 kişilik İstikrar Gücü (SFOR – Stabilization Force)'ne dönüşmüştür. Bosna'da güvenlik durumunun gelişmesi neticesinde Aralık 2004'te Bosna'daki harekâtını sonlandırmış ve Althea Harekâtı Bosna'daki güvenliği sağlamak üzere Avrupa Birliği tarafından başlatılmıştır ("Operations and missions: past and present, 2016").

2.1.2.8. Birleşik Müşterek Görev Kuvvetleri Konsepti

Bosna Savaşı ile NATO'nun artık barışı koruma harekâtlarına iştirak etmesinin kaçınılmaz hâle geldiğinin anlaşılması üzerine, Soğuk Savaş'ın ortak savunma sistemine göre dizayn edilmiş NATO Komuta ve Kuvvet yapılarının da gözden geçirilmesi gerektiği anlaşılmıştır. Bu kapsamda, 1994 Brüksel Zirvesi'nde Birleşik Müşterek Görev Kuvvetleri (BMGK) (CJTF – Combined Joint Task Forces) konsepti

kabul edilmiştir. Konseptin amacı NATO'ya kısa bir sürede istenilen harekât sahasında konuşlandırılabilen, çok uluslu ve her kuvvetten (kara deniz, hava ve özel kuuvetler) müteşekkil, esnek ve etkin bir kuvvet yapısını oluşturma imkânı vermek olarak belirlenmiştir. BMGK temel olarak insanî yardım ve barışı koruma harekâtları için tesis edilmiştir ("The Combined Joint Task Forces Concept").

2.1.2.9. Kosova Krizi

1995 yılında imzalanan Dayton antlaşmasıyla Bosna Hersek'te uluslararası toplumun güvencesinde tesis edilen barış, bir yandan istikrar getirirken, öte yandan Bosna Hersek'in elini kolunu bağlamış, ülkenin dinamizmi, uluslararası toplumla yakın ilişki kurması ve kalkınmasına engel teşkil etmiştir. Antlaşma ile Bosna Hersek'te toprakların %51'i Boşnak Hırvat Federasyonuna, %49'u ise Bosna Sırp Cumhuriyetine bırakılmıştır (Ülger, 2016: s.41).

Dayton Barış Antlaşması'nın imzalanmasının ardından 1999 yılında ortaya çıkan Kosova Krizi NATO'yu eski Yugoslavya'da yeni bir sorunla karşı karşıya bırakmıştır. Yugoslav ordusu ile Kosovalı Arnavutlar arasında ortaya çıkan çatışmalar BM Güvenlik Konseyi kararlarına rağmen devam etmiştir. ABD'nin ve İngiltere'nin NATO'nun müdahale etmesine yönelik girişimleri her ne kadar NATO içinde tam kabul görmese de Mart 1999'da NATO Müttefik Kuvvet Harekâtı (Operation Allied Force)'nı başlatma kararı almıştır. Harekâtın amacı "Kosova'daki Arnavut sivillere yönelik Yugoslav ordusunun imkân ve kabiliyetlerini azaltmak" olarak belirlenmiştir. NATO harekâtı neticesinde 9 Haziran 1999 tarihinde bir ateşkes anlaşması imzalanabilmiştir (Naval Postgraduate School, 2014: l.482)

Kosova Krizi sırasında dönemin NATO Genel Sekreteri Javier Solana olağanüstü çabalarıyla ön plana çıkmıştır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK)'nin 1199 sayılı kararının Kosova'da askerî kuvvetlerin kullanımına ilişkin yeterli yetkiyi vermemiş olmasına rağmen NATO içinde askerî müdahaleye ilişkin gerekli desteğin sağlanması Solana'nın diplomatik çabaları sonucu olmuştur. Bu sayede NATO Kosova krizinde barış harekâtlarında özerk bir yaklaşım sergileyebileceğini göstermiştir (Naval Postgraduate School, 2014: l.492).

1990'lı yıllarda ortaya çıkan baş döndürücü gelişmeler NATO'nun stratejik konseptini yeniden gözden geçirmesinin gerekliliğini ortaya koymuş ve kuruluşunun 50'nci yıldönümünde 23-25 Nisan 1999 tarihleri arasında ABD'nin Washington kentinde icra edilen tarihi zirvede NATO Soğuk Savaş sonrası ikinci stratejik konseptini kabul etmiştir. Bahse konu zirvede NATO Soğuk Savaş sonrasındaki ilk genişlemesini gerçekleştirmiş ve Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti NATO'ya üye olmuşlardır ("Washington Summit Communique", 1999).

2.1.2.10. 1999 Stratejik Konsepti

Küresel güvenlik ortamında ortaya çıkan değişikliklerin bir neticesi olarak kabul edilen 1999 Stratejik Konseptinin hazırlanması sırasında 5'inci Madde ve dışı harekâtlar (örneğin Bosna ve Kosova), alan dışı müdahaleler ve Birleşmiş Milletler (BM) kapsamında icra edilen harekâtlar ön plana çıkmıştır. 1999 konseptinde NATO'nun temel güvenlik görevleri beş başlık altında toplanmıştır: güvenlik, istişare, caydırıcılık ve savunma, kriz yönetimi ve ortaklık. Bunun yanısıra NATO'nun karşılaşabileceği tehditlerle başa çıkabilmek için geleneksel 5'inci madde görevlerinin dışında kriz yönetimi harekâtlarına yönelik hazırlık yapılmasının önemine de vurgu yapılmıştır. Bununla birlikte 1991 konseptinde olduğu gibi 1999 konsepti de tepkisel bir doğaya sahip olmuştur. 1991'de görüldüğü gibi bu doküman da "Büyük Strateji" den ziyade karşılaşılan problemlerle başa çıkmak maksadıyla yollar aranan bir doküman olmuştur. Yayınlanmasının üzerinden yalnızca 2,5 sene geçtikten sonra 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'de yaşanan terörist saldırılar neticesinde ortak savunma kavramı tekrar NATO'nun gündeminde üst sıralarda yerini almıştır (Aybet, 2010: s.41)

1999 Stratejik Konseptinde güvenliğe yönelik risk ve tehditler geniş anlamda ele alınmış, bununla birlikte terörizm konusuna pek değinilmemiştir. Avrupa güvenlik mimarisinde "birbirini güçlendiren kurumlar" bahsiyle Avrupa Birliği'nin güvenlik kapsamında attığı adımlara bir gönderme yapılmıştır. Konsept daha ziyade krizlerin önlenmesi ve yönetimi konularında gerekli araçların oluşturulması ve silahlı kuvvetlerin daha esnek, daha hızlı intikal edebilir ve daha idame ettirilebilir bir yapıya nasıl kavuşabileceği konuları üzerinde durmuştur. Ayrıca iş birliği ve ortaklık yoluyla

daha istikrarlı bir güvenlik ortamının yaratılabileceği hususu da ele alınmıştır. Konseptte "Avro-Atlantik bölge" üzerinde yoğunlaşılmış olması NATO'nun "dünya polisi" gibi bir rol üstlenme hususunda pek de istekli olmadığı izlenimi vermiştir. Ancak "Avrupa ve çevresi" kavramının kullanılması ve bu çevrenin elastik yapısı kuşkusuz NATO'ya önemli bir hareket serbestisi sağlamıştır. 1999 Kosova harekâtının BM kararı olmadan icrası göz önüne alınarak konseptte Birleşmiş Milletler'in ve BM Güvenlik Konseyi'nin onayı konusunda vurgu yapılmıştır (Wittmann, 2009: s.15).

1999 Stratejik Konsepti, diğer konseptlerde olduğu gibi gizlilik dereceli bir dokümanla desteklenmiştir. MC 400/2 Askerî Komite İttifak Stratejisinin Askerî Uygulamaları Rehberi, 12 Şubat 2003 yılında yayınlanarak yürürlüğe girmiştir ("Strategic Concepts").

1999 Stratejik Konsepti incelendiğinde beş bölüm ve 65 maddeden oluştuğu görülmektedir. Ayrıca bir de giriş bölümü mevcuttur. Dokümanın giriş bölümünde Soğuk Savaş'ın sona ermesini müteakip güvenlik ortamına ilişkin değerlendirmeler yapılmış ve entegrasyonların neticesinde yeni bir Avrupa'nın doğduğu konusuna vurgu yapılmıştır. Bu kapsamda Avro-Atlantik güvenlik mimarisinde NATO'nun merkezi bir role sahip olduğu konusu özellikle belirtilmiştir. Son on yılda yeni risklerin ortaya çıktığı belirtilirken bunlar baskı, etnik çatışmalar, ekonomik krizler, siyasi düzenin çökmesi ve kitlesel imha silahlarının yayılması şeklinde sıralanmıştır ("The Alliance's Strategic Concept", 1999).

Konseptin birinci bölümünde transatlantik bağa, Avro-Atlantik güvenlik ortamına ve BM kararlarının önemine vurgu yapılarak NATO'nun temel görevleri güvenlik, istişare, caydırıcılık ve savunma, kriz yönetimi ve ortaklık şeklinde sıralanmıştır ("The Alliance's Strategic Concept", 1999).

Dokümanın ikinci bölümünde stratejik çerçevede ortaya çıkan gelişmeler özetlenmiş ve bu kapsamda iş birliğinin önemine vurgu yapılmıştır. Bu kapsamda ön plana çıkan kurumlar olan Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, Batı Avrupa Birliği, Avrupa Güvenlik ve İş birliği Teşkilatı ile ilişkilerin önemi özel olarak belirtilmiştir. Bu bölümde karşılaşılabilecek risk ve tehditler de ele alınmıştır. Bu çerçevede NATO dışındaki güçlerin elindeki nükleer silahlar ile kitle imha silahlarının yayılması temel

tehditler olarak sıralanmıştır. Diğer yandan Avro-Atlantik bölgenin komşusu olan coğrafyada yer alan bazı ülkelerin sosyal ve siyasi zorluklar yaşadığı, bunun da etnik ve dini çatışmalara zemin hazırladığı, insan hakları ihlallerinin arttığı ve bu durumun da yerel ve hatta bölgesel istikrarsızlıklara neden olabileceği ifade edilmiştir. Bu çerçevede, NATO'ya bu kapsamda da görevler düşebileceği ifade edilerek geniş bir çerçeve oluşturulmuştur ("The Alliance's Strategic Concept", 1999).

Konseptin üçüncü bölümü 21'inci yüzyılda güvenliğe yaklaşım konusuna değinmiştir. Bu çerçevede güvenliğin salt askerî boyutuyla ele alınmasının yetersiz kalacağı, siyasi, ekonomik, sosyal ve çevresel faktörlerin de güvenlik kapsamında ele alınmasının zaruri olduğu vurgulanmıştır. Bu kapsamda başarının elde edilebilmesi için iş birliği ve ortaklığın kaçınılmaz hâle geldiği, bunun için de transatlantik bağın güçlü olması gerektiği, Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği'nin desteklenmesinin gerekliliği, çatışmaların önlenmesi ve kriz yönetimine ilişkin yeteneklerin artırılması ve genişleme çabalarının sürdürülmesinin kaçınılmaz olduğu belirtilmiştir. Ayrıca silahların kontrolü ve nükleer silahların yayılmasının önlenmesine de özel bir önem atfedilmiştir ("The Alliance's Strategic Concept", 1999).

Dokümanın dördüncü bölümünde askerî yapılanmaya ilişkin rehber olabilecek prensipler ele alınmıştır. Bu kapsamda NATO'nun üstleneceği tüm görevleri yerine getirebilecek bir askerî güce sahip olmasının gerekliliği dile getirilerek konvansiyonel ve nükleer askerî güçlerin yapısına ilişkin hedefler ayrıntılı olarak belirtilmiştir ("The Alliance's Strategic Concept", 1999).

Konseptin son bölümü sonuç bölümüdür. Bu bölümde yeni bir yüzyıla girilmekte olduğu ve bunun getirdiği riskler ve fırsatlar için NATO'nun hazır olmasının gerekliliği ifade edilmiştir. Bu çerçevede NATO'nun dönüşümünün bir zaruret olduğu ve konseptin de bu değişimin bir gerekliliği olarak ortaya çıktığı belirtilmiştir ("The Alliance's Strategic Concept", 1999).

Soğuk Savaşın sona ermesinin ardından dönemin gerekliliklerini gerçek manada yansıtmaya çalışan ilk stratejik konsept olması dolayısıyla 1999 Stratejik Konsepti önemli bir doküman olarak karşımıza çıkmıştır. Stratejik Konsept'te önemi vurgulanmış olsa da 2000 yılında yapılan seçimlerle ABD'de işbaşına gelen George

W. Bush yönetimi Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasından ve Avrupalı devletlerin ABD olmaksızın kendilerine ait bir güvenlik ve savunma yapısı kurmasından açıkça rahatsızlık duymaktaydı. Bu noktada İngiltere devreye girdi ve ABD'nin endişelerinin tam olarak olmasa da büyük oranda giderilmesini sağladı (Sloan, 2016: l.4247-4257).

Stratejik Konseptin yayınlanmasının üzerinden sadece 2,5 sene geçtikten sonra küresel güvenliği derinden sarsan bir olay meydana gelmiştir: 11 Eylül saldırıları. 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'ye yönelik gerçekleştirilen terör saldırıları tüm dünyayı ve doğal olarak da NATO'yu çarpıcı biçimde etkilemiştir. Küresel güvenlik açısından bir milat kabul edilen bu olaylar NATO'yu farklı düşünmeye ve yeni bir anlayışa sahip olmaya zorlamıştır.

2.1.3. 11 Eylül Sonrası Dönem

11 Eylül saldırıları, NATO üyesi devletleri ortak bir güvenlik şemsiyesi altında olmanın önemi konusunda tabiri caizse uyandırmıştır. Bu kapsamda, yeni tehditlerle mücadele edebilecek bir yapıya sahip olmanın farkına varan NATO, küresel bir güvenlik örgütü olma yoluna daha fazla girmiştir (Şahin, 2016: s.163-164).

11 Eylül 2001 tarihinde El-Kaide militanları tarafından kaçırılan dört yolcu uçağı New York'taki Dünya Ticaret Merkezi ve Washington'daki Pentagon'a terörist saldırılarda bulundular ve yaklaşık 3000 kişinin ölümüne neden oldular. Bu olayın hemen ardından Bush yönetimi savaş mantığını benimsedi ve "Terörizmle Küresel Savaş" adı verilen bir politikayı yürürlüğe soktu. Bunun NATO'daki yansıması 12 Eylül 2001 tarihinde örgütün tarihinde ilk defa ortak savunma maddesi olan 5'inci maddenin yürürlüğe sokulması oldu. Her ne kadar ABD 5'inci madde kozunu elinde tutuyor olsa da başta NATO'yu Afganistan'daki savaşın dışında tutarak bir koalisyon oluşturdu. Bu koalisyon marifetiyle Afganistan savaşını başlattı. Bu kararın alınmasındaki en önemli saik NATO'nun 1999 konsepti yazılırken yapılan alan dışı tartışmalarının içine çekilmek istenmemesiydi (Sloan, 2016: l.4268-4309).

Diğer taraftan, ABD'nin bağımsız ve tek taraflı yaklaşımı da bunda önemli bir rol oynamıştır. ABD Başkanı Bush, 1960'larda Fransa Cumhurbaşkanı de Gaulle'ün

gösterdiği yaklaşıma benzer bir yaklaşım sergileyerek kendi ulusal güvenliğini tehdit altında gördüğünde NATO'nun kapasitesine dayanmak yerine kendi imkân ve kabiliyetlerini kullanmayı yeğlemiştir (Johnston, 2016: l.3401-3405).

Bununla birlikte, NATO bu savaşın tamamen dışında da kalmamış ve 4 Ekim 2001 tarihinde dönemin NATO Genel Sekreteri Lord Robertson'un da açıklamalarına yansıyan desteği verme kararı almıştır: Afganistan'daki koalisyona istihbarat desteği, ittifak üyelerine ve diğer devletlere terörist saldırılara karşı destek, uçuş izni ve hava sahası kullanımına ilişkin kolaylıkların sağlanması, Doğu Akdeniz'de hazır bir deniz gücünün bulundurulması ve harekât kapsamında hava erken ihbar desteği sağlanması ("Statement to the Press by NATO Secretary General, Lord Robertson").

11 Eylül saldırılarının ilk etkisi ittifak üyelerinin kendi aralarındaki anlaşmazlıkları bir yana bırakıp dayanışma içine girmeleri olmuştur. Bu çerçevede, ABD-Fransa yakınlaşması önemli bir örnektir. NATO'nun kurumsal yapısı hakkında anlaşmazlıkları bilinen iki devlet terör saldırıları nedeniyle yakınlaşmış, hatta saldırılar sonrasında New York'u ziyaret eden ilk devlet başkanı da Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac olmuştur. Dayanışma konusunda gösterilen bu yaklaşım saldırılara nasıl cevap verilmesi gerektiği konusunda fikir ayrılıklarının ortaya çıkmasını engelleyememiştir (Johnston, 2016: l.3366).

11 Eylül saldırılarının sürpriz bir etkisi de Rusya ile ilişkilerdeki iyileşme olmuştur. Çeçen sorunu ile uzun zamandır uğraşan Rusya, terörizmle mücadele kapsamına sokmak istediği bu sorunu da kullanarak NATO ile yakınlaşmaya çalışmıştır. Bunun bir sonucu olarak 28 Mayıs 2002 tarihinde icra edilen Roma Zirvesi'nde NATO-Rusya Federasyonu Konseyi hayata geçirilmiştir. Rusya, NATO nezdinde diplomatik temsilcilik ve NATO'nun Brüksel ve Norfolk'taki iki stratejik karargâhında Rus askerî ofisi açmış, Moskova'da ise NATO Enformasyon Askerî İletişim Ofisi kurulmuştur (Şahin, 2016: s.181-182). Öte yandan ABD'nin küresel terörizmle mücadelesinin Rusya'nın etkili olmaya çalıştığı Orta Asya bölgesinde NATO'nun askerî varlığıyla sonuçlanmıştır. Rusya'nın geleneksel nüfuz alanından dışlanması ihtimali Rusya ile NATO'nun arasındaki ilişkiyi ilerleyen zamanlarda gerginleştirmiştir (Çomak ve Görentaş, 2011: s.31).

11 Eylül 2001'den sonra uluslararası güvenlik ortamı öyle büyük bir değişikliğe maruz kalmıştır ki işlerin eskisi gibi yürütülmesi artık imkânsız hâle gelmiştir. Genelde transatlantik ilişki, özelde ise NATO'nun bu yeni ortama hızla uyum sağlaması sorunlu bir hâl almıştır. Bu yeni dönemde üç önemli değişim ortaya çıkmıştır (Rühle, 2003: s.91):

a. İlk değişim tehdidin doğasında gerçekleşmiştir. Terörizm ve kitle imha silahları yeni tehditler olarak Avrupa kıtasının dışında ortaya çıkmışlardır. Bu da ABD'nin ilgisinin Orta Asya ve Orta Doğu'ya yönelmesine neden olmuştur. Aslında ABD'nin odağının Avrupa'dan uzaklaşması NATO'dan da uzaklaşması anlamına gelmiştir. ABD'nin liderliğinin kritik olduğu NATO için bu ciddi bir bunalımı da beraberinde getirmiştir.

b. İkinci değişim söz konusu yeni tehditlerle mücadele stratejileri kapsamında ortaya çıkmıştır. Yeni tehditler, NATO'nun sağlayabileceğinden farklı bir yaklaşımı gerekli kılmıştır. Bu nedenle, ABD Afganistan harekâtında NATO yerine daha fazla yeteneğe sahip ve bir bütün olarak NATO'dan daha fazla istek gösterecek devletlerle ad hoc koalisyonlarla hareket etmeyi tercih etmiştir.

c. Üçüncü değişim yeni tehditlere yönelik askerî yeteneklere yönelik olarak ortaya çıkmıştır. Hızlı mukabele, güç aktarımı ve kitle imha silahlarına karşı korunma konuları ön plana çıkmıştır. Bunlar, Soğuk Savaş'tan itibaren ABD'nin güçlü olduğu ancak Avrupalı devletlerin zayıf kaldığı hususlar olagelmiştir. Bu nedenle de ABD'nin tek taraflı eğilimleri gittikçe güçlenmiştir.

Söz konusu değişimler kapsamında NATO'nun izleyebileceği üç temel yönelim ortaya çıkmıştır: NATO, geleneksel Avrupa merkezli misyonları ile yeni çıkan tehditler arasında bir dengeyi yakalamalı; bu yeni tehditlerle mücadele için gerekli askerî yetenekleri edinmeli ve bunu yaparken de hızlı ve esnek davranabilmelidir. İşte tam bu noktada Kasım 2002'de Prag'da icra edilmesi planlı NATO Zirvesi tüm bu hususların ele alınabilmesi için gerekli zeminin oluşması fırsatını sağlamıştır. Başlangıçta bir "genişleme" zirvesi olması öngörülen Prag Zirvesi, 11 Eylül saldırıları sonrasında bilhassa Avrupalı müttefiklerin ABD'nin

NATO'ya olan ilgisinin azalacağından çekinmeleri nedeniyle bir "dönüşüm" zirvesi hâline gelmiştir (Rühle, 2003: s.93):

2.1.3.1. Prag Zirvesi

21-22 Kasım 2002 tarihlerinde Çek Cumhuriyeti'nin başkenti Prag'da icra edilen Prag Zirvesi, NATO için önemli bir toplantı olmuştur. Zira, bu zirvede NATO ittifakı genişleme ve gelecekte üstleneceği güvenlik rollerine ilişkin yeniden yapılanma fırsatlarını elde etmiştir (Taylor, 2003: s.9).

Prag Zirvesi'nde Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Slovakya ve Slovenya NATO'ya katılmaya davet edilmiş ve 2004 yılında üye olmaları ön görülmüştür. Böylece NATO, Soğuk Savaş sonrasındaki en büyük genişlemesi için önemli bir adım atmıştır. Zirve kapsamında, 11 Eylül 2001 sonrası ortaya çıkan yeni tehdit değerlendirmesi kapsamında Stratejik Konsept de güncellenmiş ve bu kapsamda;

- Terörizmle mücadele de ittifakın taahhütleri kapsamına alınmış,
- "Alan dışı" harekât kavramı ortaya atılmış,
- Yüksek yoğunluklu çatışma ortamında 30 gün harekât icra etme yeteneğine sahip ve hızlı bir şekilde göreve hazır hâle gelebilen NATO Mukabele Gücü (NATO Response Force-NRF) kurulmuş,
- Stratejik Konsepti güçlendirmek maksadıyla bilhassa NATO'nun ihtiyaç duyduğu yetenekleri sağlamak için Prag Yetenekler Taahhüdü oluşturulmuştur. Bu çerçevede, her üye devlet belli bir süre içinde belli yetenekleri sağlamayı taahhüt etmiştir.
- Nükleer, Biyolojik ve Kimyasal (NBC) tehditlere karşı daha iyi mücadele edebilmek, stratejik füze savunmasını güçlendirmek ve ortaklarla daha iyi bir iş birliği ortamı oluşturmak için NATO Komuta Yapısında değişikliğe gidilmiştir ("Prague Summit Declaration", 2002).

Prag Zirvesi'nde alınan kararların hayata geçirilmesi kapsamında

- NATO Çokuluslu KBRN (Kimyasal, Biyolojik, Radyolojik ve Nükleer) Savunma Taburu operasyonel hâle getirilmiş,

- NATO Mukabele Gücü (NRF)'nin operasyonel kabiliyet kazanması için önemli aşama kaydedilmiş,

- NATO Komuta Yapısı'nda değişikliklere gidilmiş ve bu çerçevede iki stratejik komutanlıktan biri olan İttifak Dönüşüm Komutanlığı kurulmuş,

- Prag Yetenekler Taahhüdü konusunda önemli gelişmeler sağlanmış,

- İttifak ülkeleri ve nüfuslarının balistik füzelere karşı savunmasını sağlamak için çalışmalara başlanmış,

- 29 Mart 2004 tarihinde Bulgaristan, Letonya, Litvanya, Romanya, Slovakya ve Slovenya NATO'ya katılmış ve NATO tarihinin en büyük genişlemesini gerçekleştirmiştir ("Istanbul Summit Communiqué").

Prag Zirvesi sonrasında yeni güvenlik ortamına uyum sağlamaya çalışan NATO daha çok Orta Doğu ve Orta Asya bölgesiyle daha fazla ilgilenmeye başlamış, bu kapsamda Afganistan, Doğu Akdeniz ve Irak bu ilginin odak noktasını oluşturmuştur. NATO'nun stratejik bakışında oldukça radikal bir değişimi yansıtan bu durum kendisini en bariz biçimde Afganistan'daki faaliyetlerde ortaya koymuştur.

2.1.3.2. Afganistan Harekâtı

Soğuk Savaş süresince kabul edilen stratejik konseptler coğrafi sınırlamaları açıkça belirtmişlerdir. Örneğin, MC 14/3 "NATO Alanı'nın Savunması İçin Stratejik Konsept" başlığını taşımaktadır. Ancak Soğuk Savaş sonrasında kabul edilen stratejik konseptler için böyle bir durum söz konusu olmamıştır. Bu değişiklik bile tek başına NATO'nun coğrafi anlamda kısıtlamaların dışına çıkma eğiliminin bir kanıtı olarak

kabul edilebilir. NATO'nun Afganistan harekâtına iştiraki, hatta bu kapsamda üstlendiği liderlik bu çerçevede kabul edilebilir (Johnston, 2016: l.3485-3491).

11 Eylül 2001 sonrasında ABD'nin liderliğinde başlatılan ve BM kararları doğrultusunda Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti (ISAF – International Security Assistance Force)'nin komutası 11 Ağustos 2003'te NATO tarafından devralınmıştır ("ISAF's mission in Afghanistan (2001-2014) (Archived)", 2015). Harekâtın amacı başlangıçta özellikle başkent Kabil ve çevresinde güvenliği sağlama hususunda Afgan hükümetini desteklemek olarak belirlenmiştir. Harekâtın sorumluluk bölgesi daha sonra BM Güvenlik Konseyi kararıyla tüm Afganistan'ı kapsayacak biçimde genişletilmiştir (UNSCR Resolution 1510 (2003): s.2).

ISAF Harekâtı 2003 yılından 2014 yılına kadar kesintisiz sürmüş, 2011 yılından itibaren güvenlik sorumluluğu kademeli olarak Afgan kuvvetlerine devredilmiş ve 2014 yılında harekât sonlandırılmıştır. 1 Ocak 2015 tarihinde ise daha küçük çapta bir harekât olan Kararlı Destek (Resolute Support) Harekâtı başlatılmıştır. Söz konusu harekât eğitim, danışma ve yardım harekâtı olarak çatışmayı içermeyen görevleri içermektedir ("ISAF's mission in Afghanistan (2001-2014) (Archived)", 2015).

ISAF Harekâtı NATO'nun en uzun süren ve en büyük harekâtlarından biri olmuştur. En büyük katılımın gerçekleştiği zamanda harekât 50 NATO üyesi devlet ve ortağın oluşturduğu 130 bin kişilik bir güç olmuştur ("ISAF's mission in Afghanistan (2001-2014) (Archived)", 2015).

ISAF Harekâtı, NATO'ya daha önce çok fazla ilişki içinde olmadığı Avustralya gibi devletlerle iş birliği yapma şansını tanıması açısından ayrıca önemlidir. NATO, 11 Eylül 2001 saldırılarının sağladığı meşruiyeti kullanarak Afganistan'ın yanısıra Irak, Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'de de varlığını ve ilişkilerini artırmayı bir hedef olarak görmüş ve bu durum 28-29 Haziran 2004 tarihlerinde İstanbul'da yapılan zirvede alınan kararlara da yansımıştır.

2.1.3.3. İstanbul Zirvesi

NATO'nun toplamda 17'nci, Soğuk Savaş sonrasında ise 7'nci zirvesi olan İstanbul Zirvesi bilhassa Irak konusundaki anlaşmazlığın üstesinden gelinememesi açısından pek de başarılı geçmemiştir. Diğer yandan yeni üyelerle birlikte 26 üye devletin katıldığı bu ilk zirvede NATO'nun güvenlik anlayışındaki değişimin izlerini açıkça görmek mümkün hâle gelmiştir. Zirvede, NATO'nun giderek artan küresel rolü teyit edilmiştir. Bu açıdan bakıldığında, İstanbul Zirvesi'nin NATO'nun Soğuk Savaş sonrasındaki evrimi açısından önemli bir yere sahip olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır (Aybet, 2004).

İki gün süren yoğun görüşmelerin sonucunda NATO üyesi devletlerin liderleri transatlantik bağın önemini vurgulamışlar, transatlantik değerleri paylaştıklarını yinelemişler ve diğer bölgelerle yeni köprüler kurmanın gerekliliği konusunda fikir birliğine varmışlardır. Bu çerçevede, başta terörizmle mücadele olmak üzere yeni tehditlere yönelik yeni yeteneklerin kazanılması, mevcut ortakların yanısıra Kafkaslar ve Orta Asya ile Orta Doğu'da yeni ortaklık inisiyatiflerinin geliştirilmesi konusunda önemli kararlar alınmıştır. Ayrıca, ISAF Harekâtı'nın kapsamında genişletmeye gidilmiş, Bosna Hersek'te yürütülmekte olan SFOR Harekâtı'nın sonlandırılarak Avrupa Birliği'ne devredilmesi kararlaştırılmış, Akdeniz'de sürmekte olan Etkin Çaba Harekâtı'na katılımın artırılması konusunda fikir birliğine varılmış, Irak hükümetine Irak Silahlı Kuvvetleri'ne eğitim sağlanması hususunda teklifte bulunulmasına karar verilmiş, NATO'nun Açık Kapı Politikası kapsamında kapılarının gerekli şartları sağlamaları hâlinde Arnavutluk, Hırvatistan ve Makedonya'ya açık olduğu teyit edilmiştir. Belki de en önemli kararlardan biri de NATO'nun yeni ilgi alanlarından biri olan Orta Doğu'ya ilişkin olmuş ve bir taraftan Akdeniz Diyaloğunun geliştirilmesine karar verilirken, diğer taraftan İstanbul İş birliği İnisiyatifi adıyla yeni bir ortaklık oluşturularak Orta Doğu'ya ilginin yalnızca bir retorik olarak kalmayacağı gösterilmiştir ("Istanbul Summit Communiqué").

NATO'nun Soğuk Savaş sonrasında gerçekleştirdiği genişleme hamleleri Rusya'yı başından beri rahatsız etmiştir. Bununla birlikte bu son genişleme dalgasında bilhassa Baltık devletlerinin de yer alması Rusya Federasyonu'nda ciddi endişelere yol açmış ve Kremlin "Soğuk Savaş sona erdiyse NATO neden hâlâ var ve neden genişliyor?" sorusunu daha yüksek sesle sormaya başlamıştır. Daha da önemlisi Rusya bu genişlemenin bu noktada durmayacağı konusunda endişelerini daha sert bir tonda ifade etmeye başlamıştır. Rusya bu genişlemeyi her geçen gün daha fazla şüpheyle karşılamaya başlamıştır. Ayrıca bu hamleyi NATO üyelerinin ve özellikle de ABD'nin kendi çıkarlarına hizmet eden bir araç olarak kullandığını düşünmüştür. Bu da giderek artan bir biçimde NATO'nun ABD'nin jeopolitik bir uzantısı, Pentagon'un bir aracı ve yükselen Amerikan İmparatorluğu ile eş anlam taşıyan bir örgüt olarak görülmesine neden olmuştur (Nazemroaya, 2012: l.443-472).

İstanbul Zirvesi, birçok açıdan Soğuk Savaşın ardından 1990 ve 1991 yıllarında yapılan ilk zirveler olan Londra ve Roma zirveleriyle benzerlik göstermiştir. Zira söz konusu zirveler de NATO'nun Soğuk Savaş sonrası gündemini yansıtan kararlara sahne olmuşlar ve NATO'nun dönüşümünün yol haritası niteliği taşımışlardır (Aybet, 2004).

Bahse konu zirvelerdekine benzer şekilde bu zirvenin sonunda da "İstanbul Deklarasyonu – Yeni Bir Çağda Güvenliğimiz" başlıklı bir bildiri yayınlanmıştır. NATO üyesi 26 devletin devlet ve hükümet başkanlarının imzasını taşıyan bildiride;

- Ortak savunmanın yanısıra 21'nci yüzyılın başında karşı karşıya kalınan güvenlik tehditleriyle de mücadele konusundaki kararlılık dile getirilmiş,

- Transatlantik bağın önemine vurgu yapılarak bu bağın dayandığı değerler olan demokrasi, bireysel özgürlük ve hukukun üstünlüğü kavramlarının hayati önemine vurgu yapılmış,

- Yeni üye olan yedi devlete hoş geldiniz denirken NATO'nun kapısının Avrupa demokrasilerine açık olduğu bir kez daha yinelenmiş,

- Ortak savunmanın NATO'nun temel amacı olduğu, bununla birlikte NATO'nun karşı karşıya kaldığı tehditlerin önemli biçimde değişim gösterdiği, bu tehditlerin öncekinden daha geniş bir alandan kaynaklandığı, bu tehditlerin en önemlilerinin terörizm ve kitle imha silahlarının (KİS) yayılması olduğu ifade edilmiş ve NATO ittifakına yönelik tehditlerle nereden gelirse gelsin mücadele edileceğine vurgu yapılmıştır ("The Istanbul Declaration- Our security in a new era").

2.1.3.4. Riga Zirvesi

11 Eylül sonrasında ABD'nin daha fazla tek başına hareket etme isteği Avrupalıları da benzer bir yöne sevk etmiştir. ABD'nin tek taraflı hamleleri Soğuk Savaş'ta 1950 ve 1960'larda olduğu gibi Avrupalıları da alternatif savunma kurumlarını oluşturma konusunda motive etmiştir. ABD'nin bu tutumu Avrupa entegrasyonuna bir kez daha katkı yapmıştır. 1998 St. Malo Deklarasyonu ile başlayan bu ivme 2003 yılında Avrupa Güvenlik Stratejisi'nin yayımlanması ve Avrupa Birliği'nin Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) kapsamında daha fazla inisiyatif almasıyla gelişmiştir (Johnston, 2016: l.3407-3415).

2004 yılında İspanya'nın başkenti Madrid'de ve 2005 yılında İngiltere'nin başkenti Londra'da meydana gelen terör saldırıları uluslararası terörizm kavramının Avrupa'nın gündeminde ilk sıraya oturmasına neden olmuştur. 2004 yılına kadar Avrupa kıtasında gerçekleşen terör saldırıları daha çok ülkelerin kendi iç sorunlarından kaynaklanan ayrılıkçı örgütler tarafından gerçekleştirilmiştir. Ancak Madrid ve Londra'da gerçekleşen terör eylemleri uluslararası bir terör örgütü olan El Kaide tarafından gerçekleştirilmesi nedeniyle farklılık arz etmiştir. Söz konusu saldırılar neticesinde Avrupa kamuoyunun ABD'nin "Terörle Savaş" retoriğine bakışını değiştirmiş ve Avrupa'nın önde gelen devletlerinin terörizm ve güvenlik politikası kapsamındaki yaklaşımı önemli manada değişim göstermiştir (Friesen, 2007: s.10).

Irak Savaşı konusunda fikir ayrılığı yaşayan ve İstanbul Zirvesi'nde kısmen de olsa bu sorunu aşan NATO, böyle bir ortamda bir diğer önemli zirveyi 28-29 Kasım 2006 tarihlerinde NATO'nun yeni üyesi Letonya'nın başkenti Riga'da gerçekleştirmiştir. NATO'nun ciddi anlamda dönüşüm geçirdiği böyle bir dönemde

eski Sovyet Bloğunun üyesi olan bir Baltık ülkesinde icra edilen bu zirve aynı zamanda sembolik bir önem de taşımıştır.

Zirve kapsamında yapılan tartışmalarda Afganistan'da yürütülen harekât kapsamında NATO'nun da sıcak çatışma içeren faaliyetlere katılması hususunda tartışmalar gündeme damgasını vurmuştur. Tartışmanın bir tarafında NATO'nun özellikle Afganistan'ın güneyinde ve doğusundaki çatışma alanlarında da görev almasını isteyen ABD, diğer tarafında ise buna karşı çıkan Almanya, Fransa, İspanya, İtalya ve Türkiye gibi devletler yer almıştır (Schwarz, 2016).

Zirvenin sonuç bildirgesinde, NATO'nun Afganistan'dan Balkanlara, Akdeniz'den Darfur'a üç coğrafi bölgede altı zorlu misyon ve harekâtı icra ettiği vurgulanmış, Afganistan'ın barış ve istikrarına katkının NATO'nun en önemli önceliği olduğu ifade edilmiş, ikinci önceliği ise Kosova'da icra edilen harekât almıştır. Bildirgede, Afganistan ve Kosova'daki harekâtlardan elde edilen tecrübe ışığında, günümüzde ortaya çıkan tehditlerin kapsamlı bir yaklaşımı gerekli kıldığı, askerî araçların yanısıra sivil araçlara da ihtiyaç duyulduğu, bu nedenle de NATO'nun da sivil maksatlarla yetenek geliştirmesi gerektiği belirtilmiştir. Bildirgede vurgu yapılan bir başka konu da ortaklık politikasına yönelik olmuştur. Bu kapsamda, Avro-Atlantik Ortaklık Konseyi, Barış İçin Ortaklık, Akdeniz Diyaloğu, İstanbul İş birliği İnisiyatifi ve Temas Ülkeleri inisiyatifleri ele alınmıştır. NATO Mukabele Gücü (NRF)'nün tam operasyonel hâle geldiğinin ilan edildiği bildirgede dikkat çeken bir diğer husus Kuzey Kore'nin gerçekleştirdiği nükleer testin uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturduğunun ifade edilmesi olmuştur ("Riga Summit Declaration").

Görüldüğü gibi Riga zirvesi NATO'nun küresel bir güvenlik örgütü hâline gelme çabalarının çok bariz işaretlerini taşımıştır. Tek başına Afganistan'daki harekâtın NATO'nun en önemli önceliği olarak ifade edilmesi bile NATO'nun artık ortak güvenlik öncelikli bir organizasyon olmaktan hızla uzaklaştığının en önemli belirtisi olarak kabul edilebilir.

Riga zirvesinin stratejik bakış açısından en önemli gelişme kuşkusuz NATO'nun devam eden dönüşümü için bir 10-15 yıllık bir dönem için çerçevece siyasi yönlendirme sağlayacağı ifade edilen Kapsamlı Siyasi Rehber'in onaylanması olmuştur ("Riga Summit Declaration").

2.1.3.5. Kapsamlı Siyasi Rehber

Kapsamlı Siyasi Rehber hiç kuşkusuz kısa sürede ortaya çıkan yeni tehditlerle 1999 Stratejik Konsepti'nin öngördüğü prensiplerle başa çıkmanın zorluğunun ortaya çıkardığı bir belgedir. Ancak, bunun da yeterli olmaması daha sonra NATO'yu 2010 yılında yeni bir stratejik konsept hazırlamaya zorlamıştır.

Kapsamlı Siyasi Rehber ortaya çıkması mümkün olan gelecekteki güvenlik ortamını analiz etmeye çalışmış, ancak bunun dışında beklenmeyen olayların da vuku bulabileceği hususu göz ardı edilmemiştir. 2006 yılında karşılaşılan tehditlerin Soğuk Savaş'tan çok farklı olduğunun ifade edildiği belgede, NATO topraklarına büyük çapta bir saldırı olasılığının artık bulunmadığı, bunun yerine istikrarsızlık, etnik ve dini temelli çatışmalar, doğal kaynaklar için rekabet, kitle imha silahlarının yayılması, başarısız devletler, soykırım, kitlesel göç, organize suç, siber saldırılar ve terörizm yeni dönemin asıl tehditleri olarak sıralanmıştır. Rehbere göre, yeni tehditler, yeni önlemleri gerekli kılmakta ve NATO bu kapsamda bir dönüşüme ihtiyaç duymaktadır. Bu çerçevede, NATO esnek, süratli biçimde hazır hâle gelip ana üslerinden uzak bölgelere süratle intikal edebilen, birlikte harekât icra etme yeteneğine sahip, iyi eğitilmiş ve iyi komuta edilen askerî kuvvetlere ihtiyaç duymaktadır. Bunun yanısıra başta BM ve AB olmak üzere uluslararası koordinasyon ve iş birliği de kaçınılmaz hâle gelmektedir. Dokümanda yeni tehditlerle mücadelede ihtiyaç duyulan yetenekler sıralanmış ve bu kapsamda en fazla ihtiyaç duyulan yeteneğin seferi kuvvetler oluşturmak ve bu kuvvetlerin konuşlanması ve idame edilmesi olduğu vurgulanmıştır. Bununla birlikte bu yeteneklerin içinin nasıl doldurulacağı ayrıntısı belgede yer almamıştır. Kapsamlı Siyasi Rehber ile birlikte NATO Savunma Planlama Süreci de gözden geçirilmiştir. NATO Savunma Planlama süreci normalde Bakanlık Rehberi (Ministerial Guidance) (2009'dan itibaren Siyasi Rehber olarak isimlendirilmeye başlanmıştır) adı verilen ve her dört yılda bir yayımlanan bir doküman ile

ayrıntılandırılmaktadır. Kapsamlı Siyasi Rehber ile birlikte yeni bir Bakanlık Rehberi yayınlanmış ve Temel Seviye (Level of Ambition) olarak NATO'nun aynı anda daha fazla küçük çaplı harekât yapması hedeflenmiştir ("Comprehensive Political Guidance").

2.1.3.6. Bükreş Zirvesi

NATO'nun bir sonraki zirvesi 2-4 Nisan 2008 tarihleri arasında yine yeni üyelerden biri olan Romanya'nın başkenti Bükreş'te icra edilmiştir. Bu zirveye katılım oldukça kapsamlı olmuştur. Zira Riga Zirvesi'nde tehditlerle mücadelenin çok boyutlu ve kapsamlı olması gerektiği vurgulanmış ve NATO'nun da bu çerçevede kapsamlı bir bakış açısına sahip olması gerektiği belirtilmiştir. Bu çerçevede Bükreş zirvesine BM Genel Sekreteri, Avrupa Komisyonu Başkanı, AB Konseyi Genel Sekreteri, Dünya Bankası Direktörü, Afganistan Cumhurbaşkanı ile Avustralya, Japonya, Ürdün ve Yeni Zelanda'nın temsilcileri de iştirak etmişlerdir ("NATO Summit in Bucharest (2-4 April 2008)").

Zirve önemli ve yeni fikir ya da inisiyatiflere sahne olmasa da Afganistan hakkında "Stratejik Vizyon" belgesinin kabul edilmesi kayda değerdir. Bununla birlikte Afganistan'da çatışma içeren görevlere iştirak konusunda bir uzlaşma sağlanamamıştır (Gallis, 2008: s.1).

Zirvedeki en önemli kararın Arnavutluk ve Hırvatistan'ın ittifaka davet edilmesi olduğu söylenebilir. Bununla birlikte davet edilmesi beklenen Makedonya'nın, Yunanistan ile aralarındaki devletin resmî ismi konusundaki anlaşmazlık nedeniyle genişlemenin dışında tutulması NATO açısından bir başarısızlık olarak görülebilir. Zirve bildirisinde Afganistan en önemli öncelik olarak yerini almıştır. Bu kapsamda Afganistan'ın barışçıl, demokratik, insan haklarına saygılı ve terörizmden arınmış olmasının Avro-Atlantik ve uluslararası güvenlik ile yakından ilintili olduğu özellikle vurgulanmıştır. Riga zirvesine benzer şekilde ikinci önceliği Balkanlar'da güvenlik ve özellikle Kosova almıştır. Bildiride, güvenliğe kapsamlı bakışın bir gerekliliği olarak stratejik iletişimin önemli olduğu ve bu kapsamda internette bir NATO TV'nin kurulmasının kararlaştırıldığı ifade edilmiştir. Güvenliğe kapsamlı bakış kapsamında BM ve AB ile ilişkiler ayrıca ele alınmış ve bu

ilişkilerin uluslararası güvenlik açısından çok önemli olduğuna ilişkin vurgu yapılmıştır. Bildiride yer alan bir başka ilgi çekici husus Darfur'daki insani drama ilişkin maddedir. Bu madde ile bir kez daha NATO'nun ortak savunma örgütü olmaktan çıktığı ve küresel güvenlikten sorumlu bir organizasyon gibi davranmaya başladığı açıkça görülmüştür. Bildiride yer alan bir madde daha sonra Rusya'nın saldırgan tavırlarının sebebi olarak görülecektir. Zirve bildirisinde Gürcistan ve Ukrayna'nın ileride NATO üyesi olacakları açıkça ifade edilmiştir. Bildiri kapsamında bugün NATO'nun en önemli gündem maddelerinden biri olan bir hususa ilişkin ilk işaretler görülmektedir: savunma harcamaları. Bildiride, dönüşümün yeterli ve doğru önceliklendirilmiş kaynaklar olmaksızın mümkün olmadığı, savunma harcamaları düşük olan ve düşmeye devam eden üyelerin bu kapsamda önlemler alması gerektiği vurgulanmıştır ("Bucharest Summit Declaration").

2.1.3.7. Strasbourg/Kehl Zirvesi

NATO zirveleri normal olarak iki senede bir icra edilmektedir. Ancak NATO'nun kuruluşunun 60'ıncı yıldönümü için 3-4 Nisan 2009 tarihlerinde Fransa'nın Strasbourg şehri ve Almanya'nın Kehl şehrinde bir zirve icra edilmiştir. Zirvenin hemen öncesinde 1 Nisan 2009 tarihinde Arnavutluk ve Hırvatistan NATO'nun en yeni üyeleri olarak ittifaka katılmışlar ve NATO'nun üye sayısı böylece 28 olmuştur ("NATO Secretary General welcomes Albania and Croatia as NATO members"). Zirve öncesinde gerçekleşen bir diğer önemli olay da 1966 yılında NATO'nun askerî komuta yapısından ayrılan Fransa'nın tekrar askerî yapıya dönme kararı alması olmuştur (Cody, 2009). NATO'nun yeni stratejisini yansıtan bir diğer gelişme de 2008 yılından itibaren Aden Körfezi ve Somali Havzası'nda deniz haydutluğuyla mücadele kapsamında başlatılan Allied Provider Harekâtı olmuştur. Bu harekât daha sonra Okyanus Kalkanı Harekâtı ismini alacak ve 2016 yılına kadar devam edecektir. Söz konusu harekâtlar ile NATO alan dışı harekât kapsamında daha önce doğuya doğru yaptığı hamleyi şimdi güneye doğru yapmış ve bunu da uluslararası bir tehdit olan deniz haydutluğu ile meşru hâle getirmiştir ("Counter-piracy operations (Archived)").

NATO alan dışıyla bu denli ilgiliyken Bükreş zirvesinde NATO üyesi olmasını öngördüğü Gürcistan ile ilgili hayati bir gelişme gerçekleşmiştir. 8 Ağustos 2008 tarihinde Rusya Gürcistan'ın Güney Osetya ve Abhazya bölgelerine yönelik askerî bir harekât gerçekleştirmiş ve müteakiben bu bölgelerin bağımsızlığını tanımıştır. NATO bu olaya sert tepki vermiş ancak fiili bir hareketten özenle kaçınmıştır. Gürcistan 1994 yılında Barış İçin Ortaklık programına katılmış, bu süreç içinde 2003 yılında gül devrimi olarak nitelendirilen olayları yaşamış, NATO ve AB ile daha iyi ilişkiler geliştirmek suretiyle Rusya'dan uzaklaşmaya başlamıştır. Rusya bu durumdan hiç memnun olmamıştır. Bükreş zirvesi bildirgesinde Gürcistan'ın er ya da geç NATO üyesi olacağının ifade edilmesi iplerin kopmasına neden olmuş ve Rusya Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından ilk revizyonist eylemini gerçekleştirmiştir. (Nichol, 2009: s.1-3). Strasbourg/Kehl zirvesinin sonuç bildirgesinde bu konuya da değinilmiş ve Rusya kınanarak bu tutumundan vazgeçmesi konusunda uyarılmıştır ("Strasbourg / Kehl Summit Declaration").

NATO'nun yeni stratejik yaklaşımının zirve bildirgesindeki bir diğer yansıması da ortaklık inisiyatifleri kapsamında küresel ortakların da yerini alması olmuştur. Zirve bildirgesinde, Bükreş zirvesinden beridir genişleyen ve derinleşen küresel ortaklıklara duruma bağlı olarak devam edileceği ifade edilirken Avustralya, Japonya, Kore Cumhuriyeti ve Yeni Zelanda'ya Afganistan harekâtına verdikleri destek nedeniyle özel olarak yer verilmiştir ("Strasbourg / Kehl Summit Declaration").

Zirve sonuç bildirgesinin yanısıra "İttifak Güvenliği Üzerine Bir Deklarasyon" başlığı altında ilave bir deklarasyon da yayınlanmıştır. Söz konusu deklarasyonda, ortak savunmanın ittifakın temelini oluşturduğu ifade edilirken, ittifakın güvenliği üzerinde etkisi olan yeni tehditler olarak terörizm, kitle imha silahlarının yayılması, siber saldırılar sıralanmıştır. İlave olarak enerji güvenliği, iklim değişikliği ve başarısız ve kırılgan devletlerin de güvenliği tehdit ettiği ifade edilmiştir. Söz konusu tehdit ve risklerle mücadele için tüm ittifak üyelerinin üzerine düşeni yaması gerektiğine vurgu yapılan deklarasyonda, başta BM, AB, AGİT ve Afrika Birliği olmak üzere tüm uluslararası organizasyonlarla iş birliğinin önemi belirtilmiştir. Bu kapsamda AB ile ilişkilerin hayati önemde olduğu ve NATO'nun AB'nin yeteneklerini güçlendirmesini memnuniyetle karşıladığı ifade edilmiştir. Gürcistan krizine değinilmeyen

deklarasyonda Rusya ile ilişkilerin önemi ayrıca yer bulmuştur. Deklarasyonun doktora tezim açısından en önemli bölümünü son paragrafı oluşturmuştur. Zira bu bölümde yeni seçilen Genel Sekreter Anders Fogh Rasmussen yeni bir Stratejik Konsept hazırlamak üzere bir çalışma grubu kurarak çalışmaya başlaması için görevlendirilmiştir ("Declaration on Alliance Security").

2.1.3.8. Lizbon Zirvesi

Soğuk Savaş sonrasında icra edilen en önemli zirvelerden biri olan Lizbon Zirvesi 19-20 Kasım 2010 tarihlerinde icra edilmiştir. Zirveye önem kazandıran en önemli olay NATO'nun önündeki en az 10 yıla ilişkin stratejisini belirleyecek olan yeni stratejik konseptin kabul edilmesi olmuştur. Zirve sonunda yayınlanan bildirgede;

- NATO'nun kriz yönetimine kapsamlı yaklaşımının genişletilmesi,
- Genel Sekreterinin NATO-AB ilişkileri konusunda AB Yüksek Temsilcisi ile çalışması konusunda görevlendirilmesi,
- Ortak çıkarların bulunduğu alanlarda iş birliğinin geliştirilmesi konusunda Rusya'nın davet edilmesi,
- İlgili ülke ve organizasyonlarla mevcut ortaklıkların güçlendirilmesi ve yeni ortaklıkların ihdas edilmesi,
- NATO'nun savunma ve caydırıcılık rolünün sürekli gözden geçirilmesi,
- Silah kontrolü, silahsızlanma ve nükleer silahların azaltılması konusundaki tutumun devam ettirilmesi,
- NATO'nun Avrupa'da füze savunma sistemi geliştirmesi ve Rusya'nın bu kapsamda iş birliğine davet edilmesi,
- Siber savunma yeteneklerinin geliştirilmesi,
- BM Güvenlik Konseyi'nin 1325 sayılı kararı gereği Kadın, Barış ve Güvenlik konularında devam eden harekâtlara yönelik eylem planının kabulü,

- Yeni kabul edilen Stratejik Konseptine ilişkin Siyasi Rehber'in hazırlanması konusunda görevlendirme,

- İttifakın en öncelikli ihtiyaçlarına ilişkin Lizbon paketinin kabulü,

- NATO Komuta Yapısı'nın yeniden belirlenmesi ve NATO Ajanslarının yeniden belirlenmesi,

- Genel Sekreterin ve Konseyin zaman geçirmeksizin tüm gerekli alanlarda reform sürecini başlatması konusunda görevlendirmesi,

konuları yer almıştır. Zirve kapsamında alınan kararlardan en önemlilerinden biri de Afganistan'da güvenlik sorumluluğunun 2014 yılı sonuna kadar Afgan güçlerine devredilmesi olmuştur ("Lisbon Summit Declaration").

2.1.3.9. 2010 Stratejik Konsepti

NATO'nun son stratejik konseptinin 1999 yılında kabul edilmesinin ardından ortaya çıkan gelişmeler kuşkusuz küresel güvenlik ortamını ciddi biçimde değişikliğe uğratmıştır. 11 Eylül saldırıları, Afganistan Harekâtı, Irak Savaşı, Avrupa Birliği'nin güvenlik politikası kapsamındaki gelişmeler ve Rusya-Gürcistan Savaşı bunların önde gelenleridir. Buna rağmen ne Riga zirvesinde ne de Bükreş zirvesinde stratejik konseptin gözden geçirilmesi konusu gündeme gelmemiştir. Bunun yerine yukarıda ayrıntılarını verilen Kapsamlı Siyasi Rehber isimli, Stratejik Konsepti tamamlayıcı bir role sahip kısa bir doküman yayınlanmıştır. Kapsamlı Siyasi Rehber daha çok NATO askerî plan ve programlarının teknik detaylarına odaklanmış ve stratejik öncelikler ve ilişkilere ilişkin ayrıntılara yer vermemiştir. Ancak, böyle bir belgenin yayınlanması dahi mevcut Stratejik Konseptin ihtiyacı karşılamaktan uzak olduğunun bir nevi göstergesi niteliğinde olmuştur. Yeni bir stratejik konseptin yayınlanmamış olması, özellikle 11 Eylül 2001 sonrasında stratejik rehberlik için NATO'yu zirvelerin sonuç bildirgelerine dayanmaya zorlamıştır (Wittmann, 2009: s.12).

Tüm bu gelişmelerin ardından aslında yeni bir stratejik konseptin daha erken yayınlanması beklenmekteydi. Konuyu ilk olarak Almanya şansölyesi Angela Merkel Şubat 2006'da Münih Güvenlik Konferansında dile getirmiş ve NATO'nun yeni bir

stratejik konsepte ihtiyaç duyduğunu açıkça dile getirmiştir (Kamp ve Masala, 2006: s.5-6). Bu talebin üzerine NATO'nun 60'ıncı yıldönümünde yeni bir stratejik konseptin kabul edilebileceği beklentisi oluşmuşsa da ABD'nin isteksizliği nedeniyle herhangi bir gelişme kaydedilememiştir. Zira ABD başta olmak üzere birçok ittifak üyesinde stratejik konsept tartışmalarının ihtilaflı ve bölen bir sürece neden olabileceği düşünülmüştür (Wittmann, 2009: s.9).

Aslında 1991 ve 1999 stratejik konseptlerinin büyük stratejiyi yansıtan belgeler olmadıkları, daha ziyade NATO'nun temel görevlerinin ifade edildikleri belgeler olduğuna yönelik eleştiriler de mevcuttu. 11 Eylül saldırıları gerçekleşmemiş olsaydı 1999 Stratejik Konsepti bir süre daha ihtiyacı giderebilirdi. Ancak, bu saldırılar neticesinde güvenlik ortamı çarpıcı biçimde değişime uğradı ve NATO kaçınılmaz biçimde Kuzey Atlantik Antlaşması'nın belirlediği coğrafi sınırların dışına çıkmak durumunda kaldı (Aybet, 2010: s.35-36).

Binnendijk ve Kugler'e göre yeni bir NATO stratejik konsepti yazmak hem NATO karargâhında hem de üye devletlerin hükümetleri açısından hiçbir zaman popüler olmamıştır. Zira bunun için bir sürü yoğun çok taraflı müzakerelere ve tartışmalar bölünmelere yol açar. Ancak tarih bize göstermektedir ki NATO üyelerinin ortak bir hedefte birleşmeleri ve geleceğe ilişkin bir yön tayin etmek için stratejik konsepte ihtiyaçları vardır. Daha önceki stratejik konseptlerde de durum farklı olmamıştır. Hazırlanmaları her ne kadar sancılı olduysa da bir kez kabul edildiklerinde NATO'nun bütüncül duruşuna ve stratejik etkinliğine ciddi katkıda bulunmuşlardır. Bu çerçevede yeni bir stratejik konsepte ihtiyaç duyulduğu aşikardı (Binnendijk ve Kugler, 2008: 271-272).

On yıllar boyunca NATO her zaman bir çeşit çelişki yaşamıştır. Devamlı krizde olan bir örgüt gibi görünse de bu kriz ve tartışmalar ittifakın ömrünü uzatmıştır. İttifak tüm bu tartışma ve krizlerin arasında eski düşmanlarını da içine alarak genişlemeyi başarmış, küresel bir yapı kazanmış ve dünyanın birçok bölgesinde harekât ve misyon icra edebilme kabiliyeti kazanmıştır. Bu arada Fransa ittifakın askerî kanadına geri dönmüştür (Shea, 2010: s.11).

Tüm bu tartışma ve gelişmelerin ışığında NATO'nun Lizbon zirvesinde NATO Stratejik Konsepti, "Aktif Angajman, Çağdaş Savunma" (Active Engagement, Modern Defence) başlığıyla ve 28 üye devletin onayıyla kabul edilerek yayınlanmıştır. Stratejik Konsept bir önsöz ve yedi bölümden oluşmuştur. Bölüm başlıkları aşağıdaki gibidir (Active Engagement, Modern Defence, 2010: s.3):

- Temel Görevler ve İlkeler
- Güvenlik Ortamı
- Savunma ve Caydırıcılık
- Kriz Yönetimi Yoluyla Güvenlik
- İş birliği Yoluyla Uluslararası Güvenliği Desteklemek
- Reform ve Dönüşüm
- 21'nci Yüzyıl için Bir İttifak.

Konseptin temel görevler ve ilkeler bölümünde NATO'nun asli ve kalıcı amacının, siyasi ve askerî araçlarla üyelerinin özgürlük ve güvenliğini savunmak olduğu ifade edilmiştir. Bu amaç doğrultusunda NATO üç temel görev belirlemiştir (Active Engagement, Modern Defence, 2010: s.6-8):

1. Ortak Savunma
2. Kriz Yönetimi
3. İş birliğine Dayalı Güvenlik

Görüldüğü üzere 1999 Stratejik Konseptinin belirlediği beş temel görev sayısı burada üçe indirilmiştir.

Dokümanın ikinci bölümünde küresel güvenlik ortamı tanımlanmış ve bu çerçevede NATO'ya karşı konvansiyonel bir saldırı olasılığının düşük olduğu, ancak tamamen ortadan kalkmadığı ve bu kapsamdaki en büyük tehlikeyi balistik füzelerin oluşturduğu belirtilmiştir. Yeni güvenlik ortamındaki tehditler ve riskler; terörizm, kitle imha silahlarının yayılması, bölgesel istikrarsızlık ve çatışmalar, silah/uyuşturucu/insan kaçakçılığı gibi organize suçlar, siber saldırılar, enerji güvenliği, iklim değişikliği ve su sorunları şeklinde sıralanmıştır (Active Engagement, Modern Defence, 2010: s.10-13).

Savunma ve Caydırıcılık başlığını taşıyan üçüncü bölümde, NATO'nun ortak savunmaya olan bağlılığı teyit edildikten sonra nükleer silahlar var oldukça NATO'nun da nükleer bir ittifak olmaya devam edeceği vurgulanmıştır. Nükleer caydırıcılığın temelde ABD ve özelde ise İngiltere ve Fransa tarafından sağlandığı da belirtilmiştir (Active Engagement, Modern Defence, 2010: s.14).

Stratejik Konseptin dördüncü bölümünde NATO'nun neden alan dışı harekâtlara ihtiyaç duyduğuna ilişkin sorunun cevabı verilmektedir. Bu kapsamda, NATO'nun sınırları dışında ve ötesindeki kriz ve çatışmaların ittifakın toprak ve nüfusuna doğrudan bir tehdit oluşturduğu ve bu nedenle de NATO'nun nerede ortaya çıkarsa çıksın, gerekli gördüğü takdirde krizleri önlemeye, krizleri yönetmeye, çatışma sonrası istikrarı sağlamaya ve yeniden yapılanmayı destekleyeceği ifade edilmiştir. Kriz Yönetimi yoluyla Güvenlik başlığını taşıyan bu bölümde, NATO'nun Afganistan ve Balkanlarda yürüttüğü harekâtlardan aldığı dersler kapsamında etkin bir kriz yönetimi için siyasi, sivil ve askerî yaklaşımı mecz eden kapsamlı bir yaklaşıma ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir (Active Engagement, Modern Defence, 2010: s.19).

İş birliği Yoluyla Uluslararası Güvenliği Desteklemek başlığını taşıyan beşinci bölümde, silahların kontrolü, silahsızlanma ve nükleer silahların azaltılması konularında NATO'nun kendisine düşen her türlü görevi yerine getirmeye hazır ve istekli olduğu vurgulanmıştır. NATO'nun Açık Kapı politikasının devam ettiği ve NATO'nun değerlerini paylaşan tüm Avrupa demokrasilerinin ittifaka üye olabileceği de bu bölümde ifade edilmiştir. Bu bölümde ayrıca ortaklıklar konusu da etraflıca ele alınmıştır. Avro-Atlantik güvenliğinin en iyi biçimde sağlanmasının dünya çapında

ülkeler ve organizasyonlarla iş birliğinden geçtiği belirtilmiştir. Diyalog ve iş birliğinin önemli olduğu ve NATO'nun bu çerçevede esnek bir formatta mevcut olanları idame ve güçlendirmeye kararlı olduğu, yeni ortaklıklara da hazır olduğu vurgulanmıştır. Bu bölümde BM, AB ve Rusya ile ilişkilere özellikle değinilmiştir. Gürcistan ve Ukrayna ile ilgili cesur ifadelerden kaçınılmış ancak 2008 Bükreş Zirvesi'nden bahsedilerek bu iki devletin NATO'ya üye olması hedefi zımnî olarak ifade edilmiştir (Active Engagement, Modern Defence, 2010: s.23-32).

Konseptin Reform ve Dönüşüm başlıklı altıncı bölümünde NATO'nun görevlerini yerine getirmek için gerekli tüm mali, askerî ve insanî kaynaklara sahip olduğu, bununla birlikte bu kaynakların mümkün olan en etkin ve etkili biçimde kullanılmasının bir zaruret olduğu belirtilmiştir. Bu kaynakların geliştirilmesi için devamlı bir reform ve dönüşüm ihtiyacı olduğu konusuna vurgu yapılmıştır (Active Engagement, Modern Defence, 2010: s.33-34).

Stratejik Konseptin son bölümünde, NATO'nun 21'inci yüzyılın güvenlik sorunlarıyla mücadele için devamlı bir yenilenme konusunda kararlılığı vurgulanmış ve NATO'nun dünyanın küresel çaptaki en başarılı siyasi-askerî örgütü olduğu ileri sürülmüştür. NATO'nun bir umut kaynağı olduğu, bunun da ittifakın bireysel özgürlük, demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi değerler üzerinde yükselmesinden kaynaklandığı ifade edilmiştir. Son olarak bu değerler ve hedeflerin evrensel olduğu, NATO'nun bu değerleri birliktelik, dayanışma, güç ve azimle savunmaya kararlı olduğu ifade edilmiştir (Active Engagement, Modern Defence, 2010: s.35).

Görüldüğü gibi Stratejik Konseptle iki ciddi değişiklik ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki NATO'nun artık kriz yönetimi göreviyle Avro-Atlantik alanın dışına odaklanacağını açıkça ilan etmesi olmuştur. İkincisi ise NATO'nun genel sekretere verdiği olağanüstü yetki olmuştur. Bundan böyle genel sekreter stratejik gündemin belirlenmesinde ciddi bir role sahip olacaktır. Ancak bunun pek de kolay olmadığı Libya krizi ile ortaya çıkmıştır. Stratejik Konseptin kabul edilmesinin üzerinden bir sene dahi geçmeden NATO'nun bütünlüğü ve stratejik bakışının ortak bir yapı sergileyip sergilemediğini test eden önemli bir gelişme yaşanmıştır: Libya krizi. Libya

krizinin ortaya çıkışıyla birlikte ittifak üyeleri arasında krize müdahale edip etmeme konusunda ciddi ayrılıklar ortaya çıkmış ve Lizbon zirvesinin ve stratejik konseptin üyelerin stratejik çıkarlarının bir bütün olarak sergilenmesi konusunda kısmen başarısız olduğu görülmüştür (Timo ve Schreer, 2012: s.20-21).

2.1.3.10. Libya Harekâtı

Libya'da 2010'da başlayan ve 2011'in ilk aylarında şiddetlenen iç çatışmalar neticesinde NATO'nun Libya'ya müdahalesi dillendirilmeye başlanmışsa da NATO Genel Sekreteri Rasmussen 24 Şubat 2011 tarihinde yaptığı açıklamayla NATO'nun müdahale niyetinin bulunmadığını ifade etmiştir ("NATO Secretary General's statement on the situation in Libya"). Bunula birlikte olayların şiddetinin artması üzerine BM Güvenlik Konseyi 1973 sayılı kararını almış ve sivilleri korumak için gerekli tedbirlerin ülkeler ve organizasyonlar tarafından alınabilmesine olanak tanımıştır ("UNSCR Resolution 1973 (2011)": s.3).

Ancak, NATO'nun bu kapsamda bir harekât başlatması pek de kolay olmamıştır. Zira üyeler arasında Libya'ya müdahaleyle ilgili ciddi anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine ABD önderliğinde NATO'nun iştirak etmediği Odise Şafağı Harekâtı (Operation Odyssey Dawn) başlatılmıştır ("NATO and Libya (Archived)"). NATO'nun Libya'ya müdahalesi konusunda en net muhalefet Almanya tarafından yapılmıştır. BM Güvenlik Konseyi'nde 1973 sayılı kararın alınması sırasında çekimse oy kullanan Almanya NATO'nun Birleşik Koruyucu Harekâtı'na aktif katkı sunmamıştır (Herf, 2011).

Libya müdahalesi Soğuk Savaş sonrasında muharip olmayanların korunması kapsamında meşru hâle getirilen uluslararası askerî bir harekât olarak karşımıza çıkmıştır. Bu kapsamda yapılan "insani müdahale" harekâtları 1990'ların başında BM Güvenlik Konseyi kararlarıyla Irak, Bosna ve Somali'de gerçekleştirilmiş, 1999'da aynı kapsamdaki bir harekât Kosova'da NATO tarafından gerçekleştirilmiştir. Ancak farkı BM Güvenlik Konseyi tarafından bir karar alınmamış olmasıydı. Bu yüzden de meşruiyeti hep sorgulanmıştır. Bu çerçevede, muharip olmayanların korunmasına yönelik üç yaklaşım ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki böyle müdahalelerin hem faydalı hem de ahlaki açıdan doğru olduğuna yöneliktir. Bu görüşe muhalif olanlar ise

müdahale ile kaçınılmaz olanın engellenemediğini sadece ertelendiğini ve kaynakların etik olmayan biçimde israfının söz konusu olduğunu ifade etmektedirler. Son olarak arada kalan bir grup vardır ki onlar da eğer zarardan çok fayda sağlayacaksa müdahale düşünülebilir, ancak bu nadiren karşılaşılacak bir durumdur (Kuperman, 2013: s.105-107).

Benzer bir durum NATO içinde de ortaya çıkmış olsa da bu sorun aşılmış ve 2008'de yaşanan mali kriz ve yeni stratejik konseptin kabulü sonrasında icra edilen ilk büyük çaptaki NATO harekâtı olan Birleşik Koruyucu harekâtını icra edebilmiştir. NATO Genel Sekreteri harekât hakkında yazdığı bir makalede, bu harekâtın günümüz askerî müdahalelerine ilişkin üç önemli hususu ortaya çıkardığını ifade etmiştir. Rasmussen'e göre, bugün güvenliğin en önemli özelliği tahmin edilemez oluşudur, modern harekâtlarda keşif, havada yakıt ikmali, dronların kullanımı gibi unsurlar artık önem kazanmaktadır ve NATO üyesi devletler askerî yetenek konusunda oldukça yeterlidirler. Rasmussen'e göre NATO'yu harekât öncesinde ve sırasında kısıtlayan unsurlar askerî olmaktan ziyade siyasi olmuştur (Rasmussen, 2011: s.2). NATO Genel Sekreteri, görüldüğü gibi, bu ifadelerle NATO'nun bu harekât öncesi ve sırasında yaşadığı sıkıntıları açıkça vurgulamaktan kaçınmamıştır.

2.1.3.11. Chicago Zirvesi

Stratejik Konseptin kabulünün ardından ilk zirve 20-21 Mayıs 2012 tarihlerinde ABD'nin Chicago şehrinde gerçekleştirilmiştir. Zirve bildirgesinin hemen başlangıcında stratejik konsepte ve konseptte sıralanan temel görevlere bağlılığın vurgulanması dikkat çekicidir. Ayrıca yine bildirgenin başlangıcında 2008 yılından itibaren yaşanmakta olan mali krize gönderme yapılarak mali zorlukların yaşandığı bir dönemden geçildiği ayrıca belirtilmiştir. Dokümanda Afganistan yine ilk sırayı almış ve Lizbon zirvesinde kararlaştırıldığı üzere 2014 yılı sonuna kadar güvenliğe ilişkin sorumlulukların Afgan güçlerine devredileceği hususu yinelenmiştir. Afganistan'a ulaşım açısından Pakistan'ın önemi de vurgulanmış ve "Asya'nın Kalbi" olarak tanımlanan bölgenin güvenlik ve istikrarının bölgenin geri kalan kısmının güvenlik ve istikrarıyla iç içe olduğu belirtilmiştir. Libya'da icra edilen Birleşik Koruyucu Harekâtı'nın NATO'nun imkân ve kabiliyetlerini göstermesi açısından önem arz ettiği

ifade edilmiştir. Bildirgede Kosova, Somali, Irak, deniz haydutluğuyla mücadele, Etkin Çaba Harekâtı gibi harekât ve misyonlara da değinilmiştir. Zirve bildirgesinde Makedonya, Karadağ, Bosna Hersek ve Sırbistan'ın NATO üyeliği konusundaki durumlarına ilişkin gelişmeler ele alınmış, Gürcistan'ın NATO üyeliği konusu bir kez daha vurgulanmıştır ("Chicago Summit Declaration").

2.1.3.12. Galler Zirvesi

4-5 Eylül 2014 tarihlerinde icra edilen Galler Zirvesi'ne Rusya'nın Kırım'ı işgali damgasını vurmuştur. Rusya'nın revizyonist girişiminin yanısıra IŞİD (Irak Şam İslam Devleti) terör örgütünün artan eylemleri de 2014 yılında güvenlik ortamını derinden etkilemiştir. Bilhassa Rusya'nın Kırım'ı işgal etmesi NATO'yu tekrar ortak savunma ve Avrupa'ya odaklanmaya sürüklemiştir. Bu gelişmelerin yansımalarını zirve bildirgesinde bulmak mümkündür. Bildirgede, Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik saldırgan tavrının NATO'nun bütün, özgür ve barış içinde bir Avrupa vizyonuna temelden tehdit oluşturduğu ifade edilmiştir. Daha önceki zirve bildirgelerinde olduğu gibi bu belgede de ilk sırayı Afganistan almış ve 2014 yılı sonunda güvenlik ile ilgili tüm sorumluluğun Afganistan yönetimine devredileceği tekrarlanmıştır. Bununla birlikte NATO'nun Afganistan'a olan desteğinin devam edeceği taahhüt edilmiştir. Zirve kapsamında yeni güvenlik tehditlerine süratli biçimde yanıt vermeye hazır olmak için NATO Hazırlık Eylem Planı onaylanmıştır. Planın, ittifakın ortak savunmasını güçlendirdiği gibi kriz yönetimi yeteneğini de güçlendireceği ifade edilmiştir. Zirve bildirgesinde, Rusya'nın saldırgan tavrı neticesinde NATO Mukabele Gücü'nün bir parçası olarak Çok Yüksek Hazırlık Dereceli Görev Kuvveti'nin (Very High Readiness Joint Task Force (VJTF)) teşkil edildiği, bu kuvvetin bilhassa NATO sınırlarının çevresinde ortaya çıkabilecek tehditlere yönelik olacağı belirtilmiştir. Rusya'nın Kırım'ı işgali sırasında sivil, paramiliter ve askerî güçleri birlikte kullanması göz önüne alınmış ve bu kullanım şekli hibrit savaş olarak tanımlanmıştır. NATO'nun hibrit savaşın oluşturduğu tehditle de mücadele etmesinin zorunluluğu vurgulanmıştır. Zirvede ön plana çıkan bir başka husus ittifak üyelerinin bütçelerinden ve GSYİH'lerinden savunmaya ayırdıkları payın, son yıllarda dünyada yaşanan krizin neticesinde düşmesi olmuştur. Bu nedenle, bazı kuralların koyulması elzem hâle gelmiştir. Bu çerçevede üye devletlerin GSYİH'lerinin en az %2'sini savunmaya

ayırmaları, savunmaya ayırdıkları bu payın en az %20'sini ise temel askerî teçhizat ve AR-GE (Araştırma Geliştirme)'ye ayırmaları öngörülmüştür. Hâlihazırda bu seviyeleri tutturamayan devletlerin 2024 yılına kadar bu seviyeye çıkmaları hususunda görüş birliğine varılmıştır. Bildirgede Rusya Ukrayna'ya yönelik saldırgan tavrı nedeniyle kınanmış ve bu tavrını derhâl sonlandırarak işgal ettiği topraklardan çekilmesi konusunda uyarılmıştır. Bildirgede yer alan bir diğer önemli husus da Suriye'de süren iç savaş ve ortaya çıkardığı tehditler olmuştur. Söz konusu tehditlerden en önde geleni de IŞİD terör örgütü olarak belirtilmiştir. Bildirgede NATO Geçici Balistik Füze Savunma Sistemi'nin operasyonel hâle geldiği konusu da yer almıştır. NATO'nun son yıllarda yayınladığı zirve bildirgelerinin en uzunu olan Galler Zirvesi bildirgesi NATO'nun ilgi alanına giren her konuyu etraflıca ele almış ve tehdit ve risklerin yoğunluğu ve çeşitliliği karşısında NATO'nun tüm imkânlarını en maliyet etkin biçimde ortaya koyarak ve bilhassa ortaklıklara dayanarak bunların üstesinden gelme gayreti içinde olduğunu göstermiştir ("Wales Summit Declaration").

2.1.3.13. Varşova Zirvesi

Karadağ'ın da ittifaka katılmasıyla birlikte 29 üyeye ulaşan NATO'nun Varşova Zirvesi 8-9 Temmuz 2016 tarihlerinde icra edilmiştir. Zirve sonuç bildirgesinin başlangıcında NATO'nun yakın çevresi ve ötesinde güvensizlik ve istikrarsızlığın yoğun biçimde yaşandığı belirtilerek Rusya'nın saldırgan hareketlerinin ve tehdit ve kuvvet kullanımı yoluyla siyasi hedeflerine ulaşmak istemesinin önemli bir tehdit olarak gündemde olduğu ifade edilmiştir. Bunun yanısıra Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki güvenlik durumunun, bu kapsamda IŞİD/DAEŞ terör örgütü tarafından ortaya konan güvenlik tehdidinin NATO topraklarında da hissedilmeye başlandığı belirtilmiştir. Bildirgede Rusya olukça geniş bir yer tutmuş ve Rusya ile sorunların barışçıl yollarla halledilmesine ilişkin görüş birliğine varılmıştır. Bununla birlikte Rusya'nın oluşturduğu tehdide karşı Estonya, Letonya, Litvanya ve Polonya'da Geliştirilmiş İleri Mevcudiyet (Enhanced Forward Presence) kapsamında kuvvet bulundurma konusunda bir karar alınmış ve bunun 2017 yılı başlarında gerçekleştirilmesi öngörülmüştür. Zirvenin gündeminin önemli bir bölümünü oluşturan Rusya konusunun yanısıra Pasifik'te gelişen olaylar da gündemde kendisine yer bulmuştur. Bu kapsamda, Kuzey Kore'nin 6 Ocak 2016 ve 7 Şubat 2016

tarihlerinde gerçekleştirdiği nükleer testler şiddetle kınanmıştır. Zirve kapsamında siber saldırılar, hibrit savaş ve akıllı savunma gibi konular da ele alınmıştır. Son yıllarda yapılan zirvelerde hep en önemli konu olarak ele alınan Afganistan'ın bu zirvede öneminin azaldığı görülmektedir. Bu zirvede de sonuç bildirgesi oldukça uzun biçimde yayınlanmış ve NATO'nun güvenlik tehditleriyle başa çıkma konusunda yoğun bir gündeme sahip olduğu bir kez daha görülmüştür ("Warsaw Summit Communiqué").

2.1.3.14. Brüksel Zirvesi

ABD Başkanı Donald Trump'ın başkan seçilmesinin ardından yapılan ilk NATO Zirvesi 11-12 Temmuz 2018 tarihlerinde Brüksel'de yeni inşa edilen NATO karargâhında icra edilmiştir. Zirve öncesinde Donald Trump'ın söylemleri nedeniyle ciddi bir kriz yaşanmıştır. Başkan seçilmeden önce de NATO'yu modası geçmiş ve köhne bir örgüt olarak tanımlayan Trump (Parker, 2016), zirve öncesinde kendi imzasını taşıyan bir mektubu sekiz NATO üyesi devlet (Almanya, Belçika, Hollanda, İtalya, İspanya, Lüksemburg, Norveç ve Portekiz) başkanına göndermiş ve diplomatik nezaketten uzak bir biçimde bu devletlerin savunmaları için daha fazla para harcamaları gerektiğini ifade etmiştir ("Donald Trump calls out Germany, EU allies on NATO defense spending ahead of summit"). Trump'ın NATO üyesi devletleri bütçelerinden daha fazla parayı savunmaya ayırmaları konusundaki tartışmaların gölgesinde gerçekleşen Brüksel Zirvesi yoğun bir gündeme sahip olmuştur. Zirve bildirgesinin hemen başlangıcında devletlerin Galler Zirvesindeki savunma harcaması taahhütlerine göndermede bulunarak 2024 yılına kadar bunun gerçekleştirileceği ifade edilmiştir. Bütçe konusundan hemen sonra Rusya ile ilişkiler ve Rusya'nın saldırgan faaliyetleri gündemde üst sıralarda yer almış ve sorunun karşılıklı anlayış ve barışçıl yollarla çözülmesi gerektiğine olan inanç bir kez daha vurgulanmıştır. Diğer zirvelerde olduğu gibi bu zirvede de terörizm NATO gündeminde üst sıralarda yer almış ve NATO'nun nereden gelirse gelsin terörle mücadeledeki kararlılığı dile getirilmiştir. Bu zirvede alınan önemli bir karar da NATO Hazırlık İnisiyatifi'nin başlatılması olmuştur. Bu kapsamda, ittifak üyelerinin 30 büyük çapta deniz kuvvetleri unsuru, 30 büyük veya orta çapta tabur ve 30 kinetik hava filosundan oluşan bir kuvvet oluşturmaya karar verdikleri ve bu kuvvetin 30 günlük veya daha az bir hazırlık

durumunda bulunacağı belirtilmiştir. Zirve'de, Estonya, Letonya, Litvanya ve Polonya'daki Geliştirilmiş İleri Mevcudiyet'in yanısıra Romanya'da da Uyarlanmış İleri Mevcudiyet kapsamında bir tugayın konuşlanmasından duyulan memnuniyet dile getirilmiştir. Zirve bildirgesinde siber saldırılar, nükleer silahların yayılmasının önlenmesi ve balistik füze savunma sistemi gibi konulara da oldukça önemli bir yer ayrılmıştır. Görüldüğü gibi zirve gündeminin önemli bir bölümü ortak savunma ve Rusya'nın oluşturacağı bir tehdide verilecek yanıt üzerinde yoğunlaşmıştır. Bununla birlikte yine Kuzey Kore'nin nükleer silahlanması konusuna da yer verilmiştir. Bu çerçevede, Kuzey Kore'nin nükleer testleri kınanmış, Kore Cumhuriyeti ve ABD liderlerinin ayrı ayrı Kuzey Kore lideriyle yaptıkları görüşmelerden övgüyle söz edilmiştir. Kuzey Kore'nin oluşturduğu tehdide karşı bölgedeki ortaklar olan Avustralya, Japonya, Kore Cumhuriyeti ve Yeni Zelanda ile NATO'nun dayanışma içinde olduğu ayrıca vurgulanmıştır. Bu zirvede de Afganistan kendisine son sıralarda yer bulabilmiştir. Genişleme kapsamında Yunanistan ile isim sorununa bir çözüm bulan Makedonya NATO üyeliğine davet edilmiştir ("Brussels Summit Declaration").

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ SONRASINDA ABD'NİN DIŞ POLİTİKASINDA NATO'NUN VE ASYA PASİFİK BÖLGESİNİN KONUMU

3.1. SOĞUK SAVAŞ SONRASI ABD'NİN DÜNYA SİYASETİNDEKİ KONUMU

Soğuk Savaş'ın ABD liderliğindeki Batı Bloğunun galibiyetiyle sonuçlanması üzerine ABD'nin hegemon bir güç olarak ortaya çıktığı ve artık tek kutuplu bir sistemin oluştuğu görüşü ağır basmaya başlamıştır. Burada ABD'nin böyle bir algı yaratmak maksadıyla çaba sarf ettiği de göz ardı edilmemelidir. Zira Soğuk Savaş'tan ABD de en az Sovyetler Birliği kadar etkilenmiştir. Soğuk Savaş'ın sona erdiği 1990 yılında ve ertesi yıl ABD ekonomisi durgunluğa girmiş, 1990 yılında GSMH (Gayri Safi Millî Hasıla)'si % 0'a yakın bir büyüme gösterirken, 1990'da % 6 olan işsizlik oranı 1992'de % 8'e kadar yükselmiştir.("World Development Indicators") Her ne kadar ABD dengelenmesi mümkün olmayan askerî, ekonomik ve siyasi bir güce sahip olsa da, gerekli önlemlerin alınamaması durumunda Soğuk Savaş dönemi boyunca küresel bütün meselelere gerek ekonomik gerekse siyasi anlamda müdahalede bulunan kurtarıcı devlet pozisyonunu kaybetmesi kaçınılmaz bir hâl almıştı. Bu durum ABD'yi dış sorunlarla eskisi kadar ilgilenmekten alıkoymakta idi.

Bununla birlikte, SSCB'nin dağılması ile birlikte bağımsızlığını kazanan yeni devletler ve Doğu Bloku'nun artık bir parçası olmayan Doğu Avrupa devletlerinin dünya sistemine entegrasyonu uluslararası gündemin ilk sıralarında yer almaktaydı (German, 2017: s.294-295). Eğer önlem alınamazsa bu devletlerin yaratacağı kaosla başa çıkmak çok daha pahalıya mal olabilirdi. Nitekim Soğuk Savaş'ın bitimiyle birlikte Irak'ın Kuveyt'i işgali ilk büyük sorun olarak ortaya çıkmıştır ve ABD ilk büyük sınavını bu sorunla başa çıkarken vermek durumunda kalmıştır. Bilahare Yugoslavya'nın parçalanması ile birlikte Balkanlar'da ortaya çıkan karmaşa ve ABD

ve Avrupalı devletlerin bu karmaşaya reaksiyon göstermedeki başarısızlıkları dünya sisteminin karşı karşıya kalabileceği tehditleri gözler önüne sermiştir (Daalder, 2002: s.3).

Bu dönemde ABD, Avrupalı devletlerden daha fazla inisiyatif almalarını beklese de Avrupalı devletlerin daha ziyade kendi aralarındaki ekonomik bütünleşmeye odaklanmaları krizlere müdahalede ABD'nin liderliğini kaçınılmaz kılmıştır (Morales, 1994: s.91-95). Soğuk Savaş sonrasında siyasi ve iktisadi açıdan birleşen Avrupa'nın tekrar eski gücüne ve büyüklüğüne kavuşacağı düşünülmüştür. Avrupa'nın bir süper güç olarak ortaya çıkmasının düşünüldüğü bu ortamda, AB'nin yalnızca iktisadi açıdan değil, siyasi ve askerî açılardan da güçlü olmasının gerekli olduğu öngörülmüştür. Bu bağlamda Avrupa Birliği Balkanlar'daki etnik çatışmalar gibi Avrupa kıtasındaki bunalımları çözmeyi ve böylece birinci dereceden küresel bir güç olarak ortaya çıkmayı hedeflemiştir. Ancak, Soğuk Savaş'ın bitişi askerî gücün önemini başlarda beklendiği gibi azaltmamış ve Avrupalılar iktisadi gücün stratejik ve jeopolitik güç anlamına gelmediğini görmüşlerdir. Soğuk Savaş sonrası dünyanın gerçeği, Amerika Birleşik Devletleri'nin siyasi ve iktisadi bir dev olarak uluslararası sahnede tek başına durması olmuştur (Bracken ve Johnson, 1993: s.205-211).

Çin ve Rusya bir kenara bırakılırsa Almanya ve Japonya gibi ABD'nin Soğuk Savaş süresince müttefiki olan ve topraklarında Amerikan üsleri barındıran ülkelere karşı tavır almanın olanaksızlığını gören ABD Doğu Avrupa, Ortadoğu ve Doğu Asya gibi bölgelerde askerî mevcudiyetini meşru hâle getirmek için "haydut devletler" kavramını ortaya koymuş, Doğu Avrupa'da Sırbistan, Orta Doğu'da İran, Irak ve Suriye, Doğu Asya'da ise Kuzey Kore'yi dünya barışını ve güvenliğini tehdit eden devletler olarak ilan etmiştir. Burma veya Ruanda gibi totaliter diktatörlükler tarafından yönetilen ve soykırımların işlendiği ancak stratejik olarak önemsiz devletler Amerikan dış politikası tarafından göz ardı edilmiştir (Özkan, 2011: s.81).

ABD'nin Soğuk Savaş süresince sahip olduğu dış politika alışkanlıkları olan tek başına hareket etme eğilimi, provokatif tehditleri esas alan yaklaşım, çatışmaları önleme ve çözme konularına değer vermeme ve Amerikan halkını dış politika oluşturma sürecinin dışında tutma politikası ABD'nin Sovyetler Birliği'ni alt etmesine

yardımcı olmuş olabilir. Bununla birlikte bu alışkanlıkların olağanüstü bedelleri de olmuştur (Shuman ve Harvey, 1993: s.10).

ABD'li politika yapıcılarının Soğuk Savaş boyunca sadık kaldıkları beş temel ilke bu bedellerin bir nevi müsebbibidirler. Bu ilkeleri şu şekilde sıralamak mümkündür (Shuman ve Harvey, 1993: s.4):

- Güvenliğe yönelik tehditleri askerî düşmanları esas alarak belirlemek,

- Bahse konu düşmanlara korkutucu silahlar edinerek ve gerekirse bu silahları kullanarak gözdağı vermek,

- Çatışmaları kuvvet kullanımını öngörmeyen yumuşak önlemler yerine sert askerî önlemler alarak önlemek ve çözmek,

- Güvenlik politikalarını belirlerken tek başına hareket etmek ve bu sayede ABD'nin çıkarlarının korunduğundan emin olmak,

- Dış politikayı belirlerken hükümetin icracı bölümünün görev almasını sağlamak, kongreyi, eyalet ve yerel hükümetleri bu konunun dışında tutmak.

1991 yılındaki Körfez Savaşı, Amerikan ordusunun üst yönetiminin Vietnam sonrasında oluşturduğu savunma stratejisini alt üst etmiş, Körfez Savaşı ertesinde ordunun üst düzey komuta heyeti askerî konularda karar verme güçlerini kaybetmiştir. Yüksek teknolojiyle donatılmış Amerikan ordusunun gücünün farkına varan siyasetçiler askerî müdahalelere karar verme sürecinden askerleri dışlamış, Körfez Savaşı sonrasında işbaşına gelen Clinton yönetimi, Somali'den Kosova'ya birçok bölgede bahse konu askerî gücü kullanmaktan çekinmemiştir. Bu dönemde ordu üzerindeki asker kontrolü ortadan kalkmış ve Vietnam sonrasında inşa edilen sınırları kesin hatlarla çizilmiş askerî müdahale doktrininin yerini, orduyu dünyanın dört bir yanında savaşlara sokan maceracı politikalar almıştır. 11 Eylül 2001 sonrasında Afganistan'daki savaşın ardından Taliban rejiminin devrilmesiyle Bush ve yeni muhafazakârlar gözlerini Saddam yönetimine çevirmiş ve Vietnam'dan 30 yıl sonra askerlerin kaçınmaya çalıştıkları hezimet tekrar yaşanmıştır. Amerikan ordusu

amaçları önceden tanımlanmamış ve sonucu belirsiz bir savaşa sürüklenmiş, Irak'ta kurtarıcı olarak karşılanmayı bekleyen komutanlar kendilerini kanlı bir iç savaşın ortasında bulmuştur (Özkan, 2011: s.84-85).

Bugün gelinen noktada 2,5 milyon profesyonel personelden oluşan bahse konu askerî güç, dünya çapında 737 adet ,ABD'de bulunan yaklaşık 3800 adet askerî üs ve 700 milyar dolarlık devasa bir savunma bütçesi ile ABD'nin sahip olduğu temel dış politika aracı olma konumunu sürdürmektedir (Bruton, 2009: s.32).

Soğuk Savaş sonrası dönem denildiğinde ABD açısından dönemin Bill Clinton'ın göreve başladığı 1993 yılının esas alınmasının daha doğru olacağı değerlendirilmektedir. Zira, George Bush'un başkanlık yaptığı 1989-1993 dönemi bir geçiş dönemidir ve ABD'nin Soğuk Savaş sonrası dış politikasının karakterini tam olarak simgeleyen bir dönem olmaktan ziyade Soğuk Savaş izlerini taşıyan bir dönem olma özelliğini taşımaktadır.

3.2. ABD'NİN DIŞ POLİTİKASINDA NATO'NUN VE ASYA PASİFİK BÖLGESİNİN KONUMU

3.2.1. Clinton Dönemi

William (Bill) Jefferson Clinton ABD'nin 42'nci Başkanı olarak 1993 yılında görevine başlamıştır. Clinton sayesinde 1969 yılından beridir dört yıllık Carter dönemi dışında uzun süredir ilk defa bir Demokrat Partili başkanlık makamına gelebilmiştir. Clinton'un başkanlığı dünyada olağanüstü değişimlerin meydana geldiği bir döneme rast gelmiştir. Internet'in gelişimi, demokratikleşme dalgasının yayılması, sınırların belirsiz hâle gelişi, serbest pazarların ortaya çıkışı bu değişimlerin en önde gelenleri olarak sıralanabilir ("Clinton's Foreign Policy", 2000: s.18-19).

Yukarıda da ifade edildiği gibi Clinton'un iktidara geldiği dönem ABD ekonomisinin Soğuk Savaş'ın yıkıcı etkilerinin hissedildiği ve SSCB gibi büyük bir rakibin ortadan kalktığı bir döneme rastlamıştır. Bu avantajı da kullanan Clinton özellikle başkanlığının ilk döneminde ABD ekonomisinin iyileştirilmesini bir öncelik olarak belirlemiştir (Manis, ty: s.359-361).

Clinton'un ilk döneminin önceliklerini ve yönetim felsefesini yansıtan en önemli belgelerinden biri Şubat 1996 tarihli Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi'dir. Bahse konu belgede, ABD'nin geçen 50 yıllık süreçte karşı karşıya kaldığı temel güvenlik tehdidi olan Komünist yayılmanın artık ortadan kalktığı, bununla beraber daha çeşitli tehditlerle karşı karşıya kalındığı ifade edilmiştir. Bahse konu tehditler, etnik çatışmalar, serseri devletler, kitle imha silahlarının yayılması, çevresel bozulma, hızlı nüfus artışı, örgütlü suçlar, terörizm, uyuşturucu kaçakçılığı şeklinde sıralanmıştır. Bu tehditlerin sınır tanımayan tehditler olduğu vurgulanmak suretiyle geçmişten daha farklı bir anlayışa ihtiyaç duyulduğu da ifade edilmiştir. Bu kapsamda ABD'nin güçlü bir ordusu ve iletişim ağıyla güçlendirilmiş küresel bir ekonomisi bulunduğu ve bu sayede daha fazla iş ve yatırım yapma olanağının da bulunduğu vurgulanmıştır. Söz konusu belgede yeni fırsat ve tehditlere odaklanılmak suretiyle temel hedefler şu şekilde belirlenmiştir:

- Güvenliğin dünyanın tüm bölgelerinde hazır bulunan askerî kuvvetler marifetiyle sağlanması,

- Amerika'nın ekonomik yeniden canlandırılması faaliyetlerinin güçlendirilerek devam ettirilmesi,

- Tüm dünyada demokrasinin teşviki ve yayılmasının sağlanması ("A National Security Strategy of Engagement and Enlargement", 1996).

Clinton döneminde, Bosna'da kapsamlı bir barış anlaşmasına aracılık edilmiş, Makedonya'da ortaya çıkan çatışmanın daha da yayılması önlenmiş, NATO'nun Barış İçin Ortaklık programı başlatılmış, NATO'nun genişlemesi için süreç başlatılmış, Rusya ile Balistik füzelere ilişkin anlaşmalar imzalanmış, Ukrayna, Kazakistan ve Belarus'un Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Anlaşmasına dâhil olmaları ve

söz konusu ülkelerin nükleer silahtan arındırılmaları sağlanmış ve böylece START I Antlaşması'nın yürürlüğe girmesinin yolu açılmış, Kuzey Kore'nin nükleer programının ilk önce durdurulması ve bilahare tamamen ortadan kaldırılması için çerçeve üzerinde anlaşmaya varılmış ve İngiltere ile Kuzey İrlanda halkı arasındaki çabalara yeni bir ivme kazandırılması için diplomatik çaba gösterilmiştir ("A National Security Strategy of Engagement and Enlargement", 1996).

Clinton'un ilk döneminde Soğuk Savaş'ın kutuplaştırıcı yaklaşımı ve çevreleme felsefesinden vazgeçilmiş ve "angajman" ve "genişleme" konuları ön plana çıkmıştır. Bill Clinton yönetimi ilk döneminde görüldüğü üzere daha ziyade ekonominin iyileştirilmesi konularına eğilmiş ve 1994 yılındaki Kongre seçimlerinde Cumhuriyetçilerin çoğunluğu ele geçirmesiyle birlikte bu eğilim daha da kuvvetlenmiştir. 1996 yılında yapılan başkanlık seçimlerinde Bill Clinton dış politika konularına daha fazla önem vermiş ve Franklin D. Roosevelt'ten beridir ikinci dönem seçilen ilk Demokrat Partili olarak 1997 yılında ikinci defa başkanlık koltuğuna oturma şansını yakalamıştır ("William J. Clinton").

Clinton'un ikinci başkanlık döneminin hemen başında yayınlanan ABD'nin Millî Güvenlik Strateji Belgesi ikinci döneme bakışını çok açık bir biçimde ortaya koyan bir belgedir. Bahse konu belgenin başlangıç bölümünde temel hedefler olarak,

- Güvenliğin etkin diplomasi ve savaşmaya ve kazanmaya hazır askerî kuvvetler ile sağlanması,
- Amerika'nın ekonomik refahının artırılması,
- Demokrasinin tüm dünyada geliştirilmesi ve desteklenmesi,

olarak sıralanmıştır ("A National Security Strategy for A New Century", 1997).

Bir önceki güvenlik stratejisinden farklı olarak belgenin başlangıç bölümünde yeni bir yüzyıla girerken dünyanın yeni yapılara ihtiyaç duyduğu ve entegrasyonun önemi vurgulanmış ve bu amaca ulaşmak için yapılacaklar altı başlık altında toplanmıştır ("A National Security Strategy for A New Century", 1997).

a. Barış İçinde, Bölünmemiş ve Demokratik Bir Avrupa'nın Teşvik Edilmesi:

Bu başlık altında Avrupa'nın istikrarlı ve barış içinde olmasının ABD'nin daha güvenli olması anlamına geleceği ifade edilmiş, NATO'nun Avrupa'nın batısının güvenliğini sağlamak için kurulduğu, bununla birlikte artık doğusunun da bu çerçeveye alınmasının gerekli olduğu vurgulanmıştır. Bu kapsamda NATO'nun genişleyeceği, bunu yaparken de güçlü bir NATO-Rusya ortaklığına ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. Barış İçin Ortaklık programının güçlendirileceği ve NATO ile Ukrayna arasında geliştirilmiş bir ilişkinin tesis edileceği bu başlık altında ifade edilmiştir.

b. Pasifik Bölgesine de En Az Atlantik Bölgesi Kadar İlgi Gösterilmesi:

Son dört yılda istikrarlı, müreffeh bir Asya-Pasifik bölgesi için ciddi gelişimlerin sağlandığı, bu bağlamda Japonya, Güney Kore, Avustralya ve ASEAN (The Association of Southeast Asian Nations- Güneydoğu Asya Milletleri Birliği) üyesi dost ve müttefikler ile daha yakın bağların kurulmaya çalışıldığı ifade edilmiştir. Bölgedeki güvenliğe yönelik tehditler kapsamında Kuzey Kore'nin nükleer programının durdurulması ve iptal edilmesinin sağlanması için çaba gösterilmesinin gerekliliği vurgulanmış, Asya-Pasifik ekonomisinin dünya ekonomisine entegrasyonu için girişimlerin sürdürülmesinin, Çin ile daha ileri bir diyalog seviyesine geçilmesinin ve Çin'in uluslararası toplumun sorumlu ve aktif bir üyesi hâline getirilmesinin önemine vurgu yapılmıştır.

c. Amerikan Halkının Küresel Ekonomiden Daha Fazla Yararlanması:

Bu başlık altında, yurtdışına açılan ekonomik engellerin kaldırılması ve yurtiçinde de yeni iş imkânlarının yaratılmasının bir misyon hâline getirildiği, son dört yılda 200'den fazla ticaret anlaşmasının imzalandığı ve bu sayede dünya pazarlarının Amerikan mallarına daha da fazla açık hâle getirildiği ve bugün ABD'nin dünyanın bir numaralı ihracatçısı konumuna getirildiği ifade edilmiştir. Şimdi de özellikle Asya ve Latin Amerika bölgelerinde bu momentumun yakalanmasının gerekli olduğu vurgulanmıştır.

ç. ABD'nin Bir Barış Gücü Olarak Devamı:

Bu başlık altında ABD'nin Ortadoğu'dan Haiti'ye, Kuzey İrlanda'dan Orta Afrika'ya kadar dünyanın tüm bölgelerinde barışın sağlanması için yılmayan bir güç olması gerektiği ifade edilmiştir. Makul risklerin alınmasıyla uzun vadede daha yüksek bedeller ödenmesinin önüne geçilebileceği ifade edilirken, bu yaklaşımın tüm devletlerin geleceğe daha umutla bakmasını ve geçmişin nefretlerinden arınmalarını sağlayacağı belirtilmiştir. Bu çerçevede Bosna Hersek'te ulaşılan barış anlaşmasının NATO'nun da yardımıyla desteklenmesinin önemi vurgulanmıştır.

d. Ortaya Çıkan Yeni Güvenlik tehditleriyle Mücadele:

Bu başlık altında güvenliğe tehdit oluşturan güvenlik tehditleri, kitle imha silahları, terörizm, uluslararası suç, uyuşturucu ticareti, yasadışı silah ticareti ve çevresel bozulma olarak sıralanmıştır. Nükleer silahların yanlış ellere düşmesinin engellenmesi için faaliyetlere devam edildiği, kara mayınları ve kimyasal silahların güvenlik tehditleri olarak varlıklarını devam ettirdikleri ifade edilmiştir. Bu çerçevede, nükleer testlerin durdurulması ve kimyasal silahların yasaklanması konusundaki anlaşmalar tarihi başarılar olarak tanımlanmış ve Rusya ile birlikte nükleer silahların % 80 oranında azaltılması için çalışmaların devam ettiği ifade edilmiştir.

e. Askerî Gücün İdamesi ve Geliştirilmesi:

Sayılan tüm tehditlerle mücadelede diplomatik ve askerî araçlara sahip olmanın önemi vurgulanmış ve silah modernizasyonları ve askerî personelin ihtiyaçlarının karşılanması çerçevesinde yapılan harcamaların artırılmasının gerekliliği ifade edilmiştir.

Görüldüğü gibi, ortaya konan hedefler ekonomik sorunları konusunda birinci dönemde ciddi atılımlar sağlamış ve Soğuk Savaş sonrası uluslararası toplumu bekleyen tehditlerle başa çıkmanın ABD'nin millî çıkarları açısından önemini kavrayan bir yönetimin hedefleridir. Clinton, ikinci döneminde ekonomik gelişme konusundaki ilgisini kaybetmeden dış sorunlara daha fazla ilgi göstermeye başlamıştır. Daha sonra 1998 ve 2000 yıllarında yayınlanan Millî Güvenlik Strateji Belgeleri de benzer içeriğe sahip olmuştur.

Bu dönemde ABD, BM Güvenlik Konseyi kararı olmaksızın Kosova'ya müdahale etmiş, Kuzey İrlanda, Kıbrıs ve Türk-Yunan Sorunları, Kuzey-Güney Kore, Çin-Tayvan anlaşmazlıkları ve Ortadoğu'da Barış süreci konularına müdahil olmuş ve liderliğini tüm dünyaya ispatlamaya çalışmıştır. İzlenen aktif dış politikanın, Clinton'un özellikle ikinci döneminde yaşadığı ve neredeyse başkanlıktan azledilmesi sonucunu doğuracak skandallardan (Lewinski ve Whitewater Skandalları) dikkatleri kaçırma çabasının bir sonucu olduğu değerlendirmeleri dile getirilmiştir (Önal, 2010: s.84-85).

Clinton'un sekiz yıl süren başkanlığı süresince ABD'nin Soğuk Savaş yaklaşımlarından kurtulduğu ve 21'nci yüzyıla geçiş dönemi olarak adlandırabileceğimiz bir dönemi ekonomisini ve dünya siyasetindeki yerini güçlendirerek çıktığını söylemek yanlış olmayacaktır. ("President William J. Clinton: Eight Years of Peace, Progress and Prosperity").

Yaklaşık 45 yıl süren Soğuk Savaş döneminin tüm dünyayı ve temelde de iki bloğun başındaki SSCB ve ABD'yi menfi biçimde etkilediği bir ortamdan zaferle çıkan ABD'yi sekiz sene boyunca yöneten Bill Clinton, tüm enerjisini ABD'nin ekonomisini bu olumsuz etkilerden arındırmaya harcamıştır. Bilhassa başkanlığının ilk döneminde dış politika konularını gündeminin arka sıralarına yerleştirmiş olsa da ABD gibi bir devletin kendisini dünyanın sıcak noktalarından uzak tutmasının imkânsızlığı karşısında ikinci döneminde uluslararası toplumun da beklentileri paralelinde daha aktif bir dış politika profili çizmiştir.

3.2.2. George W. Bush Dönemi

George W. Bush 2001 yılında başkanlığa seçilmiştir. Bush'u Soğuk Savaş'ın sona erdiği ve ertesindeki iki başkan olan baba Bush ve Clinton'dan ayıran en önemli özelliği seleflerinin aksine Soğuk Savaş gündeminden uzak bir dış politika izlemesi ya da izlemek zorunda kalması olmuştur.

George W. Bush'un ABD başkanı olmasından yaklaşık sekiz ay sonra ABD tarihinin en önemli olaylarından biri gerçekleşmiş ve ABD ilk kez kendi topraklarında saldırıya uğramıştır. 11 Eylül 2001'de gerçekleştirilen terör saldırıları ABD dış

politikasını çarpıcı biçimde değiştirmiştir. ABD'nin dünyaya bakışı bu saldırıyla birlikte Pearl Harbor'da yaşanan şoka benzer biçimdeki bir şokla büyük bir değişime uğramıştır.

11 Eylül saldırılarının psikolojik açıdan Pearl Harbor ve jeopolitik açıdan ise 1950 yılında Güney Kore'nin komünistler tarafından işgal edilmesine benzer etkiler yarattığı söylenebilir. Her iki saldırı da icra edildikleri dönemde toplumda korku oluşturmuş ve intikam hissinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bundan daha da önemlisi Amerikan gücünün kullanılması hususunda toplumun gösterebileceği direnç kendiliğinden ortadan kalkmıştır (Rose, 2015: s.5).

Bu saldırının arkasından kabul edilen Ulusal Güvenlik Stratejisi ile birlikte Önleyici Savaş, Demokrasinin Yayılması ve Gönüllüler Koalisyonu kavramları dünya gündemine yerleşmiştir. 11 Eylül saldırılarından tam bir yıl sonra yayınlanan ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi incelendiğinde özetle şu hususlar göze çarpmaktadır ("The National Security Strategy of United States of America", 2002):

Strateji Belgesi'nin giriş bölümünde ABD'nin dünyada eşi olmayan askerî bir güç, ekonomik ve siyasi nüfuza sahip olmakla beraber bu gücü yalnızca kendi çıkarına olacak şekilde kullanmama kararlılığı ifade edilmektedir. Belgede ayrıca, hükümetin en başta gelen görevinin düşmanlara karşı Amerikan ulusunun korunması olduğu dile getirilirken, bugün bu görevin yerine getirilmesinin daha zor olduğu, çünkü düşmanın nitelik değiştirdiği ve devletlerin yerini terörist şebekelerin aldığı belirtilmektedir. Bu şebekelere mensup tek bir bireyin bir tankın verebileceği zarardan fazlasını verme kabiliyetine sahip olduğu da vurgulanmaktadır. Yeni tehditle mücadelede elde bulunan araçlar ise askerî güç, daha iyi anavatan savunması, istihbarat ve terörist finansmanının kesilmesi olarak sıralanmıştır. Terörizme karşı verilecek mücadelenin ne kadar süreceğinin bilinmediği de ayrıca belirtilmiştir. Strateji Belgesi'nde Rusya ve Çin'den de açıkça bahsedilmekte ve bu iki devletin terörizme karşı ABD ile beraber hareket etmesi ve kendi demokratik gelişimlerinin hızlanarak sürmesine verilen önem vurgulanmaktadır. ABD'nin Birleşmiş Milletler, Dünya Ticaret Örgütü, Amerikan Devletleri Örgütü ve NATO gibi örgütlere olan taahhütlerini sürdürmekle beraber uzun yıllardır varlığını sürdüren bu örgütleri destekleyici tarzda Gönüllüler

Koalisyonlarına da ihtiyaç duyulduğuna dikkat çekilmiştir. Strateji Belgesi'nin belki de en önemli bölümü Ön alıcı ya da Önleyici Hareket (Preemptive Action)'ten bahsedilen bölümdür. Bu kapsamda, teröristlerin emare vermeden büyük saldırılar gerçekleştirebileceği değerlendirmesine bağlı olarak ABD'nin saldırı gerçekleşmeden önleyici tedbirleri hayata geçirebileceği ve bunun da meşru bir hak olduğu vurgulanmaktadır ("The National Security Strategy of United States of America", 2002).

17 Eylül 2002 tarihli Strateji Belgesi'nde 11 Eylül saldırılarının aynı zamanda NATO'ya karşı yapılan bir saldırı olduğu da ifade edilerek, Kuzey Atlantik Antlaşması'nın öz savunmayı düzenleyen 5'nci maddesinin NATO'nun kurulduğu günden bu yana ilk defa hayata geçirildiği de ayrıca vurgulanmıştır. Bununla birlikte yeni tehditlerin ortaya çıktığı bir dünyada NATO'nun da yeni bir yapı ve yeni imkân ve kabiliyetlere ihtiyaç duyacağı, bu kapsamda tehdit ortaya çıkar çıkmaz buna mukabele edecek dinamik yapıya sahip, hemen harekete geçebilecek özel eğitimli güçlerin oluşturulması gerektiği ifade edilmiştir. Tam burada NATO'nun ittifak çıkarlarının tehdit edildiği her yerde harekât icra etmesi gerektiği ifade edilerek NATO'nun dünyanın her yerinde görev yapabileceği de ima edilmiş ve NATO'nun genişlemesine olan ihtiyaç da vurgulanmıştır ("The National Security Strategy of United States of America", 2002).

Strateji Belgesi'nin yayınlanması sonrasında 2003 yılında ABD Irak'ı işgal etmiş ve Afganistan'daki gücünü her geçen gün artırarak 2002 Strateji Belgesi'nde sıraladığı amaçlarına uygun bir hareket tarzı sergilemiştir.

NATO kuruluşundan itibaren değişik dönemlerde önemli badireler atlatmış ve birtakım krizler yaşamış bir örgüttür. 1956 Süveyş Krizi, ABD'nin Vietnam'da yürüttüğü savaş kapsamında Avrupalı devletlerin muhalefeti, Fransa'nın 1967 yılında NATO'nun askerî kanadından ayrılması, 1979 yılında Sovyetlerin Afganistan'ı işgali sonrasında ittifak içinde ortaya çıkan görüş ayrılıkları, 1980'li yılların başında Avrupa'da orta menzilli nükleer füzelerin konuşlanmasına Avrupalı devletlerin karşı çıkışı ve 1990'ların başında Balkanlar'da yaşanan krize yönelik yaklaşımlardaki

farklılıklar bu krizlere yönelik en önemli örnekleri teşkil etmektedirler (Sloan, 2008: s.2).

11 Eylül saldırıları sonrasında yukarıda sıralanan krize benzer bir krizle karşı karşıya kalınmıştır. Bush'un temel stratejisi görünürde terörizme karşı geniş bir uluslararası koalisyonun kurulması üzerine yükseliyormuş gibi görünse de gerçekte ABD tek taraflı bir yaklaşımı benimsemiş ve NATO'nun kurumsal altyapısı icra edilen faaliyetlerde göz ardı edilmiştir. Bu eğilim ABD ile Avrupa arasında ciddi bir uçurumun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bunda en büyük payın özellikle Soğuk Savaş sonrasında Avrupalı devletlerin Sovyetler Birliği tehdidinin ortadan kalkmasına bağlı olarak savunma harcamalarını büyük oranda azaltmaları olduğu, bu yaklaşımın bir sonucu olarak da ABD'nin Avrupalı devletlerin yeteneklerine olan güvensizliğin ABD'yi tek yanlı bir tutum içine sürüklemesi olmuştur (Sloan, 2008: s.3).

ABD'nin Irak'ı işgali öncesinde Almanya, Birleşmiş Milletler'den uygun bir kararın çıkması hâlinde dahi harekâtta yer almayacağını ilan etmiş, 2003 yılı başlarında Almanya, Belçika ve Fransa'nın, Irak'ın saldırılara karşılık vermesi hâlinde Türkiye'ye destek verip vermeyecekleri yönündeki sorgulayıcı yaklaşımları NATO'nun güvenlik taahhüdüne yönelik şüphelerin ortaya çıkmasına ve ittifak ruhunun zedelenmesine neden olmuştur. Sonuç olarak Bush yönetiminin Irak'ı işgal kararı NATO'nun birlikteliğine ve dayanışma ruhuna ciddi bir zarar vermiştir (Sloan, 2008: s.4-5).

George W. Bush'un 2004 yılında yapılan başkanlık seçimleri neticesinde tekrar iktidara gelmesi üzerine Irak Savaşı nedeniyle Avrupa ile bozulan ilişkileri onarma gayreti içine girilmiştir. Bush'un ikinci döneminin başında 2006 yılında ikinci bir Ulusal Güvenlik Belgesi yayınlanmıştır.

Bahse konu belgenin giriş bölümünde açıkça "ABD'nin savaşta olduğu" ifade edilirken ABD'nin izlediği dış politika kısaca "idealist hedeflere ulaşmak için realist icraat" şeklinde bizzat başkan tarafından kaleme alınan giriş bölümünde açıkça ifade edilmiştir. Yine aynı bölümde ABD'nin dış politikasının iki sacayağı üzerine bina edildiği, bunlardan birincisinin özgürlük, adalet ve insan hakları kavramlarının korunması ve yaygınlaştırılması, ikincisinin ise stratejinin hayata geçirilmesi sırasında

ortaya çıkabilecek zorlukların dünya demokrasilerine liderlik etmek suretiyle üstesinden gelmek olduğu ifade edilmiştir ("The National Security Strategy of United States of America", 2006).

Ulusal Güvenlik Stratejisi'nin NATO'ya ilişkin bölümünde, NATO'nun ABD'nin dış politikasında hayati bir sacayağı olarak varlığını devam ettirdiği, genişlemeye devam ettiği, dünyada barış ve istikrarın sağlanması için sınırlarının ötesinde faaliyet gösterdiği vurgulanmıştır. NATO'nun Rusya, Ukrayna gibi kilit öneme sahip Avrupalı devletlerle ortaklık ilişkileri tesis ettiği, NATO komuta yapısında, yeteneklerinde ve temel usullerinde reformların hayata geçirilmesinin NATO'nun etkinliğinin artırılması açısından zaruri olduğu belirtilmiştir. İttifak'ın kapılarının NATO standartlarını sağlayan tüm devletlere açık tutulması gerektiği ve ayrıca Avrupa Birliği başta olmak üzere ilgili tüm uluslararası kurum ve kuruluşlarla etkin bir iş birliğinin başarı için kaçınılmaz olduğu da ifade edilmiştir. Bu bölümde Avrupa'nın ABD açısından önemine vurgu yapılmış ve Avrupa'nın ABD'nin en eski ve en yakın müttefiklerini barındırdığı, bu devletlerle ilişkilerin ortak değerler ve çıkarlar üzerine yükseldiği ayrıca vurgulanmış, İngiltere ile ABD arasındaki özel ilişkiye bilhassa değinilmiştir ("The National Security Strategy of United States of America", 2006: s.38-39).

2000-2008 yılları arasındaki Bush dönemi Afganistan ve Irak'ın işgalinin ardından ABD ekonomisini vuran kriz ve Demokrat aday Obama'nın başkanlığa seçilmesiyle son bulmuştur. Realist ve liberal birçok akademisyen bu sekiz yılı Cheney, Rumsfeld, Wolfowitz gibi üst düzey devlet adamlarının, dış politika konularına vakıf olmayan Başkan Bush'u da etkileri altına alarak bütün dünyaya hükmedecek Amerikan imparatorluğunu kurma planlarını uygulamaya koydukları yanlışlarla dolu bir dönem olarak tanımlamışlardır (Özkan, 2011: s.86).

3.2.3. Obama Dönemi

George W. Bush'un iddialı ve saldırgan olarak nitelenebilecek başkanlık dönemi sonrasında ABD tarihinde bir ilk gerçekleşmiş ve siyahi biri ABD Başkanı olarak seçilmiştir. Başkanlık kampanyası boyunca "Değişim" kavramını ön plana çıkaran Barrack Hussein Obama göreve başlar başlamaz uluslararası diplomasi ve iş birliğini güçlendirme konusundaki çabaları nedeniyle 2009 Nobel Barış Ödülü'ne de layık görülmüştür ("The Nobel Peace Prize 2009").

Nobel Barış Ödülü'nü alırken yaptığı konuşmada başkanlığı döneminde izleyeceği dış politikaya ilişkin değerlendirmelerde de bulunan Obama, ulusların kuvvet kullanımına ilişkin normlara uymalarının bir zorunluluk olduğunu, Amerika'nın hayati ulusal çıkarları haricinde yalnız başına hareket edemeyeceğini, baskıcı rejimlerle temas içinde olunması gerektiği, zira bu rejimlerin tavırlarını değiştirmek için açık bir kapıya ihtiyaç duyduklarını ifade etmiştir (Kaplan, 2016: s.47-48).

Obama'nın başkanlık dönemi boyunca bu konuşmadaki ilkelerle uyumlu bir dış politika izlediği söylenebilir. Bu kapsamda, gereksiz askerî maceralara atılmaktan kaçınmış, hiçbir sonuç alınamayacağı düşünülen diplomatik pazarlıklar konusunda sabırlı davranmış, Küba ile ilişkilerin yeniden tesis edilmesi ve İran'ın nükleer programından vazgeçirilmesi konusunda başarı sağlamıştır (Kaplan, 2016: s.62).

Obama sorulan bir soru üzerine dış politikasını tanımlarken dünyada temel dört eğilimin bulunduğunu, bunların izolasyonculuk, realizm, liberal müdahalecilik ve uluslararasıcılık (internationalism) olduğunu, kendisinin açık bir şekilde uluslararasıcı bir dış politikayı savunduğunu ve bu kapsamda uluslararası örgütleri ve normları güçlendirmek için çalıştığını ifade etmiştir (Goldberg, 2016: s.77).

Obama, baba Bush'un ve özelde de onun ulusal güvenlik danışmanı Brent Scowcroft'un hayranı olduğunu değişik ortamlarda dile getirmiştir. Söz konusu ekibin Soğuk Savaş'ı sona erdirmesi, Saddam Hüseyin'i Kuveyt'ten çıkarması ve Çin ile olan ilişkileri belli bir düzlemde tutabilmeleri bu hayranlığın temel sebepleri olarak sıralanabilir (Goldberg, 2016: s.73).

Obama'nın başkanlığa gelir gelmez temel odağı ABD'nin iç sorunları olmuştur. Bu çerçevede attığı ilk adımlar da Ortadoğu ve Afganistan'da yürütülmekte olan yüksek maliyetli harekâtlara yönelik gerçekleşmiştir (Bew, 2016: s.13).

Obama'nın ilk döneminde ABD'nin Ortadoğu'da müdahalesini gerektirebilecek sorunlar, El-Kaide'nin oluşturduğu tehdit, İsrail'in güvenliğinin sağlanması ve İran'ın nükleer bir güç hâline gelmesi olarak belirlenmiştir. Bu sorunların arasında Suriye'deki Esad rejimi yer almamıştır (Goldberg, 2016: s.73).

Obama, ABD Başkanı olarak görevinin bir bölümünün de dünyadaki diğer devletlerin ABD'nin liderlik etmesini beklemeden sorumluluk alarak harekete geçmelerini sağlamak olduğunu düşünmektedir. Obama'ya göre cihatçı terör, Rusya'nın maceracılığı ve Çin'in gelişen gücü karşısında liberal uluslararası sistemin korunması ancak diğer devletlerin ABD ile yük paylaşması hâlinde mümkün olabilecektir. Obama bu konuda o kadar kararlıdır ki, bir NATO standardı olan savunmaya bütçeden ayrılan %2'lik payın altına düşmesi hâlinde İngiltere'nin ABD ile "özel ilişkisi" nin devam etmesinin dahi mümkün olamayacağını ifade etmekten kaçınmamıştır (Goldberg, 2016: s.78).

ABD Başkanı Obama başkanlık görevine geldiğinde Pasifik bölgesinde doğan ilk ABD Başkanı da olmasının etkisiyle Asya kıtasına odaklanmıştı. Ona göre Asya geleceği temsil ediyordu ve Afrika ve Latin Amerika daha fazla ilgiyi hak etmekteydi. Avrupa kıtası istikrarlı bir yapıya sahipti ve Amerikan ilgisine çok fazla ihtiyaç duymamaktaydı. Ortadoğu bölgesi ise uzak durulması gereken bir bölgeydi ve Amerikan enerji sektöründeki devrim sayesinde Ortadoğu'nun Amerikan çıkarları ve ekonomisi açısından hayati bir önemi de bulunmamaktaydı. Ancak, Obama'nın Ortadoğu'ya ilgisini petrol yerine başka bir faktör celp etti: IŞİD Terörü. 2014 yılının sonbaharında IŞİD'in Irak'ın Musul şehrini ele geçirmesi, ABD'nin tehdidi doğru değerlendiremediği ve Irak ordusunun yetersizliği gerçeğini ortaya koydu (Goldberg, 2016: s.81).

Başkan Obama terörizmin gündeminin büyük bir bölümünü almasından oldukça rahatsız olduğunu değişik ortamlarda dile getirmekten kaçınmamıştır. Obama'nın iktidara gelmesinden itibaren önceliği her zaman Asya olagelmiştir.

Amerika'nın geleceğinin Asya'da yattığına inanan Obama Çin'in yükselişinin dikkatle izlenmesi gerektiğini ve bunun ABD'nin uzun vadeli çıkarları açısından hayati önemi haiz olduğunu düşünmektedir. Bu kapsamda, başkanlığa geldiği ilk günden itibaren Asya ülkeleri ile ilişkileri geliştirmeye ve bu ülkeleri ABD'nin etki alanına alma gayreti içine girmiştir. Obama'nın Savunma Bakanı Ashton Carter bu ilgiyi ifade ederken, Obama'nın gündemini meşgul eden Ortadoğu'dakiler gibi diğer sorunların yoğun olarak yaşandığı zamanlarda bile başkanın ABD'nin Asya'daki durumunu sorduğunu ifade etmiştir (Goldberg, 2016: s.82-83).

Bununla birlikte, Obama döneminin en büyük trajedisi başlangıçta Ortadoğu'dan uzaklaşarak Asya-Pasifik bölgesine odaklanılması hedeflenmişken, eski dünyanın bitmek tükenmek bilmeyen krizlerinin enerjisini bu konuya vakfetmesini engellemesi olmuştur (Kaplan, 2016: s.59).

Obama kendisine sorulan bir soruya verdiği cevapta önümüzdeki dönemde en önemli sorunlar olarak sırasıyla iklim değişikliği, Çin'in yükselişi ve Rusya'nın yaklaşımını gördüğünü ifade etmiştir. İklim değişikliğinin uzun süreli ve dünyanın karşılaştığı sorunları daha da içinden çıkılmaz hâle getirebilecek bir sorun olduğunu, Çin'in kavgacı ve milliyetçilikten uzak bir tutum sergilemesi hâlinde uluslararası sistemin idamesinde iyi bir ortak olabileceğini, bununla beraber bunun tam tersi bir yaklaşıma sahip olması durumunda büyük bir sorun olarak ortaya çıkabileceğini, Rusya'nın ise büyük devlet olduğunu ispat etmek için askerî faaliyetleri kullanmaya devam etmesi hâlinde ABD'nin karşı karşıya kalabileceği önemli bir sorun hâline gelebileceğini ifade etmiştir (Goldberg, 2016: s.88-89).

Obama başkanlığı süresince ABD'nin hasımları ve düşmanlarıyla temas hâlinde bulunarak sorunları çözmeye çalışmıştır. Bu kapsamda, İran ile dolaylı da olsa ilişki kurmaya çalışmış, Rusya ile ilişkileri resetlemek için çaba sarf etmiş ve Çin ile ilişkileri iş birliği seviyesine çıkarmak için girişimlerde bulunmuştur. Obama bunların yanısıra Kuzey Kore, Küba, Burma ve Suriye ile de temas kurmuştur. 2010 yılında yayımlanan ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde bu yaklaşımın bir yansıması olarak Çin, Hindistan ve Rusya gibi kilit öneme sahip devletlerin yanısıra gelişmekte olan

Brezilya, Güney Afrika ve Endonezya gibi devletlerle de ilişkilerin iyileştirilmesi ve temas hâlinde olunması bir hedef olarak yerini almıştır (Lobell, 2013: s.261).

Obama yönetimi konusunda genel bir eleştiri başkanın zor kararlar almaktan kaçınması şeklinde tezahür etmiştir. Söz konusu eleştiriler, ABD'nin insan kaybına neden olacak ya da mevcut krizi derinleştirecek ise askerî gücün kullanımından kaçınılması ve sert uyarıların ardından herhangi bir önlemin hayata geçirilmemesinin ABD'nin güvenilirliğine zarar verdiği şeklinde ortaya çıkmaktadır (Kaplan, 2016: s.47).

Obama herhangi bir soruna bakarken iki üç adım ilerisini düşünerek hareket etmeyi yeğlemektedir. Bu konuda onu eleştirenler bunun güç kullanma seçeneğinden kaçınmak için kullanılan bir teknik olduğunu savunmaktadırlar. Rusya'nın Ukrayna'yı işgal üzerine konunun ABD'nin hayati çıkarlarının içinde yer almadığını savunan Obama "eğer ben Kanada'yı ya da Meksika'yı işgal etmek istesem kimsenin yapabileceği bir şey olmaz. Aynı durum Rusya ve Ukrayna için de geçerli" diyebilecek kadar sıra dışı bir yaklaşımı savunmaktan çekinmemektedir (Kaplan, 2016: s.60-61).

Obama, başkanlığı boyunca sınırlı hedeflere yönelik yalnızca asgari seviyede askerî güç kullanımına müsaade etmiştir. Obama yönetimi Suriye'den Ukrayna'ya, Yemen'den İran'a tüm sorunlarda yeni bir bataklığa saplanmaktan daima kaçınmıştır. Obama ulusal güvenlik araçları olarak kara gücünün kullanımından ziyade havadan bombalama, insansız hava araçları, yaptırımlar ve müzakereler yoluyla sorunların çözümünü yeğlemiştir (Rose, 2015: s.7).

Obama'nın başkanlık dönemi boyunca biri 2010, diğeri 2015 yılında olmak üzere iki adet Ulusal Güvenlik Stratejisi Belgesi yayınlanmıştır. Obama'nın yukarıda belirtilen dış politika yaklaşımlarını yansıtan söz konusu belgelerden 2010 yılında yayınlanan strateji belgesinde NATO'ya vurgu "Kuvvet Kullanımı" ve "Avrupa İle İlişkiler" bölümlerinde yapılmıştır. Bu kapsamda; kuvvet kullanımının bazen gerekli hâle gelebileceği, savaş seçeneğinden önce mümkün olan her yolun denenmesinin bir zaruret olduğu, ancak güç kullanmanın kaçınılmaz hâle gelmesi durumunda da NATO ve BM gibi organizasyonlar ile geniş bir uluslararası desteğin sağlanmasının gerekli olduğu ifade edilmiştir (U.S. National Security Strategy, 2010: s.22).

Ulusal Güvenlik Belgesi'nin Avrupa İle İlişkiler bölümünde, NATO'nun 27 üyesiyle dünyadaki en önde gelen güvenlik ittifakı olduğu, Avrupalı müttefiklerinin de katılımıyla NATO'nun ortak savunma imkânının da güçlenmesiyle güvenliğin en üst seviyede sağlanmasının, tehditlere yönelik caydırıcılığın artırılmasının ve temelde müttefik ülkelerin halklarının korunmasının mümkün olacağı dile getirilmiştir. Bu noktada 2010 yılında yayınlanan NATO'nun Stratejik Konsepti'ne gönderme yapılmış ve bahse konu konseptin 21'nci yüzyılın tüm tehdit ve risklerine değineceği ve Avrupa güvenliği açısından sağlam bir temel teşkil edeceği vurgulanmıştır. ABD'nin NATO'yu kuran Kuzey Atlantik Antlaşması'nın 5'inci maddesinde öngörülen ortak savunma taahhüdüne bağlılığı bir kez daha yinelenmiştir (U.S. National Security Strategy, 2010: s.41-42).

2015 yılında yayınlanan ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi Belgesi'nde "Güvenlik", ve "Uluslararası Düzen" başlıkları altında NATO'ya vurgu yapıldığı görülmektedir. Güvenlik başlığı altında, NATO'nun dünyanın en önde gelen çok taraflı ittifakı olduğu, NATO'nun tarihinde hiç olmadığı kadar güçlü ve ayrılmaz bir bütün olduğu belirtilmiştir (U.S. National Security Strategy, 2015: s.7).

"Uluslararası Düzen" başlığı altında ise NATO'nun dünyanın bilinen en güçlü ittifakı olduğu ve genişleyen küresel güvenlik ağının merkezinde yer aldığı ifade edilmiştir. Ayrıca, ABD'nin NATO üyelerine yönelik ortak savunma taahhüdünün sarsılmaz bir sağlamlıkta devam ettiği vurgulanmış, İttifak'ın sadece ortak savunma değil, aynı zamanda krizlere müdahale ve ortak güvenlik çerçevesinde de her açıdan hazır olduğu vurgulanmıştır (U.S. National Security Strategy, 2015: s.25).

Görüldüğü gibi Rusya'nın 2014 yılında Kırım'ı ilhakı sonrasında ABD, Avrupalı müttefiklerine yönelik savunma taahhüdünü güçlü bir biçimde yinelemiş ve NATO'nun bu çerçevedeki önemini hatırlatarak Rusya'ya karşı caydırıcılığı artırmayı hedeflemiştir.

3.2.4. Trump Dönemi

Franklin Roosevelt yönetiminden beridir arka arkaya iş başına gelen 13 ABD başkanının tamamının ortak olduğu nokta ABD'nin küresel liderlik pozisyonunun korunması olmuştur. Dış politikaya ilişkin detaylar değişiklik gösterse de ABD'nin tüm dünyaya verdiği açık mesaj, ABD'nin kendi refahıyla ilgili olduğu kadar tüm dünyanın güvenlik ve refahını da önceledeği olmuştur. Bu durum Donald Trump'ın milliyetçi söylemiyle değişmektedir. ABD'nin çıkarlarını açık bir biçimde ön plana çıkaran ve bunu yaparken de dünyanın ve özellikle de ABD'nin müttefiklerinin çıkar ve düşüncelerinin ne olduğuna pek de önem vermeyen söylem ve eylemleri nedeniyle ABD'nin dış politika ve ekonomide daha önce emsali görülmemiş bir kırılma yaşadığını ifade etmek yanlış olmayacaktır. Trump'ın görevde olduğu yaklaşık 1,5 senelik süre içerisinde ABD'nin geleneksel müttefikleri ile açık ve yaşamsal görüş ayrılıklarına düşmesi, daha önceden imzalanmış olan ticaret anlaşmalarını bir çırpıda iptal etmesi, Paris iklim anlaşmasını tanımaması, Çin'e yönelik ticaret sınırlamalarını artırması ve İran ile yapılan nükleer anlaşmayı iptal etmesi 1945 yılından beri ABD'nin liderliğindeki dünya düzeninin, diğer bir deyişle Pax Americana'nın sonunun geldiği düşüncesinin güçlenmesine neden olmuştur (Patrick, 2017: s.52).

1945 yılından beridir Amerika Birleşik Devletleri dünya düzeninin savunucusu rolünü oynamıştır. Tüm dünyaya yayılmış askerî varlığı, müttefiklerine sağladığı konvansiyonel ve nükleer güvenlik garantileri sayesinde uluslararası gücünü de perçinlemiştir. Trump'ın yaklaşımı bu düzenin ortadan kalktığı ve yepyeni bir düzenin kurulmakta olduğu izleniminin oluşmasına ve ABD'nin müttefiklerinde ve rakiplerinde muazzam bir endişenin oluşmasına neden olmuştur. Endişenin temelinde ABD'nin güvencelerinin ve yaptığı anlaşmaların altına attığı imzaların güvenilirliğinin sorgulanması yatmaktadır. Patrick bu durumu sigorta acentesi benzetmesiyle ortaya koymaktadır. ABD'nin bir sigorta acentesi olduğunu düşünün. Acentenin başına geçen Trump poliçeleri iptal eder, primleri inanılmaz biçimde artırır ve geri ödemeler konusunda şüphelerin ortay çıkmasına neden olursa ne olur? Trump'ın ortaya çıkardığı bu güvensiz ortam nedeniyle Asya'da Çin'e, Avrupa'da Rusya'ya ve Ortadoğu'da da İran'a yönelik eğilimler artmış ve söz konusu devletler pozisyonlarını bir hayli güçlendirmişlerdir (Patrick, 2017: s.53).

Seçimlerde Trump'ın rakibi olan Hillary Clinton ABD başkanı olsaydı muhtemelen ABD'nin geleneksel dış politika eğilimleri fazlaca bir değişim göstermeden devam edecekti. Ancak, Trump seçildi ve Büyük Strateji'ye odaklanmaktan ziyade popülist ve milliyetçi bir yaklaşımla ABD'nin ikili ilişkilerine ve salt Amerikan çıkarlarına odaklandığını gösterir retoriğini eylemleriyle desteklemeye başladı. Trump'ın pragmatizmi bu noktada istikrar bozucu bir işlev görmekte ve dünya siyasetindeki fay hatları büyük depremlerin habercisi olabilecek biçimde sarsılmaya başlamaktadır (Lind, 2017: s.82).

Bu noktada iki önemli husus ön plana çıkmaktadır. Trump'ın izlediği dış politikada ABD'nin Çin ile ilişkileri ve NATO'ya bakışı nasıl şekillenmektedir? Donald Trump'ın başkanlığa gelişi Asya-Pasifik bölgesinde Çin ile rekabetin ivme kazanmaya başladığı bir döneme denk gelmiştir. Obama döneminde gösterilen stratejik sabır yaklaşımını bırakan Trump Kore'nin nükleer provokasyonları gibi konularda daha aktif bir tutum takınmış ve neticesinde Kuzey Kore ile bir diyalog kapısının açılmasını sağlamıştır. Trump seçim döneminde Obama yönetiminin pivot ve yeniden dengeleme kavramlarını eleştirmiş ve Asya-Pasifik bölgesine yönelik yeni bir politikanın sinyallerini vermiştir. Bu kapsamda Trans Pasifik Ticaret Antlaşması'nı kabul etmediğini, Kuzey Kore'ye yönelik tedbirlerin hayata geçirileceğini, "Tek Çin" politikasına devam edeceğini, Pekin hükümetini tanıyacağını ancak Tayvan ile de ilişkilerini sürdüreceğini ifade etmiştir (Kroenig, 2017: s.30-34).

Bugün güvenlik kapsamında iki devlet arasındaki ilişkiler incelendiğinde askerî ilişkilerin diyalog ve iletişimin geldiği seviye açısından tatminkâr olduğu, Rusya ile ABD arasında Soğuk Savaş'taki gibi bir iletişimsizlik sorununun bulunmadığı ve "çatışma yok, karşılaşma yok" retoriğinin geçerli olduğu görülmektedir. Trump'ın seçim kampanyası sırasında "Tek Çin" politikasını savunduğunu ifade etmesine rağmen seçildikten sonra Tayvan Devlet Başkanı ile görüşmesi Çin ile ilişkileri zorlayan bir hamle olmuştur. Benzer şekilde Japonya ile ABD arasındaki özel ilişkinin devam ettirileceğini söylemesi de özellikle Doğu Çin Denizi'nde Japonya ile anlaşmazlık içinde bulunan Çin'i endişelendirmiştir. Trump'ın Asya-Pasifik bölgesi için pivot kavramını kullanmaktan vazgeçmesi Çin'i her ne kadar memnun etse de nükleer silahlanma, çok taraflılığı önemsememesi, ABD'nin

dünyadaki askerî varlığını artırma ve askerî harcamaları yükseltme konusundaki fikirleri Çin'i ziyadesiyle rahatsız etmiştir (Tuosheng, 2017).

Trump'ın seçim kampanyası döneminde Asya-Pasifik bölgesine yönelik söylemleri kamuoyunda bölgenin ABD dış politikasında Obama dönemindeki kadar önemli bir yer almayacağı kanısının oluşmasına yol açmıştır. Ancak, Başkan Yardımcısı Pence, Dışişleri Eski Bakanı Tillerson ve Savunma Bakanı Mattis'in ilk yurtdışı seyahatlerini bölgeye yapmaları Trump döneminde de bölgenin öneminden pek bir şey kaybetmeyeceğinin ilk göstergeleri olmuştur ("Vice President Mike Pence to Travel to the Republic of Korea, Japan, Indonesia, Australia, and Hawaii").

2017 yılı mart ayı başlarında ABD'nin Doğu Asya ve Pasifik İşlerinden Sorumlu Dışişleri Bakan Yardımcısı Susan Thornston, yaptığı bir basın toplantısında Obama yönetiminin kullandığı "pivot" ve "yeniden dengeleme" tabirlerini kullanmaya devam etmeyeceklerini, bununla birlikte bu yaklaşımın Asya-Pasifik'in öneminin göz ardı edileceği anlamına gelmediğini ifade etmiştir. Thornston "Asya'da aktif ve angaje kalmaya devam edeceğiz. Asya ekonomisi ABD'nin refahı ve büyümesi açısından çok önemli ve biz de bölgede adil ve serbest ticaret için çalışmaya devam edeceğiz. Ayrıca, Kuzey Kore gibi bölgesel güvenlik sorunları, kurallara dayalı, yapıcı, barışçıl ve istikrarlı bir Asya için de çabalarımız sürecek." diyerek yeni yönetimin bölgeye verdiği önemi vurgulamıştır. Thornston bölge için illaki bir slogana ihtiyaç varsa bunun "Önce Amerika" olabileceğini de ayrıca ifade etmiştir (Panda, 2017).

Donald Trump'ın başkanlığı devralmasıyla vazgeçtiği anlaşmalardan biri de Trans Pasifik Anlaşması'dır. Söz konusu anlaşmanın iptali neticesinde bölgedeki ABD müttefikleri kendi kurallarını kendileri yazmak suretiyle bu boşluğu doldurmaya ve Çin ile daha yakın ilişkiler geliştirmeye çalışmaktadırlar. ABD'nin ticari anlamda bölgede kalmaya devam edeceği kesindir, zira sadece güneydoğu Asya ülkeleri ile ABD arasındaki ticaret hacmi 200 milyar dolardan fazladır. Ancak ABD açısından bölgedeki temel tehlike ticaretten ziyade kuralların belirlenmesi kapsamındaki etkisini kaybetmesi sorunudur (Feigenbaum, 2017: s.39).

Donald Trump, başkanlık seçimleri kapsamında yaptığı konuşmalarında NATO konusunda çok sert söylemler geliştirmiştir. 2016 yılında yaptığı bir kampanya konuşmasında Trump, NATO'yu "modası geçmiş" bir örgüt olarak nitelendirmiş ve bunu da Avrupalı devletlerin NATO'ya katkı yapmaktaki isteksizlikleriyle bağdaştırmıştır. Trump "Onları (Avrupalıları) koruyoruz, onlara askerî koruma ve diğer şeyler veriyoruz. Onlarsa Amerika'ya kazık atıyorlar. Peki biz ne yapıyoruz. Hiçbir şey." diyerek NATO üyesi Avrupalı devletleri çok sert bir şekilde eleştirmiştir. Söylemini bir adım daha ileri taşıyan Trump, "paylarını ödemeliler, ödemezlerse çıkıp gidecekler. Bu NATO'yu ortadan kaldırırsa kaldırır" diyerek bu konudaki ciddiyetini vurgulamıştır (Parker, 2016).

NATO, kuruluşundan itibaren Batı'nın liderliğini yaptığı dünya düzeninin temel bir sacayağı olma özelliğini korumuştur. Bu yüzden, Trump'ın NATO'yu "modası geçmiş" bir örgüt olarak nitelendirmesi, ABD'nin özelikle orta ve doğu Avrupalı müttefiklerini ziyadesiyle endişelendirmiştir. Zira, Avrupa Birliği'nin (AB) İngiltere'nin AB'den ayrılması (Brexit) ile bir bunalıma girmesi ve Rusya'nın revizyonist yaklaşımları göz önüne alındığında NATO şemsiyesi her zamankinden daha önemli bir hâl almıştır. Trump'ın sadece NATO'ya değil Avrupa Birliği'ne ilişkin de sert söylemler de bulunmasının bu ülkeleri Rusya'ya mecbur edebileceği ihtimali yaşamsal bir sorun olarak algılanmıştır. Trump'ın sadece NATO'yu değil AB'yi de hedef alması AB'yi yeni küresel ticaret gündemi oluşturmaya itmiştir (Munich Security Report 2017).

Ancak, Trump'ın ve Trump yönetiminin NATO'ya ilişkin söylemleri yumuşama göstermiştir. ABD Savunma Bakanı Mattis 16 Şubat 2017 tarihinde Münih Güvenlik Konferansı kapsamında yaptığı konuşmada NATO'nun ABD açısından önemini vurgulamıştır. Bu çerçevede, transatlantik bağın dünyada istikrarsızlık ve şiddete karşı en güçlü duvar olduğunu ifade etmiştir. Mattis ayrıca ABD Başkanı Donald Trump'ın da NATO'yu tam olarak desteklediğini ve NATO'nun bugünün stratejik ortamına uyum sağlamak için değişime ihtiyaç duyduğuna inandığını da ifade ederek NATO'nun geleceği hakkında endişe duyan Avrupalı müttefiklerini bir nebze olsun rahatlatmayı amaçlamıştır. Bununla birlikte Mattis'in konuşmasında yükün adaletli paylaşımı konusuna değinmesi de Trump'ın ABD'nin NATO'ya desteğinin

devamı konusundaki şartları konusunda da ip ucu vermiştir ("Remarks by Secretary Mattis at the Munich Security Conference").

Mattis tarafından dolaylı olarak ifade edilen bu durum bizzat Trump tarafından 12 Nisan 2017 tarihinde de dile getirilmiştir. NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg ile Washington'da yaptığı görüşme sonrasında yaptığı basın açıklamasında Trump, Avrupalıların uyarılarını göz önüne aldığını ve terörizmle mücadele etmeye başladıklarını, NATO'ya daha önce demode dediğini, ancak artık böyle düşünmediğini "NATO artık demode değil" sözcükleriyle açıklamıştır (Johnson, 2017).

ABD Başkanı Trump'ın iktidara gelmesinden itibaren devamlı suretle söylem değişikliğinde bulunması ve dış politika ekibinin temel direği olan Dışişleri Bakanı ve Ulusal Güvenlik Danışmanı gibi kilit politika yapıcıları, görevi devralmasının üzerinden henüz 1,5 sene bile geçmeden değiştirmesi kuşkulara yol açmaktadır. Her ne kadar Savunma Bakanı Mattis ve önde gelen komutanlar transatlantik bağı güçlendirmeye çalışıyor olsalar da Trump'ın NATO ittifakına zarar verebileceği değerlendirmesini yapmak yersiz olmayacaktır.

Bununla birlikte, her ne kadar Trump NATO konusunda isteksiz bir görüntü sergilese de somut gerçekler ABD'nin NATO'ya olan desteğinden vazgeçmesinin pek de kolay olmayacağını gözler önüne sermektedir. Örneğin ABD'nin Avrupa Caydırıcılık İnisiyatifi kapsamında 2017 yılında savunma bütçesinden ayırdığı 3,4 milyar dolarlık pay yaklaşık %40'lık bir artışla 4,8 milyar dolara yükselmiştir. Bu payın 2019 yılında %35 artarak 6,5 milyar dolara ulaşması öngörülmüştür (Department of Defense Budget Fiscal Year (FY) 2019): s.1). Bu da göstermektedir ki Trump'ın kuşku doğuran retoriğine rağmen ABD yönetiminin NATO'ya desteği devam etmektedir.

3.3. GÜVENLİK BAĞLAMINDA ABD-ÇİN İLİŞKİLERİ

3.3.1. Çin'in Güvenlik Algısı

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte Çin dış politika ve güvenlik konsepti kapsamında karşılıklı güven, eşitlik ve iş birliği zemininde daha pragmatik bir politika izlemeye başlamıştır. Bu çerçevede, ekonomik kalkınma ve askerî gelişimini özellikle komşularına ve dünyanın geri kalan kısmına herhangi bir tehdit oluşturmaması üzerine temellendiren Çin, temel dış politika amaçlarını ekonomik büyümeyi sürdürülebilir hâle getirme, Tayvan'ın uluslararası alanda tanınmasını engelleme, bölgesel ve uluslararası istikrarı sürdürme, uluslararası prestiji, ABD ile rekabeti ve yarışı daha ileri bir noktaya taşımak olarak belirlemiştir (Sayın, 2013: s.230-231).

Çin'in son yıllarda dış politikadaki söylemi, kadim Çin geleneği ve Konfüçyanist felsefe ile uyumlu, kültürel ve geleneksel öğelerin yoğunlukla işlendiği ve kullanıldığı bir içerik kazanmaya başlamıştır. Çin geleneğinde çok önemli bir yere sahip Konfüçyanist değerler 2000'li yıllardan itibaren Çin'in uluslararası ilişkiler ve dış politika mantığında yeniden hâkim konuma yükselmeye başlamıştır (Sayın, 2013: s.230-231).

Çin'in dış politikasındaki hareketlilik hiç şüphesiz temel enerjisini ekonomik büyümeden almaktadır. Çin dış yatırımlar ve ihracat açısından dışa bağımlı bir ülke olmasına rağmen dünyada bütçe fazlası veren nadir ülkelerden biridir. Çin'in 2015 itibariyle 304 milyar dolarlık bir dış ticaret fazlası vardır. (OECD Data, "Current Account Balance") 2015 yılı itibariyle dünyanın en büyük mal ve hizmet ihracatçısı konumuna yükselen Çin ("Exports of Goods and Sevices (current US$)"), artık sadece ucuz mal ve tarım ürünleri değil, ileri teknoloji de ithal etmeye başlamıştır. Uluslararası Para Fonu (IMF)'na ve DTÖ'ne üye olan Çin'de 2015 yılı sonu itibariyle 481.200 yabancı şirket faaliyet göstermekte ve bunların toplam yatırım miktarı yaklaşık 4,5 trilyon doları bulmaktadır. ("China sees growing presence of foreign firms") Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü (OECD)'nde yapılan projeksiyonlar, hâlen satın alma gücü paritesine göre dünyanın ikinci büyük ekonomik gücü olan bu

ülkenin 2027'ye kadar yeni ekonomik süper güç olabileceğini ortaya koymaktadır. Goldman Sachs'ın bir çalışmasında, çok ciddi bir siyasi-ekonomik bunalım veya doğal felaket çıkmaması ve büyümenin sürdürülebilir kılınması durumunda, Çin'in 2050'de 44 trilyonluk dolarlık bir GSYİH büyüklüğüne erişeceği öngörülmektedir (Örmeci, 2013: s.3).

Ekonomideki bu göz alıcı yükselişine rağmen Çin'in dünya siyasetindeki ağırlığı henüz bir süper güç olmaya uygun seviyede değildir. Bunun birincil sebebi Çin'in askerî kapasite ve teknolojisinin ABD'ye meydan okuyabilmek için yetersiz oluşu ve büyümesini ABD'ye bağımlı gerçekleştirmesidir. İkinci önemli neden henüz dış politikada dünya liderliğine soyunabilecek bir birikiminin olmayışıdır. Üçüncü önemli neden ise Çin'in Doğu Türkistan, Tibet, tek parti yönetimi, insan hakları ihlalleri, gelir adaletsizliği uçurumu gibi kendi iç sorunlarıdır. Dördüncü bir neden olarak Çin'in ABD gibi dünyaya sunabileceği ileri bir kültürel, siyasi modelinin olmayışı gösterilebilir. Tüm bu nedenlerle Çin, dış politikada temkinli bir büyüme stratejisi izlemekte, mütekabiliyet, egemenlik ve toprak bütünlüğüne saygı, başka devletlerin iç işlerine karışmama prensiplerine sadık kalmaktadır (Örmeci, 2013: s.3-4).

Çinli liderler ulusal kalkınma ve yeniden canlanma vizyonlarını "Çin Rüyası" şeklinde adlandırmaktadırlar. Çin Rüyası kavramı ilk defa bugün Çin Devlet Başkanı olan Xi Jinping tarafından 2012 yılında kullanılmıştır. ("Xi Jinping and the Chinese dream") Söz konusu rüya iki temel parçadan müteşekkildir. Birinci parça ekonomik refah, sosyal istikrar ve Çin vatandaşları için daha yüksek hayat kalitesi anlamına gelmektedir. Çin Rüyasının ikinci parçası ise ulusal prestijin sağlanması ve müreffeh ve güçlü bir ulus olarak yükselmeyi yani büyük güç olmayı hedeflemektedir. Xi Jinping'in kendi anlatımıyla Çin Rüyası "zengin, güçlü, demokratik ve ahenkli sosyalist modern bir ulusun inşasının tamamlanması hedefi" olup Çin'in 100'üncü kuruluş yıl dönümü olan 2049 yılına kadar hayata geçirilmesi hedeflenmektedir (Heath vd., 2016: s.3).

Çin, ABD, AB ya da Batılı devletler gibi "Ulusal Savunma Stratejisi" ya da "Ulusal Savunma Politikası" başlıkları taşıyan belgeler yayınlamamaktadır. Bunun yerine savunma beyaz kitabı veya üst rütbeli askerî liderler tarafından yapılan konuşmalar vasıtasıyla savunma politikası hakkında bilgi vermektedir (Heath vd., 2016: s.9).

Pekin yönetimi bu tip dokümanları halkla ilişkiler kapsamında bir araç olarak kullanmakta ve Çin'in askerî modernizasyonu kapsamında uluslararası kamuoyunun artan kaygılarını daha fazla şeffaflıkla azaltmayı hedeflemektedir (Campbell, 2015: s.1).

Çinli liderler ulusal güvenlik stratejisi ile kırılganlıkları azaltmayı, tehditlerle başa çıkmayı ve ulusun yeniden canlandırılması amaçlarına ulaşmayı hedeflemektedirler. Bu kapsamda büyüyen Çin gücünün pratik manada hayat bulabileceği uluslararası bir ortamı şekillendirmek önde gelen amaçlardan biri olarak önümüze çıkmaktadır. Bu çerçevede mevcut kurum ve örgütleri hedefler doğrultusunda değiştirmek ve stratejiye uygun yeni organizasyonları da kurmak bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır. Çin, bölgesel manada Temas ve Güven Tesisi Tedbirleri Konferansı (Conference on Interaction and Confidence Building Measures (CICA)) ve Şangay İş birliği Örgütü (ŞİÖ) gibi ABD'nin içinde yer almadığı güvenlik örgütlerini teşvik etmektedir. Zaman içinde Çin savunma politikası kapsamında kendi sınırlarını ve çıkarlarını korumak amacıyla sadece bölgesel konulara odaklanmamış, yakın çevresinin de ötesinde girişimlerde bulunmaya başlamıştır. Çin, Tayvan'ın bağımsız bir devlet hâline gelmesi, Çin'in batısındaki ayrılıkçı faaliyetler ile Doğu ve Güney Çin Denizi'nde elde etmeye çalıştığı kontrole yönelik girişimleri varlığına yönelik temel tehditler olarak değerlendirmektedir (Heath vd., 2016: s.viii).

Xi Jinping'in Cumhurbaşkanı seçildiği 2013 yılından sonra Çin kamuoyu ile paylaştığı ilk askerî stratejisini (Savunma Beyaz Kitabı) 26 Mayıs 2015 tarihinde açıklamıştır. ("Document: China's Military Strategy - USNI News") Bu kapsamda Çin'in güvenlik algılamasını en iyi yansıtan belgelerin başında 2015 yılında kamuoyu ile paylaşılan bu belgenin olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Söz konusu belge giriş ve altı bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, dünyanın bugün benzeri görülmemiş bir değişimin içinden geçtiği, Çin'in reform ve kalkınma açısından kritik bir dönemi yaşadığı ve Çin Rüyasının gerçekleştirilmesi ve barış, kalkınma ve refahın paylaşılması için Çin halkının dünyanın geri kalan kısmıyla el ele vermeye hazır olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca, Çin'in kaderinin dünyanın geri kalanının kaderiyle iç içe geçmiş olduğu, müreffeh ve istikrarlı bir dünyanın Çin için yeni fırsatlar anlamına geldiği, bunun yanı sıra Çin'in barışçıl kalkınmasının da benzer şekilde dünyaya yeni fırsatlar sunacağı vurgulanmaktadır. Bu çerçevede, Çin'in barışçıl kalkınma yolunu takip edeceği, bağımsız ve barışçıl bir dış politika izleyeceği, savunma politikasının savunmacı bir doğaya sahip olacağı, Çin'in hegemonizme ve güç politikasının her türlüsüne karşı olduğu ve genişleme ve hegemonya tesisini hiçbir zaman hedeflemeyeceği ifade edilmektedir ("Full Text: China's Military Strategy").

Savunma Beyaz Kitabı'nın "Ulusal Güvenlik Durumu" başlıklı ilk bölümü Çin'in güvenlik stratejisinin kapsamlı bir özeti niteliğini taşımakta ve Çin'in ulusal güvenliğe bakışını yansıtmaktadır. Bu bölümde, dünyanın çok kutuplu bir yapıya doğru eğilim gösterdiği, ekonomik küreselleşmenin yoğunlaştığı ve bilgi toplumunun süratle hayata geçtiği ifade edilerek ülkelerin ortak kaderine vurgu yapılmaktadır. Asya-Pasifik bölgesinin öneminin arttığı, güç dengesinde tarihi değişimlerin meydana geldiği ve küresel yönetişim yapısında ortaya çıkan yeni yapının rekabeti ön plana çıkardığı ifade edilmektedir.

Bu bölümde, yeni bir dünya savaşının olası görülmediği, uluslararası ortamın genellikle barışçıl bir yapıya sahip olmasının beklendiği, bununla birlikte hegemonizm, güç siyaseti ve yeni-müdahalecilik (neo-interventionism) gibi tehditlerin varlığının yadsınmaması gerektiği satır aralarında ifade edilmiştir. ("Full Text: China's Military Strategy") Görüldüğü gibi sıralanan tehditler ismi açıkça zikredilmese de ABD'den kaynaklandığı değerlendirilen tehditlerdir. Dünya savaşının olası görülmediği ifadesinin hemen ardından bu tehditlerin sıralanması ABD'nin bölgeye yönelik müdahaleci olarak değerlendirilen politikasına bir tepki niteliğindedir.

Sıralanan temel tehditlerin ardından Çin'in uluslararası güvenliğe yönelik tehditler olarak terörizm, etnik, dini, toprak ve sınır anlaşmazlıklarını gördüğünü, bu kapsamda da dünya çapında yerel savaşların yakın ve potansiyel tehdit olarak varlığını devam ettirdiği ifade edilmektedir ("Full Text: China's Military Strategy").

Belgenin birinci bölümünde, dış çevresinin genellikle müsait olan ortamının Çin'in kalkınmasına olanak sağladığı ifade edilerek Çin'e yönelik iç tehditler sıralanmıştır. Dünyanın ekonomik ve stratejik ağırlık merkezinin Asya-Pasifik bölgesine kaydığı tespiti yapıldıktan sonra, her ne kadar Çin vatandaşlarının yaşam standartlarında bir artış görülse de karmaşık sorunların varlığının yadsınamaz olduğu ifade edilmiştir. Çin'in varlığına yönelik sorunlar şu şekilde sıralanmıştır:

- ABD'nin yeniden dengeleme stratejisi ve Asya-Pasifik bölgesindeki askerî varlığını ve ittifaklarını artırma girişimleri,

- Japonya'nın İkinci Dünya Savaşı sonrası mekanizmalardan ayrıldığını gösteren askerî ve güvenlik politikalarındaki değişim,

- Çin'in ülkesel bütünlüğü ve deniz hak ve menfaatlerine yönelik bölge devletlerinin yaptığı girişimler,

- Kore Yarımadası ve Kuzeydoğu Asya'daki belirsizlik ve istikrarsızlık,

- Bölgesel terörizm, ayrılıkçılık ve aşırıcılıktaki artış,

- Tayvan Sorunu,

- Doğu Türkistan'ın bağımsızlığı sorunu ("Full Text: China's Military Strategy").

Görüldüğü gibi Çin'in varlığına yönelik gördüğü temel sorunlar yakın çevresi ve kendi iç sorunlarından oluşmaktadır. Bu sorunları hayati gören Çin 2049 yılına kadar bu sorunların üstesinden gelerek Çin Rüyasını hayata geçirmeyi arzulamaktadır.

Beyaz Kitabın ikinci bölümü "Çin Silahlı Kuvvetleri'nin Vazifesi ve Stratejik Görevleri" başlığını taşımaktadır. Bu bölüm Çin'in ulusal stratejik hedefinin ifadesiyle başlamaktadır. Bu kapsamda, Çin Komünist Partisi'nin kuruluşunun 100'üncü yılı olan 2021 yılına kadar orta seviyede müreffeh (moderately prosperous) bir toplumun inşasının tamamlanması, Çin'in kuruluşunun 100'üncü yıldönümü olan 2049 yılına kadar da müreffeh, güçlü, demokratik, kültürel olarak ilerlemiş ve ahenkli modern bir sosyalist ülkenin inşasının tamamlanması ulusal stratejik hedef olarak belirlenmiştir. Bu hedef daha önce de belirttiğimiz gibi "Çin Rüyası" olarak adlandırılmıştır ("Full Text: China's Military Strategy").

Çin Rüyasının gerçekleştirilebilmesi için ülkenin güçlü olması, ülkenin güçlü olması için de silahlı kuvvetlerin güçlü olması gerektiğinin belirtildiği belgede güvenliğe bütüncül bir açıdan bakmanın zorunluluğu vurgulanmıştır. Bu kapsamda, iç ve dış güvenlik, ülke ve vatandaş güvenliği, geleneksel ve geleneksel olmayan güvenlik, geçimini sağlama ve kalkınma ile Çin'in kendi güvenliği ve uluslararası güvenlik arasındaki dengenin sağlanmasına özel bir önem atfedilmiştir ("Full Text: China's Military Strategy").

Bu prensipler ışığında Çin Silahlı Kuvvetleri'ne aşağıdaki stratejik görevler tevdi edilmiştir:

- Çin'in kara ülkesi, hava sahası ve deniz yetki alanlarının güvenliğini ve egemenliğini korumak,
- Anavatanın birliğini muhafaza etmek,
- Çin'in yeni ortamlarda güvenlik ve çıkarlarını korumak,
- Çin'in denizaşırı çıkarlarını korumak,
- Stratejik caydırıcılığı ve nükleer mukabele yeteneğini idame etmek,
- Bölgesel ve uluslararası güvenlik iş birliği harekâtlarına iştirak etmek ve bölgesel ve dünya barışını sağlamak,

- Ayrılıkçılık, sızma ve terörizme karşı çabaları güçlendirmek ve bu sayede Çin'in siyasi güvenliği ve sosyal istikrarını sağlamak,

- Acil kurtarma, afet yardım, alaka ve menfaatleri koruma, ulusal ekonomik ve sosyal kalkınmayı destekleme görevleri icra etmek ("Full Text: China's Military Strategy").

Beyaz Kitabın üçüncü bölümü "Aktif Savunma Stratejik Rehberi" başlığını taşımakta ve Çin'in kurulduğu 1949 yılından hemen sonra belirlenen ve zaman içinde değişime uğrayan "Aktif Savunma" kavramını tanımlamakta ve silahlı kuvvetlere bu kapsamda görevler tevdi etmektedir. Buna göre Aktif Savunma, stratejik savunma ile operatif ve taktik saldırının karışımını ifade etmektedir. Bu kapsamda, Çin kendisine saldırılana kadar kimseye saldırı düzenlemeyecek, bununla birlikte saldırı altında iken mukabelede bulunmaktan da çekinmeyecektir ("Full Text: China's Military Strategy").

Çin'in sosyalist doğası ile temel ulusal çıkarları ve hedefler gereği barışçıl bir kalkınma yolunun zorunlu olduğu ve bunun da aktif savunma stratejik konseptini ortaya çıkardığı ifade edilmektedir. Bilgi çağının gerektirdiği tüm yeniliklerden faydalanan Çin Silahlı Kuvvetleri'nin Çin Komünist Partisi'nin tam kontrolü altında aktif savunma konsepti çerçevesinde her zaman hazır hâlde bulunmasına vurgu yapılan bu bölümde, bu hedefin gerçekleşmesine yönelik prensipler de ayrıntılarıyla sıralanmıştır ("Full Text: China's Military Strategy").

Belgenin dördüncü ölümü "Çin Silahlı Kuvvetleri'nin İnşası ve Geliştirilmesi" başlığını taşımakta ve silahlı kuvvetler unsurlarının geliştirilmesine ilişkin rehber niteliğindeki prensipleri sırlamaktadır. Bu kapsamda deniz kuvvetlerinin ön plana çıktığı dikkatlerden kaçmamaktadır. "Kara gücünün deniz gücünün önünde olması gerektiğine ilişkin geleneksel zihniyetten vazgeçilmelidir" şeklinde açıkça ifadesini bulan bu durum Çin'in kendisine yönelik en yakın tehdidi denizden beklediğinin de bir kanıtı niteliğindedir. Çin Deniz Kuvvetleri'nin kıyıya dayalı bir güç olmaktan çıkarak küresel rol oynayabilecek bir yapıya kavuşması Beyaz Kitap'ta sıralanan hedefler arasında yer almaktadır (Campbell, 2015: s.1).

Beyaz Kitabın bu bölümünde ayrıca uzay gücünün geliştirilmesi, nükleer caydırıcılığın sağlanması ve siber güvenlik kapsamında alınacak önlemler de ayrıntılarıyla ifade edilmiş, sivil asker iş birliğine özel bir önem atfedilerek bu konuya da ayrıntılı bir biçimde yer verilmiştir (“Full Text: China's Military Strategy”).

Beyaz Kitabın “Askerî Çatışma için Hazırlık” başlığını taşıyan beşinci bölümünde silahlı kuvvetlerin harbe hazırlığına yönelik temel eğitim ve tatbikatlara ilişkin daha ziyade teknik seviyede prensipler ortaya konmuştur. Bu bölümde dikkat çeken husus Çin Silahlı Kuvvetleri’nin bilgi savaşı konusundaki farkındalığı ve bu konuda ihtiyaç duyulan gelişime ilişkin kararlılık olmuştur (“Full Text: China's Military Strategy”).

Belgenin son bölümü “Askerî ve Güvenlik İş birliği” başlığını taşıyan altıncı bölümdür. Bu çerçevede, Çin Silahlı Kuvvetleri’nin tarafsız, çatışmasız ve herhangi bir üçüncü tarafa yönelik gerçekleştirilmeyen iş birliğini sürdüreceği ifade edilmektedir (“Full Text: China's Military Strategy”).

Belgede askerî ve güvenlik iş birliği “Mevcut İlişkilerin Geliştirilmesi”, “Pragmatik Askerî İş birliği Konusunda Çaba” ve “Uluslararası Sorumluluk ve Görevlerin Yerine Getirilmesi” olmak üzere üç başlık altında ele alınmıştır (“Full Text: China's Military Strategy”).

Bu kapsamda, Çin ve Rusya arasındaki kapsamlı stratejik ortaklık kapsamında her iki devletin silahlı kuvvetleri arasındaki iş birliğinin geliştirilmesi, mevcut askerî ilişkilerin yeni alanlara ve daha yüksek seviyelere taşınması hedefler arasında ifade edilmektedir (“Full Text: China's Military Strategy”).

ABD ile ilişkilerin büyük devlet ilişkileri kapsamında yeni bir düzlemde ele alınarak savunma diyaloğu ve iş birliğinin güçlendirilmesine önem atfedilen belgede, karşılıklı güvenin sağlanması, havada ve denizdeki karşılaşmalarda muhtemel krizlerin önlenmesi için davranış kurallarının ve mekanizmaların oluşturulması gerekliliğine vurgu yapılmaktadır (“Full Text: China's Military Strategy”).

Çin Silahlı Kuvvetleri’nin komşu devletler ile ilişkileri geliştirmek amacıyla faaliyetler icra etmesi gerektiği ifade edilirken, Avrupalı devletlerle askerî ilişkilerin

seviyesinin artırılması, geleneksel dost olarak vurgulanan Afrika, Latin Amerika ve Güney Pasifik devletlerinin silahlı kuvvetleriyle mevcut iş birliğinin geliştirilmesine vurgu yapılmaktadır ("Full Text: China's Military Strategy").

Bölgesel örgütler kapsamında ŞİÖ, ASEAN (Güneydoğu Asya Uluslar Birliği/Association of Southeast Asia Nations) Savunma Bakanları Toplantısı +, ASEAN Bölgesel Forumu, Shangri-La Diyaloğu, Jakarta Uluslararası Savunma Diyaloğu ve Batı Pasifik Deniz Sempozyumu kapsamındaki iş birliği ve diyalog mekanizmalarına iştirak edilemeye devam edileceği bu bölümde ifade edilmektedir. Ayrıca Asya-Pasifik bölgesinde barış, istikrar ve refahın korunmasına yönelik Çin ev sahipliğinde icra edilen Xiangshan Forumu benzeri yeni inisiyatiflerin hayata geçirilmesi bir gereklilik olarak belirtilmiştir ("Full Text: China's Military Strategy").

Pragmatik Askerî İş birliği Konusunda Çaba alt başlığında Çin Silahlı Kuvvetleri'nin dünyanın değişik ülkeleri ile pragmatik iş birliği geliştirmeye devam edeceği belirtilmektedir. Uluslararası Sorumluluk ve Görevlerin Yerine Getirilmesi alt başlığı kapsamında ise Birleşmiş Milletler (BM) barışı koruma misyonlarına iştirakin devam edeceği, uluslararası afet yardım ve insani yardım harekâtlarına desteğe devam edileceği, dünya deniz ulaştırma yollarının güvenliğinin sağlanması için Aden Körfezi ve gerekli görülen yerlerde refakat görevlerine devam edileceği ifade edilmektedir. Ayrıca, Çin Silahlı Kuvvetleri'nin artan gücüne paralel olarak tüm bu sayılan faaliyetlerdeki katkısını da artırması gerektiği de vurgulanmaktadır ("Full Text: China's Military Strategy").

Görüldüğü gibi Çin oldukça kapsamlı ve önceliği kendi ekonomik ve askerî gücünün geliştirilmesine verdiği bir strateji ortaya koymaktadır. Bunu yaparken de kendi öncelikleri ile diğer güçlerin hassasiyetleri arasındaki dengeyi gözetmeye gayret ettiği, iletişim ve iş birliğine de önem verdiğini açıkça ifade etmektedir.

Çin'in hâlihazırda askerî teknoloji açısından ABD'nin yaklaşık 20 sene gerisinde olduğu göz önüne alındığında yumuşak gücü askerî gücün önünde tutma eğilimi gayet mantıklı bir seçim olarak görülmektedir. "Yumuşak Güç" kavramı açık olarak ilk defa Hu Jintao tarafından 2007 yılında ifade edilmiştir. Hu bu konuşmasında, kültürün millî gücün gelişiminde artan bir öneme sahip olmaya başladığını, bu

bağlamda Çin'in yumuşak gücünün bir parçası olarak geliştirilmesi gerektiğini belirtmiştir (Hsiang, 2012: s.70). Bu kapsamda, bu tarihten itibaren Çin bilhassa Asya-Pasifik bölgesindeki devletleri kültürel anlamda da etkileyebilmek maksadıyla kadim geçmişindeki Konfüçyanizm'i ön plana çıkarmaya başlamıştır (Sayın, 2013: s.230-231).

Çin'in gelişimi batı devletleri tarafından yakından takip edilmeye devam edilmektedir. Devletlerin savunma ve güvenlik alanındaki gelişimini takip eden Business Monitor International isimli kuruluş tarafından yapılan değerlendirme kapsamında Çin'in savunma ve güvenlik alanındaki güçlü ve zayıf tarafları ile Çin'i bekleyen fırsat ve tehditler aşağıda özetlenmiştir (China Defence & Security Report Q1 2014: s.9-11).

a. Çin'in Güvenlik Bağlamında Güçlü Tarafları

(1) Çin'in muazzam kara ordusu kendisine yönelik herhangi bir istila ihtimalini ortadan kaldırmaktadır.

(2) Çin'in coğrafyası derinliğine savunma imkânı sağlamaktadır.

(3) Sahip olduğu nükleer kapasite ve kıtalararası balistik füzeler ciddi bir caydırıcılık sağlamaktadır.

(4) Hızla geliştirdiği Erişim Engelleme/Alan Savunma (Anti-Acces/Area-Denial) kabiliyeti herhangi bir muhasım deniz gücünün Çin karasularına girmesi ihtimalini ciddi biçimde azaltmaktadır.

(5) Siber savaş kabiliyetleri açısından, ABD de dâhil olmak üzere dünyanın geri kalan ülkelerinden ileri seviyededir.

(6) Savunma harcamaları GSMH'sından daha hızlı büyümektedir ve bu da gelişmiş askerî teçhizat edinme programlarının devamına olanak sağlamaktadır (China Defence & Security Report Q1 2014: s.9).

b. Çin'in Güvenlik Bağlamında Zayıf Tarafları

(1) Çok uzun sınırları devamlı izlemeyi gerektirmektedir.

(2) Tayvan, Spratly Adaları ve Hindistan ile devam eden sınır anlaşmazlıkları hâlâ devam etmektedir.

(3) Japonya'da konuşlu ABD 7'nci Filosu Çin'in Tayvan'a yönelik olası bir hareketinin önündeki en önemli engel olmaya devam etmektedir.

(4) Tibet ve Sincan-Uygur bölgesindeki gerilimler iç sorun ihtimalini artırmaktadır.

(5) Modern zamanlarda hiç kullanılmaması Çin'in Halk Kurtuluş Ordusu'nun savaşma kabiliyetini bilinmez kılmaktadır.

(6) Bölgedeki birtakım devletlerle arasındaki gerilim çatışma riskini artırmaktadır.

(7) Çin'in Asya-Pasifik bölgesindeki komşularıyla pek de iyi olmayan ilişkileri, Çin'in arzusu hilafına bölgedeki ABD etkisinin artmasına neden olmaktadır.

(8) Çin'in enerjiye aşırı bağlılığı bir deniz ablukasına karşı kırılgan hâle gelmesine neden olmaktadır.

(9) Teknolojik anlamdaki bazı sorunlar Çin silahlı kuvvetlerinin birçok temel sahada üst seviyede bir güç olmasının önünde engel oluşturmaktadır.

(10) Çin'e uygulanan silah ambargolarının devamı gelişmiş yabancı sistemlerin edinilmesini engellemektedir (China Defence & Security Report Q1 2014: s.9-10).

c. Çin'in Güvenlik Bağlamında Sahip Olduğu Fırsatlar

(1) Çin Deniz Kuvvetleri yükselen gücü ile yakın gelecekte gerçek bir açık deniz donanması olmaya adaydır.

(2) Xi Jinping ve Shinzo Abe arasında icra edilmesi planlı zirve Çin ve Japonya arasındaki çatışmacı ortamdan uzaklaşmayı sağlayabilecektir.

(3) Savunma harcamalarındaki hızlı genişleme personel yoğun halk savaşı doktrininden yüksek teknolojiye dayalı sınırlı savaş doktrinine doğru bir evrim geçirmektedir.

(4) Askerî alandaki yeni gelişmeler Çin'in ekonomik anlamda olduğu gibi askerî anlamda da bir dünya gücü olma hedefine yaklaştığını göstermektedir.

(5) Çin karşılaştığı bir takım teknolojik sıkıntıları, savunma harcamalarında önümüzdeki beş yıl içinde daha önce hiç görülmemiş biçimde artırmak suretiyle aşmayı planlamaktadır.

(6) Diplomatik ilişkiler iyi bir yumuşak güç aracıdır. Çin'in tüm büyük güçler ve Kuzey Kore gibi yalnızlaşmış ülkelerle yakın ilişkileri mevcuttur.

(7) Güney Çin Denizi'ne ilişkin bölgesel gerginlik ASEAN tarafından hazırlanan bir yol haritası ile giderilebilir (China Defence & Security Report Q1 2014: s.10).

ç. Çin'i Güvenlik Bağlamında Bekleyen Tehditler

(1) İki taraflı güvenlik kapsamında ABD ve Japonya tarafından imzalanan 1996 tarihli ortak deklarasyonda Tayvan ortak bir güvenlik mülahazası olarak belirtilmiştir.

(2) ABD'nin Asya'ya dönen ilgisi, Washington'un Asya'daki bazı ülkelerle yakın ilişkileri de göz önüne alındığında Çin için bir güvenlik sorunu oluşturabilir.

(3) Japonya'nın şahin başbakanı Shinzo Abe güvenlik konularında seleflerine göre daha sert bir tavır takınmaktadır.

(4) İran'a yönelik ambargolar konusunda ve Suriye'ye yönelik BM kararı alınmasındaki muhalefeti Çin'i diplomatik anlamda yalnızlaştırabilir.

(5) Hükümetin üst kademelerindeki siyasi anlaşmazlıklar ulusal güvenlik sorunlarına yol açabilir.

(6) Ekonomik sorunlar güvenlik sıkıntılarına yol açabilir, ayrıca ekonomik büyümenin yavaşlaması hâlinde savunma bütçesi bundan olumsuz etkilenebilir.

(7) Tibetli rahiplerin Çin yönetimini protesto etmek için yaptıkları intihar eylemleri Pekin'in otoritesine yönelik yeni tehditlere ilham kaynağı olabilir.

(8) Uygurlu ayrılıkçılar tarafından yapıldığı iddia edilen ve Ekim 2013'te Pekin'in Tiananmen Meydanı'nda gerçekleştirilen saldırılar Sincan-Uygur Özel Bölgesi'ne yönelik yeni baskı ve saldırıların başlatılmasına yol açabilir (China Defence & Security Report Q1 2014: s.10-11).

Görüldüğü gibi, Çin güvenlik anlamında genel anlamda devasa sorunlarla yüz yüze değildir. Bardağın büyük kısmı doludur. Bununla birlikte tehditlerin zayıflıklarla bir araya geldiği bir ortamda Çin'in mevcut pozisyonunun değişebileceği gerçeği de ortadadır. Bu nedenle Çin'in ekonomik anlamda ve güvenlik boyutundaki gelişimi Çin tarafından uygulanacak politikaların başarısına bağlıdır. Şimdi, ABD'nin Çin'e yönelik güvenlik algısı ortaya konulmaya çalışılacaktır.

3.3.2. ABD Güvenlik Politikaları Çerçevesinde ABD-Çin İlişkileri

ABD'nin dünya siyasetinde bir devlet olarak ortaya çıkışından itibaren Asya hem ekonomi hem de güvenlik açısından önemli bir kıta olagelmiştir. Bölgeye ABD bayrağıyla 1784 yılında giden ilk gemi olan Empress of China'nın Çin ile olan ticaret kapsamında atılan ilk adım olmasının üzerinden geçen 200 yıl boyunca değişen pek bir şey olmamıştır. ABD o günden beri Asya'nın tek bir devletin etkisi altına girmesini kendi çıkarlarına ters görmüştür. Bu çerçevede, ABD geçmişte Japonya ve Rusya'nın bölgede hegemonya kurmalarına izin vermediği gibi bugün de Çin'in tek başına bölgeyi etkisi altına almasına karşı bir tutum sergilemektedir (Wood, 2016: s.186).

21’nci yüzyılda ABD açısından Asya’nın önemi daha da artmıştır. Bu önem sadece ekonomik açıdan değil aynı zamanda güvenlik açısından da kendisini açıkça belli etmiştir. Bölgede beş ülkenin (Çin, Kuzey Kore, Hindistan, Pakistan ve Rusya) nükleer silahlara sahip olması, ABD’nin ciddi bir askerî varlığının mevcudiyeti, güvenlik ortaklıkları ve antlaşmalara dayalı ittifakların varlığı bölgeyi güvenlik açısından ABD açısından vazgeçilmez bir konuma yükseltmiştir. ABD’nin Soğuk Savaş boyunca giriştiği iki büyük sıcak savaşın (Kore ve Vietnam) her ikisinin de bölgede olması da bunu kanıtlar niteliktedir (Kaplan, 2016: s.47).

Tüm bunların yanı sıra, ABD’nin Asya-Pasifik’te Japonya, Güney Kore, Filipinler, Tayland ve Avustralya gibi önemli müttefikleri bulunmaktadır. Ayrıca Yeni Zelanda, Afganistan, Pakistan ve Singapur ile de güvenlik ilişkileri mevcuttur. Diğer taraftan ABD, Hindistan, Vietnam, Malezya ve Endonezya gibi devletlerle de ilişkilerini geliştirmektedir. Tüm bunların yanı sıra her ne kadar gayrı resmî de olsa Tayvan ile çok ciddi bir ilişki içindedir (Wood, 2016: s.130-131).

Bugün ABD ile Çin arasındaki güvenlik ilişkileri kapsamındaki temel sorunları üç ana başlık altında toplamak mümkündür:

- Kuzey Kore’nin Kitle İmha Silahlarına Sahip Olması Sorunu

- Doğu ve Güney Çin Denizlerindeki Deniz Yetki Alanları ve Hava Sahasına İlişkin Sorunlar

- Tayvan’ın Statüsü Sorunu (Gompert vd., 2016: s.8).

Her ne kadar bahse konu sorunların ABD ile Çin arasında bir savaşa neden olabileceği öngörülmüyor olsa da yapılan projeksiyonlar neticesinde:

- Kuzey Kore devlet sisteminin çökmesi durumunda Çin, Güney Kore ya da ABD’nin duruma aralarında koordine olmaksızın müdahil olmasıyla çatışma hâlinin ortaya çıkabileceği,

- Doğu Çin Denizi'nde Çin ile Japonya arasındaki ihtilaflı bölgeler nedeniyle çıkabilecek bir çatışmanın ABD'nin Japonya ile arasında yürürlükte olan savunma antlaşması nedeniyle ABD'nin de çatışmaya dâhil olabileceği,

- Çin'in Güney Çin Denizi'ndeki iddialarını tek taraflı olarak Filipinler ve Vietnam'a karşı güç kullanarak kabul ettirmeye çalışması hâlinde ABD'nin de denizlerin serbestliği kapsamında konunun tarafı hâline gelebileceği,

- Çin'in Tayvan'ı güç kullanarak ya da güç kullanma tehdidiyle işgal etmesi durumunda ABD'nin müdahil olması,

- Çin tarafından kendisine ait olduğu iddia edilen bölgelerde yakın harekât icra eden kuvvetlerden bir uçağın ya da geminin hasar alması hâlinde durumun kontrolden çıkması gibi senaryolar göz önünde bulundurulmaktadır (Gompert vd., 2016: s.8).

3.3.2.1. Kuzey Kore'nin Kitle İmha Silahlarına Sahip Olması Sorunu

ABD ile Çin arasındaki bir diğer potansiyel çatışma sorunu Kuzey Kore'nin uzun yıllardır yürüttüğü ve test aşamasına kadar geldiği kitlesel imha silahlarına sahip olma hedefidir. Kuzey Kore'nin hâlen yürüttüğü bir nükleer silah programı mevcut olup 2006, 2009, 2013 ve 2016'da nükleer patlama testleri gerçekleştirmiştir. Kuzey Kore ayrıca uranyum zenginleştirme ve silah seviyesi plütonyum üretebilme imkânına da sahiptir. Kuzey Kore'nin elinde kısa, orta ve uzun menzilli balistik füze de mevcut olup bunları başarıyla fırlatabilmiştir. Kuzey Kore'nin biyolojik ve kimyasal silah programına sahip olduğu da değerlendirilmektedir. Kuzey Kore, Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması'ndan 2003 yılında çekilmiştir. Kuzey Kore Kimyasal Silahlar Konvansiyonu, Kapsamlı Nükleer Testlerin Yasaklanması Antlaşması'na da taraf değildir ("North Korea – Overview").

George W. Bush'un 2002 yılında şer eksenine dâhil ettiği Kuzey Kore bir yıl sonra 2003 yılında Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması'ndan çekildiğini ilan edince ABD tepki vermiş ve bölgede gerginlik artmıştır. Mart 2003'te Kuzey Kore'nin Japon Denizi'nde görev yapan ABD casus uçağına önleme yapması gerginliği iyice artırmıştır. Çin'in konuya müdahil olması neticesinde, Kuzey Kore'nin

nükleer programının önlenmesi maksadıyla ABD, Çin, Rusya, Japonya, Kuzey Kore ve Güney Kore 2003 yılında bir araya gelmiş ve Altı Taraf Görüşmeleri (The Six Party Talks) ismi verilen bir mekanizma oluşturulmuştur. ABD Kuzey Kore ile ilişkiye girmeme politikasına bu mekanizma ile bir istisna getirerek konuya verdiği önemi ortaya koymuştur. Söz konusu mekanizmanın çalışmaları neticesinde Kuzey Kore yönetimi Eylül 2005'te nükleer silah hedefinden vazgeçtiğini ilan eden bir anlaşmayı imzalamayı kabul etmiştir (Bajoria ve Xu, ty).

Altı Taraf Görüşmeleri mekanizması Kuzey Kore'nin füze denemelerini sürdürmesi üzerine sekteye uğramış, Pyongyang hükümeti 2009 yılında görüşmelerden ayrılmıştır. 2012 yılı başlarında Kuzey Kore'nin yeni lideri Kim-jong Un'un nükleer testleri durduracağı ve ABD'nin gıda yardımı karşılığında uluslararası denetçilerin ülkede inceleme yapmalarına izin vereceğini ilan etmesine rağmen 2012 yılı sonunda yeni uzun menzilli füze denemeleri yapması üzerine Altı Taraf Görüşmeleri askıya alınmıştır ("North Korea – Overview").

Kuzey Kore 2 Nisan 2013 tarihinde Nyongbyon şehrinde bulundan nükleer tesisleri yeniden kullanıma açarak uranyum zenginleştirme faaliyetlerine başlayacağını ilan etmiş ve 30 Mart 2014 tarihinde Kuzey Kore Dışişleri Bakanlığı tarafından "nükleer caydırıcılığın artırılması için yeni nükleer test çeşitlerinin deneneceği" duyurulmuştur. Bilahare Kuzey Kore yetkilileri değişik ortamlarda daha ileri nükleer testler yapma hakkına sahip olduklarını ifade etmekten kaçınmamışlardır (Director General, IAEA, 2015).

Kuzey Kore'nin 2006, 2009 ve 2013 yıllarında gerçekleştirdiği nükleer testler üzerine BM Güvenlik Konseyi 1718 (2006), 1874 (2009) ve 2094 (2013) sayılı kararları almış, Kuzey Kore'yi Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması'na dönmeye ve nükleer silahları ve nükleer programından vazgeçmeye davet etmiştir. Ancak Kuzey Kore bu çağrılara olumsuz yanıt vermiştir (Director General, IAEA, 2015).

Pyongyang hükümeti 6 Ocak 2016 tarihinde tarihindeki dördüncü nükleer testi gerçekleştirmiştir. Kuzey Kore bu testin hidrojen bombası testi olduğunu iddia etmiştir. ("North Korea claims successful hydrogen bomb test in 'self-defence against

US"') Söz konusu test uluslararası toplum tarafından tepkiyle karşılanmış, hatta Kuzey Kore'nin en önemli müttefiki Çin dahi tepki göstermiş ve Kuzey Kore'ye daha ileri yaptırımları öngören BM Güvenlik Konseyi kararını onaylamıştır (Sengupta ve Sang-Hun, 2016).

ABD Jeolojik Araştırma Kurumu 9 Eylül 2016 tarihinde Kuzey Kore'de 5,3 büyüklüğünde bir deprem kaydetmiş ve bunun hemen arkasından Pyongyang hükümeti beşinci nükleer testini gerçekleştirdiğini ilan etmiştir. ABD Başkanı Obama bunun üzerine bu durumu bölge güvenliğine yönelik vahim bir tehlike olarak tanımlamış, Çin de denemeye tepki göstermiş ve Kuzey Kore'den provokatif eylemlerini sonlandırmasını talep etmiştir (Saine, 2016).

Ancak Kuzey Kore mevcut tavrını değiştirmeyi reddetmekte ve uluslararası toplumun tüm tepkilerine rağmen nükleer testlerini devam ettirmektedir. Son olarak Mayıs 2017'de Kuzey Kore'nin İngiltere'deki büyükelçisi Choe Il, Kuzey Kore'nin tarihindeki altıncı nükleer test için hazırlıklarını tamamladığını ve zamanına Kuzey Kore liderinin belirleyeceğini ifade eden açıklamalarda bulunmuştur (O'Connor, 2017).

Görüldüğü gibi Kuzey Kore nükleer silahları ve bunu taşıyacak uzun menzilli füzeleri ile bölge ülkeleri başta olmak üzere ABD ve müttefiklerini de tehdit eder bir hâle gelmiş ve bu tutumunu tüm yaptırım ve tehditlere rağmen sürdürmeye kararlı görünmektedir. Bu durum da ABD ve Kuzey Kore'nin en önemli müttefiki konumundaki Çin'i karşı karşıya getirmektedir.

Kuzey Kore sorunu belki de iki devlet arasındaki en önemli sorun olarak nitelenebilir. Zira, Kuzey Kore'nin nükleer silahları başarıyla kullanabilecek hâle gelmesi durumunda Asya-Pasifik bölgesinde ABD'nin doğrudan kendisine yönelik bir tehdidin varlığı söz konusudur. Kuzey Kore ile doğrudan ilişkisi bulunmayan ABD, Kuzey Kore'ye yönelik girişimlerini Çin üzerinden yürütmektedir. Bugüne kadar kullanılan yaptırım ve tehditler Kuzey Kore'yi nükleer silahları denemekten alıkoyamamıştır. Donald Trump da iktidara geldiği ilk günlerden itibaren Kuzey Kore'nin tehditleri ile ilgilenmek durumunda kalmış ve Çin'i uyararak, Kuzey Kore'nin engellenememesi hâlinde ABD'nin doğrudan müdahale edeceğinin

sinyallerini vermiş, hatta bir Uçak Gemisi Görev Grubu'nu da bölgeye gönderdiğini duyurmuştur (Bandow, ty).

Çin, Kuzey Kore'nin tutumundan rahatsız olsa da bu ülke ile ilişkileri oldukça ileri düzeydedir. Çin Kuzey Kore'nin en önemli müttefiki, en büyük ticaret ortağı ve gıda ve enerji açısından ana kaynağı konumundadır. Çin Kim Jong-un rejiminin ayakta kalmasının yegâne sebebi ve uluslararası yaptırımların etkinlikle uygulanmasının önündeki en önemli engeldir. Çin, Kuzey Kore rejiminin çökmesinden ve 1400 kilometreden fazla sınırından bir mülteci akınının gerçekleşmesinden de çekinmektedir. Bununla birlikte Kuzey Kore'nin beşinci ve son nükleer denemesi sonrasında durum bir miktar da olsa değişim göstermiştir. Çin Altı Taraf Görüşmelerinin tekrar başlaması gerektiğini ifade etmeye başlamıştır. Ancak henüz bu girişimler Kuzey Kore tarafında pek bir karşılık bulamamıştır (Albert, 2016).

İki ülke arasındaki en önemli ilişki ekonomik alandadır. Çinli firmaların Kuzey Kore'de birçok yatırımı mevcuttur. İki ülke arasındaki ticaret hacmi 2014 yılında 8,5 milyar doların üzerindedir. Kuzey Kore açısından bakıldığında ise durum daha da ciddi bir hâl arz etmektedir. Zira 2014 verilerine göre Çin'in toplam ticaretindeki oranı yaklaşık % 63'tür. 2002 yılında bu oranın yalnızca % 25 olduğu göz önüne alındığında uluslararası yaptırımlar neticesinde Çin'in neredeyse Kuzey Kore'nin tek ticaret ortağı hâlinde geldiğini ifade etmek yanlış olmayacaktır. Ancak bu durum 2015 yılında ciddi bir azalma eğilimi göstermeye başlamış ve Çin ile Kuzey Kore arasındaki ticaret hacmi % 13,3 düşmüştür. Bu duruma Çin'in Kuzey Kore'nin provokatif tavırlarını azaltmak için ekonomik kozunu kullanmaya başlamasından kaynaklandığı değerlendirmeleri yapılmıştır (Tingting, 2016).

Kuzey Kore'nin nükleer silahlara sahip olma niyetinden vazgeçirilmesi için yaklaşık çeyrek yüzyıldır süren çabaların sonuç vermediği açıkça ortadadır. 1990'lı yıllarda ABD'nin pazarlık yoluyla Güney Kore'nin ekonomik araçları kullanarak yürütmeye çalıştığı çabalar sonuçsuz kalmıştır. 2006 yılında Kuzey Kore'nin ilk nükleer denemesini gerçekleştirmesi üzerine yaptırımlar devreye girmiş ancak bu da Çin'in yaptırımlara destek vermemesi nedeniyle başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bugün gelinen noktada Kuzey Kore nükleer silahlarıyla Japonya ve Güney Kore'yi

vurabilecek yeteneğe sahiptir ve yakın bir gelecekte de ABD anakarasını vurabilecek duruma geleceği öngörülmektedir. Bu da dünyanın yeni bir Küba krizine doğru hızla ilerlediğini göstermektedir. Obama döneminde uygulanan stratejik sabır politikasının yetersiz kaldığı görülmüştür. Trump döneminde ABD'nin daha cesur kararlar alması zorunlu hâle gelmiş gibi görünmektedir (Stanton vd., 2017: s.65-66).

Görüldüğü gibi Kuzey Kore sorunu oldukça karmaşıktır. Kısa vadede çözümü pek de mümkün görünmeyen, bununla birlikte Kuzey Kore yönetiminin dengesiz ve öngörülemeyen politikaları nedeniyle Asya-Pasifik bölgesinde en önemli kriz kaynağı olma potansiyelini sürdüreceği değerlendirilen bu sorun Çin ile ABD arasındaki güvenlik ilişkilerinin en önemli maddesi olmaya devam edecek gibi görünmektedir.

3.3.2.2. Doğu ve Güney Çin Denizi'ndeki Deniz Yetki Alanları ve Hava Sahasına İlişkin Sorunlar

Asya Pasifik bölgesinde bulunan su yollarının stratejik önemi, bölgedeki enerji kaynaklarına ulaşım, Güney ve Doğu Çin Denizlerindeki deniz yetki alanları ve adalara ilişkin sorunlar ile bölge devletlerinin deniz kuvvetlerini geliştirme çabaları neticesinde son yıllarda oldukça artmıştır. Çin'in de içinde yer aldığı bölge devletleri bölgedeki deniz kuvvetleri varlıklarını son dönemde kayda değer biçimde artırmışlardır (Hideshi, ty: s.3-6).

Çin toprak talepleri, deniz yetki alanları sahipliği ve hava sahası sorunları konularını komşularıyla ikili olarak çözmeyi yeğlemektedir. Bunun sebebi açıktır, Çin nispi gücünü kullanarak komşularıyla yapacağı paylaşımı kendi lehine sonuçlandırmayı hedeflemektedir. Sorunun tüm taraflarının bir araya geldiği bir platformda (örneğin ASEAN) diğer devletlerin bir araya gelerek Çin'in istediğini alamamasına neden olabilecektir. Doğal olarak Çin dışındaki diğer tüm devletler sorunun çok taraflı bir platformda çözümünü arzulamaktadırlar (Clinton, 2014: s.67).

Bu kapsamda Filipinler, Güney Çin Denizi'ndeki Çin iddialarını 2013 yılında Uluslararası Deniz Hukuku Sözleşmesi kapsamında hakem mahkemesine götürmüş ve mahkeme Temmuz 2016'da Filipinler lehine karar vermiştir. Ancak, Çin alınan

kararın haksız olduğunu ve kararı tanımadığını ilan etmiştir ("Why is the South China Sea contentious?").

ABD, Doğu ve Güney Çin Denizi'nde herhangi bir toprak/deniz yetki alanı iddiasına sahip değildir. Bununla birlikte, taraf tutmamakla birlikte mevcut statükonun tek taraflı bir yaklaşımla değiştirilmesinin de karşısında durmaktadır. Zira, ABD'nin bölgedeki seyrüsefer serbestisi, deniz ticareti ve uluslararası hukukun korunması kapsamında menfaatlerinin bulunduğu açıktır. Bunun yanı sıra ABD'nin Japonya ve Filipinler ile sahip olduğu anlaşmalar da bu bölgedeki sorunlarda pay sahiplerinden biri hâline gelmesine neden olmaktadır (Clinton, 2014: s.67).

Çin, Asya'da artan ABD varlığının bölgedeki devletlerin Çin'e kafa tutmalarına neden olduğunu, zira bahse konu devletlerin arkalarında ABD'nin desteğini hissettiklerini düşünmektedir. Ayrıca ABD'nin de bu devletleri bölgeye müdahalelerinde ve bölgedeki askerî gücünü artırma konusunda bahane olarak kullanmaya çalıştığı da bir diğer argüman olarak Çin tarafından ele alınmaktadır. Çin, tüm bu arka plana karşın ABD'nin en çok Güney Çin Denizi'ndeki varlığından rahatsızlık duymaktadır. Güney Çin Denizi bölgedeki altı devletin (Çin, Tayvan, Vietnam, Malezya, Brunei ve Filipinler) egemenlik iddiasında bulunduğu bir deniz olup Çin bu bölgedeki egemenliğini tartışmasız görmektedir. 2010 yılında Hanoi'de icra edilen ASEAN Bölgesel Forumu'nda dönemin ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton'un ABD'nin Güney Çin Denizi'ne yönelik ilgisini ifade etmesi ve bu kapsamda Güney Çin Denizi'nde seyrüsefer özgürlüğü ve uluslararası hukuka açıkça vurgu yapması Çin'i ziyadesiyle rahatsız etmiştir. 2012 yılının ağustos ayında Güney Çin Denizi'nde Çin'in faaliyetlerinden duyulan rahatsızlığın ABD Dışişleri Bakanlığının basın bildirisinde yer alması üzerine Komünist Parti'nin yayın organı People's Daily gazetesinde Washington'un çenesini kapatması ve bölünme kıvılcımlarını alevlendirmemesi konusunda açıkça uyarılmıştır (Ratner, 2013: s.23-24).

Güney Çin Denizi'ndeki en ciddi bunalım 2012 yılının Nisan ayında Scarborough Mercan Kayalıkları etrafındaki tartışmalı bölgede sekiz Çinli balıkçı teknesine Filipinler tarafından el konulması olmuştur. Filipinler'in olayda sahil

güvenlik unsurları yerine deniz kuvvetlerine ait savaş gemilerini kullanması Çin'i ziyadesiyle rahatsız etmiştir. Çin olay nedeniyle ABD'yi suçlamış ve Filipinler'in ABD'den aldığı cesaretle böyle provokatif bir eyleme yeltenebildiğini ifade etmiştir. Bunalım esnasında ortaya çıkan gelişmeler Çin'in görüşünü destekler nitelikte olmuştur. ABD'nin USS North Carolina isimli nükleer denizaltısı Filipinler'in Subic Bay limanına ziyarette bulunmuş, ABD ile Filipinler arasında Balikatan Tatbikatı icra edilmiş ve Filipinler Cumhurbaşkanı Benigno Aquino Washington'u ziyaret etmiştir (Ratner, 2013: s.24).

Çin, Güney Çin Denizi'nde yaşadığı bu sorunların yanı sıra Doğu Çin Denizi'nde de Japonya ile karşı karşıya gelmektedir. Doğu Çin Denizi'nde bulunan, Japonya tarafından Senkaku, Çin tarafından ise Diaoyou Adaları olarak adlandırılan ve üzerinde insan yaşamı bulunmayan sekiz adanın sahipliği konusu iki devlet arasında uzun süredir devam eden bir gerilimin konusudur. 2013 yılının Kasım ayında Çin tarafından bu adaların bulunduğu bölgeyi de kapsayacak şekilde Doğu Çin Denizi'nin büyük bölümünde Hava Savunma Tanıma Bölgesi (Air-Defense Identification Zone-ADIZ) adını verdiği bir bölge ilan ederek gerilimin tırmanmasına yol açmıştır. Çin bahse konu bölgeye giren tüm uluslararası hava trafiğinin kendisi tarafından belirlenen kurallara tabi olacağını açıklamıştır. Ancak ABD ve bölgedeki müttefikleri bu bölgeyi tanımadıklarını ilan ederek savaş uçaklarını bölgede kullanmaya devam etmişlerdir (Clinton, 2014: s.66).

Pekin'deki stratejistler Çin ile Japonya arasında 40 yıldır devam edegelen Senkaku (Diaoyou) Adaları anlaşmazlığında da ABD'yi Japonya'yı desteklemekle suçlamaktadır. Senkaku (Diaoyou) Adalarına ilişkin gerilim uzun bir süre sonra 2010 yılının Nisan ayında yeniden ön plana çıkmaya başlamıştır. Bahse konu tarihte Tokyo Valisi Shintaro Ishihara bir Japon vatandaşından Senkaku (Diaoyou) adalarından üçünü satın alma niyetini ilan etmiş ve Çin bu girişimin ardından ABD'nin olduğunu ifade etmiştir. Çin bu konuda haksız da değildir, zira Vali Ishihara bu niyetini Washington'daki tutucu düşünce kuruluşlarından biri olan Heritage Vakfı'nda ifade etmiş ve ABD 2012 sonbaharında, Hillary Clinton'un 2010 Ekim'de ifade ettiği düşünceleri tekrar dile getirmiş ve Japonya ile ABD arasındaki Karşılıklı İş birliği ve Güvenlik Antlaşması'na bağlı olduğunu vurgulamıştır. Bunun yanı sıra ABD

Savunma Bakanlığı bakan Panetta'nın 2012 Ağustos'unda Tokyo'ya yaptığı ziyaret esnasında ABD'nin güney Japonya'ya ilave X-Band füze savunma radarları yerleştireceğini ilan etmiştir. Çin, bu gelişmenin nükleer caydırıcılığını azaltacak bir adım olduğunu ve ABD'nin kendisini çevreleme politikasının bir diğer adımı olduğunu iddia etmiştir. ABD'nin, bu girişimlerin Çin'e yönelik olmadığı konusundaki açıklamalarına Pekin'deki çok az kimse itibar etmiştir (Ratner, 2013: s.23-25).

Çin 23 Kasım 2013 tarihinde Doğu Çin Denizi üzerinde Hava Savunma Tanıma Bölgesi (Air-Defense Identification Zone-ADIZ) isimli bir bölge ilan etmiştir. Bahse konu bölge Çin anakarasından 500 kilometre mesafeye uzanmakta ve Doğu Çin Denizi'nin geniş bir bölümünü kapsamaktadır. Çin'in ilan ettiği söz konusu bölge daha önce Japonya, Güney Kore ve Tayvan tarafından ilan edilen benzer bölgelerle de kesişmektedir. Bu bölge Japonya ile Çin arasındaki aidiyeti tartışmalı Senkaku (Diaoyou) Adaları'nı da içine almaktadır. Çin bahse konu bölgeden geçecek tüm sivil ve askerî uçakların Çin hava sahasına girmeyecek dahi olsalar kendilerini tanıtmalarını zorunlu kılmaktadır. Çin, kendilerini tanıtmayan uçaklara yönelik savunmaya yönelik acil önlemleri devreye sokacağını da ilan etmiştir. Japonya ve Güney Kore bahse konu sahanın ilanını süratle kınamışlar, Tokyo bu bölgenin kabul edilemez olduğunu ifade etmiş, Güney Kore ise Kore'ye ait uçakların Çin'in söz konusu bölgesini tanımayacağını ilan etmiştir. ABD de yeni bölgeyi eleştirmiş ve Doğu Çin Denizi'ndeki statükonun bu girişimle bozulacağı ve bölgedeki zaten kırılgan olan ortamın daha da dengesizleşeceğini ifade etmiştir. ABD Dışişleri Bakanı John Kerry uçuş özgürlüğü ve denizlerin hukuki kullanımının Pasifik'teki güvenlik, refah, istikrar ve güvenlik için asli unsurlar olduğunu ilan etmiş ve herhangi bir devletin benzer bölgeleri ilan etmesinin desteklenemeyeceği vurgusunu yapmıştır (Bitzinger, 2013: s.1-2).

Bölgenin ilanının ardından ABD, Japonya ve Güney Kore bahse konu bölgeyi tanımadıklarını ispat etmek maksadıyla askerî uçaklar ile bölgeyi kullanmışlardır. İlave olarak Güney Kore Hava Savunma Tanıma Bölgesi içindeki sahalarda bir deniz tatbikatı icra etmiş ve kendi Hava Savunma Tanıma Bölgesi'ni güneye doğru 300 kilometre genişlettiğini ilan etmiştir (White, 2013).

Çin Savunma Bakanlığı Sözcüsü Geng Yansheng tarafından yapılan açıklamada, Çin'in 23 Kasım-22 Aralık 2013 tarihleri arasında 800 yabancı askerî uçağın uçuş faaliyetini kontrol ettiğini, 23 ülkeden 56 havayolu şirketinin 21475 planlı uçuşunu Çin'e bildirdiğini, Çin'in bölgeye 51 sortide toplam 87 keşif uçağı, erken ihbar uçağı ve savaş jeti gönderdiğini ilan etmiştir ("800 foreign war planes have entered ADIZ: Beijing").

Bölgedeki sıcak gündemin ABD'nin ve Çin'in ilgisini önümüzdeki dönemde de çekeceğinin ilk işaretlerini ABD'nin yeni yönetiminin söylemleri ve faaliyetlerinde görmek mümkündür. Örneğin, Dışişleri Bakanı Tillerson Çin'in Güney Çin Denizi'nde ada inşa etmeyi bırakması ve Çin'in bu adalara ulaşımının engellenmesi gerektiğini ifade etmesi soruna yönelik daha aktif bir yaklaşımın ortaya çıkmakta olduğunu göstermiştir. Ayrıca, Trump'ın başkanlığı devralır almaz Güney Çin Denizi'ne bir uçak gemisi görev grubu göndermesi de ABD'nin bölgedeki varlığını artıracağını açıkça göstermiştir. Ancak kullanılan sert üslup ve gövde gösterisi olarak nitelendirilebilecek faaliyetlere rağmen Trump yönetiminin bu bölgedeki önceliğinin denizlere yönelik anlaşmazlıklar olmayacağı, bu konunun Kore, Tayvan gibi konularda bir pazarlık aracı olarak kullanılabileceğini değerlendirmek yanlış olmayacaktır (Xiangmiao, 2017).

Görüldüğü gibi bahse konu sorunların kısa sürede bir çözüme ulaştırılması pek de mümkün değildir. Çin'in önümüzdeki dönemde daha fazla inisiyatif alacağı ve bölgedeki egemenlik hakları için daha agresif bir tutum takınabileceği görülmektedir. Bu da bölgenin sıcaklığını önümüzdeki dönemde de koruyacağının önemli bir işareti olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.3.2.3. Tayvan'ın Statüsü Sorunu

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Çin İç Savaşı neticesinde milliyetçilerin Formosa adasına kaçarak kurdukları Çin Cumhuriyeti 1979 yılına kadar ABD tarafından tüm Çin'i temsil eden hükümet olarak tanınmıştır. 1979'da Çin ile ABD arasında imzalanan bir belge ile Taipei yerine Pekin yönetimi tanınmaya başlanmıştır. Bu belge ile birlikte ABD Çin'in "bir Çin vardır ve Tayvan Çin'in bir parçasıdır" şeklinde özetlenen "Tek Çin" Politikasını da kabul etmiştir. Bununla birlikte,

Amerikan halkının Tayvan halkı ile kültürel, ticari ve diğer gayri resmî ilişkilerini sürdüreceği de belgede yer alan bir diğer husustur. Tayvan'da bulunan Tayvan Amerikan Enstitüsü Tayvan'a yönelik ABD politikasının yürütülmesinden sorumlu kuruluş olarak varlığını sürdürmektedir ("U.S. Relations with Taiwan").

ABD Dışişleri Bakanlığı'nın resmî ifadesiyle Tayvan'ın bağımsızlığını desteklememektedir. ABD'nin Tayvan'a yönelik faaliyetleri kendi hukuki yapısı içinde 1979 yılında kabul ettiği Tayvan İlişkileri Kanunu kapsamında yürütülmektedir. Bu kapsamda ABD kendisini Tayvan'ın savunma kapasitesini destekleme taahhüdü altına sokmuştur. ABD'nin Çin ile Tayvan arasındaki sorunlara yönelik resmî duruşu mevcut statükonun tek taraflı girişimlerle değiştirilmemesi ve her iki tarafın sorunu çözmek üzere yapıcı bir diyalog içinde karşılıklı saygı içinde hareket edilmesi yönünde teşvik edilmesi şeklindedir. ABD her ne kadar 1950'li ve 1960'lı yıllarda Tayvan ekonomisinin canlandırılması için girişimlerde bulunmuşsa da bugün herhangi bir kalkınma yardımı yapmamaktadır ("U.S. Relations with Taiwan").

ABD ve Tayvan arasında 1979 yılından önce imzalanan anlaşmalarda Karşılıklı Savunma Antlaşması hariç tümü hâlen yürürlüktedir. Tayvan İlişkileri Kanunu'na göre ABD Tayvan'a savunmaya yönelik silahlar sağlamayı, Tayvan'ın kendisini savunmasına yönelik uygun miktarda savunma araç gereç ve hizmetleri sağlamayı taahhüt etmiştir. ABD bahse konu kanunla Tayvan'ın geleceğini boykot, ambargo, tehdit gibi barışçıl olmayan her türlü aracın kullanımını ciddi bir tehdit olarak göreceğini, Tayvan halkının, ekonomik ve sosyal sisteminin ve güvenliğinin tehlikeye düşmesini engelleyecek bir kapasiteyi daima hazır tutacağını taahhüt etmiştir. Kanun ABD Başkanı'na bahse konu tehditleri izleme ve bu konuda ABD Kongresi'ni bilgilendirme yükümlülüğünü vermiş, Başkan ve Kongre'nin böyle bir tehdide karşı önlem alabileceğini dikte etmiştir ("H.R.2479 - Taiwan Relations Act").

1979 yılında Çin Halk Cumhuriyeti'nin tanınması sonrasında Tayvan'a yapılan silah satışları ABD ile Çin arasında sorun yaratmaya başlamıştır. 1982 yılında Çin ABD'yi Tayvan'a silah satışı konusunda bir gelişme olmaması durumunda ikili ilişkileri ciddi anlamda azaltmakla tehdit etmeye başlamış ve Sovyet kartını oynamaya başlamıştır. Baskıların sonucunda 17 Ağustos 1982 tarihinde bir bildiri imzalanmıştır.

Bildiriye göre ABD hükümeti, Tayvan'a uzun dönemli silah satışı yapmayacağını, yapılacak satışların nitelik ve nicelik bakımından diplomatik ilişkilerin kurulduğu dönemi aşmayacağını ve ilerleyen yıllarda da silah satışının azaltılacağını taahhüt etmekteydi. Dönemin ABD Başkanı Ronald Reagan Çin'in sorunun barışçıl yollarla çözüleceğine ilişkin sözüne güvenmediği ve Tayvan'ın bildiriden olumsuz etkilenmesi ihtimalinden hareketle Ulusal Güvenlik Konseyi'nde gizli bir karara imza atmıştır. Buna göre ABD'nin silah satışını azaltmasına yönelik istekliliği Çin'in Tayvan'la sorununu barışçıl yollarla çözmeye yönelik tutumunu sürdürmesi koşuluna bağlı olacaktı. Ayrıca Tayvan'a sağlanacak yardımın nitelik ve niceliği Çin'in oluşturduğu tehditle orantılı bir biçimde olacaktı (Feldman, 2007: s.1-2).

Söz konusu kararın alınmasının ardından Tayvan Amerikan Enstitüsü'nün o dönemki başkanı James Lilley Tayvan Cumhurbaşkanı'na sözlü olarak ABD'nin "Altı Garanti" sini bildirmiştir. Kısa süre sonra bu garantiler kamuoyu ile de paylaşılmıştır. Altı Garanti kapsamında ABD;

- Çin Cumhuriyeti (Tayvan)'ne yönelik silah satışının sona ereceği kesin bir tarih belirlemeyi kabul etmemektedir.

- Çin Cumhuriyeti'ne silah satışı öncesinde Çin ile görüşmelerde bulunmayı kabul etmemektedir.

- Çin Cumhuriyeti ile Çin arasında arabuluculuk rolü oynamayacaktır.

- Tayvan İlişkileri Kanunu'nu gözden geçirmeyecektir.

- Tayvan'ın egemenliği konusundaki pozisyonunu değiştirmemiştir.

- Çin Cumhuriyeti'ne Çin ile müzakereler yapma konusunda baskı yapmayacaktır (Feldman, 2007: s.2).

Her ne kadar ABD takip eden yıllarda silah satışına devam ettiyse de Tayvan ile askerî tatbikat icra etmemiştir. Bununla birlikte, bazı Tayvanlı subaylar ABD'de askerî eğitim almışlar, her iki ülke askerî liderleri arasında üst düzey toplantılar icra

edilegelmiştir. ABD, Tayvan'da herhangi bir üs kurma girişiminde de bulunmamıştır (Wood, 2016: s.137-138).

Çin Tayvan sorununa bir iç sorun olarak bakmaktadır. Tayvan'ı Çin'in ayrılmaz bir parçası olarak kabul eden Çin 1979 yılında "Bir Ülke, İki Sistem" anlayışını kabul etmiş ve bu sürecin Tayvan'ın Çin ile birleşmesi ile sonuçlanmasını hedeflemiştir. Bu politikasını "Tek Çin" olarak ifade eden Çin'in resmî görüşüne göre 1990'lı yıllardan itibaren Tayvan otoriteleri karşılıklı etkileşime rağmen ayrı bir devlet olma hedefine yönelik yaklaşımlarını terk etmemişler ve Çin'i aldatmaya çalışmışlardır ("The One-China Principle and the Taiwan Issue").

Çin, ABD'nin Tek Çin konusunda samimi olmasını, Tayvan kapsamında vermiş olduğu sözleri yerine getirmesine bağlamakta ve üstü kapalı olarak ABD'yi dürüst davranmamakla suçlamaktadır. Çin, ABD'den Tayvan ile sadece kültürel, ticari ve hükümet dışı ilişkiler kurmasını beklemekte, "Tayvan'ın bağımsızlığı", "iki Çin" veya "bir Çin, bir Tayvan" gibi yaklaşımları desteklemeyi bırakarak Çin'in tekrar birleşmesinin önünde durmaktan vazgeçmesini beklediğini ifade etmektedir. Çin Asya-Pasifik bölgesinde istikrarın Tayvan Boğazı'ndaki durumla yakından ilintili olduğunu vurgulamakta ve Tek Çin politikasına bağlılığın bölge barışı için faydalı olacağını ifade ederek tüm bölge devletlerine gözdağı vermekten çekinmemektedir ("The One-China Principle and the Taiwan Issue").

ABD ile Çin arasında Tayvan'a ilişkin yaşanan en önemli kriz 1995-1996 yıllarında ortaya çıkmıştır. Dönemin Tayvan Cumhurbaşkanı Lee Teng-hui ABD'de mezun olduğu Cornell Üniversitesi'ni ziyaret etmek istemiş, dönemin ABD Dışişleri Bakanı Warren Christopher Çinli mevkidaşı Qian Qichen'e Lee Teng-hui'ye vize verilmesinin ABD'nin politikasıyla uygun olmadığını ifade etmiş, ancak Temsilciler Meclisi ve Kongre bu ziyaret kapsamında vize verilmesini kabul etmiştir. Lee Teng-hui'nin ABD ziyareti Çin'in tepkisine neden olmuş ve Çin 1995 yılından 1996 yılının ikinci yarısına kadar Tayvan'ın en önemli iki limanının 35 deniz mili yakınına kadar olan bölgeyi de içerecek şekilde tatbikatlar ve füze denemeleri yapmak suretiyle krizi tırmandırmıştır. Tayvan da bölgede atışlı tatbikatlar icra etmiş, ABD bölgeye iki uçak gemisi görev grubu göndermiştir. Kriz sıcak bir çatışmaya varmadan çözülmüş olsa da

ABD ile Çin'in Tayvan konusunda karşı karşıya geldiği en ciddi olay olarak tarihe geçmiştir (Ross, 2000: s.87-123).

Her ne kadar Tayvan konusunda son yıllarda sakin bir durum söz konusu olsa da Deng Xiaoping ve Mao Zedung'dan Xi Jinping'e kadar tüm Çinli liderler Tayvan'ın Çin ile birleşmesine büyük önem atfetmişler ve bu konuyu gündemlerinde hep üst sırada tutmuşlardır. Çin politikasında Tayvan ve Tibet konusu coğrafi açıdan temel bir çıkar konusu olarak kabul edilmiştir. Çin söylem bazında her ne kadar sorunun barışçıl çözümüne vurgu yapsa da güç kullanma seçeneğini hiçbir zaman devre dışı bıraktığını açıkça ifade etmemiştir. 2016 yılında bağımsızlık yanlısı Demokratik Gelişim Partisi'nin adayı Tsai Ing-wen'in Tayvan'da devlet başkanı seçilmesi Çin ile Tayvan arasındaki ilişkilerin önümüzdeki dönemde daha da gerginleşeceğinin bir işareti olarak yorumlanabilir. Çin'in Tayvan ile birleşmekten vazgeçmesi mümkün görünmemektedir. Zira, Çin böyle bir vazgeçişin zayıflık olarak algılanacağının farkındadır. Ayrıca, büyük güç olma hedefleri kapsamında da sabit bir uçak gemisi olarak gördüğü ve jeostratejik açıdan önemli bir konumda olan bu adadan vazgeçmesi ihtimal dâhilinde bulunmamaktadır (Wood, 2016: s.231-232).

Donald Trump'ın başkan seçilmesi üzerine yaptığı bir konuşmada Çin'in ticari konularda birtakım tavizler vermemesi hâlinde tek-Çin politikası konusunda ısrarlı olamayabileceğini belirtmesi ve başkan seçilmesi üzerine kendisini tebrik eden Tayvan Cumhurbaşkanı Tsai Ing-wen ile telefonda görüşmesi Çin'in büyük bir tepki vermesine yol açmıştır. Ancak daha sonra Donald Trump Çin Cumhurbaşkanı Xi Jinping ile yaptığı görüşmede ABD'nin Tek-Çin politikasını desteklemeye devam edeceğini ifade etmesiyle gerilimin dozu düşürülmüştür ("Donald Trump address Taiwan issue in phonecall with President of China").

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

NATO'NUN GELECEĞİ VE ÇİN'İN BÜYÜYEN GÜCÜNÜN NATO'YA ETKİLERİ

4.1. NATO'NUN GELECEĞİ

NATO on yıllar boyunca bir başarı öyküsü olarak karşımıza çıkmaktadır. 60 yılı aşkın bir süredir varlığını sürdürebilen NATO hâlihazırda dünyada etkin biçimde harekât icra edebilme kabiliyetine sahip yegâne uluslararası güvenlik organizasyonudur. Soğuk Savaşın sona ermesinin ardından ortaya çıkan tüm gelişmelere olağanüstü bir şekilde uyum sağlayan NATO, Avrupa'nın güvenliğini sağlama ve bütün ve özgür bir Avrupa oluşturma konusunda önemli başarılar kaydetmiştir. NATO'nun başarısının bir diğer göstergesi de mevcut hiçbir üyenin ittifaktan ayrılmak istememesi, sürekli genişlemesi ve yeni devletlerin NATO'ya katılmak istemesidir. Ancak bunlar NATO'nun yeni güvenlik ortamında varlığını ve anlamını koruması için yeterli değildir. Zira, ABD'nin hedeflerine ulaşmak için kullandığı bir araç olarak algılanması, hedefleri ve elde ettikleri arasındaki farkın büyüklüğü, bilhassa son dönemlerde ittifakın önde gelen üyeleri arasındaki temel görüş farklılıkları, Rusya ile kötüleşen ilişkiler, AB ile iş birliği konusundaki yetersizlikler ve kamuoyu desteğinin düşüklüğü hususları NATO için ciddi riskler oluşturmaktadır (Wittmann, 2009: s.17-18).

Uluslararası güvenlik ortamı belki de İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana en kırılgan dönemlerinden birini yaşamaktadır. ABD ve Batı Avrupa devletlerinin temellerini oluşturduğu liberal uluslararası düzen zayıflamaktadır. Dünyada açık toplum karşıtlığı her geçen gün artmakta ve gerçek-ötesi (post-truth) uluslararası politikalar ile dezenformasyon yapılarak liberal demokrasiler kırılgan hâle gelmektedir. Demokrasilerin vatandaşları kendi sistemlerine giderek daha az inanmaya ve sorunlara daha ulusal çözümler aramaya başlamakta, küreselleşme ve

açıklık politikaları kapalı sınırlara yenik düşmektedirler. Diğer taraftan, Batılı demokrasiler uluslararası ilişkileri şekillendirme konusundaki istek ve yeteneklerini kaybettikçe liberal olmayan rejimler daha sağlam ve iddialı bir görüntü sergilemektedirler (Ischinger, 2017: s.5). Batılı toplumlar liberal olmayan görüşlerle ve popülist yaklaşımlarla hem içten hem de dıştan kuşatılmış durumdadırlar. İç politikada liberal-demokratik statükoyu sorgulayanlar güç kazanırken, dış politikada liberal olmayan rejimler liberal demokrasiden kuşku duyulmasını sağlamakta ve uluslararası kurulu düzeni zayıflatmaktadırlar. Tam da bu noktada Batılı devletler, Suriye örneğinde de görüldüğü gibi, en büyük güvenlik krizleriyle uğraşma konusunda isteksiz davranmaktadırlar (Munich Security Report 2017: s.6). ABD'nin Trump liderliğinde daha korumacı bir tavır takınması ve tek taraflı ve aşırı milliyetçi bir politika izlemesi bu durumu daha da kötüleştirmiştir

Trump'ın seçim sloganı olarak kullandığı "Amerika'yı tekrar büyük yapma" hedefinin temelini, kendi kaynaklarını koruyarak istikrarlı bir büyümeyi sağlamak oluşturmuştur. Bu yeni politika, Arıboğan'a göre "ticari manada yaklaşık 100 yıldır küresel bir güç, yani sınırsız ve coğrafyasız bir oyuncu olan ABD'yi limana dinlenmeye çekilen bir Transatlantik'e" döndürmüştür (Arıboğan, 2017: s.49-51). Bu durum tüm dünya için ve özellikle de NATO ve üyeleri için yeni stratejileri kaçınılmaz kılmıştır.

Bugün dünya yeni bir küresel düzenin oluşmasının sancılarını yaşamaktadır. Bu yeni düzenin bir *pax americana* olması pek de mümkün görülmemektedir. Bununla birlikte bu yeni düzende ABD'nin artık var olmayacağını ifade etmek de olanaksızdır. ABD, bu yeni düzende kuşkusuz başat aktörlerden biri olmaya devam edecek ve NATO da demokratik devletlerin oluşturduğu tarihin gördüğü en başarılı güvenlik örgütlenmelerinden biri olarak yaşamaya devam edecektir (Wittmann, 2009: s.25-26).

Peki bu tek taraflı ve milliyetçi ABD dış politikası uluslararası düzen ve NATO'nun geleceği için ne ifade etmektedir? Yeni düzende her hegemon kendi nüfuz alanında kuralları belirleyecek ve daha parçalanmış bir yapıyla mı karşılaşacağız? Ya da Batılı demokrasiler liberal uluslararası düzenin norm ve kurallarını korumayı başarabilecekler mi? Daha da önemlisi bunu istiyorlar mı? Suriye'de 400 binden fazla

insan hayatını kaybetti ve milyonlarcası da evlerini terk etmek zorunda kaldı. ABD ve Avrupalılar müdahale etmekte isteksiz davranınca doğal olarak başkaları boşluğu doldurdu. Rusya, IŞİD ile mücadele etme hedefiyle Suriye'de aktif bir rol üstlendi ve Suriye rejimini yıkılmaktan kurtardı. Benzer bir durum Ukrayna'da da ortaya çıktı. Rusya tüm uluslararası normları hiçe sayarak Kırım'ı işgal etti. ABD ve Batılı devletler bu konuda retoriğin ötesine geçemediler. Görüldüğü gibi Soğuk Savaş sonrası Batı'nın liderliğinde kurulmaya çalışılan düzen ciddi biçimde sarsılmaktadır. Ortaya çıkmakta olan yeni dönem tüm aktörlerin kendilerine yeni roller belirlemelerini gerekli kılmaktadır (Munich Security Report 2017: s.10).

Ancak bu Avrupalı devletler açısından pek de kolay bir seçim değildir. ABD ile zaman zaman krizler yaşansa da Avrupalı devletler ABD'den ve NATO ittifakından kolayca vazgeçebilecek bir konumda değildirler.

Avrupa'nın önde gelen devletlerin, Trump'ın 8 Mayıs 2018 tarihinde aldığı bir kararla ABD'nin İran nükleer anlaşmasından çıkma kararına sert tepki vermesi son dönemde ABD-Avrupa ekseninde yaşanan en büyük krizlerden biri olmuştur. Asıl sorun söz konusu durum değil, Trump'ın dış politika da dâhil olmak üzere neredeyse her konuda ne yapacağının belli olmamasıdır. Trump'ın bu kararı üzerine Almanya, Fransa ve İngiltere bir araya gelmiş ve ortak bir açıklamayla durumu kınamışlardır. Ancak, bundan öteye gitmeleri mümkün olmamıştır. Aslında Avrupa ve ABD arasında böyle bir durum ilk defa yaşanmamıştır. 1956 Süveyş Krizi, 2015 yılında ABD'nin Almanya şansölyesi Merkel'in telefonlarını dinlediğinin ortaya çıkması gibi krizler bu kapsamda verilebilecek örneklerdir. Böyle krizlerde Avrupa'nın ilişkileri zora sokabilecek eylemlerde bulunması mümkün olmamaktadır. Zira transatlantik ilişki iki eşit arasındaki bir ilişki değildir. Avrupa, ABD'nin Avrupa'ya duyduğundan daha fazla ABD'ye ihtiyaç duymaktadır. Avrupa açısından transatlantik ittifak devamlı değişen dünyada istikrar abidesidir ve Avrupa bütünleşmesi bu ittifak üzerinde yükselmiştir. ABD ile Rusya ve Çin gibi devletlerle olduğundan çok daha fazla ortak değer paylaşılmaktadır. Diğer taraftan Shapiro'ya göre, ABD kendi güvenliği açısından Avrupa'ya hiç de bağımlı değildir. Trump'ın da birkaç defa zımnen ifade ettiği gibi ABD ilişkiyi istediği an sonlandırabilir. Avrupa açısından bir diğer konu da Avrupalı devletlerin ABD ile ilişkilerini birbirlerini dengelemek için kullanmalarıdır

ve bu yüzden de transatlantik ilişkiden vazgeçmeleri mümkün değildir (Shapiro, 2018).

Sadece bu açıdan bile bakıldığında, transatlantik ittifakın ve bir güvenlik örgütü olarak NATO'nun varlığını devam ettireceğini öngörmek mümkündür. Rühle'ye göre de durum bundan ibarettir ve "NATO olmadan dünya nasıl görünürdü?" sorusunun cevabını arayarak NATO'nun Avrupa'nın güvenliği için vazgeçilmez bir örgüt olduğu sonucuna varmaktadır (Rühle, 2018).

Rühle'ye göre, NATO'nun ortadan kalkması hâlinde transatlantik ortak savunma sistemi de çökecektir. Avrupa, ABD olmaksızın kendi güvenliğini sağlamak durumunda kalacaktır. Tamamen Avrupalı bir savunma, Avrupalı devletleri siyasi, mali ve askerî açıdan ciddi manada zorlayacaktır. Nükleer caydırıcılığın sağlanması hususunda bir görüş birliğine varmak hiç kuşkusuz zorlu bir çaba olacaktır. NATO'nun ortadan kalkmasının ortaya çıkaracağı ikinci sorun Rusya'nın Avrupa kıtasındaki etkisinin artması olacaktır. ABD'nin korumasının ortadan kalkması ile Avrupalıların Rus gücünü dengelemesi pek de mümkün olmayacaktır. Üçüncü olarak NATO'nun sona ermesi askerî ortak çalışabilirliği de zedeleyecektir. NATO harekât, misyon ve tatbikatları sayesinde yıllar içerisinde oluşturulan müktesebat bir anda olmasa da tedricen ortadan kalkacaktır. Dördüncü olarak, NATO'nun dağılması hâlinde güvenlik bölgeselleşecek, güney Avrupa devletleri Kuzey Afrika'ya, doğu Avrupa ülkeleri Rusya'ya odaklanacaklardır. Ancak, ABD'nin sağladığı güvenlik ve güç olmaksızın bu devletlerin bir etki oluşturmaları da bir hayli güçleşecektir. Görüş birliğine varmak zorlaştıkça Avrupa'nın stratejik bir aktör olma özelliği de ortadan kalkacaktır (Rühle, 2018).

Görüldüğü gibi, Rühle ve Shapiro ortak bir noktada buluşmuşlar ve NATO'nun devamının Avrupalı devletler açısından hayati öneme sahip olduğu konusunda hemfikir olmuşlardır. Yani, NATO'nun devamı Avrupalı devletler açısından bir seçenek değil neredeyse bir zorunluluktur.

İşte bu yüzden bugün temel konu NATO'nun varlığının sorgulanması değildir. Bugün NATO'nun karşı karşıya kaldığı sorun daha ziyade bir yeniden yapılanma ve kendini yeniden tanımlama krizidir. ABD'nin stratejik odağı Avrupa'dan Asya'ya

doğru kaymakta, ABD Çin'i yegâne stratejik rakibi olarak görmekte ve tam da bu nedenle Avrupalı devletlerden bilhassa güvenlik alanında daha fazla sorumluluk üstlenmelerini beklemektedir. Bu noktada Avrupalı devletlerin yalnızca Avrupa'da değil yakın stratejik çevrelerinde de sorumluluklar üstlenmesi gerekmektedir. ABD açısından, bunun AB Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP), Daimî Yapılandırılmış İş birliği (PESCO - Permanent Structured Cooperation) ya da NATO yoluyla gerçekleştirilmesi önemli değildir. ABD'nin imkân ve kabiliyetleri kullanılmadan yapılması yeterlidir (Biscop, 2015: s.46).

Uluslararası güvenlik örgütlerinin devamlılığında en önemli husus değişen küresel şartlara uyum sağlayabilmelerdir. Zira dönüşümü gerçekleştirmek her zaman yeni bir organizasyonu hayata geçirmekten daha kolaydır. Ayrıca bir uluslararası güvenlik örgütünün başarısı, varlık sebebi olan soruna yönelik çözümler üretebilmesinde yatmaktadır (Kaim, 2017: s.8).

NATO'nun varlık sebebine ilişkin özellikle 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında temel tartışma konusu ittifakın bir ortak savunma örgütünden gitgide küresel güvenliği sağlamaya yönelik bir örgüte dönüşmesi olmuştur. Bu noktada Avrupa'nın önde gelen devletleri NATO'nun alan-dışı harekâtlarına fazlaca karşı çıkmasalar da ittifakın küresel hâle gelmesine karşı çıkmışlardır. Örneğin, Almanya şansölyesi Merkel, Mart 2009'da Stratejik Konseptin hazırlanmaya başladığı bir dönemde "Küresel bir NATO öngörmüyorum. İttifak alan dışında güvenlik sağlayabilir. Ancak bu demek değildir ki küresel çapta üyelere sahip olabilir." diyerek bu durumu özetlemiştir (Gehmlich, 2009).

Avrupalıların çekindikleri konu, küresel hâle gelen bir NATO'nun ABD-Avrupa ilişkisinin ABD açısından merkeziliğini yitirmesine neden olacağı endişesidir. Ayrıca yükselen güçlerden herhangi birinin NATO üyeliğine ilgi göstermeyeceği de aşikardır. Böyle bir durumda NATO'nun kendine has transatlantik kimliği de zedelenecektir. Bununla birlikte, Brzezinski'ye göre NATO'nun çeşitli bölgesel güvenlik inisiyatiflerinin iş birliğini gerçekleştirmesine imkân verecek bir yapıya sahip olması mümkündür. Bunun için gerekli tecrübe ve altyapıya fazlasıyla sahiptir. Bu takdirde Birleşmiş Milletler'in tek başına başarı sağlayamadığı bu sahadaki bir ihtiyaç

da giderilmiş olacaktır. Böylece NATO transatlantik siyasi birliğini muhafaza edebilir ve 21'inci yüzyılın yeni ve aciliyet gerektiren güvenlik gündemindeki sorunları da ele alabilir (Brzezinski, 2009: s.4-7)

Bugün geldiğimiz nokta itibariyle Batı ittifakı bir yol ayrımında bulunmaktadır. Popülizmin ve milliyetçiliğin yükselişte olduğu bir dönemde, yükselen yeni güçlerin, özellikle de Çin'in, dünya siyasetinin yeniden biçimlenmesine neden olduğu bir zamanda, NATO kendisine yeni bir yön aramaktadır. Trump liderliğindeki ABD, popülist ve milliyetçi tavırlarla yıllar içinde kurulan ittifakları sonlandırmakta ve yapılan ticaret anlaşmalarından çekilmektedir. Avrupa ise Fischer'e göre ABD'nin önünde durabilmek için stratejik anlamda hem güçsüz hem de kendi arasında fazlasıyla bölünmüş bir hâldedir. ABD liderliği olmaksızın Avrupa'nın hayatta kalması olası görülmemektedir. Batı dünyası gözlerimizin önünde eriyip gitmektedir. Bir sonraki aşamada Çin, ABD'nin boşluğunu doldurmak için sahnede olacaktır. Fischer bu noktada Avrupa'da yıllardır baskılanan milliyetçilik damarının tamamıyla ortaya çıkacağı ve bunun da hem Avrupa hem de dünya açısından çok yıkıcı etkileri olacağını ileri sürmektedir (Fischer, 2016)

Patrick'e göre, yatırımcılar gibi devletler de portföylerini çeşitlendirerek riski yönetmeye çalışırlar. Finansçıların pazar kırılganlığıyla başa çıkmak için yan işlemler yaptıkları gibi devletler de birden fazla büyük güç mevcut olduğunda hangi tarafa yakın olduklarını belli etmemek için bunların hepsine aynı anda karışık sinyaller gönderirler. İki büyük devletle karşı karşıya kalan daha küçük devlet birine çok daha yakın durmaktansa da ikisiyle de iyi geçinmeyi yeğler (Patrick, 2017: s.52-53). Bu durum bilhassa büyük devletler öngörülemez ise ve güç değişimi çok süratli biçimde gerçekleşmekteyse daha da geçerlidir. ABD başkanı Trump'ın öngörülemez politikaları bazı Avrupalı devletlerin Rusya ve Çin ile yakınlaşması sonucunu doğurabilir ki bu da NATO'nun geleceği açısından pek de iç açıcı sonuçlar doğurmayacaktır.

Bazı gözlemcilere göre, özellikle Çin'in Kasım 2013'ten beri Doğu ve Güney Çin denizlerindeki faaliyetleri ve Rusya'nın Mart 2014'te Kırım'ı ilhak etmesi sonrasında uluslararası güvenlik ortamı Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından

geçen 20-25 senelik süreden sonra yeni bir döneme girmiştir. Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan tek kutuplu ve ABD'nin tek başına hâkim olduğu uluslararası ortam artık yerini birden fazla gücün arasında bir hakimiyet yarışına bırakmaktadır (O'Rourke, 2016: s.2).

Bugün sistemin hâlâ en büyük gücü olan ve lider pozisyonunu kısa zamanda kaybetmesi mümkün görünmeyen ABD, son yıllarda Afganistan ve Irak gibi ülkelerde yürüttüğü harekâtlar kapsamında savaş dışı faaliyetlere odaklanmışken 2013 yılı sonlarından itibaren artık büyük devletlerle savaş konusunu gündemine almaya başlamıştır. ABD Savunma Bakanı Ashton Carter'ın bakanlığının 2017 bütçesi görüşmelerinde ABD için öncelikli tehditler olarak Rusya'nın Avrupa'daki saldırgan tutumu, Asya Pasifik'te Çin'in Yükselişi, Kuzey Kore, İran ve uluslararası terörizm olarak sıralaması bu konudaki en önemli örneklerden biridir (Pellerin, 2016).

Çalışmamızın üçüncü bölümünde ABD ile Çin'in güvenlik ilişkileri irdelenmiş ve iki devlet arasında çeşitli konularda görüş ayrılıkları ve çıkar çatışmaları olduğu ayrıntılarıyla ortaya konmuştur. ABD'nin Çin'i en önemli rakibi olarak görmesi ve ağırlığını Asya-Pasifik bölgesine kaydırması kuşkusuz NATO'yu ve ittifak üyelerini de derinden etkileyen sonuçlar doğuracaktır.

4.2. ÇİN'İN BÜYÜYEN GÜCÜNÜN NATO'YA ETKİLERİ

Çin'in içinde bulunduğu Asya-Pasifik bölgesi, NATO'nun ilgi alanını oluşturan bölgelerden farklı özellikler arz etmektedir. Asya sadece ekonomik açıdan değil askerî açıdan da önemlidir. Çin, Hindistan, Kuzey Kore, Kore Cumhuriyeti, Pakistan, Rusya ve Vietnam gibi dünyanın en büyük silahlı kuvvetlerine sahip devletleri bu bölgededir. Ayrıca, Çin, Kuzey Kore, Hindistan, Pakistan ve Rusya nükleer silahlara sahiptirler (Wood, 2016: s.129). Bölge ülkelerinin savunma bütçeleri her geçen gün artış göstermektedir. Asya Pasifik bölgesinde 2006-2015 yılları arasında askerî harcamalar % 64 oranında artmış ve 2015 yılında 436 milyar ABD Doları'na ulaşmıştır. Neredeyse bölgedeki tüm devletlerin bu dönemde savunma harcamaları artış göstermiştir (Gady, 2016). Avrupa ülkelerinin savunma harcamalarına

baktığımızda ise 2005 yılında 193 milyar Avro olan savunma harcamasının 2015 yılına gelindiğinde on yılda sadece % 2,6 artış göstererek 200 milyar avroya ulaştığı görülmektedir (European Defence Agency, 2014: s.10).

Bölge ABD açısından oldukça önemlidir. ABD'nin bölgedeki müttefikleri Japonya, Kore Cumhuriyeti, Filipinler, Tayland ve Avustralya'dır. Bunun yanında Yeni Zelanda, Pakistan ve Singapur ile yakın güvenlik ilişkisi mevcuttur. ABD'nin ilişkilerini geliştirmeye çalıştığı ülkeler olarak Hindistan, Malezya ve Endonezya sayılabilir. Bunların yanısıra Tayvan ile resmî olmayan ancak çok taraflı bir ilişkisi de mevcuttur (Wood, 2016: s.130-131).

ABD'nin bölgeye olan ilgisi yalnızca kendisinin de bir Pasifik ülkesi olması ve bölge ülkelerinin askerî gücü değildir. Soğuk Savaş boyunca ABD'nin girdiği iki büyük sıcak savaşın ikisi de bölgede gerçekleşmiştir: Kore ve Vietnam savaşları. Dahası bölgenin güvenlik ortamı çok da istikrarlı değildir. Her şeyden önce Soğuk Savaş bu bölgede sona ermemiştir. Komünizmin böldüğü Çin ve Kore hâlâ birleşmelerini sağlayamamışlardır. Ayrıca bölgede paylaşılamayan egemenlik alanları sorunları uzun yıllardır devam etmektedir:

- Kuzey Toprakları / Güney Kuriller (Japonya ve Rusya),
- Senkaku/Diaoyutai/Diaoyu Dao (Japonya, Çin ve Tayvan),
- Dok-do / Takeşima (Kore ve Japonya),
- Paraseller/Xisha Adaları (Vietnam, Çin ve Tayvan),
- Spratli/Nanşa Adaları (Çin, Tayvan, Vietnam, Brunei, Malezya ve Filipinler),
- Keşmir (Hindistan ve Pakistan),
- Aksai Çin ve Arunaçal Pradeş (Hindistan ve Çin) (Wood, 2016: s.129-130).

ABD'nin kaçınılmaz biçimde bu bölgeye odaklanması NATO üyesi devletleri bu stratejik ortama uyum sağlamak zorunda bırakmaktadır. Bugün Avrupalılar, açıkça görüldüğü üzere, 1950-1953 yılları arasındaki Kore Savaşı'ndakine benzer aciliyette bir tehditle karşı karşıya değildirler. ABD, en azından şimdilik NATO'ya olan ortak savunma taahhüdünden de vazgeçmiş değildir. Ancak, ABD'nin ilgisini Avrupa'dan uzaklaştırması kuşkusuz Avrupalı devletlerin savunma harcamalarını artırmalarını gerekli kılacaktır. Bir diğer sonuç da Avrupa Birliği'nin savunma konusunda daha fazla iş birliği ihtiyacı duyması olacaktır. Shea'ya göre Avrupalıların bu noktada sormaları gereken bir dizi soru mevcuttur (Shea, 2013):

- NATO'nun lider gücü stratejik önceliklerini yeniden belirliyorsa Avrupalılar NATO'nun küresel yapıda bir ittifak hâline gelmesini mi yoksa NATO'nun kuruluş ayarlarına dönerek Avrupa merkezli bir ortak savunma örgütü mü olmasını tercih ederler?

- ISAF Harekâtı sonrasında NATO'nun küresel bakışı ve küresel anlamdaki ortaklıkları devam etmeli midir? NATO'nun küresel ortaklarının neredeyse tamamı (Avustralya, Japonya, Güney Kore ve Yeni Zelanda) Asya-Pasifik bölgesinde bulunmaktadır ve NATO üyesi ABD ve Kanada bu bölgede ciddi angajman içindedirler ve her ikisi de aynı zamanda birer Pasifik ülkesidirler. Bu NATO'nun bölgede oynadığı rol açısından yeterli midir? Asya-Pasifik boyutu kazanmayacaksa NATO'nun küresel ortaklıklara ihtiyacı var mıdır?

- Çok az sayıda Avrupalı müttefik Asya-Pasifik'te ciddi oyuncu olmak için gerekli ekonomik ve askerî potansiyele sahiptir. Bu NATO'yu bölge açısından anlamsız hâle getirir mi? Yoksa sahip olduğu demokratik değerler, savunma iş birliği, barışı koruma konusundaki tecrübesi, üyeleri arasındaki ortak çalışabilirlik seviyesi, ortaklıklar gibi özellikleri ile katkı sağlayabilir mi? Bölgede bulunan ABD müttefikleri, NATO ile geliştirecekleri ilişkiyle mevcut kazanımlarından daha fazlasını elde edebilirler mi?

- Eğer NATO Asya-Pasifik bölgesine ciddi biçimde angaje olmayı düşünüyorsa bunu nasıl gerçekleştirebilir? NATO-Çin ya da NATO-Hindistan formatları muhtemel midir? NATO, ABD'nin mevcut varlığıyla birlikte mi hareket

etmelidir yoksa kendine has bir varlık mı oluşturmalıdır? NATO bölgedeki sorunlara ilişkin bir pozisyon geliştirmeli midir? NATO bölgeye ilişkin ihtimalat planları geliştirmeli midir? NATO'nun ortaklık faaliyetlerine Çin'in yaklaşımı nedir?

Shea'ya göre ABD'nin Asya-Pasifik bölgesine odaklanmasının hemen görünür hâle gelen üç temel sonucu olmuştur. İlk olarak, Avrupalılar kendi arka bahçelerinin istikrarını sağlamak için artık eskiden olduğu gibi ABD desteğine çok fazla dayanamayacaklardır. Avrupalılar ABD'den sağlayabilecekleri yetenekleri tespit edip hangi yetenekleri geliştirmeye ihtiyaç duyduklarına karar vermek zorunda kalacaklardır. Ayrıca AB Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasını güçlendirme ihtiyacı ortaya çıkacaktır. İkinci olarak, eğer NATO Asya-Pasifik'teki ortaklıklarını güçlendirmeye karar verirse, mevcut ortaklık politikasını kapsamlı biçimde yenilemesi gerekecektir. Mevcut durumda sadece NATO harekâtlarına iştirak eden bu devletlerin, belli bir düzenleme çerçevesinde NATO'da söz hakkına sahip olmaları gerekecektir. Üçüncü ve son olarak eğer NATO genelde küresel bir güç olmak, özelde de Asya-Pasifik bölgesinde bir oyuncu olmak isterse deniz gücü, özel harekât, siber savunma gibi yeteneklerini geliştirdiği takdirde küresel ortakları açısından gerçek anlamda güvenilir bir ortak hâline gelebilecektir (Shea, 2013):

4.2.1. NATO-Çin İlişkileri

Soğuk Savaş süresince "bağlantısız ve hegemonya karşıtı" pozisyonu nedeniyle Çin NATO'ya karşı bir tutum geliştirmiştir. Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından 1999 Kosova Savaşı sırasında NATO uçaklarının Çin'in Belgrad'daki büyükelçiliğini vurması Çin'de büyük protestolara neden olmuş ve uzun süre Çin kamuoyunun NATO'ya bakışı da bu olayla negatif biçimde şekillenmiştir. 2002 yılında Çin'in Brüksel Büyükelçisi'nin NATO Genel Sekreteri'ne NATO karargâhında yaptığı nezaket ziyareti NATO ile Çin arasında bir nebze de olsa yumuşama sağlamıştır. Bugüne kadar Çin ve NATO arasındaki ilişki bu düzeyin ötesine geçememiştir. Değişik dönemlerde NATO genel sekreterleri ittifakın Çin ile daha yakın ilişkiler geliştirmek istediğini ifade etseler de Çin'in bilinen tavrında bir değişiklik ortaya çıkmamıştır (Hongjian, 2010: s.2-3).

Çin'in NATO'nun bu iyi niyetli girişimlerini karşılıksız bırakmasının nedenlerini Hongjian şu şekilde sıralamaktadır:

- Çin açısından NATO'nun Soğuk Savaş sonrasındaki stratejisini anlamak oldukça uzun bir süre almıştır ve NATO ABD'nin liderliğindeki saldırgan bir blok olarak görülmüştür.

- Çin, NATO'nun kendisiyle iletişim kurma girişimlerinin, ülkesinin büyüyen uluslararası profili ve NATO'nun Afganistan savaşı nedeniyle sınırları yakınında varlık göstermesi nedeniyle ortaya çıktığını düşünmüştür. Ayrıca bunu stratejik olmaktan ziyade taktik bir yaklaşım olarak algılamıştır.

- Çinli devlet yetkilileri, NATO ile ilişkinin Kosova bombardımanı nedeniyle Çin kamuoyunun tepkisini çekeceğini düşünmüşlerdir. Zira Çin kamuoyunda hâlâ NATO'ya karşı negatif bir bakış açısı mevcuttur.

Bo'ya göre Çin, Rusya gibi, NATO'nun doğuya doğru genişlemesine sıcak bakmamaktadır. Çin, NATO-Rusya ilişkisi gibi bir ilişki içinde olmayı da istememektedir. Çin ile NATO arasında son dönemlerdeki en yakın ilişki 2009 yılında deniz haydutluğuyla mücadele kapsamında gerçekleşmiştir. Aden Körfezi ve Somali Havzası'nda devam eden harekât kapsamında iş birliği ve koordinasyon gerçekleşmiştir. Çin, kuşkusuz NATO'nun kendi yakın çevresindeki varlığını yakından takip etmektedir. NATO'nun Çin'in hayati çıkarlarını içeren konularda herhangi bir faaliyette bulunmaması ve açıklama da yapmaması Çin'in NATO'ya yönelik nötr yaklaşımını devam etmesini sağlamaktadır. Bugüne kadar NATO Asya-Pasifik bölgesinde yalnızca Kuzey Kore'nin nükleer denemelerine ilişkin açıklamalarda bulunmuştur. Zira, bu konu küresel güvenliğe doğrudan etkileri olan bir husustur. Çin, NATO'nun ABD'nin Asya-Pasifik'e daha fazla ilgi göstermesinin NATO'yu da bölgeye taşımayacağını ummaktadır. Bo'ya göre Çin'in NATO ile iş birliği alanları oldukça sınırlıdır. Çin, askerî ittifaklara karşıdır ve NATO da dünyadaki en büyük askerî ittifaktır ve ABD liderliğindeki bir örgüttür. Tüm bunların yanısıra NATO'nun, Türkiye'nin Çin'den hava savunma sistemi almasını engellemesi de Çin'in NATO'ya ilişkin algısında kuşkusuz kötü bir iz bırakmıştır. Bu da ilişkilerin ne denli kırılgan bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir (Bo, 2016).

Karaosmanoğlu'ya göre Çin ile Rusya arasındaki benzerlikler NATO'nun hareket serbestisini sınırlamaktadır. Hem Rusya hem de Çin BM Güvenlik Konseyinin (BMGK) daimî üyeleridirler. Bu da onlara veto hakkı vermektedir. NATO BMGK kararları olmaksızın kriz yönetimi harekâtları icra edememektedir. Rusya ve Çin olumlu oy kullanmaz ya da tarafsız kalmazlarsa bu mümkün olamamaktadır. Bu iki üye askerî müdahaleler, özellikle NATO'nun ve Batılı devletlerin girişeceği askerî müdahaleler konusunda genellikle ihtiyatlı ve olumsuz bir tavır almaktadırlar. Karaosmanoğlu'ya göre bu yaklaşımın temelinde ABD'nin NATO'yu kullanarak kendilerine yakın bölgelerde ve dünyada nüfuzunu artıracağı korkusu yatmaktadır (Karaosmanoğlu, 2014: s.35).

Çin aslen NATO ile bir kurum olarak yakın bir ilişki içinde değilse de NATO'nun Avrupalı üyeleri ile ABD'yi birbirinden ayırmaktadır. Çin stratejik düşüncesinde ABD ile karşılaştırıldığında Avrupa rakip bir güç merkezi olarak görülmemektedir (Le Corre ve Pollack, 2016: s.4).

Brzezinski'ye göre NATO Çin ile ilişkisini dolaylı yoldan Şangay İş birliği Örgütü (ŞİÖ) ile gerçekleştirebilir. Bu NATO açısından uzun vadeli bir hedef olabilir. Brzezinski, dünya güç dengelerinin doğuya kaydığı gerçeğinden hareketle, NATO'nun çok geç olmadan Çin ile doğrudan ilişki kurması gerektiğini düşünmektedir (Brzezinski, 2009: s.9).

4.2.2. NATO'nun Küresel Ortakları

İttifaklar ve ortaklıklar eski çağlardan beridir uluslararası siyasi hayatın ayrılmaz bir parçası olmuşlardır. İttifak ve ortaklıkların temel fonksiyonları genellikle askerîdir. Akademik literatürde ittifaklar üçe ayrılarak incelenmektedir (Murphy, 2016: s.18-19):

- Savunma paktları: antlaşmaya dayanan bu ittifaklar imzacı tarafların herhangi biri saldırıya uğradıklarında müttefiki askerî olarak korumanın zorunlu olduğu ittifaklardır.

- Tarafsızlık ya da saldırmazlık paktları: burada da imzacılar herhangi bir imzacı üçüncü bir devletin saldırısına uğradığında tarafsız kalacaklarını taahhüt ederler.

- Antantlar: burada imzacılar herhangi bir potansiyel kriz durumu veya silahlı saldırı vuku bulduğunda birbirlerine danışmayı ve birbirleriyle iş birliği yapmayı taahhüt ederler.

NATO kuşkusuz klasik anlamda bir savunma paktı olarak kurulmuştur. Bununla birlikte Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan güvenlik ortamı NATO'yu Avrupa kıtası ve yakın çevresinde ortaklıklar geliştirmeye zorlamıştır. Bilhassa 11 Eylül sonrasında alan dışı harekâtlara girişen NATO söz konusu ortaklıkları küresel manada genişletmiştir. NATO'nun Avro-Atlantik Ortaklık Konseyi, Akdeniz Diyaloğu ve İstanbul İş birliği İnisiyatifi olmak üzere Avrupa kıtası ve yakın çevresindeki devletleri içine alan bir ortaklık yapısı mevcuttur. Bu resmî ortaklıkların yanısıra NATO'nun "dünya çapındaki ortaklar" ya da "küresel ortaklar" olarak adlandırılan devletlerle karşılıklı çıkarlar ve yeni ortaya çıkan güvenlik tehditleri kapsamında iş birliği mevcuttur. Söz konusu ortaklardan bazıları NATO harekâtlarına aktif olarak da iştirak etmektedirler ("Partners"). Bu devletler Afganistan, Avustralya, Irak, Japonya, Kolombiya, Kore Cumhuriyeti, Moğolistan, Pakistan ve Yeniz Zelanda'dan oluşmaktadır. Görüldüğü gibi küresel ortakların neredeyse tamamı Asya-Pasifik bölgesinde bulunmaktadır. Söz konusu ülkelerin neredeyse tamamının ABD ile yakın ilişki içinde olması tesadüf değildir. Zira NATO'nun lider ülkesi olarak ABD bu ülkelerle NATO'nun ilişkisinde de itici güç olarak ortaya çıkmaktadır. Bahse konu ülkelerden bazılarıyla ABD'nin doğrudan savunma anlaşmaları da mevcuttur ("U.S. Collective Defense Arrangements"):

- ANZUS (Australia, New Zealand, United States) Anlaşması: 1 Eylül 1951 tarihli anlaşma ABD, Avustralya ve Yeni Zelanda arasında imzalanmış ve Pasifik bölgesinde herhangi bir imzacıya yönelik saldırı çerçevesinde diğer ülkelerin anayasaları çerçevesinde birbirlerini desteklemelerini öngörmüştür.

- Güneydoğu Asya Antlaşması: 8 Eylül 1954 tarihli anlaşma ABD, Avustralya, Filipinler, Fransa, İngiltere, Tayland ve Yeni Zelanda arasında imzalanmış ve antlaşma bölgesinde herhangi bir imzacıya yönelik saldırı çerçevesinde diğer ülkelerin anayasaları çerçevesinde birbirlerini desteklemelerini öngörmüştür.

- Japonya Antlaşması: 8 Eylül 1951 tarihli evvelki antlaşmanın yerine geçen 19 Ocak 1960 tarihli antlaşma ABD ve Japonya arasında imzalanmış ve Japonya'nın hükümranlığı altındaki bölgelerde herhangi bir imzacıya yönelik saldırı çerçevesinde ülkelerin birbirlerini anayasaları çerçevesinde desteklemelerini öngörmüştür.

- Kore Cumhuriyeti Antlaşması: 1 Ekim 1953 tarihli antlaşma ABD ve Kore Cumhuriyeti arasında imzalanmış ve Pasifik bölgesinde herhangi bir imzacıya yönelik saldırı çerçevesinde ülkelerin birbirlerini anayasaları çerçevesinde desteklemelerini öngörmüştür.

NATO'nun bahse konu devletlerle ortaklık ilişkileri ülkelerle tek tek yürütülmektedir. NATO'nun resmî bölgesel ortaklık politikalarının yanısıra küresel çapta daha esnek bir ortaklık yapısına sahip olması 2010 Stratejik Konseptinin kabul edilmesiyle mümkün olabilmiştir. NATO stratejik konseptin kabulünü müteakip Nisan 2011'de ortaklık politikasını gözden geçirmiştir. Her bir küresel ortak için Münferit Ortaklık İş birliği Programı geliştirilmekte ve karşılıklılık çerçevesinde iş birliği kurulacak alanlar belirlenmektedir. Küresel ortakların çoğu NATO harekâtlarına aktif olarak katkı da sağlamaktadırlar. NATO küresel ortaklarının yanısıra iki taraflı iş birliği programı olmaksızın karşılıklı danışma içinde olduğu ülkelerle de iş birliği yapmaktadır. Bu kapsamda Çin, Endonezya, Hindistan, Malezya ve Singapur gibi ülkeler bulunaktadır ("Relations with partners across the globe"). Görüldüğü gibi bu ülkelerin tamamı da Asya-Pasifik bölgesinde bulunmaktadır.

NATO aslen 1998 yılından itibaren dünya çapında ülkeleri faaliyetlerine, çalıştaylarına, tatbikatlarına ve konferanslarına davet etmekteydi. Duruma bağlı olarak NATO Atlantik Konseyi'nin onayı ile "Temas Ülkeleri" olarak adlandırılan bu ülkelerin NATO'nun yapısal ortaklıklarının icra ettiği faaliyetlere katılmalarına izin verilmekteydi. Temas ülkeleri ile ilişkilerin daha ileri düzeyde ele alınması kararı ilk

olarak 2006 Riga Zirvesi'nde alınmış, 2008 Bükreş Zirvesi'nde konunun ayrıntıları da ele alınarak ilerleme kaydedilmiştir. Ayrıca yıllık iş programları da geliştirilmiştir ("Relations with partners across the globe"). 2010 Lizbon Zirvesi'nde kabul edilen Stratejik Konsept'in verdiği güçle 15 Nisan 2011'de Berlin'de NATO üyesi ülkelerin dış işleri bakanları bir araya gelmişler ve aşağıdaki hususlarda görüş birliğine varmışlardır ("Political military framework for partner involvement in NATO-led operations"):

- Ortakların iş birliği kapsamındaki tüm NATO faaliyet ve tatbikatlarına iştirak etmesi,

- Tüm ortaklık programlarının arasında bir uyum sağlanması,

- Dünya çapındaki ortaklarla karşılıklı güveni sağlamak ve şeffaflığı artırmak amacıyla daha iyi ilişkiler geliştirilmesi,

- İş birliği için daha esnek formatlar oluşturulması ve bu kapsamda güvenlik tehditlerinin ele alınması ve mevcut siyasi diyaloğun daha da geliştirilmesi,

- Ortakların yeni yetenekler kazandırmasının yollarını araştırarak NATO eğitim mekanizmalarının geliştirilmesi.

NATO, alınan bu kararlar çerçevesinde, tüm ortaklar için uygulanabilir giriş-seviyesi bir program olarak tek bir Ortaklık İş birliği Menüsü ve Münferit Uyarlanmış Ortaklık ve İş birliği Programı oluşturulmuştur. Münferit Ortaklık Eylem Planı ve Planlama ve Gözden Geçirme Süreci duruma bağlı olarak Kuzey Atlantik Konseyi'nin onayına bağlı olarak bundan böyle Avro-Atlantik Ortaklık Konseyi/Barış İçin Ortaklık dışındaki ortaklar için de uygulanmaya başlamıştır ("Political military framework for partner involvement in NATO-led operations").

4.2.3. NATO'nun Asya-Pasifik Bölgesindeki Küresel Ortakları

4.2.3.1. Avustralya

NATO ve Avustralya arasındaki resmî ilişkiler 2005 yılında başlamıştır. Dönemin NATO Genel Sekreteri Jaap De Hoop Scheffer 31 Mart-2 Nisan 2005 tarihleri arasında Avustralya'yı ziyaret etmiştir. Bir NATO Genel Sekreteri tarafından Avustralya'ya ilk kez yapılan bu ziyarette Afganistan'da yürütülen NATO harekâtına fiilî katkı sağlayan Avustralya'nın NATO karargâhında askerî ataşe görevlendirmesi ve gizlilik dereceli bilgilerin Avustralya ile paylaşılabilmesine olanak sağlayan bir anlaşma imzalanmıştır ("NATO and Australia enhance cooperation").

Avustralya, Afganistan'daki ISAF Harekâtına NATO üyesi olmayan ülkeler arasında en fazla katkı yapan ülkelerden biridir. 2003-2014 yılları arasında NATO'nun liderliğinde icra edilen harekâta Avustralya toplam yaklaşık ortalama 1100 personeli ile iştirak ederek ciddi bir katkıda bulunmuştur. Avustralya ISAF harekâtının sona erdirilmesinin ardından NATO'nun Ocak 2015'te başlattığı Kararlı Destek Harekâtı'na da destek vermeye devam etmektedir. NATO ve Avustralya Afganistan'ın yanısıra başka projelerde de birlikte çalışmıştır. 2010 yılında Azerbaycan'daki patlamamış mühimmatın temizlenmesi için yapılan iş birliği ve NATO'nun deniz haydutluğuyla mücadele kapsamında icra ettiği Okyanus Kalkanı Harekâtı kapsamındaki iş birliği bu kapsamda sayılabilir ("Relations with Australia").

NATO ve Avustralya arasındaki ilişkiler çerçevesinde 2005 yılı sonrasında Avustralya dış işleri bakanlarının da içinde bulunduğu birçok Avustralyalı yetkilli NATO'yu ziyaret etmiş, hatta Kuzey Atlantik Konseyi'ne dahi hitap etme imkânı bulmuşlardır ("Australian Foreign Minister addresses the North Atlantic Council"). NATO Genel Sekreteri Rasmussen'in 12-14 Haziran 2012 tarihlerinde icra ettiği Avustralya ziyaretinde Avustralya Başbakanı Julia Gilard, Avustralya'nın NATO ile uzun vadeli bir ortaklığı arzuladığını ve küresel güvenlik kapsamında ortak bir vizyona ve ortak değerlere sahip olunduğunu ifade etmiştir ("NATO and Australia strengthen security partnership"). Söz konusu ziyaret kapsamında NATO-Avustralya Ortak Siyasi Deklarasyonu imzalanmış ve iki tarafın devam eden yıllarda daha yakın bir stratejik ortaklığı sağlayacak yeni bir zemin oluşturma kararı alınmıştır ("NATO,

Australia announce plans to deepen security ties to meet common threats"). Alınan bu karar çerçevesinde Münferit Ortaklık ve İş birliği Programı 21 Şubat 2013 tarihinde imzalanarak yürürlüğe girmiştir. Bu program NATO'nun Nisan 2011'de kabul ettiği ortaklık çerçevesi kapsamında küresel bir ortakla yapılan ilk anlaşma niteliğine de sahip olmuştur. İki taraf küresel tehditlerle mücadelede iş birliğinin yanısıra kriz ve çatışma yönetimi, çatışma sonrası faaliyetleri, imar faaliyetleri ve insani yardım ve afet yardım gibi konularda da iş birliği yapma konusunda anlaşmaya varmışlardır ("NATO and Australia reinforce partnership with new cooperation programme").

Avurturalya ile ilişkiler bugün geldiği seviye itibariyle NATO'nun küresel ortakları arasındaki en iyi ilişki olarak nitelendirilebilir. Öyle ki Avustralya dış işleri bakanı Julie Bishop'un 24 Nisan 2015 tarihinde NATO karargâhına yaptığı ziyaret esnasında NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg, NATO'nun Avustralya'yı, Finlandiya, Gürcistan, İsveç ve Ürdün ile birlikte "Geliştirilmiş Fırsat" ortağı olarak kabul ettiğini ifade etmiş ve NATO'nun bu ülkelerle birlikte Avustralya ile de diyaloğu derinliştirmeyi ve pratik iş birliği imkânlarını artırmayı planladığını duyurmuştur ("NATO welcomes deepened cooperation with Australia").

Avustralya'nın 2007 yılında yayınladığı Dış Politika Beyaz Kitabı'nda terörizmi de içine alan küresel güvenlik konularında iş birliği yapılmaya devam edileceği ifade edilmiştir. Bununla birlikte NATO'dan bahsedilen tek paragrafta Çin yerine Rusya'ya gönderme yapılması ilgi çekicidir. Bu kapsamda Rusya'nın istikrarı bozucu eylemlerinin NATO'nun önemini bir kez daha kanıtladığı ve Avrupa güvenliği için NATO'nun bugün daha da önemli hâle geldiği belirtilmiştir (2017 Foreign Policy White Paper: s.81). Söz konusu belgede Çin ve NATO'nun aynı cümle ya da paragrafta yer almamasının temel nedeninin Avustralya'nın NATO ile yaptığı iş birliğinin Çin'e karşı olmadığını gösterme gayreti olduğu değerlendirilmektedir.

4.2.3.2. Japonya

Her ne kadar 1990'lı yıllardan itibaren temaslar söz konusu olduysa da

(1990'lardan itibaren Japonya ve NATO arasında bir dizi güvenlik konferansları da gerçekleşmiştir) Japonya Başbakanı Shinzo Abe'nin 2007 yılı ocak ayında NATO karargâhına yaptığı resmî ziyareti NATO ile Japonya arasındaki ilişkilerin ciddi boyutlara ulaşmasının başlangıcı olarak kabul edebiliriz (Ikegami, 2007).

Bahse konu ziyaret öncesinde Japonya dışişleri bakanı Taro Aso 4 Mayıs 2006 tarihinde bir ilki gerçekleştirerek Kuzey Atlantik Konseyi'nde bir konuşma yapmış ve Japonya'nın NATO ile daha yakın bir çalışma içine girme niyetinde olduğunu ifade etmiştir ("Japanese Foreign Minister debuts at NATO Council"). 12 Ocak 2007 tarihinde Japonya Başbakanı Shinzo Abe'nin NATO karargâhını ziyaretinde ise iş birliğinin iki taraf için de faydalı olacağı ve bilhassa Kuzey Kore'nin oluşturduğu tehdit gibi güvenlik tehditleriyle başa çıkmanın iki tarfın da çıkarına olduğu vurgulanmıştır ("Visit to NATO by Mr. Shinzo Abe, Prime Minister of Japan"). Bu görüşmenin hemen ardından 7 Mart 2007 tarihinde NATO ile Japonya arasında Afganistan'da iş birliğine ilişkin bir çerçeve belirlenmiştir. Bu kapsamda Japonya'nın NATO yönetimindeki İmar Timlerine insanî yardım sağlanması öngörülmüştür ("NATO and Japan finalize framework for cooperation in Afghanistan").

NATO ile Japonya arasındaki ilişkileri bir üst seviyeye taşıyan gelişme 15 Nisan 2013 tarihinde yaşanmıştır. İki taraf arasında bir Ortak Siyasi Deklarasyon imzalanmış ve ilişkilerin daha da güçleneceğine ilişkin inanç vurgulanmıştır. Deklarasyonun imzası sırasında NATO Genel Sekreteri Rasmussen, NATO'nun Asya'da daimî bir rol oynamak gibi bir niyetinin olmadığını, ancak bölgede benzer düşünceleri paylaşan devletlerle iş birliğinin de önemli olduğunu ifade etmiştir. İki taraf arasında imzalanana ilk ortak deklarasyon olan dokümanda, küresel barış, istikrar ve refahı sağlamak amacıyla kural tabanlı uluslararası düzenin devam etmesinin önemi vurgulanmıştır. Bu çerçevede iş birliği kapsamında silahsızlanma, kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi, afet yardımı, terörizm, deniz haydutluğu ve siber savunma alanları zikredilmiştir ("Joint Political Declaration between Japan and the North Atlantic Treaty Organisation").

NATO ile Japonya arasındaki Münferit Ortaklık ve İş birliği Programı 6 Mayıs 2014 tarihinde imzalanmıştır. Bu kapsamda Japonya'nın küresel ortakların en eskisi

olduğu vurgulanarak, deniz haydutluğu ile mücadele, afet yardımı ve insanî yardım gibi alanlar da dâhil olmak üzere iş birliğinin daha da güçleneceği ifade edilmiştir ("NATO and Japan sign cooperation accord to deepen partnership, discuss Ukraine crisis").

Münferit Ortaklık ve İş birliği Programı'nın imzalanmasının ardından 25 Eylül 2014 tarihinde NATO ve Japonya deniz kuvvetleri unsurları arasında Aden Körfezi2nde fiilî deniz haydutluğuyla mücadele eğitimi icra edilmiştir. Bu iki taraf arasında icra edilen ilk deniz tatbikatı olması açısından önemlidir ("NATO and Japan conduct first ever joint counter-piracy drill").

Münferit Ortaklık ve İş birliği Programı değişen ihtiyaçlar çerçevesinde tekrar gözden geçirilmiş ve 31 Mayıs 2018 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Söz konusu belgede NATO ve Japonya'nın doğal ortaklar olduğu, ortak değerlere sahip olduğu, Avrupa ve Asya-Pasifik'in birbirinde uzak bölgeler olmasına rağmen günümüz dünyasında güvenliğin birbirine çok fazla bağlı olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca, NATO ve Japonya arasındaki yüksek seviyeli diyaloğun güçlendirilmesi, Japonya'nın NATO'nun Ortaklık İş birliği Menüsü faaliyetlerine katılımının sağlanması, bilgi paylaşımının geliştirilmesi ve pratik iş birliği imkânlarının oluşturulması konularında görüş birliğine varılmıştır ("Individual Partnership and Cooperation Programme between Japan and NATO").

Münferit Ortaklık ve İş birliği Programı'nın gözden geçirilmiş hâlinin onaylanmasının ardından bir önceki programda olduğu gibi 21 Ağustos 2018 tarihinde bu defa Baltık Denizi'nde NATO ve Japonya deniz kuvvetkeri unsurları arasında bir deniz tatbikatı daha icra edilmiştir ("NATO and Japan conduct exercise in the Baltic Sea").

4.2.3.3. Kore Cumhuriyeti

NATO ve Kore Cumhuriyeti arasındaki ilişkiler 2005 yılından itibaren

gelişmeye başlamış ve Kore Cumhuriyeti'nin Afganistan'daki ISAF harekâtına katkılarıyla daha da pekişmiştir. 2 Aralık 2005 tarihinde Kore dışişleri bakanının NATO karargâhını ziyareti ilişkilerin gelişmesinin başlangıcı olarak kabul edilmektedir ("Relations with the Republic of Korea").

Kore Cumhuriyeti her ne kadar Afganistan harekâtı kapsamında fiilî katkılar sağlamış ve Parwan şehrindeki yeniden yapılandırma takımına liderlik yapmış olsa da Münferit Ortaklık ve İş birliği Programı'nın imzalanması 2010 Stratejik Konsepti sonrasında 20 Eylül 2012 tarihinde mümkün olabilmiştir. Diğer ülkelerle yapılan programa benzer şekilde imzalanan programla iki taraf arasındaki ilişkinin sağlam bir zemine oturması ve resmiyet kazanması hedeflenmiştir ("NATO and the Republic of Korea sign new partnership programme"). Söz konusu program değişen ihtiyaçlar kapsamında yenilenmiş ve 1 Kasım 2017 tarihinde imzalanarak yürürlüğe girmiştir ("Relations with the Republic of Korea").

Kore Cumhuriyeti 2010-2013 yılları arasında Afganistan'ın istikrara kavuşturulması kapsamında önemli katkılar sunmuştur. Bu çerçevede, Parwan ilinde İmar Timine liderlik etmiş ve yaklaşık 470 personeli görev almıştır. Ayrıca Afgan Ulusal Ordudu Fonu'na da bugüne kadar 200 milyon ABD Doları katkı sağlamıştır. NATO ile Kuzey Kore, Aden Körfezi ve Somali Havzası'nda deniz haydutluğuyla mücadele kapsamında da yakın bir iş birliği içinde faaliyet göstermişlerdir ("Relations with the Republic of Korea").

4.2.3.4. Moğolistan

Moğolistan Asya-Pasifik bölgesinde bulunan NATO'nun küresel ortaklarından biridir. Bu çerçevede 2010 yılında gelişmeye başlayan ilişkiler Mart 2012'de Münferit Ortaklık ve İş birliği Programı'nın imzalanmasıyla yeni bir aşamaya geçmiştir. Program sayesinde birlikte çalışabilirliğin artırılması, küresel güvenlik konularının birlikte ele alınması ve krizlerin önlenmesi ve yönetimi çerçevesinde mekanizmaların geliştirilmesi hedeflenmiştir. Program, eğitim ve öğretim, bilim, yeni güvenlik tehditleri, kamu diplomasisi ve barışı destek harekâtları konusunda fiilî iş birliğini de öngörmektedir. Moğolistan şimdiye kadar NATO harekâtlarına da fiilen destek veren bir ülke olmuştur. Aralık 2005-Mart 2007 arasında Kosova'da KFOR (Kosovo Force)

Harekâtı'na ve Mart 2010'dan itibaren Afganistan'daki ISAF harekâtına destek sağlamıştır ("Relations with Mongolia").

4.2.3.5. Pakistan

NATO-Pakistan arasındaki ilişkiler 2005 yılında Pakistan'da meydana gelen yıkıcı deprem sonrasında gelişme göstermeye başlamıştır. Ekim 2005'teki depremden sonra NATO ihtiyaç duyulan malzemenin sağlanması, mühendis ve doktorların ihtiyaç duyulan bölgelerde görevlendirilmesi yoluyla Pakistan'ın yaralarının süratle sarılması konusunda büyük gayret göstermiş ve Pakistan devleti ve halkı tarafından bu durum çok olumlu karşılanmıştır. İki taraf arasındaki ilişki geçen yıllar içinde özellikle Afganistan bağlamında hem fiilî hem de siyasi diyalog anlamında oldukça ilerlemiştir. Afganistan, 2003 yılında ISAF harekâtının komutasını devralmasıyla birlikte 2014 yılında harekât sona erene kadar NATO'nun en önde gelen gündemini oluşturmuştur. Bu kapsamda Pakistan NATO'nun özel önem atfettiği ülkelerden biri hâline gelmiştir. 2012 Şikago Zirvesi'nde Afganistan'da barış, istikrar ve güvenliğin sağlanmasında önemli bir role sahip olduğu teyit edilmiştir. Bu süreç içinde üst düzey karşılıklı ziyaretler gerçekleştirilmiş ve hazırlanan Uyarlanmış İş birliği Paketi kapsamında Pakistanlı subayların NATO'nun eğitim kurumlarında eğitim almaları da sağlanmıştır. İlişkilerin diğer küresel ortaklarınkine benzer formal bir yapıya kavuşması için girişimler olduysa da bu mümkün olamamıştır. Bununla birlikte Nisan 2011'de kabul edilen esnek ortaklık politikası kapsamında Münferit İş birliği ve Ortaklık Programının kabulü hâlinde NATO'nun İş birliği ve Ortaklık Menüsü'ndeki faaliyetler Pakistan için de ulaşılabilir hâle gelebilecektir ("Relations with Pakistan").

4.2.3.6. Yeni Zelanda

NATO ve Yeni Zelanda arasındaki ilişkilerin geçmişi 2001 yılına kadar dayanmaktadır. 2001 yılından itibaren karşılıklı üst düzey ziyaretlerle siyasi diyaloğun

devam etmesi sağlanmıştır. Afganistan'da yürütülen ISAF ve Kararlı Destek harekâtlarına destek veren Yeniz Zelanda bu çerçevede toplantılara ve NATO zirvelerine iştirak etmiştir ("Relations with New Zealand").

Küresel ortaklarla iş birliği kapsamında formal ilişkilerin belirlenebilmesi için gerekli olan Münferit Ortaklık ve İş birliği Programı 4 Haziran 2012 tarihinde imzalanarak yürürlüğe girmiştir ("NATO and New Zealand sign new partnership Accord").

Münferit Ortaklık ve İş birliği Programı'nda coğrafî uzaklığa rağmen iki taraf arasındaki ilişkilerin her geçen gün geliştiği ifade edilmiş ve Yeniz Zelanda'nın Bosna Hersek'te ve Afganistan'da NATO tarafından icra edilen harekâtlara yaptığı katkının önemine vurgu yapılmıştır. İki taraf arasındaki iş birliğinin temel hedefleri fiilî ve siyasi iş birliğini güçlendirmek, Yeni Zelanda'nın NATO harekâtlarına ve misyonlarına iştirakini sağlamak, karşılıklı çalışabilirliği geliştirmek ve kapasite oluşturmak olarak sıralanmıştır. Diyalog, danışma ve iş birliğinin odaklanacağı öncelikli alanlar, terörizm, siber saldırılar, deniz güvenliği, kriz yönetimi, afet yardımı ve insanî yardım olarak belirlenmiştir. Karşılıklı bilgi ve istihbarat paylaşımının 2007 yılında karşılıklı olarak imzalanan Bilgi Güvenliği Anlaşması çerçevesinde devam ettirilmesi konusunda görüş birliğine varılmıştır ("Individual Partnership and Cooperation Programme between New Zealand and NATO").

Yeni Zelanda'nın 2016 yılında yayınlanan Savunma Beyaz Kitabı'nda NATO'ya Avrupa ile ilişkiler başlığı altında yer verilmiştir (Defence White Paper 2016: s.35). Böylece Yeni Zelanda'nın NATO ile ilişkileri ABD'den ziyade Avrupa ile ilişkiler bağlamında ele aldığı anlaşılmıştır. Zira Yeni Zelanda'nın yukarıda da belirtildiği gibi ABD ile 1951 yılında imzalanmış bir savunma patkı bulunmakta ve ilişkileri ayrı bir boyutta yürümektedir.

SONUÇ

Dünya sisteminde tek bir hegemon güç ortaya çıktığı dönemlerde genel bir barış ortamı oluşmaktadır. Böyle dönemlere başat gücün ismi verilir. Örneğin *pax americana*, Amerikan Barışı anlamına gelir ve ABD'nin başat güç olduğu sistemi ifade etmek amacıyla kullanılır. Böyle dönemlerde realizmin öldüğü ve artık idealizmin hüküm süreceği ilan edilir. Soğuk Savaş sona erip ABD tek hegemon güç olarak ortaya çıktığında da dünyanın büyük bir dönüşüm geçirdiği ve bu kapsamda liberal demokrasinin muzaffer olduğu, hatta tarihin sona erdiği ve ABD'nin sonsuz barışı sağlayacağı bir dünyanın ortaya çıktığı iddia edilmiştir. Ancak geçen zaman göstermiştir ki sonsuz barışın dünyada hâkim olması pek de mümkün olmamıştır. Savaşlar devam etmiş, devletler uluslararası sistemin temel ve vazgeçilmez aktörü olma özelliğini devam ettirmiş ve ulusal çıkarlar devletler için önemini korumuştur.

Bugünkü uluslararası sistemde retorik idealizm ve liberalizme uygun, uygulama ise realizmi yansıtmaktadır. Bilhassa büyük devletlerin devlet ve hükümet başkanları söylemlerinde daima uluslararası hukuka, insan haklarına, demokrasiye ve hukukun üstünlüğüne vurgu yaparlarken uluslararası gelişmeler bu idealist söylemlere uygun ortaya çıkmamaktadır. Bugün her ne kadar değişik yapılar içinde yer alıyor olsalar da devletler realist teorinin öngördüğü biçimde uluslararası ilişkilerin temel aktörü olma özelliklerini sürdürmektedirler. Devletler her türlü örgütteki üyelikleri ve yer aldıkları ittifaklara katılımları konusunda ulusal çıkarlarını ön planda tutmaktadırlar. Ulusal çıkarlar ve güç bugünün dünyasında önemini sürdürmektedir. Uluslararası hukuk, hukukun üstünlüğü ve sonsuz barış gibi kavramlar ise daha ziyade söylemde kalmaktadır.

Bu açılardan değerlendirildiğinde, günümüz uluslararası siyasal sisteminin salt herhangi bir teoriye uyduğu ve diğer temel teorilerden hiçbir iz taşımadığını ifade etmek doğru olmayacaktır. Bununla birlikte, bugünün uluslararası siyasal sisteminin liberalizm/neoliberalizm izleri taşısa da daha ziyade realist teoriye, özelde de neorealizme daha yakın parametrelere sahip olduğu değerlendirilmektedir.

Bugün dünya siyasetinde büyük değişiklikler gerçekleşmektedir. Bu değişiklikler büyük ölçüde yeni güçlerin ortaya çıkışı, ekonomik küreselleşmenin derinleşmesi ve terörizm gibi sınırları aşan şiddet hareketlerinden kaynaklanmaktadır. Yeni güçlerin ortaya çıkışı akla Hegemonik İstikrar Teorisi'ni getirmektedir. Bilhassa 2008 yılından itibaren ABD'nin her açıdan gücünü yitirmeye başladığı görülmektedir. Hegemonik İstikrar Teorisine göre sistemin başat gücü olan devlet üretim ve teknolojik açıdan güçlü olduğu dönemlerde serbest ticareti savunmakta ve liberal bir yaklaşım sergilemektedir. Ancak ABD bugün üretim ve teknolojideki üstünlüğünü yitirmenin verdiği kaygıyla serbest ticareti baltalayan girişimlerde bulunmaktadır. Teoriyi kanıtlar nitelikte yeni ortaya çıkan güç olan Çin ise çelişkili biçimde serbest ticareti savunur hâle gelmiştir.

ABD'nin her açıdan güç kaybetmesi ABD tarafından kurulan ve yaklaşık 70 yıldır devam eden bir sistemin her açıdan sarsıntı geçirmesine neden olmakta devletler ve kurumlar bu yeni düzene uyum sağlamaya çalışmaktadırlar. Ancak belirsizliğin yoğun olduğu böyle bir ortamda bunu gerçekleştirmek oldukça zordur.

Değişime uyum sağlamaya çalışan kurumlardan biri de ABD'nin liderliğinde Soğuk Savaşın galibi olan ve sonrasında da 29 üyesiyle dünyanın en büyük güvenlik örgütü hâline dönüşen NATO'dur. NATO, ilk genel sekreteri Lord Hastings Ismay'in de ifade ettiği üzere "Amerikalıları içeride, Rusları dışarıda, Almanları kontrol altında tutmak" hedefiyle 1949 yılında kurulmuştur. NATO'nun tam manasıyla gerçek bir organizasyon hâline gelmesi ise ancak 1950'de mümkün olabilmiştir. Washington Antlaşması'nın imzalanmasına Batı Avrupa'nın güvenliğine yönelik ihtiyaçlar yol açtıysa da NATO'nun askerî bir organizasyon olarak kurumsallaşmasına Avrupa'daki değil Asya'daki bir krizin yol açması bir çelişki olarak karşımıza çıkmakta ve günümüzdeki gelişmelere de bir manada ışık tutmaktadır. NATO'nun tarihine göz atıldığında, İttifak'ın büyük tasarımlar ve önceden belirlenmiş bir plan kapsamında değişim göstermediği, tam aksine ortaya çıkan sorunlara reaksiyonlarla şekillendiği görülecektir.

Genel olarak NATO'nun bir örgüt olarak ortaya çıkışından bu yana stratejik bakış açısının geliştiği üç temel dönemin içinden geçtiğini söylemek mümkündür. Bunlar aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Soğuk Savaş Dönemi,
- Soğuk Savaşı İzleyen İlk Dönem, ve
- 11 Eylül Sonrası Dönem.

Soğuk Savaşın sona ermesi NATO için yepyeni bir dönemin başlamasına ve yeni fırsatların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu yeni dönem kuşkusuz yepyeni sorunları da beraberinde getirmiştir. NATO'nun kuruluş felsefesi olarak kabul edilen "Amerikalıları içeride, Rusları dışarıda ve Almanları kontrol altında tutmak" hedefleri tekrar ancak biraz farklı bir şekilde ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede, dört temel sorun ön plana çıkmıştır:

- NATO'nun kuruluş nedenlerinden biri olarak da kabul edilen Almanya'nın Avrupa'daki statüsü,
- SSCB'nin yıkılışıyla birlikte Doğu Avrupa'da ortaya çıkan büyük boşluğun yaratabileceği kaos ihtimali.
- Rusya'nın SSCB sonrasında statüsü,
- NATO'nun yeni dünya düzenindeki konumu ve varlığının sorgulanması.

Soğuk Savaş boyunca NATO'ya yönelik temel eleştiriler genelde etkinliğine yönelik ortaya çıkmıştır. Soğuk Savaş sonrasında ise NATO'nun gerekliliği sorgulanmaya başlamıştır. Ancak Avrupa'nın ortasında Yugoslavya'da patlak veren iç savaşa Avrupalıların tek başlarına müdahalede yetersiz kalması bu tartışmalara son vermiş ve yeni dünya düzeninde NATO'ya alternatif askerî bir ittifakın bulunmadığı ortaya çıkmıştır. Sahip olduğu komuta ve kuvvet yapısı nedeniyle NATO, tek kutuplu dünyanın hegemonu konumundaki ABD'nin en önemli aracı hâline gelmiştir. Bu çerçevede bu dönemde NATO büyük strateji (grand strategy) üretmemiş, ABD'nin

büyük stratejisinin bir parçası olarak kendi stratejisini oluşturmaya çalışmıştır. ABD'nin büyük stratejisinin ilk ayağı demokrasi, serbest pazar ve insan hakları olarak sıralanan liberal normların SSCB'nin boşalttığı alanda yayılması ana fikri üzerine yükselmiş ve NATO da bu stratejiye uyum sağlamıştır.

ABD'nin büyük stratejisinin ikinci ayağını ise uluslararası güvenlik sisteminin liderliğinin sağlanması oluşturmuştur. Bu, insani amaçlarla askerî müdahaleler icra etmek ve uluslararası hukuku sağlamlaştırmayı da içine almıştır. NATO da bu büyük stratejinin her iki ayağında da kullanılabilecek yegâne araç hâline gelmiştir. Bu nedenlerden ötürü Soğuk Savaşın hemen ertesinde 1991 ve 1999 yıllarında hazırlanan iki stratejik konseptte de NATO kendi büyük stratejisini ortaya koyamamıştır. Soğuk Savaş sonrası bu dönemde ABD'nin büyük stratejisi çerçevesinde NATO'nun üyelerinin ortak savunmasını sağlamak olarak belirlenen temel görevi yerini uluslararası güvenliği sağlamaya bırakmıştır. NATO'nun Soğuk Savaş sonrasında ortaya koyduğu bu iki stratejik konsept yaklaşık 10 sene güvenlik ortamının ihtiyaçlarını tatminkâr biçimde karşılamıştır. Ancak 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'de gerçekleştirilen terör saldırıları güvenlik ortamının parametrelerini kökten değiştirmiştir.

11 Eylül saldırıları, NATO üyesi devletleri ortak bir güvenlik şemsiyesi altında olmanın önemi konusunda tabiri caizse uyandırmıştır. Bu kapsamda, yeni tehditlerle mücadele edebilecek bir yapıya sahip olmanın farkına varan NATO, küresel bir güvenlik örgütü olma yolunda ivme kazanmıştır. 11 Eylül saldırıları, NATO üyesi devletlerin kendi aralarındaki anlaşmazlıkları bir yana bırakmalarına ve dayanışma içine girmelerine vesile olmuştur. Bu çerçevede, ABD-Fransa yakınlaşması gerçekleşmiştir. 11 Eylül saldırılarının sürpriz bir etkisi de Rusya ile ilişkilerdeki iyileşme olmuştur.

11 Eylül 2001'den sonra uluslararası güvenlik ortamında üç önemli değişiklik gerçekleşmiştir. Tehdidin doğası değişmiş, terörizm ve kitle imha silahları yeni tehditler olarak ortaya çıkmışlardır. Bu da ABD'nin ilgisinin Orta Asya ve Orta Doğu'ya yönelmesine neden olmuştur. Bu aynı zamanda ABD'nin odağının Avrupa'dan uzaklaşması anlamına da gelmiştir. Bir diğer değişim ise yeni tehditlerle

mücadele stratejileri kapsamında gerçekleşmiştir. Son değişim ise yeni tehditlerle mücadele yöntemlerinde ortaya çıkmış, hızlı mukabele, güç aktarımı ve kitle imha silahlarının yayılması konuları ön plana çıkmıştır. Bunlar, Avrupalıların geri kaldığı konular olduğundan ABD'nin tek taraflı hareket etme eğilimi gittikçe güçlenmiştir.

11 Eylül sonrasında ABD'nin daha fazla tek başına hareket etme isteği Avrupalıları da benzer bir yöne sevk etmiştir. ABD'nin tek taraflı hamleleri Soğuk Savaş'ta 1950 ve 1960'larda olduğu gibi Avrupalıları da alternatif savunma kurumlarını oluşturma konusunda motive etmiştir. ABD'nin bu tutumu Avrupa entegrasyonuna bir kez daha katkı yapmıştır. 1998 St. Malo Deklarasyonu ile başlayan bu ivme 2003 yılında Avrupa Güvenlik Stratejisi'nin yayımlanması ve Avrupa Birliği'nin Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) kapsamında daha fazla inisiyatif almasıyla gelişmiştir.

2004 yılında Madrid'de ve 2005 yılında Londra'da meydana gelen terör saldırıları uluslararası terörizm kavramının Avrupa'nın gündeminde ilk sıraya oturmasına neden olmuştur. Söz konusu saldırılar neticesinde Avrupa kamuoyunun ABD'nin "Terörle Savaş" retoriğine bakışını değiştirmiş ve Avrupa'nın önde gelen devletlerinin terörizm ve güvenlik politikası kapsamındaki yaklaşımı önemli manada değişim göstermiştir.

NATO, 11 Eylül sonrasında genişlemesini hızlandırmış ve Baltık devletleri de ittifaka katılmışlardır. Özellikle Baltık devletlerinin NATO üyesi olması Rusya Federasyonu'nda ciddi endişelere yol açmış ve Kremlin genişlemenin bu noktada durmayacağı konusunda endişelerini daha sert bir tonda ifade etmeye başlamıştır. Bu durum 2008 yılında Rusya'nın Gürcistan'ın bir bölümünü fiilen işgal etmesine yol açmıştır.

NATO'nun son stratejik konseptinin 1999 yılında kabul edilmesinin ardından ortaya çıkan 11 Eylül saldırıları, Afganistan Harekâtı, Irak Savaşı ve Rusya-Gürcistan Savaşı gibi gelişmeler küresel güvenlik ortamını ciddi biçimde değiştirmiştir. Buna rağmen yeni bir stratejik konseptin yayınlanmamış olması, özellikle 11 Eylül 2001 sonrasında stratejik rehberlik için NATO'yu zirvelerin sonuç bildirgelerine dayanmaya zorlamıştır. Aslında, stratejik konseptlerin hazırlanmaları her ne kadar

sancılı bir süreçse de bir kez kabul edildiklerinde NATO'nun bütüncül duruşuna ve stratejik etkinliğine ciddi katkıda bulunurlar. Tüm bu tartışma ve gelişmelerin ışığında NATO'nun Lizbon zirvesinde bugün de yürürlükte olan NATO Stratejik Konsepti 2010 yılında kabul edilmiş ve NATO'nun temel görevleri Ortak Savunma, Kriz Yönetimi ve İş birliğine Dayalı Güvenlik olarak belirlenmiştir. 2010 Stratejik Konsepti ile NATO, artık kriz yönetimi görevleriyle Avro-Atlantik alanın dışına odaklanacağını açıkça ilan etmiştir.

2010 Stratejik Konsepti bir kez daha ABD'nin dış politikasında ortaya çıkan gelişmelerin NATO'nun stratejilerine yansıdığını kanıtlamıştır. Soğuk Savaş sonrasında ABD'nin Balkanlar, Irak, Ortadoğu, Afganistan, Libya ve Asya Pasifik bölgesine yönelik dış politikasının yansımalarını NATO'nun stratejik konseptlerinde ve zirvelerinde alınan kararlara aynen yansıması da göstermektedir ki NATO'yu inceleyen her çalışma için ABD dış politikasının da incelenmesi zaruridir.

Bu kapsamda, NATO'nun stratejisinde ortaya çıkan bu gelişmeler çalışmada ele alındıktan sonra Çin'in yükselen gücü karşısında ABD ile Çin arasındaki güvenlik ilişkileri ele alınmış ve NATO'nun bu ilişkilerden hâlihazırda nasıl etkilendiği ve önümüzdeki dönemde etkileneceği sorusuna cevap aranmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda elde edilen sonuçlar aşağıda sunulmuştur.

ABD'nin dünya siyasetinde bir devlet olarak ortaya çıkışından itibaren Asya hem ekonomi hem de güvenlik açısından önemli bir kıta olagelmiştir. ABD Asya'nın tek bir devletin etkisi altına girmesini kendi çıkarlarına ters görmüştür. Bu çerçevede, ABD geçmişte Japonya ve Rusya'nın bölgede hegemonya kurmalarına izin vermediği gibi bugün de Çin'in tek başına bölgeyi etkisi altına almasına karşı bir tutum sergilemektedir.

21'inci yüzyılda ABD açısından Asya'nın önemi daha da artmıştır. Bu önem sadece ekonomik açıdan değil aynı zamanda güvenlik açısından da kendisini açıkça belli etmiştir. Bölgede beş ülkenin (Çin, Kuzey Kore, Hindistan, Pakistan ve Rusya) nükleer silahlara sahip olması, ABD'nin ciddi bir askerî varlığının mevcudiyeti, güvenlik ortaklıkları ve antlaşmalara dayalı ittifakların varlığı bölgeyi güvenlik açısından ABD açısından vazgeçilmez bir konuma yükseltmiştir. ABD'nin Soğuk

Savaş boyunca giriştiği iki büyük sıcak savaşın (Kore ve Vietnam) her ikisinin de bölgede olması da bunu kanıtlamaktadır.

Bugün ABD ile Çin arasındaki güvenlik ilişkileri kapsamındaki temel sorunları üç ana başlık altında toplamak mümkündür:

- Kuzey Kore'nin Kitle İmha Silahlarına Sahip Olması Sorunu

- Doğu ve Güney Çin Denizlerindeki Deniz Yetki Alanları ve Hava Sahasına İlişkin Sorunlar

- Tayvan'ın Statüsü Sorunu.

Her ne kadar bahse konu sorunların ABD ile Çin arasında bir savaşa neden olabileceği öngörülmüyor olsa da yapılan projeksiyonlar neticesinde:

- Kuzey Kore devlet sisteminin çökmesi durumunda Çin, Güney Kore ya da ABD'nin duruma aralarında koordine olmaksızın müdahil olmasıyla çatışma hâlinin ortaya çıkabileceği,

- Doğu Çin Denizi'nde Çin ile Japonya arasındaki ihtilaflı bölgeler nedeniyle çıkabilecek bir çatışmanın ABD'nin Japonya ile arasında yürürlükte olan savunma antlaşması nedeniyle ABD'nin de çatışmaya dâhil olabileceği,

- Çin'in Güney Çin Denizi'ndeki iddialarını tek taraflı olarak Filipinler ve Vietnam'a karşı güç kullanarak kabul ettirmeye çalışması hâlinde ABD'nin de denizlerin serbestliği kapsamında konunun tarafı hâline gelebileceği,

- Çin'in Tayvan'ı güç kullanarak ya da güç kullanma tehdidiyle işgal etmesi durumunda ABD'nin müdahil olması,

- Çin tarafından kendisine ait olduğu iddia edilen bölgelerde yakın harekât icra eden kuvvetlerden bir uçağın ya da geminin hasar alması hâlinde durumun kontrolden çıkması gibi senaryolar göz önünde bulundurulmaktadır.

Çin'in yükselen gücü ve yukarıda sayılan sorunlar ABD'yi Asya-Pasifik bölgesine odaklanmaya itmektedir. ABD'nin bölgeye olan ilgisi yalnızca kendisinin de bir Pasifik ülkesi olması ve bölge ülkelerinin askerî gücü değildir. Soğuk Savaş boyunca ABD'nin girdiği iki büyük sıcak savaşın ikisi de bölgede gerçekleşmiştir. Dahası bölgenin güvenlik ortamı çok da istikrarlı değildir. Her şeyden önce geçen 27 yıla rağmen Soğuk Savaş bu bölgede hâlâ sona ermemiştir. Komünizmin böldüğü Çin ve Kore hâlâ birleşmelerini sağlayamamışlardır. Ayrıca bölgede paylaşılamayan egemenlik alanları sorunları uzun yıllardır devam etmektedir.

ABD'nin Asya-Pasifik bölgesine odaklanmasının NATO açısından hemen ortaya çıkan sonuçları olmuştur. Her şeyden önce Afganistan harekâtı nedeniyle Asya-Pasifik bölgesi devletleriyle geliştirilmeye başlayan ilişkiler dünya çapındaki küresel ortaklıklar 2011 yılında belli bir formata oturtulmuştur. Bu çerçevede Avustralya, Japonya, Kore Cumhuriyeti, Moğolistan ve Yeni Zelanda ile Münferit Ortaklık ve İş birliği Programı imzalanmıştır. NATO'nun bahse konu devletlerle ortaklık ilişkileri ülkelerle tek tek yürütülmektedir. Her bir küresel ortak ile imzalanan Münferit Ortaklık İş birliği Programı ile karşılıklılık çerçevesinde iş birliği kurulacak alanlar belirlenmektedir. Küresel ortakların çoğu NATO harekâtlarına aktif olarak katkı da sağlamaktadırlar.

ABD'nin Asya-Pasifik bölgesine odaklanmasının NATO'nun Avrupalı müttefikleri için de birtakım sonuçları olacaktır. Öncelikle, Avrupalı NATO üyeleri artık Avrupa'da istikrarı sağlamak için eskiden olduğu gibi ABD desteğine çok fazla dayanamayacaklar ve AB Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasını güçlendirme ihtiyacı ortaya çıkacaktır. Diğer taraftan, eğer NATO Asya-Pasifik'teki ortaklıklarını güçlendirmeye karar verirse, mevcut ortaklık politikasını kapsamlı biçimde yenilemesi gerekecektir.

Bu noktada bir an önce cevap bulunması gereken bir dizi soru ortaya çıkmaktadır. Bu sorular ve tez kapsamında elde ettiğimiz sonuçlar çerçevesinde öngörülen yanıtları aşağıda sunulmuştur.

- *NATO'nun lider gücü stratejik önceliklerini yeniden belirliyorsa Avrupalılar NATO'nun küresel yapıda bir ittifak hâline gelmesini mi yoksa NATO'nun kuruluş ayarlarına dönerek Avrupa merkezli bir ortak savunma örgütü mü olmasını tercih ederler?*

ABD tarafından Avrupa güvenliğinin ikincil bir önemde ele alınması NATO'nun lideri konumundaki ABD'nin Avrupalı müttefiklerine verdiği ekonomik ve askerî desteği azaltmasına neden olacaktır. Avrupalı devletlerin kendi savunmalarına daha fazla yatırım yapmaları sonucunu doğurabilecek bu gelişme, AGSP kapsamında daha yoğun bir iş birliği ve bir savunma birliğine varan seviyede bir bütünleşme ile sonuçlanabilecektir. İngiltere gibi hem nükleer hem de konvansiyonel anlamda Avrupa'nın en güçlü silahlı kuvvetlerinden birine sahip olan bir devletin Avrupa Birliği'nden çıksa da AGSP kapsamında iş birliğini devam ettirmek durumunda kalması kaçınılmaz hâle gelebilecektir. Ancak, şu da bir gerçektir ki ABD'nin Avrupa güvenliğine ilgisinin azalması hâlinde öncelikle Doğu Avrupalı devletler, bilahare Batı Avrupalı devletler daha fazla Rus etkisi altında kalmak durumunda kalacaklardır. Bu da ABD'yi tam olarak NATO'dan vazgeçmekten alıkoyacaktır. Bununla birlikte, ABD Avrupalı devletleri NATO'ya daha fazla katkı vermeleri ve ABD'nin yükünü azaltma konusunda daha fazla zorlayacaktır. Ekonomik krizin tüm Avrupa'da 2008 yılından beri yoğun olarak hissedildiği göz önünde bulundurulduğunda Avrupalı devletler AGSP yerine NATO'yu yeğlemeye devam edeceklerdir.

ABD ile zaman zaman krizler yaşansa da Avrupalı devletler ABD'den ve NATO ittifakından kolayca vazgeçebilecek bir konumda değildirler. Zira transatlantik ilişki iki eşit arasındaki bir ilişki değildir. Avrupa, ABD'nin Avrupa'ya duyduğundan daha fazla ABD'ye ihtiyaç duymaktadır. Avrupa bütünleşmesi dahi bu ittifak üzerinde yükselmiştir. Avrupalılar, Rusya ve Çin gibi devletlerle olduğundan çok daha fazla ortak değeri ABD ile paylaşmaktadırlar. Avrupa açısından bir diğer konu da Avrupalı devletlerin ABD ile ilişkilerini birbirlerini dengelemek için kullanmalarıdır ve bu yüzden de transatlantik ilişkiden vazgeçmeleri mümkün değildir.

Tamamen Avrupalı bir savunma, Avrupalı devletleri siyasi, mali ve askerî açıdan ciddi manada zorlayacaktır. Nükleer caydırıcılığın sağlanması hususunda bir görüş birliğine varmak hiç kuşkusuz zorlu bir çaba olacaktır. ABD'nin ve dolayısıyla NATO'nun ilgisinin Avrupa'dan uzaklaşması Rusya'nın Avrupa kıtasındaki etkisinin artmasına neden olacaktır. Avrupalıların ABD olmaksızın tek başlarına Rus gücünü dengelemesi pek de mümkün olmayacaktır. ABD'nin liderliğinde NATO'nun ilgisinin Avrupa'dan uzaklaşması hâlinde güvenlik bölgeselleşecek, güney Avrupa devletleri Kuzey Afrika'ya, doğu Avrupa ülkeleri Rusya'ya odaklanacaklardır. Ancak, ABD'nin sağladığı güvenlik ve güç olmaksızın bu devletlerin bir etki oluşturmaları da bir hayli güçleşecektir. Görüş birliğine varmak zorlaştıkça Avrupa'nın stratejik bir aktör olma özelliği de ortadan kalkacaktır. Tüm bu nedenlerle Avrupalılar temelde NATO'nun kuruluş ayarlarına dönerek Avrupa merkezli bir ortak savunma örgütü olmasını tercih edeceklerdir.

- *Çok az sayıda Avrupalı müttefik Asya-Pasifik'te ciddi oyuncu olmak için gerekli ekonomik ve askerî potansiyele sahiptir. Bu NATO'yu bölge açısından anlamsız hâle getirir mi? Bölgede bulunan ABD müttefikleri, NATO ile geliştirecekleri ilişkiyle mevcut kazanımlarından daha fazlasını elde edebilirler mi?*

İngiltere ve Fransa dışındaki NATO üyelerinin hiçbiri Asya-Pasifik bölgesinde ciddi bir oyuncu olma potansiyeli taşımamaktadır. Aslen bu devletler de tek başlarına bu bölgede ekonomik ve askerî potansiyelleri dikkate alındığında etki yaratma potansiyeline sahip değillerdir. Ancak NATO'nun ABD liderliğinde bölgede bulunması bir fark yaratabilir. Bu durumda dahi NATO'nun bir organizasyon olarak bölgedeki müttefik devletlere kazandırabileceği kayda değer bir kaldıraç gücü yoktur. Söz konusu devletlerin neredeyse tamamının (Avustralya, Japonya, Kore Cumhuriyeti, Filipinler, Tayland ve Yeni Zelanda) ABD ile savunma anlaşmaları mevcuttur. Herhangi bir saldırı durumunda bu anlaşmalar sayesinde ABD korumasından faydalanmaktadırlar. Bu nedenle NATO ile geliştirecekleri daha ileri bir ilişki bu devletlere ilave bir koruma sağlamayacaktır. Zaten bu devletler de NATO ile ilişkilerinin Çin ile ilişkilerine zarar vermesini istememektedirler. Bu nedenle, örneğin Avustralya ve Yeni Zelanda savunma strateji belgelerinde NATO'yu Avrupa kıtası ile ilişkileri çerçevesinde ele almışlar ve Çin'in tepkisini çekmekten kaçınmışlardır.

- *Eğer NATO Asya-Pasifik bölgesine ciddi biçimde angaje olmayı düşünüyorsa bunu nasıl gerçekleştirebilir? NATO-Çin ya da NATO-Hindistan formatları muhtemel midir? NATO, ABD'nin mevcut varlığıyla birlikte mi hareket etmelidir yoksa kendine has bir varlık mı oluşturmalıdır? NATO bölgedeki sorunlara ilişkin bir pozisyon geliştirmeli midir? NATO bölgeye ilişkin ihtimalat planları geliştirmeli midir? NATO'nun ortaklık faaliyetlerine Çin'in yaklaşımı nedir?*

NATO'nun Asya-Pasifik bölgesine hâlihazırda doğrudan angaje olmayı ve bölgedeki sorunlara ilişkin bir pozisyon geliştirmeyi düşünmediği aşikardır. NATO'nun bölgede ilgi duyduğu ve zirve bildirgelerine ve genel sekreterlerin konuşmalarına yansıyan tek sorun Kuzey Kore'nin nükleer silah denemeleridir. Bu sorunun küresel sonuçları ve Kuzey Kore'nin ABD'nin batı kıyılarını vurma potansiyeli de dikkate alındığında NATO'nun ilgi alanına girdiği söylenebilir. Zira Kuzey Kore'nin ABD'nin batı kıyılarını vurması hâlinde Kuzey Atlantik Antlaşması'nın 5'inci maddesinin yürürlüğe girmesi söz konusu olabilecektir. Uzak da olsa böylesi bir ihtimalin gerçekleşmesi hâlinde NATO devletleri kendilerini 1950'den sonra tekrar Asya-Pasifik harekât alanında bulabileceklerdir. Diğer taraftan, NATO'nun bölgedeki diğer sorunlara yönelik doğrudan bir pozisyon oluşturması her şeyden önce Çin'in tepkisini çekecektir.

NATO Çin ile de doğrudan ilişki kurma gayreti içindedir. Ancak Çin, NATO'nun doğuya doğru genişlemesine sıcak bakmamaktadır. Çin, NATO-Rusya ilişkisi gibi bir ilişki içinde olmayı da istememektedir. Çin'in NATO ile iş birliği alanları da oldukça sınırlıdır. Çin, askerî ittifaklara karşıdır ve NATO da dünyadaki en büyük askerî ittifaktır. Tüm bunların yanısıra NATO, Çin kamuoyunda Kosova Harekâtı sırasında Belgrad'daki Çin büyükelçiliğinin NATO uçakları tarafından vurulmasıyla hatırlanmaktadır. Ayrıca, NATO'nun, Türkiye'nin Çin'den hava savunma sistemi almasını engellemesi de Çin'in NATO'ya ilişkin algısında kuşkusuz kötü bir iz bırakmıştır. Bu da ilişkilerin ne denli kırılgan bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Tüm bu arka plana rağmen NATO'nun Çin ile ilişkisini dolaylı yoldan Şangay İş birliği Örgütü (ŞİÖ) ile gerçekleştirmesinin daha sağlıklı bir alternatif olacağı düşünülmektedir. Böylece yalnızca Çin ile değil ŞİÖ içinde yer alan Hindistan ile de daha yakın bir ilişki içine girilebilecektir.

Sonuç olarak, bugün dünya Birinci Dünya Savaşı ile İkinci Dünya Savaşı arasında yaşanan döneme benzer bir dönemden geçmektedir. Edward Hallett Carr'ın "Yirmi Yıl Krizi" ismini verdiği kitabındakine benzeyen bir otuz yıl krizinden geçtiğimizi söylemek yanlış olmayacaktır. 1919-1939 yıları arasında dünyanın yönünü bulmaya çalıştığı, dünya düzenini kontrol eden hegemonun (o dönem için İngiltere idi) düzeni kontrol etme yeteneğini kaybettiği, ancak yeni bir devletin de uluslararası kaosu bir kozmosa dönüştürme niyeti, kararlılığı ve gücünün bulunmadığı bu ortam kaçınılmaz bir savaşla son bulmuş ve dünyanın gördüğü en büyük yıkıma neden olan İkinci Dünya Savaşı sonunda iki süper güç dünya düzenine damgasını vurmuştur. Bugün de benzer bir durumla karşı karşıya olduğumuz söylenebilir. Ancak 1920'li ve 1930'lu yıllardakine benzer şekilde büyük bir savaş ortaya çıkmadan yeni bir küresel yapının ortaya çıkıp çıkmayacağını zaman gösterecektir.

ABD ile Çin arasındaki ilişkiler 21'inci yüzyılın şekillenmesinde en önemli konu olarak karşımızda durmaktadır. Çin'in her geçen gün artan gücü kaçınılmaz bir şekilde iki devleti karşı karşıya getirecektir. Zira, yeni bir dünya düzeni ortaya çıkmaktadır ve yeni ve güçlü bir rakibe sahip olmak ABD'nin de arzuladığı bir husustur. Amerikan kimliğinin en önemli unsurlarından biri ve ABD'nin birliğini sağlayan en önemli unsur ortak düşman/rakip kavramı olmuştur. Soğuk Savaş sonrası terörizm ABD'nin ihtiyaç duyduğu güçte bir momentum oluşturamamıştır. Kötüleşen ekonominin ve düşmanın belirsiz yapısı arzu edilen düzeyde sonuçlar ortaya çıkaramamıştır. Bu çerçevede aslında Çin gibi bir güç ABD'nin arayıp da bulamadığı bir rakiptir. Ancak unutulmamalıdır ki bu durum ancak Çin'in yükselişinin kontrol edilebilmesi durumunda ABD açısından tercih edilen bir seçenektir.

ABD, Çin sayesinde Asya Pasifik bölgesinde ve dünyada etkinliğini artırabilecek, bölgedeki devletlere silah satarak ekonomisine taze bir soluk sağlayabilecek ve ulusal bütünlüğünü koruyabilecektir. Çin'in büyümesi sadece Asya-Pasifik bölgesinde sonuçlar doğurmayacaktır. Bu husus bugün Afrika ve Ortadoğu'da etkilerini hissettirmeye başlamıştır. Bu gelişmelere paralel olarak ABD Afrika ve Ortadoğu'da da benzer avantajların peşinde olacaktır. Bugün Suriye, Batı ve Orta Afrika'da ortaya çıkan bunalımları Çin'den ve Çin'in bu bölgelerdeki etkinliğini artırma girişimlerinden bağımsız düşünmek mümkün değildir.

Benzer şekilde Çin'den duyulan endişenin ABD ile Rusya'yı birbirine yaklaştırdığı da söylenebilir. Hâlihazırda İran ve Suriye konularında ABD'nin Rusya'ya verdiği tavizler, Ermenistan ve Ukrayna'nın AB ile ortaklık anlaşmalarından son anda vazgeçmeleri, Rusya'nın Çin'e yaklaşmasından çekinen ABD'nin Rusya'nın Suriye'den başlayıp, Irak'ın Şii bölgesinden geçen, İran'ı, Ermenistan'ı ve Ukrayna'yı da içine alan bir bölgeyi Rusya'nın nüfuz bölgesi olarak zımnen tanıdığı değerlendirmesini yapmak yanlış olmayacaktır.

Çin bugün için ABD'yi fazlaca rahatsız etmeden gelişmesini sürdürme eğilimi taşımakta ve stratejik sabır politikası izlemektedir. Ancak belirli bir güç seviyesine ulaşmasının ardından Tayvan'ın bağımsızlığı, Doğu ve Güney Çin Denizi'ndeki iddiaları ve ABD'nin bölgedeki askerî varlığına yönelik daha cesur söylemler geliştirmesi kaçınılmazdır.

Dünya tarihi benzer olayların yaşanması neticesinde tekerrürlerden ibarettir. Bugün dünya yepyeni bir dönemin içinden geçmektedir ve orta vadede çok büyük değişikliklere gebedir. Bu değişimin doğasını ABD ve Çinli liderlerin yaklaşımları belirleyecektir.

NATO'nun neredeyse her 10 yılda bir stratejik konsept yayınladığı 2010 yılında yayınlanan stratejik konsept sonrasında Rus revizyonizmi, Çin'in daha da belirginleşen büyük devlet statüsü, Suriye krizi, DEAŞ sorunu, düzensiz göçün kontrol dışına çıkması ve başta Avrupa kıtası ve ABD olmak üzere tüm dünyada artan popülist ve milliyetçilerin ülke yönetimlerinde daha fazla söz sahibi olmaları gibi gelişmeler küresel tüm dengeleri alt üst etmiştir. Bu durum NATO'yu muhtemelen 70'inci yılında yeni bir stratejik konsept hazırlamaya zorlayacaktır. Söz konusu konseptte Asya-Pasifik bölgesine ilişkin kapsamlı değerlendirmelerin yer alması NATO'nun varlığı ve küresel güvenlik bağlamında anlamlılığı açısından kaçınılmaz ve zaruridir.

KAYNAKÇA

1. Kitaplar

Arıboğan, Deniz Ülke (2004). "Güvenliksiz Barıştan, Barışsız Güvenliğe". Şu kitapta: Toktamış Ateş (Der.). ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya. Ankara: Ümit Yayıncılık, 38-63.

Arıboğan, Deniz Ülke (2007). Uluslararası İlişkiler Düşüncesi. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları.

Arıboğan, Deniz Ülke (2017). Duvar: Tarih Geri Dönüyor. İstanbul: İnkılâp.

Aybet, Gülnur (2010). "The NATO Strategic Concept Revisited". Şu kitapta: (Ed.) Aybet, Gülnur, Rebecca R. Moore. NATO in Search of a Vision. Georgetown University Press.

Binnendijk, Hans, Richard L. Kugler (2008). "NATO: Surviving 9/11 (2008)". Şu kitapta: (Ed.) Binnendijk, Hans, Gina Cordero. Transforming NATO An NDU Anthology. Washington DC: The National Defense University.

Biscop, Sven (2015). "Rising powers, rising Europe and the future of NATO." Şu kitapta: (Ed.) Lesage, Dries, Thijs Van de Graaf. Rising powers and multilateral institutions. London: Palgrave Macmillan, 45-59.

Bruton, John (2009). "EU-US transatlantic relations: the Obama moment". Şu kitapta: (Ed.) de Vasconcelos, Álvaro, Marcin Zaborowski. The Obama Moment: European and American Perspectives. Paris: The European Union Institute for Security Studies.

Buzan, Barry (1991). People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era. Great Britain: Harvester Wheatsheaf.

Carr, Edward H. (2001). The Twenty Years' Crisis. New York: Palgrave Macmillan.

Clinton, Hillary R. (2014). Hard Choices. London: Simon & Schuster.

Çomak, Hasret (2013). "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nda Gelişmeler ve Türkiye'nin Uyumu". Şu kitapta: (Ed.) Çomak, Hasret, Caner Sancaktar. Uluslararası İlişkilerde Teorik Tartışmalar. İstanbul: Beta, 215-263.

Çomak, Hasret, Itır Aladağ Görentaş (2011). "Orta Asya Jeopolitiği ve Rusya". Şu kitapta: (Ed.) Çomak, Hasret. Dünya Jeopolitiğinde Türkiye. İstanbul: Hiperlink, 31-49.

Dahms, Harry F. (2011). The Vitality of Critical Theory. Bingley UK: Emerald.

Derian, James Der (1995). “The Value of Security”. Şu kitapta: (Ed.) Ronnie D. Lipschutz. On Security. New York: Columbia University Press, 24-45.

Feldman, Noah (2015). Cool War: The United States, China, and The Future of Global Competition. New York: Random House.

Fukuyama, Francis (2002). The End of The History and The LAst Man. New York: Perennial.

Goldstein, Joshua S., Jon C. Pevehouse (2014). International Relations. Pearson.

Gompert, David C., Astrid Stuth Cevallos, Cristina L. Garafola (2016). War with China: Thinking through the unthinkable. Rand Corporation.

Granter, Edward (2009). Critical Social Theory and the End of Work**.** Farnham, England: Ashgate.

Gürkaynak, Muharrem (2004). Avrupa'da Savunma ve Güvenlik. Asil Yayın Dağıtım.

Heath, Timothy R., Kristen Gunness, Cortez A. Cooper (2016). The PLA and Chinas Rejuvenation: National Security and Military Strategies, Deterrence Concepts, and Combat Capabilities (No. RR-1402-OSD). Santa Monica: RAND Corporation-National Defense Research Institute.

Henriksen Thomas .H. (2017). Cycles in US Foreign Policy since the Cold War. American Foreign Policy in the 21st Century. Palgrave Macmillan.

Holslag, Jonathan (2015). China’s Coming War With Asia. Cambridge: Polity Press.

Ibn Khaldun (2005). The Muqaddimah, An Introduction to History. New Jersey: Princeton University Press.

Johnston, Seth. A. (2016). How NATO Adapts: Strategy and Organization in the Atlantic Alliance since 1950. Johns Hopkins University Press. Kindle Edition.

Kant, Immanuel (1917). Perpetual Peace: A Philosophical Essay. Londra: George Allen & Unwin Ltd.

Lipschutz, Ronnie D. (1995). “On Security”. Şu kitapta: (Ed.) Ronnie D. Lipschutz. On Security. New York: Columbia University Press.

Mearsheimer, John J. (2014). The Tragedy of Great Power Politics. New York: W.W.Norton & Company. Kindle Edition.

Morgenthau, Hans J. (1993). Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace. New York: McRaw-Hill.

Murphy, Martin (2017). “The Importance of Alliances for U.S. Security”. Şu kitapta: Wood, Dakota L. (Ed.) (2016). 2017 Index of U.S. Military Strength: Washington: The Heritage Foundation.

National Intelligence Council (2012). Global Trends 2030: Alternative Worlds. NIC 2012-001.

Nazemroaya, Mahdi Darius (2012). The Globalization of NATO. Clarity Press. Kindle Edition.

Nye Jr., Joseph S. (2011). The Future of Power. New York: Public Affairs.

Önal, Buket (2010). Türkiye-Amerika İlişkilerinde Clinton Faktörü. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.

O'Rourke, Ronald (2010). Navy force structure and shipbuilding plans: Background and issues for Congress. DIANE Publishing.

O’Rourke, Ronald (2016). A Shift in the International Security Environment: Potential Implications for Defense—Issues for Congress. Congressional Research Service Report. R43838.

Pedlow, Gregory W. (Ed.) (1997). NATO strategy documents 1949-1969. Brussels: NATO.

Petersson, Magnus (2015). The US NATO debate: from Libya to Ukraine. USA: Bloomsbury Publishing. Kindle Edition.

Rousseau, Jean-Jacques (2004). Discourse on The Origin of Inequality. New York: Dover Publications.

Shea, Jamie (2010). “NATO at Sixty-and Beyond”. Şu kitapta: (Ed.) Aybet, Gülnur, Rebecca R. Moore. NATO in Search of a Vision. Georgetown University Press, 11-34.

Shuman, Michael H., Hal Harvey (1993). Security Without War: A Post-Cold War Foreign Policy. San Fransisco: Westview Press.

Sjursen, Helene (2004). "Security and Defence". Şu kitapta: (Ed.) Helene Sjursen, Walter, Carlsnaes, Brian White. Contemporary European Foreign Policy. Sage Publications, 59-75.

Sloan, Stanley R. (2016). Defense of The West: NATO, the European Union and the Transatlantic Bargain. Manchester University Press. Kindle Edition.

Şahin, Güngör (2016). Küresel Güvenlik ve NATO. Ankara. Detay Yayıncılık.

Tangör, Burak (2008). Avrupa Güvenlik Yönetişimi. Ankara: Seçkin.

Wæver, Ole (1993). Securitization and desecuritization. Copenhagen: Centre for Peace and Conflict Research.

Wood, Dakota L. (Ed.) (2016). 2017 Index of U.S. Military Strength: Washington: The Heritage Foundation.

Yost, David S. (1999). NATO Transformed: The Alliance's New Roles in International Security. Washington: United States Institute of Peace.

2. <u>Makaleler, Bildiriler, Diğer Basılı Yayınlar</u>

Baldwin, David A. (1997). "The concept of security". Review of international studies, 23(1): 5-26.

Bracken, Paul, Stuart E. Johnson. (1993). "Beyond NATO: complementary militaries". Orbis, 37: 205-221.

Brown, Chris (2012). "Realism: rational or reasonable?". International affairs, 88.4: 857-866.

Brzezinski, Zbigniew (2009). "An Agenda for NATO". Foreign Affairs, 88(5):2-20.

Buzan, Barry (1984). "Peace, power, and security: contending concepts in the study of International Relations". Journal of Peace Research, 21(2): 109-125.

Callahan, William A. (2015). "Identity and security in China: the negative soft power of the China dream". Politics, 35(3-4): 216-229.

Cesa, Marco (2009). "Realist Visions of the End of the Cold War: Morgenthau, Aron and Waltz". The British Journal of Politics and International Relations, 11 (2): 177-191.

"Clinton's Foreign Policy". Foreign Policy. November-December 2000: ss.18-19.

Çalış, Şaban, Erdem Özlük (2007). "Uluslararası İlişkiler Tarihinin Yapısökümü: İdealizm-Realizm Tartışması". Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, No. 17: 225-243.

Daalder, Ivo H. (2002). "The United States, Europe, and the Balkans." Problems of Post-Communism, 49(1): 3-11.

Durdu, Zafer (2006). "Frankfurt Okulu'nun Sosyal Bilim Anlayışı". Sosyoloji Dergisi, Sayı:15: 15-32.

Ekinci, Serdar (2011). Devletin Dönüşümünün Güvenlik Alanına Yansıması: Türkiye'de Güvenlik Yönetişimi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Emeklier, Bilgehan (2011). "Uluslararasi İlişkiler Disiplinininde Epistemolojik Paradigma Tartışmaları: Postpozitivist Kuramlar". Bilge Strateji, Cilt 2, Sayı 4: 139-184.

Ehrhart, Hans-Georg, Hendrik Hegemann, Martin Kahl (2014). "Putting security governance to the test: conceptual, empirical, and normative challenges". European Security, Vol. 23, No. 2: 119-125.

Feigenbaum, Evan A. (2017). "China and The World". Foreign Affairs, Vol. 96, Issue 1: 33-40.

Friesen, Katie. (2007). "The effects of the Madrid and London subway bombings on Europe's view of terrorism". Human Rights and Human Welfare, 7: 10-17.

Fromkin, David (1970). Entangling Alliances. Foreign Affairs, 48(4): 688-700.

German, Tracey (2017). "NATO and the enlargement debate: enhancing Euro-Atlantic security or inciting confrontation?". International Affairs, 93(2): 291-308.

Goldberg, Jeffrey (2016). "The Obama Doctrine". The Atlantic, 317(3): 70-90.

Gül, Murat (2015). "Kuruluşundan 21. Yüzyıla: 1990'larda NATO'da Devamlılık ve Dönüşüm". Akademik İncelemeler Dergisi, 10(1): 247-265.

Güneş, Ergin (2012). "Günümüz Uluslararası Siyasal Sisteminin Yapısı ve Güç Dağılımı", Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, (23): 78-101.

Güngörmez, Bengül (2011). "Yirminci Yüzyılın Kültür Gerillaları: Frankfurt Ekolü". Muhafazakâr Düşünce, Yıl: 7, Sayı: 28.

Hsiang, Antonio C. (2012). "Sino-US Relations: A Hegemonic Stability Perspective". Fudan Journal of the Humanities and Social Sciences, Vol.5, No.2.

Ikegami, Masako (2007). "NATO and Japan: Strengthening Asian stability". NATO Review, Partnerships: Old and New.

Kaplan, Fred (2016). "Obama's Way". Foreign Affairs, 95(1).

Karabulut, Bilal (2014). "Birinci Dünya Savaşı ve Uluslararası İlişkilerde İdealizmin Yükselişi". Gazi Akademik Bakış, Cilt 8, Sayı 15: 57-72.

Karaosmanoğlu, Ali L. (2014). "NATO'nun Dönüşümü". Uluslararası İlişkiler. Cilt 10, Sayı 40: 3-38.

Kodaman, Bayram (2011). “Liberal Demokrasinin Zemini”. SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:23: 1-6.

Krahmann, Elke (2003). “Conceptualizing security governance”. Cooperation and conflict, 38(1): 5-26.

Kriendler, John (1993). “NATO's Changing Role Opportunities and Constraints for Peacekeeping”. NATO Review, No. 3, Vol. 41: 16-23.

Kroenig, Matthew (2017). “The Case for Trump’s Foreign Policy: The Right People, the Right Positions”. Foreign Affairs, Vol. 96 Issue 3: 30.

Kuperman, Alan J. (2013). “A Model Humanitarian Intervention?”. International Security, Vol. 38, No. 1:105–136.

Lacina, Bethany, Nils Petter Gleditsch (2005). “Monitoring Trends in Global Combat: A New Dataset of Battle Deaths”. European Journal of Population, Cilt 21, No 2-3: 145-166.

Lind, Jennifer (2017). “Asia's Other Revisionist Power”. Foreign Affairs, Cilt 96, Sayı 2: 74-82.

Lobell, Steven E. (2013). “Engaging the Enemy and the Lessons for the Obama Administration”. Political Science Quarterly, Cilt 128, Sayı 2: 261-287.

Mearsheimer, John J. (2005). “E.H. Carr vs. Idealism: The Battle Rages On”. International Relations, Vol 19(2): 139–152.

Morales, Waltraud Q. (1994). “US intervention and the New World Order: Lessons from Cold War and post-Cold War cases”. Third World Quarterly, 15(1): 77-101.

Naval Postgraduate School (2014). NATO: Maintaining Relevance in the Twenty-First Century. CreateSpace Independent Publishing Platform. Kindle Edition.

Noetzel, Timo, Benjamin Schreer. (2012). “More flexible, less coherent: NATO after Lisbon”. Australian Journal of International Affairs, Vol. 66, No. 1: 20-33.

Nye Jr, Joseph S. (2016). “Limits of American power”. Political Science Quarterly, 131(2): 267-283.

Örmeci, Ozan (2013). “21. Yüzyılda ABD-Çin Rekabeti”. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, (29): 1-14.

Özkan, Behlül (2011). “Soğuk Savaş Sonrası Amerikan Dış Politikası”. Stratejik Araştırmalar, 9(16).

Panda, Ankit (2017). “Straight From the US State Department: The ‘Pivot’to Asia Is Over”. The Diplomat, 14.

Patrick, Stewart M. (2017). “Trump and World Order: The Return of Self-Help”. Foreign Affairs, Cilt 96, Sayı 2: 52-57.

Paul, Thazha Varkey (2017). Recasting Statecraft: International Relations and Strategies of Peaceful Change. International Studies Quarterly, 61(1): 1-13.

Pekşen, Hasan Deniz (2016). “NATO’nun Dönüşümünün Sınırları: Bir Uygulama Vakası Olarak Enerji Güvenliği”. Güvenlik Stratejileri Dergisi, 12(23): 35-69.

Peterson, Timothy M., Thomas Lassi. (2017). Centers of Gravity: Regional Powers, Democracy, and Trade. International Interactions, 43(2): 326-348.

Rasmussen, Anders Fogh (2011). “NATO after Libya: the Atlantic alliance in austere times”. Foreign Affairs, 90 (4): 2-6.

Ratner, Ely (2013). “Rebalancing to Asia with an Insecure China”. The Washington Quarterly, 36(2): 21-38

Rose, Gideon (2015). “What Obama Gets Right”. Foreign Affairs, September/October: 2-12.

Ross, Robert S. (2000) “The 1995-96 Taiwan Strait Confrontation”. International Security, Vol.25, No.2: 87-123.

Rühle, Michael (2003). “NATO after Prague: Learning the Lessons of 9/11”. Parameters, 33(2): 89-97.

Rühle, Michael (2007). "The Evolution of NATO: Expanding the Transatlantic Tool Kit." American Foreign Policy Interests, 29(4): 237-242.

Sandıklı, Atilla; Erdem Kaya (2013). “Barış Kavramına Teorik Yaklaşımlar ve Küresel Yönetişim”. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimleri Dergisi, Yıl:12, Sayı:23: 59-79.

Sayın, Yusuf (2013). “Konfüçyüs’ün Yeniden Keşfi ve Çin’in Dış Politikasında Dönüşüm”. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 29/2013: 223-237.

Sayın, Yusuf (2013(a)). Tarihin Metcezirinde Büyük Güçlerin Gerilemesi ve Çöküşü. Journal of Islamic Law Studies, (21): 367-381.

Smith, Martin A. (2011). “British nuclear weapons and NATO in the Cold War and beyond”. International Affairs, 87(6): 1385-1399.

Stanton, Joshua, Sung-Yoon Lee, Bruce Klingner (2017). "Getting tough on North Korea: How to hit Pyongyang where it hurts." Foreign Affairs, 96 (3): 65.

Tangör, Burak, Haldun Yalçınkaya (2010). “Güvenlik Yönetişimi Çerçevesinde Özel Askerî Şirketler”. Uluslararası İlişkiler, Cilt 7, Sayı 25: 127-153.

Treisman, Daniel (2016). Why Putin Took Crimea: The Gambler in the Kremlin. Foreign Affairs, 95(3): 47-62

Ülger, İrfan Kaya (2016). "Kosova'nın Bağımsızlığının Self Determinasyon Çerçevesinde Analizi". Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (31): 39-64.

Walker, Thomas C. (2008). "Two Faces of Liberalism: Kant, Paine, and the Question of Intervention". International Studies Quarterly, 52: 449-468.

Waltz, Kenneth N. (1990). "Realist Thought and Neorealist Theory". Journal of International Affairs, 44 (1) Spring/Summer90: 21-37.

Waltz, Kenneth N. (2000). "Structural Realism after the Cold War". International Security, Vol. 25, No.1: 5-41.

Wittmann, Klaus (2009). "Towards a new Strategic Concept for NATO". Rome: NATO Defense College.

Yılmaz, Samet (2017). "Küresel Politik Sistemde Liderlik : George Modelski ve Dünya Politikasında Uzun Döngüler". U.U. International Journal of Social Inquiry /U.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 10, Sayı 2: 277-314.

3. Elektronik Kaynaklar

A National Security Stretegy of Engagement and Enlargement (1996). The White House. http://nssarchive.us/NSSR/1996.pdf /Erişim Tarihi: 14 Mayıs 2015.

A National Security Strategy for A New Century (1997). The White House. http://nssarchive.us/NSSR/1997.pdf /Erişim Tarihi: 14 Mayıs 2015.

Active Engagement, Modern Defence. Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization. 19-20 November 2010. https://www.nato.int/strategic-concept/pdf/Strat_Concept_web_en.pdf /Erişim Tarihi: 26 Mayıs 2018.

Albert, Eleanor (2016). "The China–North Korea Relationship". Council on Foreign Relations Backgrounders. http://www.cfr.org/china/chinanorth-korea-relationship/p11097 /Erişim Tarihi 10 Mayıs 2017.

"Australian Foreign Minister addresses the North Atlantic Council". NATO Resmî Internet Sitesi. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_83574.htm?selectedLocale=en /Erişim Tarihi: 08 Temmuz 2018.

Aybet, Gülnur (2004). “Towards a new transatlantic consensus”. NATO Review. https://www.nato.int/docu/review/2004/Interpreting-Istanbul/New-transatlantic-consensus/ EN/index.htm /Erişim Tarihi: 23 Haziran 2018.

Bajoria, Jayshree, Beina Xu (ty). “The Six Party Talks on North Korea's Nuclear Program”. Council of Foreign Relations Backgrounders. http://www.cfr.org/proliferation/ six-party-talks-north-koreas-nuclear-program/p13593 /Erişim Tarihi: 06 Mayıs 2017.

Bandow, Doug (ty). “Now is the Right Time for China and America to Strike a Deal on North Korea”. China-US Focus. http://www.chinausfocus.com/peace-security/now-is-the-right-time-for-china-and-america-to-strike-a-deal-on-north-korea /Erişim Tarihi: 04 Mayıs 2017.

Beehner, Lionel (2015). “How Proxy Wars Work And What That Means for Ending the Conflict in Syria”. Foreign Affairs. https://www.foreignaffairs.com/articles/2015-11-12/how-proxy-wars-work /Erişim Tarihi: 11 Mayıs 2017.

Bew, John (2016). “How do we decode the “Obama doctrine”?”. New Statesman. https://www.newstatesman.com/culture/observations/2016/03/how-do-we-decode-obama-doctrine /Erişim Tarihi: 13 Ocak 2017.

Bitzinger, Richard A. (2013). “China’s ADIZ: South China Sea Next?”. RSIS Commentaries, No. 219/2013. http://mercury.ethz.ch/serviceengine/Files/ISN/174337 /ipublicationdocument_singledocument/b53862af-18eb-43f8-ae12-403dbe205df8/en/ RSIS2192013China's+ADIZ.pdf /Erişim Tarihi: 25 Aralık 2013.

Bo, Zhou (2016). “China and NATO Are Inching Towards Each Other”. https://www.chinausfocus.com/peace-security/china-and-nato-are-inching-towards-each-other /Erişim Tarihi: 05 Temmuz 2018.

“Brussels Summit Declaration”. NATO Official Texts. 11 Jul. 2018. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156624.htm /Erişim Tarihi: 13 Temmuz 2018.

“Bucharest Summit Declaration”. NATO Official Texts. https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm /Erişim Tarihi: 29 Haziran 2018.

Campbell, Caitlin (2015). “Highlights from China’s New Defense White Paper, “China’s Military Strategy””. https://www.uscc.gov/sites/default/files/Research/ Issue%20Brief_Highlights%20from%20Chinas%20New%20Defense%20White%20Paper_Campbell_6.1.15.pdfv /Erişim Tarihi: 29 Nisan 2017.

Chalmers John (2011). “Analysis: With us or against us? A decade on, Pakistan wavering”, Reuters, https://www.reuters.com/article/us-sept11-pakistan-usa-idUSTRE7890HS20110910 /Erişim Tarihi: 07 Mayıs 2017.

"Chicago Summit Declaration". NATO Official Texts. 20 May 2012. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_87593.htm?selectedLocale=en /Erişim Tarihi: 01 Temmuz 2018.

China Defence & Security Report Q1 2014. Business Monitor International. November 2013, http://www.businessmonitor.com /Erişim Tarihi 12 Aralık 2013.

"China sees growing presence of foreign firms". The State Council-The People's Republic of China. http://english.gov.cn/news/top_news/2016/04/13/content_ 281475326549118.htm /Erişim Tarihi 22 Nisan 2017.

Cody, Edward. (2009). "After 43 Years, France to Rejoin NATO as Full Member". Washington Post. http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2009/03/11/ AR2009031100547.html?noredirect =on /Erişim Tarihi: 29 Haziran 2018.

"Comprehensive Political Guidance". NATO Official Texts. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_ 56425.htm?selectedLocale=en /Erişim Tarihi: 28 Haziran 2018.

"Counter-piracy operations (Archived)". NATO Resmî Internet Sitesi. 19 Dec. 2016. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_48815.htm /Erişim Tarihi: 29 Haziran 2018.

"Declaration on a Transformed North Atlantic Alliance". NATO Resmî Internet Sitesi. 12 July 2010, http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_23693.htm /Erişim Tarihi 19 Mart 2017.

"Declaration on Alliance Security". NATO Official Texts. 04 Apr. 2009. https://www.nato.int/cps/en/natolive/news_52838.htm?mode=pressrelease /Erişim Tarihi: 29 Haziran 2018.

Defence White Paper 2016. New Zealand Government. http://www.nzdf.mil.nz/downloads/pdf/public-docs/2016/Defence-White-Paper-2016.pdf /Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2018.

Department of Defense Budget Fiscal Year (FY) 2019. 06 February 2018. http://comptroller.defense.gov/Portals/45/Documents/defbudget/fy2019/fy2019_EDI _JBook.pdf /Erişim Tarihi: 21 Nisan 2018.

Director General, IAEA (2015). "Application of Safeguards in the Democratic People's Republic of Korea". https://www.iaea.org/About/Policy/ GC/GC59/GC59Documents/English/gc59-22_en.pdf /Erişim Tarihi 05 Mayıs 2017.

"Document: China's Military Strategy - USNI News". The US Naval Institute. https://news.usni.org/2015/05/26/document-chinas-military-strategy /Erişim Tarihi: 29 Nisan 2017.

"Donald Trump address Taiwan issue in phonecall with President of China". The Independent, 10 February 2017, http://www.independent.co.uk/news/world /americas/donald-trump-phone-call-one-china-policy-south-china-sea-taiwan-xi-jinping-a7572651.html /Erişim Tarihi: 11 Mayıs 2017.

"Donald Trump calls out Germany, EU allies on NATO defense spending ahead of summit". Deutsche Welle. 29.06.2018. https://www.dw.com/en/donald-trump-calls-out-germany-eu-allies-on-nato-defense-spending-ahead-of-summit/a-44466627 /Erişim Tarihi: 03 Temmuz 2018.

"Elements for a new EU strategy on China, Brussels". 2016. Joint Communication to The European Parliament and The Council. http://eeas.europa.eu/archives/docs/china/docs/joint_communication_to_the_europea n_parliament_and_the_ council_-_elements_for _a_new_eu_strategy_on_china.pdf /Erişim Tarihi: 21 Şubat 2017.

Elliott, Larry, Graeme Wearden (2017). "Xi Jinping signals China will champion free trade if Trump builds barriers", The Guardian, https://www.theguardian.com/business/2017/jan/17/china-xi-jinping-china-free-trade-trump-globalisation-wef-davos /Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2017.

"Exports of Goods and Sevices (current US$)". The World Bank. http://data.worldbank.org/indicator/NE.EXP.GNFS.CD?end=2015&start=2012&year _ high_desc=true /Erişim Tarihi 22 Nisan 2017.

European Defence Agency (2014). Defence Data 2014. https://www.eda.europa.eu/docs/default-source/documents/eda-defencedata-2014-final /Erişim Tarihi: 03 Temmuz 2018.

Feldman, Harvey (2007). "President Reagan's Six Assurances to Taiwan and Their Meaning Today". The Heritage Foundation, WebMemo No.1653. http://s3.amazonaws.com/ thf_media/2007/pdf/wm1653.pdf /Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2017.

"Final Communique: Ministerial Meeting of the North Atlantic Council in Oslo 4 June 1992". NATO Resmî Internet Sitesi. http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c920604a.htm /Erişim Tarihi: 18 Mart 2017.

Fischer, Joschka (2016). "Goodbye to the West". https://www.project-syndicate.org/commentary/goodbye-to-american-global-leadership-by-joschka-fischer-2016-12 /Erişim Tarihi: 07 Aralık 2016.

"Full Text: China's Military Strategy". Ministry of National Defense-The People's Republic of China. http://eng.mod.gov.cn/Press/2015-05/26/content_4586805.htm /Erişim Tarihi: 29 Nisan 2017.

Gady, Franz-Stefan (2016). “Asia’s Military Spending Fueled by Heightened Tensions With China”. The Diplomat. https://thediplomat.com/2016/04/asias-military-spending-fueled-by-heightened-tensions-with-china/ /Erişim Tarihi: 03 Temmuz 2018.

Gallis, Paul. (2008). “The NATO Summit at Bucharest, 2008”. CRS Report for Congress. https://fas.org/sgp/crs/row/RS22847.pdf /Erişim Tarihi: 29 Haziran 2018.

Gehmlich, Kerstin (2009). “Germany's Merkel wants NATO to focus on Russia ties”, Reuters. https://www.reuters.com/article/us-germany-nato/germanys-merkel-wants-nato-to-focus-on-russia-ties-idUSTRE52P2ML20090326 /Erişim Tarihi: 03 Temmuz 2018.

Herf, Jeffrey. (2011). “Berlin Ghosts - Why Germany was against the Libya intervention”. The New Republic, 24. https://newrepublic.com/article/85702/germany-libya-intervention-qaddafi-merkel /Erişim Tarihi: 01 Temmuz 2018.

Hideshi, Ueno (ty). “The Problems in the South China Sea”. Review of Island Studies. https://www.spf.org/islandstudies/readings/docs/b00004r.pdf /Erişim Tarihi: 04 Mayıs 2017.

Hongjian, Cui (2010). 5th Berlin Conference on Asian Security Discussion Paper. https://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/projekt_papiere/Cui_BCAS2010_web_ks.pdf /Erişim Tarihi: 04 Temmuz 2018.

“H.R.2479 - Taiwan Relations Act”. U.S. Congress. https://www.congress.gov/bill/ 96th-congress/house-bill/2479 /Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2017.

“Individual Partnership and Cooperation Programme between Japan and NATO”. NATO Official Texts. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2018_ 05_pdf/20180719_180531-ipcp-japan.pdf /Erişim Tarihi: 08 Temmuz 2018).

“Individual Partnership and Cooperation Programme between New Zealand and NATO”. NATO Official Texts. https://www.nato.int/cps/ie/natohq/official_texts_88720.htm?selectedLocale=en /Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2018.

“ISAF's mission in Afghanistan (2001-2014) (Archived)”. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69366.htm /Erişim Tarihi: 22 Haziran 2018.

Ischinger, Wolfgang (2017). “Foreword”. Munich Security Report 2017. http://report2017.securityconference.de/ /Erişim Tarihi: 20 Şubat 2017.

“Istanbul Summit Communiqué”. NATO Official Texts. https://www.nato.int/docu/pr/2004/p04-096e.htm /Erişim Tarihi: 21 Haziran 2018.

"Japanese Foreign Minister debuts at NATO Council". NATO Resmî Internet Sitesi. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_22312.htm?selectedLocale=en /Erişim Tarihi: 08 Temmuz 2018.

Johnsen, William T. (1995) . "NATO Strategy in The 1990s: Reaping the Peace Dividend or the Whirlwind?" 25 May 1995, https://www.globalsecurity.org/military/library/report/1995/ssi_johnsen02.pdf /Erişim Tarihi 16 Ekim 2017.

Johnson, Jenna. (2017). "Trump on NATO: 'I said it was obsolete. It's no longer obsolete.'". The Washington Post, 12 Nisan 2017. https://www.washingtonpost.com/news/post-politics/wp/2017/04/12/trump-on-nato-i-said-it-was-obsolete-its-no-longer-obsolete/?noredirect=on&utm_term=.2620233af6b4 /Erişim Tarihi: 21 Nisan 2018.

"Joint Political Declaration between Japan and the North Atlantic Treaty Organisation". NATO Official Texts. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts _99562.htm /Erişim Tarihi: 08 Temmuz 2018.

Kaim, Markus (2017). "Reforming NATO's Partnerships". SWP Research Paper. https://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/research_papers/2017RP01_kim.pdf /Erişim Tarihi 02 Şubat 2017.

Kamp, Karl-Heinz ve Masala, Carlo (2006). "The New German Foreign and Security Policy: More than a Change in Style". Konrad-Adenauer-Stiftung Working Paper/Documentation No. 166/2006. http://www.kas.de/wf/doc/kas_9957-544-1-30.pdf /Erişim Tarihi: 30 Haziran 2018.

Le Corre, Philippe, Jonathan Pollack (2016). "China's Global Rise: Can the EU and U.S. Pursue a Coordinated Strategy?". Geoeconomics and Global Issues Paper 1. https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/10/fp_201610_china_global_rise.pdf /Erişim Tarihi 02 Şubat 2017.

"Lisbon Summit Declaration". NATO Official Texts. 20 Nov. 2010. https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_68828.htm /Erişim Tarihi: 29 Haziran 2018.

Maher Ahmed (2014). "The U.S. is supporting oppression in Egypt". The Washington Post. https://www.washingtonpost.com/opinions/the-us-is-supporting-oppression-in-egypt/2014/02/07/10a4c8fc-8f66-11e3-b227-12a45d109e03_story.html?utm_ term=.85802077be63 /Erişim Tarihi: 07 Mayıs 2017.

Manis, Jim (Ed.). Inaugural Addresses of The Presidents of The United States. The Pennsylvania State University. http://www2.hn.psu.edu/faculty/jmanis/poldocs/pispeech.pdf /Erişim Tarihi: 12 Mayıs 2014.

Manyin, Mark E. vd. (2012). “Pivot to the Pacific? The Obama Administration’s “Rebalancing” Toward Asia”. Congressional Research Service Report for Congress: 1-29. https://fas.org/sgp/crs/natsec/R42448.pdf /Erişim Tarihi: 25 Nisan 2017.

Mearsheimer, John J. (t.y.). “Realism, The Real World and the Academy”. http://mearsheimer.uchicago.edu/pdfs/A0029.pdf / Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2015.

Munich Security Report 2017 - “Post-Truth, Post-West, Post-Order?”. http://report2017.securityconference.de/ /Erişim Tarihi 20 Şubat 2017.

“NATO and Australia enhance cooperation”. NATO Resmî Internet Sitesi. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_21642.htm?selectedLocale=en /Erişim Tarihi: 08 Temmuz 2018.

“NATO and Australia reinforce partnership with new cooperation programme”. NATO Resmî Internet Sitesi. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_98689.htm?selectedLocale=en /Erişim Tarihi: 9 Temmuz 2018.

“NATO and Australia strengthen security partnership”. NATO Resmî Internet Sitesi. 13.06.2012, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_88351.htm?selectedLocale=en /Erişim Tarihi: 08 Temmuz 2018.

“NATO and Japan conduct exercise in the Baltic Sea”. NATO Resmî Internet Sitesi. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_157770.htm?selectedLocale=en /Erişim Tarihi: 03 Eylül 2018.

“NATO and Japan conduct first ever joint counter-piracy drill”. NATO Resmî Internet Sitesi. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_113373.htm?selectedLocale=en /Erişim Tarihi: 08 Temmuz 2018.

“NATO and Japan finalize framework for cooperation in Afghanistan”. NATO Resmî Internet Sitesi. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_7383.htm?selectedLocale=en /Erişim Tarihi: 08 Temmuz 2018.

“NATO and Japan sign cooperation accord to deepen partnership, discuss Ukraine crisis”. NATO Resmî Internet Sitesi. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_109508.htm?selectedLocale=en /Erişim Tarihi: 08 Temmuz 2018).

“NATO and Libya (Archived)”. NATO Resmî Internet Sitesi. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_71652.htm /Erişim Tarihi: 01 Temmuz 2018.

“NATO and New Zealand sign new partnership accord". NATO Resmî Internet Sitesi. https://www.nato.int/cps/ie/natohq/news_88122.htm?selectedLocale=en /Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2018.

"NATO and the Republic of Korea sign new partnership programme". NATO Resmî Internet Sitesi. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_ 90101.htm?selectedLocale=en /Erişim Tarihi: 09 Temmuz 2018).

"NATO, Australia announce plans to deepen security ties to meet common threats", NATO Resmî Internet Sitesi. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_ 88426.htm?selectedLocale=en /Erişim Tarihi: 09 Temmuz 2018.

"NATO Mediterranean Dialogue". NATO Resmî Internet Sitesi. http://www.nato.int/cps/en/natohq/ topics_60021.htm? /Erişim Tarihi 21 Mayıs 2017.

"NATO Secretary General's statement on the situation in Libya". NATO Resmî Internet Sitesi. https://www.nato.int/cps/en/natolive/news_70790.htm /Erişim Tarihi 30 Haziran 2018.

"NATO Secretary General welcomes Albania and Croatia as NATO members". Press Release (2009) 046. https://www.nato.int/cps/en/natolive/ news_52342.htm /Erişim Tarihi: 29 Haziran 2018.

"NATO Summit in Bucharest (2-4 April 2008)". Romania Ministry of Foreign Affairs. https://www.mae.ro/en/print/2079 /Erişim Tarihi: 29 Haziran 2018.

"NATO welcomes deepened cooperation with Australia". NATO Resmî Internet Sitesi. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_118965.htm? selectedLocale=en /Erişim Tarihi: 9 Temmuz 2018.

Negretto, Gabriel L. (t.y.). "Kant and The Illusion of Collective Security". http://investigadores.cide.edu/gabriel.negretto /KantAndTheIllusion.pdf / Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2015.

Nichol, Jim (2009). "Georgia [Republic] and NATO Enlargement: Issues and Implications". CRS Report for Congress. http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/ a500414.pdf /Erişim Tarihi: 29 Haziran 2018.

"North Atlantic Cooperation Council (NACC) (Archived)". NATO Resmî Internet Sitesi. http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69344.htm /Erişim Tarihi: 19 Nisan 2017.

"North Korea claims successful hydrogen bomb test in 'self-defence against US'". The Guardian, 6 January 2016. https://www.theguardian.com/world/2016/jan/06 /north-korean-nuclear-test-suspected-as-artificial-earthquake-detected /Erişim Tarihi 05 Mayıs 2017.

"North Korea – Overview". Nuclear Threat Initiative http://www.nti.org/learn/ countries/north-korea/ /Erişim Tarihi: 06 Mayıs 2017.

O'Connor, Tom (2017). "North Korea Preparing Sixth Nuclear Test, won't Wait for U.S. to strike first, ambassador warns". Newsweek. http://www.newsweek.com/north-korea-nuclear-test-us-strike-first-606985 /Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2017.

OECD Data. "Current Account Balance". https://data.oecd.org/trade/current-account-balance.htm /Erişim Tarihi 22 Nisan 2017.

Office of The United States Trade Representative. https://ustr.gov/countries-regions/china-mongolia-taiwan/peoples-republic-china /Erişim Tarihi: 22 Nisan 2017.

"Operations and missions: past and present". NATO Resmî Internet Sitesi. http://www.nato.int/cps/en/natohq/ topics_52060.htm /Erişim Tarihi: 18 Ekim 2017.

Parker, Ashley (2016). "Donald Trump Says NATO is 'Obsolete,' UN is 'Political Game'". The New York Times. https://www.nytimes.com/politics/first-draft/2016/04/02/donald-trump-tells-crowd-hed-be-fine-if-nato-broke-up/ /Erişim Tarihi: 20 Nisan 2018.

"Partners". NATO Resmî Internet Sitesi. https://www.nato.int/cps/en/natohq/ 51288.htm /Erişim Tarihi: 08 Temmuz 2018.

Pellerin, Cheryl (2016). "Carter Previews FY2017 Defense Budget Request". https://www.defense.gov/News/Article/Article/648373/carter-previews-fy2017-defense-budget-request /Erişim Tarihi: 11 Ekim 2016.

"Political military framework for partner involvement in NATO-led operations". NATO Official Texts. http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2011_ 04/20110415_110415-PMF.pdf /Erişim Tarihi: 08 Temmuz 2018.

"Prague Summit Declaration". NATO Official Texts. https://www.nato.int/cps/en/natohq/ official_texts_19552.htm /Erişim Tarihi: 21 Haziran 2018.

President William J. Clinton: Eight Years of Peace, Progress and Prosperity**.** ABD Ulusal Arşivler Kurumu Resmî Internet Sitesi http://clinton5.nara.gov /media/pdf/eightyears.pdf /Erişim Tarihi: 4 Mayıs 2014.

"Relations with Australia". NATO Resmî Internet Sitesi. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_48899.htm# /Erişim Tarihi: 08 Temmuz 2018.

"Relations with Mongolia". NATO Resmî Internet Sitesi. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_85297.htm /Erişim Tarihi: 09 Temmuz 2018.

"Relations with New Zealand". NATO Resmî Internet Sitesi. https://www.nato.int/cps/ie/natohq/topics_52347.htm /Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2018.

"Relations with Pakistan". NATO Resmî Internet Sitesi. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50071.htm? /Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2018.

"Relations with partners across the globe". NATO Resmî Internet Sitesi. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49188.htm /Erişim Tarihi: 08 Temmuz 2018.

"Relations with the Republic of Korea". NATO Resmî Internet Sitesi. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50098.htm /Erişim Tarihi: 09 Temmuz 2018.

"Remarks by Secretary Mattis at the Munich Security Conference in Munich, Germany". ABD Savunma Bakanlığı Internet Sitesi. https://www.defense.gov/News/Speeches/Speech-View/Article/1087838/remarks-by-secretary-mattis-at-the-munich-security-conference-in-munich-germany /Erişim Tarihi: 20 Şubat 2017.

Report by The Standing Group on Strategic Guidance MC 14/1 (Final). 9 December 1952. http://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a521209a.pdf /Erişim Tarihi: 24 Kasım 2016.

"Riga Summit Declaration". NATO Official Texts. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_37920.htm?selectedLocale=en /Erişim Tarihi: 28 Haziran 2018.

Rühle, Michael (2018). "A World without NATO?". NATO Review Magazine. https://www.nato.int/docu/review/2018/Also-in-2018/a-world-without-nato-military-europe-united/EN/index.htm /Erişim Tarihi: 29 Ağustos 2018.

Saine, Cindy (2016). "Obama: North Korea Nuclear Test 'A Grave Threat'". Voice of America News. http://www.voanews.com/a/obama-says-north-korea-nuclear-test-is-a-grave-threat/3500321.html /Erişim Tarihi: 07 Mayıs 2017.

Schwarz, Peter (2016). "NATO summit in Riga: Sharp conflicts over Afghanistan". World Socialist Web Site. https://www.wsws.org/en/articles/2006/12/nato-d01.html /Erişim Tarihi: 28 Haziran 2018.

Sengupta, Somini, Choe Sang-Hun (2016). "U.N. Toughens Sanctions on North Korea in Response to Its Nuclear Program". The New York Times. https://www.nytimes.com/2016/03/03/world/asia/north-korea-un-sanctions.html?_r=0 /Erişim Tarihi 05 Mayıs 2017.

Shapiro, Jeremy (2018). “Why Trump Can Safely Ignore Europe”. Foreign Affairs. https://www.foreignaffairs.com/articles/europe/2018-05-15/why-trump-can-safely-ignore-europe /Erişim Tarihi: 04 Temmuz 2018.

Shea, Jamie (2013). “NATO and the U.S. Pivot to Asia: To Follow or Not to Follow?”. GMF Policy Brief. http://www.gmfus.org/file/3033/download /Erişim Tarihi: 03 Temmuz 2018.

Sloan, Stanley R. (2008). “How and Why did NATO Survive Bush Doctrine?”. Roma: NATO Defense College Research Division. http://www.atlanticcommunity.org/How%20and%20Why%20Did%20NATO%20Survive%20Bush%20Doctrine.pdf /Erişim Tarihi: 13 Nisan 2016.

“Statement by NATO Secretary General, Lord Robertson”. Press Release (2001) 138. 08 Oct. 2001. https://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_18992.htm /Erişim Tarihi: 18 Mart 2017.

“Statement issued at the Meeting of the North Atlantic Cooperation Council”. 18 Dec. 1992. Press Release M-NACC-2(92) 109. NATO Resmî Internet Sitesi. http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_23973. htm?selectedLocale=en /Erişim Tarihi: 18 Mart 2017.

“Statement issued at the Meeting of the North Atlantic Cooperation Council”. 11 Jun. 1993. Press Release M-NACC-1(93) 39. NATO Resmî Internet Sitesi. http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_24150.htm?selectedLocale=en /Erişim Tarihi 18 Mart 2017.

Stavridis James (2012). “A Navy Admiral’s thoughts on global security”, https://www.ted.com/talks/james_stavridis_how_nato_s_supreme_commander_thinks_about_global_security /Erişim Tarihi: 11 Mayıs 2017.

Stockholm International Peace Research Institute-SIPRI (2011). “Patterns of Major Armed Conflicts, 1990-2005; 2001-2010”. http://www.sipri.org/yearbook/2006/files/ SIPRIYB0602a.pdf /Erişim Tarihi: 25 Temmuz 2015, http://www.sipri.org/yearbook/2011/ 02/02A /Erişim Tarihi: 25 Temmuz 2015.

“Strasbourg / Kehl Summit Declaration”. NATO Official Texts. 04 Apr. 2009. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_52837.htm /Erişim Tarihi: 29 Haziran 2018.

“Strategic Concepts”, NATO Resmî İnternet Sitesi, http://www.nato.int/cps/en/ natohq/topics_56626.htm# /Erişim Tarihi: 13 Nisan 2017.

Taylor, Claire (2003). “NATO: The Prague Summit and Beyond”. House of Commons Library Research Paper 03/05. http://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/RP03-05/RP03-05.pdf /Erişim Tarihi: 21 Haziran 2017.

"The Alliance's Strategic Concept". 1999. NATO Official Texts. https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_27433.htm /Erişim Tarihi 13 Nisan 2017.

"The Alliance's New Strategic Concept". 1991. NATO Official Texts. http://www.nato.int/cps/en/natohq/ official_texts_23847.htm /Erişim Tarihi 13 Nisan 2017.

"The Brussels Summit Declaration". 11 Jan. 1994. Press Release M-1(94) 003. NATO Resmî Internet Sitesi. http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts _24470.htm?mode=pressrelease /Erişim Tarihi: 20 Mart 2017.

"The Combined Joint Task Forces Concept". NATO Resmî Internet Sitesi. http://www.nato.int/docu/comm/1999/9904-wsh/pres-eng/16cjtf.pdf /Erişim Tarihi: 17 Ekim 2017.

"The Istanbul Declaration- Our security in a new era". NATO Official Texts. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_21026.htm /Erişim Tarihi: 24 Haziran 2018.

"The One-China Principle and the Taiwan Issue". Taiwan Affairs Office of The State Council PRC. http://www.gwytb.gov.cn/en/Special/WhitePapers/201103/t20110316_ 1789217.htm /Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2017.

The National Security Strategy of United States of America (2002). Washington: The White House, September 2002. http://www.state.gov/documents/organization/63562.pdf /Erişim Tarihi: 23 Aralık 2015.

The National Security Strategy of United States of America (2006). Washington: The White House, March 2006. http://www.state.gov/documents/organization/64884.pdf /Erişim Tarihi: 11 Nisan 2016.

"The Nobel Peace Prize 2009". The Official Website of the Nobel Prize. http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/2009/ /Erişim Tarihi: 15 Nisan 2016.

The Strategic Concept For The Defense of The North Atlantic Area (DC 6/1). 1 December 1949. http://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a491201a.pdf /Erişim Tarihi: 23 Kasım 2016.

The Strategic Concept For The Defense of The North Atlantic Area (MC 3/5)(Final). 3 December 1952. http://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a521203a.pdf /Erişim Tarihi: 23 Kasım 2016.

The World Bank National Accounts Data, and OECD National Accounts Data Files. http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD?end=2015&name_desc=false&start=1991&view=chart /Erişim Tarihi: 29 Nisan 2017.

Tingting Li (2016). "China-North Korea Trade in 2015: The Beginning of a Downturn". http://www.keia.org/sites/default/files/publications/joint_us-korea_2016_-_china_nk.pdf /Erişim Tarihi 10 Mayıs 2017.

Tuosheng, Zhang (2017). "China-US Military Ties at a New Crossroads". China-US Focus. http://www.chinausfocus.com/peace-security/china-us-military-ties-at-a-new-crossroads /Erişim Tarihi 03 Mayıs 2017.

UNSCR Resolution 1510 (2003). BM Resmî Internet Sitesi. http://unscr.com/en/resolutions/doc/1510 /Erişim Tarihi: 22 Haziran 2018.

"UNSCR Resolution 1973 (2011)". BM Güvenlik Konseyi Resmî Internet Sitesi. http://unscr.com/en/resolutions/doc/1973 /Erişim Tarihi: 30 Haziran 2018.

"U.S. Collective Defense Arrangements". ABD Dışişleri Bakanlığı Resmî Internet Sitesi. https://www.state.gov/s/l/treaty/collectivedefense/ /Erişim Tarihi: 6 Temmuz 2018.

U.S. National Security Strategy (2010). https://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf /Erişim Tarihi: 24 Nisan 2016.

U.S. National Security Strategy (2015). https://www.whitehouse.gov/sites/default/files/docs/2015_national_security_strategy.pdf /Erişim Tarihi: 24 Nisan 2016.

"U.S. Relations with Taiwan". U.S. Department of State. https://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/35855.htm /Erişim Tarihi 10 Mayıs 2017.

"Vice President Mike Pence to Travel to the Republic of Korea, Japan, Indonesia, Australia, and Hawaii". The White House. https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2017/04/06/vice-president-mike-pence-travel-republic-korea-japan-indonesia /Erişim Tarihi 01 Mayıs 2017.

"Visit to NATO by Mr. Shinzo Abe, Prime Minister of Japan". NATO Resmî Internet Sitesi. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_48080.htm?selectedLocale=en /Erişim Tarihi: 08 Temmuz 2018.

"Wales Summit Declaration". NATO Official Texts. 05 Sep. 2014. https://www.nato.int/cps/ic/natohq/official_texts_112964.htm /Erişim Tarihi: 01 Temmuz 2018.

"Warsaw Summit Communiqué". NATO Official Texts. 09 Jul. 2016. https://www.nato.int/cps/ic/natohq/official_texts_133169.htm /Erişim Tarihi: 01 Temmuz 2018.

"Washington Summit Communique". 24th April 1999. NATO Resmî Internet Sitesi. http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-064e.htm /Erişim Tarihi: 26 Nisan 2017.

White, Bryce (2013). "Washington's "Asian Pivot" and China's Air Defense Identification Zone (ADIZ). US-China Power Play in the South China Sea",.http://www.globalresearch.ca/washingtons-asian-pivot-and-chinas-air-defense-identification-zone-us-china-power-play-in-the-south-china-sea/5362329 /Erişim Tarihi: 25 Aralık 2013.

"Why is the South China Sea contentious?". BBC News, 12 July 2016. http://www.bbc.com/news/world-asia-pacific-13748349 /Erişim Tarihi: 04 Mayıs 2017.

"William J. Clinton". Beyaz Saray Resmî Internet Sitesi. http://www.whitehouse.gov/about/presidents/williamjclinton /Erişim Tarihi: 13 Mayıs 2014.

"World Development Indicators". Dünya Bankası Resmî Internet Sitesi. http://databank.worldbank.org/data/ views/reports/tableview.aspx# /Erişim Tarihi: 4 Mayıs 2014.

"Xi Jinping and the Chinese dream". The Economist. http://www.economist.com/news/leaders/21577070-vision-chinas-new-president-should-serve-his-people-not-nationalist-state-xi-jinping /Erişim Tarihi 28 Nisan 2017.

Xiangmiao, Chen (2017). "The South China Sea in the Trump Era". China-US Focus. http://www.chinausfocus.com/peace-security/the-south-china-sea-in-the-trump-era /Erişim Tarihi: 04 Mayıs 2017.

"20 years ago: London Declaration marks birth of new NATO". NATO Resmî Internet Sitesi, http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_64790.htm?selectedLocale=en /Erişim Tarihi: 19 Mart 2017.

2017 Foreign Policy White Paper. Australian Government. https://www.fpwhitepaper.gov.au/file/2651/download?token=Q5CYuX29 /Erişim Tarihi: 09 Temmuz 2018.

"800 foreign war planes have entered ADIZ: Beijing", http://www.wantchinatimes.com/news-subclass-cnt.aspx?id=20131227000128&cid=1101&MainCatID=11 /Erişim Tarihi: 25 Aralık 2013.

ÖZGEÇMİŞ

Haşim TÜRKER 1976 yılında Antalya'da dünyaya gelmiştir. 1998 yılında Deniz Harp Okulu'ndan mezun olmuş ve Deniz Kuvvetleri'nin çeşitli birliklerinde 19 sene görev yapmıştır. 2014-2016 yılları arasında TCG Giresun fırkateyni komutanlığını da yapan Haşim TÜRKER 2017 yılında yarbay rütbesi ile emekli olmuştur.

Haşim TÜRKER 2005 yılında Millî Savunma Üniversitesi Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü'nden *"Uluslararası İlişkiler"* dalında ve 2008 yılında Deniz Harp Akademisi'nden *"Ulusal ve Uluslararası Güvenlik Stratejileri Yönetimi ve Liderlik"* dalında yüksek lisans derecesi ile mezun olmuştur. 2011 yılında İtalya'nın Roma şehrinde bulunan NATO Savunma Koleji'nden mezun olan Haşim TÜRKER'in 2007 yılında Nobel Yayınları tarafından yayınlanan *"Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası"* isimli bir kitabı bulunmaktadır.

Dr.Sema TÜRKER ile evli olan Haşim TÜRKER, Zeynep Mine ve Mehtap Elif'in babasıdır.